

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

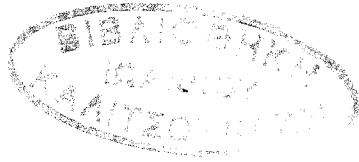
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ
ΕΛΙΣΑΙΟΣ ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

*«Εὐχομαι εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπως οἱ ἀγαθοὶ
ἄνδρες ἔχωσι τὸ θάρρος τῆς γνώμης των».*

* * *

ΑΘΗΝΑ
1908





233833



ΣΑΝ ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Σὲ κάποιους φίλους καὶ σὲ κάποιους γνώριμους χρωστῶ τὸ βιβλίον τοῦτο τῇ γέννησίν του. Μὲ τὴ συζήτησίν τους τὴν ἀμελέτητη μου ἔδωκαν εὐκαιρία νὰ γνωρίσω καλλίτερα τὰ νήματα ἀπ' τὰ ὁποῖα κρατιέται μέσα στὴν ψυχὴ μας ἡ γλωσσικὴ πρόληψη, καὶ στάθηκαν ἀφορμὴ γιὰ νὰ ρίξω μὲ κάποια τάξη στὸ χαρτὶ ὅσα πρόχειρα καὶ ἄταχτα τοὺς ἔλεγα. Τὸ χαρτί, περιμαζεύοντας τὴ σκέψη, μᾶς δίνει τελειότερη συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ μας. πολλαπλασιάζει τὴν ἰδέα, στερεώνει τὴν πεποίθησιν. Διπλὰ ὑποχρεωμένος στοὺς ἀδελφούς συνεργάτες μου, δὲν μπορῶ, αὐτὴν τὴν στιγμὴν, παρὰ νὰ τοὺς θυμηθῶ μὲ εὐγνωμοσύνη.

Γενάρης 1908.

ΕΛΙΣΑΙΟΣ ΓΙΑΝΙΔΗΣ

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΖΩΗ



ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ εἶπαν πολλοί: τὸ γλωσσικὸ ζήτημα τὸ Ἔθνος θὰ τὸ λύσει, δὲ θὰ τὸ λύσουν ἄτομα. Μιὰ λεπτομέρεια μόνο ξεχάσανε νὰ προσθέσουν, ὅτι, ἂν οἱ πολλοὶ θὰ ἐκδώσουν τὴν ἀπόφαση, τὴν εἰσήγηση ἔμως θὰ τὴν κάμουν οἱ λίγοι. Τὶς καινούργιες ἀλήθειες δὲν εἶδαμε ποτὲ νὰ τις βρίσκουν τὰ ἔθνη σώσωμα: τίς βρίσκουν ἄτομα, καὶ τὰ ἄτομα τίς κηρύττουν.

Λάθος λοιπὸν μεγάλο εἶναι νὰ ὑποβάλλει κανεὶς τὸ ζήτημα στὴν κρίση τοῦ κόσμου: «ποιὰ γλῶσσα προτιμάτε;», καὶ ἀπ' τὴν ἀπάντησιν νὰ βγάλῃ συμπέρασμα. Γιὰ νὰ ἀπαντήσῃ τὸ Ἔθνος σωστά, πρέπει πρῶτα νὰ τὸ καταλάβῃ τὸ ζήτημα: ἀλλὰ ὅταν θὰ τὸ ἔχει καταλάβῃ, δὲ θὰ χρειάζεται πιά ἀπάντησιν, γιατί θὰ εἶναι καὶ λυμένο.

Ἄφῃνω πιά ἓνα ἄλλο λάθος πελώριο, ἀσυχώρητο γιὰ τὴν ἐποχὴ μας. Ὑπάρχουν καὶ ἄνθρωποι, που λησμονώντας σὲ ποιὸν αἰῶνα ζοῦν, ζητοῦν καὶ τὴν ὕλική βλάβη ἐκείνων ἔσοι

σ' αυτό το ζήτημα φρονούν διαφορετικά από τους πολλούς. Αιώνες ή ανθρώπινα σκουντούφλησε μέσ' στο σκοτάδι και έπαθε των παθών της τον τάραχο, στο τέλος όμως άνοιξε τα μάτια, ξεστραβώθηκε οριστικώς, και τραβά έμπρός με βήμα αποφασισμένο. Και για να μὴν μπορέσει κανείς πιά στο μέλλον να της κόψει το δρόμο, για να μὴν κινυνέψει άλλη μια φορά να πάθει τα ίδια δεινά, έστρεψε πίσω και εξέτασε ποιὰ εΐταν ή αιτία των παλιών της βασάνων. Και εΐταν ή σκλαβιά του μυαλού. Και έγραψε τότε ένα νόμο και τον έστησε ύψηλά, πολύ ύψηλά, για να μὴ φτάνουν οι μικροί να τον μουντζουρώνουν: σεβασμός στην έλευτερία της σκέψης.

Άλλά βρίσκονται και σκάλες: Η περίπτωση αυτή κάνει εξαίρεση, λένε, δεν υπάγεται στο νόμο, για τούτον κ' εκείνον το λόγο. Με τη μέθοδο της εξαίρεσης όλα βολέβονται, άμα θέλει κανείς, μα γι' αυτό ίσα ίσα είναι φοβερά επικίνδυνη στα χέρια φανατικών ανθρώπων. Ίσια με τώρα οι άπείριρες έναντίον του νόμου εΐτανε κρούσματα περαστικά: ο νόμος νίκησε. Έχουμε την έλπιδα, την πεποίθηση, πως έτσι θα είναι πάντα, προς τιμή του τόπου μας.

Το βιβλίο τούτο δεν αποτελείται στους λίγους, που δε θα το λύσουν το ζήτημα, αποτελείται στους πολλούς, που θα το λύσουν. Δεν είναι απάντηση σε κανέναν, είναι εισαγωγή για όλους. Δεν είναι μονογραφία επιστημονική, είναι διδαχτικό βιβλίο. Με λόγια παστρικά και με υπομονητική ανάλυση ζητεί να εξηγήσει σε κάθε μορφωμένο άνθρωπο τί πράμα είναι το λεγόμενο γλωσσικό ζήτημα, το μεγάλο σκάνταλο της εποχής μας.

Από σοφία θα είναι πολύ φτωχό το βιβλίο μου. Γνώμες μεγάλων φιλολόγων και γλωσσολόγων δε θα παρελάσουν εδώ μέσα, ούτε θα χωθοῦμε στα σκοτάδια της ιστορίας γυρεύοντας επιχειρήματα αμφίβολα και υποκαίμενα. πάντα σε σωζή-

τηση. Θα οδηγήσω τον αναγνώστη μου στην παρατήρηση της τριφυρινής του ζωής, και απ' αυτήν τη ζωή, απ' αυτό το ανεξάντλητο έδαφος της μελέτης, την αληθινή πηγή της σοφίας, θα πάρουμε επιχειρήματα σπαρταριστά, που θα τὰ ιδεί με τα δικά του τα μάτια και θα τὰ εξελέγξει με τη δική του την κρίση. Όταν ένα φόρεμα με στενεύει, όλοι οι ραφτάδες και όλα τα φουρνιά του κόσμου δε θα με πείσουνε πως πρέπει να το φορέσω και θα δείξω του αναγνώστη μου, ότι ή σημερινή γραφή γλώσσα μας είναι ένας κορσές που έμποδίζει την αναπνοή του Έθνους.

Να με συμπαθήσει ο αναγνώστης αν θα του πω και πράματα πάρα πολύ απλά. Τι να κάμω, αφού τέτοιο είναι το ζήτημα; Τα επιχειρήματα που στηρίζουν τη γλωσσική πλάνη είναι δυο ειδών. Είναι τα επιχειρήματα τα σοφά, ντυμένα με το φόρεμα της επιστήμης, που μπορούν τέλος πάντων να παρουσιαστοῦνε σε μιὰ συζήτηση. Αυτά κάθονται σοβαρά στις βιβλιοθήκες και οι περισσότεροι δεν έχουν εΐδηση απ' αυτά. Ύστερα είναι κάτι επιχειρήματα άμελέτητα, άσυλλόγιστα, άνόητα, που ακούγονται στην κοινή συζήτηση. Αυτά είναι τα επιχειρήματα του δρόμου, αν μου επιτρέπετε την έκφραση, τα ξυπόλυτα επιχειρήματα. Είναι τόσο ανυπόστατα, ώστε ένας επιστήμονας σήμερα που θέλει να πολεμήσει τη δημοτική γλώσσα, δεν καταδέχεται πιά να τὰ μεταχειριστεί.

Και όμως—ποιός το φαντάζεται;—το μόνο πράμα όπου θεμελιώνεται ή σημερινή γλωσσική κατάσταση δεν είναι τα σοφά επιχειρήματα, αφού αυτά οι πολλοί δεν τα ξέρουν, και είπαμε πως οι πολλοί θα το λύσουν το ζήτημα. Έκείνα που εμπόδισαν ως τώρα τη φυσική μας γλώσσα να καλλιεργηθεί είναι τα άμελέτητα επιχειρήματα, που ριζώσανε μέσ' στην καρδιά του Έθνους δίχως καμιά επιστημονική συζήτηση.

Αυτά τὰ ἐπιχειρήματα, αὐτὲς τὲς πρόληψες θὰ ἐξετάσουμε καὶ θὰ ζετινάζουμε ἐδῶ μέσα μία μία, καὶ γι' αὐτὸ θὰ ἐρεθῶ στὴν ἀνάγκη, νὰ πῶ καὶ πράγματα πάρα πολὺ ἀπλά.

Καὶ τὰ ἄλλα, τὰ σοφά, θὰ μοῦ πῆτε, δὲ θὰ τὰ ἀναιρέσουμε; Ὅχι, αὐτὰ δὲ θὰ τὰ πειράζουμε. Αὐτὰ δὲ μᾶς ἐνοχλοῦν. Αὐτὰ, ἅμα νοιώσουνε πως οἱ πρόληψες χάθηκαν, ἀποσύρονται ἤσυχα ἤσυχα καὶ κρύβονται στὴ βιβλιοθήκη τους. Ἐκεῖ νὰ πάει νὰ τὰ βρεῖ ὁ ἀναγνώστης μου. Καὶ τοῦ τὸ συνιστῶ πολὺ. Καὶ εἶναι καθήκον του μάλιστα, ἂν θέλει νὰ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λέει πως κατάλαβε τὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

Ἄς μὴ φοβηθεῖ εἶναι ἀκίντυνα. Τὸν ἄνθρωπο που δὲν ἔχει πρόληψη δὲν τὸν πειράζουν ποτέ. Φαντάζονται μερικοί, πως τὴ γνώμη τους ἐναντίον τῆς δημοτικῆς τὴ στηρίζουνε σ' ἐπιστημονικὰ βιβλία σὰν τοῦ κ. Γ. Χατζιδάκη καὶ τοῦ κ. Α. Σκια. Λάθος! Τὸ πραγματικὸ θεμέλιο τῆς γνώμης τους εἶναι λίγα ἢ πολλὰ ἀπομεινάρια ἀπὸ πρόληψες που βρίσκονται στὸ βάθος τῆς ψυχῆς τους, εἶναι δηλαδή τὰ ἐπιχειρήματα ἐκεῖνα που ἀποκηρύττουν ὁ κ. Χατζιδάκης καὶ ὁ κ. Σκιας.

Αὐτὰ εἶναι τὸ ἀπαραίτητο ἔδαφος γιὰ νὰ βλαστήσουν τὰ ἄλλα. Κατορθώστε νὰ ἀπαλλάξετε ἕναν ἄνθρωπο ἀπ' τὴν πρόληψη πως ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἶναι πρόστυχη, δώστε του νὰ καταλάβει ὅτι καὶ ἡ δημοτικὴ, ὅπως κάθε γλῶσσα, μπορεῖ νὰ τελειοποιηθεῖ μὲ τὴν καλλιέργεια, πράγματα δηλαδή που σήμερα κανένας γλωσσολόγος δὲν τὰ συζητεῖ, συνειθίστε τον ἀπὸ μικρὸ παιδὶ ἐκεῖνα που λέει νὰ τὰ βλέπει στὸ χαρτὶ χωρὶς νὰ ξαφνίξεται, καὶ πηγαίνετε ὕστερα, ἀφοῦ μεγαλώσει τὸ παιδὶ καὶ γίνεῖ ἄντρας, νὰ τοῦ πεῖτε πως λάθος ἔγινε καὶ δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ γλῶσσα του, καὶ πρέπει τώρα ν' ἀφήσει αὐτὴν καὶ νὰ μάθει τὴν καθαρεύουσα, καὶ πα-

ρουσιάζετε του ἕλα τὰ σοφὰ ἐπιχειρήματα τῶν βιβλιοθηκῶν: ἔτι ἡ καθαρεύουσα εἶναι ἱστορικὴ κληρονομία μας, ὅτι τὸ ἔθνος μας εἶχε πάντα δύο γλῶσσες, ὅτι ἐμεῖς τώρα μάθαμε καὶ δὲν μπορούμε ν' ἀλλάξουμε.... Τότε θὰ καταλάβετε, που τὰ σοφὰ ἐπιχειρήματα οὔτε τὴ γέννησαν τὴ σημερινὴ κατάσταση οὔτε εἶναι ἱκανὰ νὰ τὴ στηρίξουν· ἐκ τῶν ὕστερων ἐπινοήθησαν, γιὰ νὰ τὴ δικαιολογήσουν ὅπως ὅπως, ὅταν ἤρθε ὁ καιρὸς που τὰ ἄλλα μὲ τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης ἔχασαν τὴν ἀξία τους.

Ὅσο γιὰ λάθη..., ὦ, βέβαια, θὰ ἔχει πολλὰ τὸ βιβλίό μου. Ἄς τρίβουν ἀπὸ τώρα τὰ χέρια ἐκεῖνοι που θὰ τὸ ἐπικρίνουν. Ὁ ἀναγνώστης μου ἐν τούτοις, ἅμα διαδάσει καμιά ἐπικριση, ἄς κάμει τὸν κόπο νὰ ρίξει μιὰ δεύτερη ματιὰ στὸ βιβλίό μου, καὶ νὰ ζητήσῃ νὰ εὔρει τὰ σημεῖα ἐκεῖνα που θὰ ἔχει ξεχάσει νὰ τὰ χτυπήσει ὁ ἐπικριτής. Γιατὶ αὐτὰ θὰ εἶναι τὰ σημαντικώτερα, καὶ ἀπ' αὐτὰ τὸ συμπέρασμα μας θὰ ξεπηθᾷ καὶ πάλι.

Τὸ βιβλίό τοῦτο βέβαια λίγαι θὰ τὸ διαβάσουν, ὅπως λίγαι διάβασαν ἄλλα σπουδαιότερα. Γιὰ τέτοια παραδοξολογήματα σήμερα εἴμαστε πάρα πολὺ φρόνιμοι ἀκόμα. Ὁ κόσμος εἶναι πάντα ὁ ἴδιος. Ὅταν ὁ μεγάλος Ἴταλὸς μὲ τὸ τηλεσκόπιό του ἔδειχνε γιὰ πρώτη φορὰ στὸν κόσμον τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ, τὰ μεγάλα κεφάλια τῆς ἐποχῆς, οἱ πρωτοστάτορες τῆς σχολαστικῆς ἐπιστήμης, δὲν ἤθελαν οὔτε νὰ κυττάζονε μέσα: «Ὁ Ἀριστοτέλης δὲ λέει τέτοιο πράγμα» εἶπαν. Καὶ ὁ Γαλιλαῖος τοὺς ἀποκρίθηκε, πως ὁ Ἀριστοτέλης δὲν εἶχε τηλεσκόπιο. Ὁ Γαλιλαῖος ἐδῶ θὰ ἰδοῦμε παιδὲς εἶναι. Ἐγὼ ἕνα τηλεσκόπιο μόνο ἔφκιασα καὶ προσκαλῶ τὸν κόσμον νὰ κυττάξῃ μέσα, μὰ ἐκεῖνο που δείχνω δὲν τὸ ἡῦρα ἐγώ. Καὶ δείχνω ἕνα ἄστρο, που σιγὰ σιγὰ

μεγαλώνει και που θα γίνει μια μέρα ήλιος για να φωτίσει και να θερμάνει το Έθνος.

Και για τη γλώσσα του βιβλίου δυο λόγια. Γράφω πρό πάντων για κείνους που δὲν ἐδιάβασαν ποτὲ δημοτικὴ, καὶ ξέρω που συχνὰ θὰ θυμώνουνε μὲ κάτι πράματα, που γι' αὐτοὺς θὰ εἶναι βεδήλωση, γιὰ ἄλλους ὅμως εἶναι σεβασμὸς στὴν ἀλήθεια καὶ στὸ Έθνος. Εἶναι καὶ πολλοὶ που δὲ θὰ μπορέσουν νὰ μὲ διαβάσουν, ὡς τὸ τέλος. Καὶ ἐπειδὴ γράφω πρό πάντων γιὰ νὰ μὲ διαβάσουν, θὰ εἶτανε πρὸ συμφωνο μὲ τὸ σκοπὸ ἂν ἔγραφα σὲ γλώσσα μιχτή, που νὰ μὴν ξαφνίζει τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ τοὺς ἀφίνει νὰ προσέχουνε στὴν ἰδέα. Ἔτσι τὸ ἔγραψα τὸ βιβλίο ἀρχικῶς, ἐνοεῖται μὲ θυσιὰ τοῦ ἑαυτοῦ μου, γιὰτὶ δὲ μοῦ ἄρεζε. Στὸ τέλος ὅμως νίκησε τὸ γλωσσικὸ αἰσθημα, καὶ ἡ ἰδέα ὅτι τὸ βιβλίο, μαζὶ μὲ τὴ σκέψη, εἶναι καλὸ νὰ παρουσιάζει στὸν ἀναγνώστη καὶ δείγμα τῆς γλώσσας, καὶ ὅτι ἐκεῖνος που δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ διαβάσει ἕνα βιβλίο στὴ γλώσσα τοῦ ἔθνους του, ἐκεῖνος ἔτσι κι' ἄλλοιῶς εἶναι περιττὸ νὰ τὸ διαβάσει. Καὶ τώρα μὲ θερμὴ σύσταση θὰ κάμω τοῦ ἀναγνώστη μου: διαβάζοντας νὰ κάνει ὅσο μπορεῖ λιγότερα' σκόλια γιὰ τὴ γλώσσα· καὶ μιὰ συμβουλὴ θὰ τοῦ δώσω, ἂν δυσκολεύεται νὰ διαβάσει: νὰ βάλει ἄλλον νὰ τοῦ διοβάζει. Γιατὶ, καθὼς θὰ ἐξηγήσω σὲ ἄλλο μέρος, μόνο τὰ μάτια μας ἐπαναστατοῦν μὲ τὴ νέα γλώσσα, ἐνῶ τ' αὐτιά μας εἶναι πιστοὶ ὁπαδοὶ τῆς δημοτικῆς.

ΠΩΣ ΓΕΝΝΗΘΗΚΕ

Τώρα θέλετε ἴσως νὰ ἀνατρέξουμε στὴν ἱστορία, γιὰ νὰ ἰδοῦμε πῶς γεννήθηκε τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Ἐγὼ νομίζω πως δὲν εἶναι ἀνάγκη. Γιατὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα ἐξακολουθεῖ νὰ γεννιέται κάθε μέρα κάτω ἀπ' τὰ μάτια μας, καὶ δὲ χρειάζεται νὰ πᾶμε τόσο μακριὰ γιὰ νὰ τὸ ἰδοῦμε. Ὅτι συνέβη στὴν ἱστορία τοῦ ἔθνους μας, συμβαίνει στὴν ἀτομικὴ ἱστορία τοῦ καθενός μας. Ἀπὸ κείνον τὸ φαῦλο κύκλο ὅπου μπερδεύτηκε τὸ ἔθνος μας ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς πρώτης παρακμῆς του, ἀπ' αὐτὸν περνοῦμε ἕνας ἕνας, ὅταν κάνομε τὴ μόρφωσή μας. Τὸ ἄτομο τοῦ καθενός μας εἶναι ἡ σκηνὴ ὅπου ξαναπαίζεται σὲ λίγα χρόνια τὸ ἱστορικὸ δράμα τῆς γλωσσικῆς πλάνης, που πιάνει εἴκοσι αἰῶνες στὴν ἱστορία μας.

Ὅλοι ξέρουμε, πως ὅταν μικροὶ πρωτοπήγαμε στὸ σχολεῖο, τὸ πρῶτο πράμα που μάθαμε εἶτανε ὅτι τὸ σπίτι μας λέγεται οἰκίο, ἢ μητέρα μας μήτηρ, τὸ ψωμὶ ἄροτος, τὸ γατάκι μας γαλῆ, κ' ἔτσι παρακάτω. Ὅτι τὰ πράματα δὲν πρέπει νὰ τὰ λέμε καὶ πρό πάντων νὰ τὰ γράφουμε, ὅπως μᾶς ἔμαθε ἡ μητέρα μας, πως ἔκαμε λάθος ἢ μητέρα μας, καὶ

πως πρέπει αυτό το λάθος εμείς με τη σπουδή και την επιμέλεια να το διορθώσουμε.

Αυτό μάθαμε. Και η λέξη μάθαμε δεν είναι η κατάλληλη, γιατί περιέχει την έννοια κάποιας συνειδητής εργασίας. Κάλλιο να πούμε, το παιδικό μας μυαλό, το νερούλι και ασχημάτιστο, που αφομοιώνει ασύνειδα, τι του σφυρίζετε, ασύνειδα και ασυζήτητα απορόφησε την ιδέα αυτή, που έγινε από τώρα κ' ύστερα η κεντρική ιδέα, η θεμελιώδης αρχή της εκπαίδεψής μας.

Με το παιδικό μας το μυαλό δεν είπαμε δυνατό να παρατηρήσουμε, και δεν παρατηρήσαμε, μια μεγάλη αντίφαση, που μολαταυτα έχομε μπρός στα μάτια μας όλο τον καιρό, παρακολουθώντας αχώριστα την κεντρική ιδέα. Και η αντίφαση αυτή είναι, που ο δάσκαλός μας, αυτός ο ίδιος που μας επέβαλλε τη νέα γλωσσική αρχή, ποτέ του, μιλώντας φυσικά, δξω απ' το μάθημα, δε μας είπε το νερό ύδωρ, ούτε τη γάτα γαλή.

Το πήραμε κι' αυτό για φυσική κατάσταση, και φτάσαμε στο συμπέρασμα, δεύτερο συμπέρασμα, ασυζήτητα κι' αυτό σαν το πρώτο, πως η γλώσσα του σχολείου δεν έχει σχέση με τη γλώσσα την άλλη, πως με τη μητέρα μας και με τ' αδέρφια μας θα μιλούμε όπως μιλούσαμε πάντα, αυτό το επιτρέπει κι' ο δάσκαλος, μονάχα στο μάθημα και σε κάθε άλλη επίσημη περίπτωση είναι ντροπή να λέμε τα πράγματα όπως τα λέμε σπίτι.

Μεγαλώσαμε. Και μαζί μας μεγάλωσε και η αρχή της διπλής γλώσσας. Ήρθε ο καιρός να μάθουμε κάτι από την αρχαία φιλολογία. Τότε, λίγο από δική μας κρίση, το περισσότερο από υποβολή, εσχηματίσαμε την ιδέα, τη σωστή άλλως τε ιδέα, ότι η αρχαία ελληνική φιλολογία είναι κολλοσοδς πνευματικής παραγωγής και θάμα όμορφιας. Άλλα

της ώρας αυτής θεός ή θρησκεία παρανοήθηκε. Αντί να λατρεύουμε τη φιλολογία, έμάθαμε να προσκυνούμε τη γλώσσα, όπως ο άμύρφωτος χριστιανός, που δεν μπορεί να συλλάβει την ιδέα του Θεού, θεοποιεί και λατρεύει το είκότισμα.

Τώρα η αρχή της διγλωσσίας, στο ώριμο πιό μυαλό μας, για πρώτη φορά ξεκαθαρίστηκε και έλαβε μορφή όρισμένη: "Ότι δηλαδή η γλώσσα που μάς έμαθε η μητέρα μας είναι ένα «διεφθαρμένο και εάσβαρον ιδίωμα», πως η καθαυτή γλώσσα μας είναι η αρχαία, πως η δουλεία και η άμάθεια μάς κάμανε να την ξεμάθουμε, και ότι τώρα άπαραίτητος όρος για να μορφωθούμε και να προκόψουμε ως έθνος είναι να ξαναφέρουμε τη γλώσσα μας στον αρχαίο τύπο, τουλάχιστο στη γλώσσα του Ξενοφώντος, αν όχι πιό πίσω.

Πίσω λοιπόν στην αρχαία!

Το σύνθημα αυτό κυριάρχησε στο έθνος μας αιώνες. Σ' αυτό το διάστημα έγιναν άγώνες υπεράνθρωποι για να ξαναζωντανέψουν οι μέλλοντες και οι παρακείμενοι και τα άπαρέμφατα, ενώ θανατική ποινή άπαγγέλθηκε έναντίον των χυδαίων και μοχθηρών μορίων θά, νά, μέ, δέν, που, και έπρεπε κάθε καλός πατριώτης να τα κυνηγά, και όπου τα βρίσκει να τα πνίγει, να τα στραγγουλίξει, να τα έξαφανίζει με κάθε τρόπο, για να λείψουν από το πρόσωπο της γής αυτά τα πράματα, που λερώνουν τις περγαμηνές της προγονικής μας ευγένειας, και που κηρύττουνε στον κόσμο πως δεν είμαστε οι ίδιοι με τους αρχαίους, και ότι άπάνω από δυό-χιλιάδες χρόνια μάς χωρίζουν απ' την εποχή του Περικλή.

Και ποιό είτανε της σταυροφορίας αυτής το αποτέλεσμα; Ο άναγνώστης μου δεν έχει παρά να κυττάξει την έφημερίδα που διαβάξει κάθε μέρα: Στην επίμονη πρόσκληση

των λογίων τὸ ἀπαρέμφοτο καὶ ὁ παρακείμενος, ἀπ' τὸν τάφο τους. οὔτε ἀπάντησι δὲν ἔδωκαν. ἐνῶ τὰ χυδαῖα ἐκεῖνα μόρια, μ' ἔλη τὴν καταδίωξι, σὰν ἀγριάγκαθα ἀπάνω στοὺς ἴδιους τάφους ὄλο καὶ πλήθαιναν.

Ἡ ἐπιστροφή λοιπὸν στήν καθαρὴ ἀρχαία γλῶσσα ἀποδείχτηκε πρᾶμα ἀδύνατο, καὶ σιγὰ σιγὰ τὸ κατάλαβε αὐτὸ ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων. Φαινόμενα σπάνια εἶναι σήμερα ἐκεῖνοι που δὲν πῆραν ἀκόμα εἴδησι τοῦ νέου συνθήματος καὶ περιμένουν μακαρίως καὶ τοῦ δικού ἀκόμα τὴν ἐπιστροφή.

Ἐν τούτοις ἡμεῖς στὸ μεταξὺ τὸ νέο γλωσσικὸ ὕλικὸ που ἀπαιτοῦσε τὸ σχολεῖο, ἢ δημοσιογραφία, ἢ λογοτεχνία, ἢ ἐπιστήμη, τὸ φκιάσαμε ἀπάνω στὸν τύπο τῆς ἀρχαίας. Π.χ. ἐνῶ τὸ παιδί ἤξερε ἀπ' τὸ σπίτι ἢ πλύση-τῆς πλύσης, ἔμαθε στὸ σχολεῖο νὰ λέει ὄχι ἢ λύση-τῆς λύσης, παρὰ ἢ λύσις-τῆς λύσεως. Ἐνῶ στὸ σπίτι ἔλεγε ἢ κλώσσα τῆς κλώσσας, ἔμαθε στὸ σχολεῖο ὄχι ἢ γλῶσσα-τῆς γλώσσας, παρὰ τῆς γλώσσης. Στὸ σχολεῖο ἐμάθαινε νὰ μὴ λέει ποτὲ τοῦ Φειδίου, τοῦ Εὐρυπίδου, παρὰ νὰ λέει τοῦ Φειδίου, τοῦ Εὐρυπίδου, ἐνῶ στὸ σπίτι δὲν ἔλεγε ποτὲ τοῦ Ἀντώνου, τοῦ Θανάσου, τοῦ Κώστου, ἔλεγε τοῦ Ἀντώνη, τοῦ Θανάση, τοῦ Κώστα.

Καὶ παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστη νὰ σημειώσῃ, ὅτι δὲ ζητῶ νὰ προκαταλάβω τὴν κρίση του. Βεβαιῶνω ἀπλῶς γεγονότα, καὶ γιὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ὁ ἀναγνώστης δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἀντίρρηση. Ἄν αὐτὰ ἔπρεπε ἢ ὄχι νὰ γίνουν ἔτσι, ἀλλοῦ θὰ τὸ ἐξετάσουμε.

Ἄλλως τε αὐτὸ που ἔγινε εἶτανε λογικὴ συνέπεια τοῦ δόγματος τῆς ἐπιστροφῆς στήν ἀρχαία γλῶσσα: Ἐκερδίσαμε καιρό. Εἶτανε, βλέπετε, τόσο βεβαιωμένο τὸ ταξίδι μας γιὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ τόσο σύντομο ἔμελλε νὰ εἶναι, ὥστε

φροντίζαμε ἐγκαίρως, ὥπως ὁ φρόνιμος ταξιδιώτης, νὰ πετάξουμε τὰ ρούχα τοῦ ταξιδίου καὶ νὰ βάλουμε ἐκεῖνα που ἡμᾶς φοροῦμε ἔξω. Ἄξαφνα ὅμως θλιβερὸ μῆνυμα ἔρχεται. Ὁ καπετάνιος εἰδοποιεῖ πως ἔκαμε λάθος καὶ πως δὲ θὰ φτάσουμε ποτὲ ἐκεῖ που μᾶς ἔλεγε. Καὶ ἐπειδὴ ἡ φιλοτιμία του δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ γυρίσῃ πίσω, ἐννοεῖ νὰ μᾶς φέρνῃ γύρω μέσα στὴ θάλασσα. Ἄλλὰ ἡμεῖς, που θέλουμε νὰ πατήσουμε στεριά, τὸν δένουμε τὸν καπετάνιο, καὶ κυβερνώντας τὸ πλοῖο μονάχοι μας, γυρίζουμε στήν πατρίδα μας.

Καὶ πράγματι ἡ πανηγυρικὴ ἀποτυχία τοῦ σκέδιου τῆς ἐπιστροφῆς δὲ στάθηκε ἰκανὴ νὰ διδάξῃ τοὺς πνευματικὸς ἀρχηγούς μας καὶ νὰ τοὺς δείξῃ τὴ ρίζα τοῦ κακοῦ. Δὲν εἶχαν τὸ θάρρος ν' ἀνασηκώσουνε συθέμελα τὸ ἔργο τους γιὰ νὰ τὸ ἐξετάσουν ἀπὸ κάτω μὴν ἀπλὴ ἐπιδιόρθωση σκέφτηκαν ἀπὸ πάνω νὰ κάμουν, καὶ εἶπαν: Ἄφου ἀπ' τὴν ἀρχαία δὲν μπορούμε νὰ τὰ πάρουμε ὄλα, ἔ, λοιπὸν ἄς πάρουμε ὅ,τι μπορούμε. Ἄφου δὲν μπορούμε νὰ φτάσουμε στὸν προορισμὸ τοῦ ταξιδίου μας, ἄς μείνουμε μισοδρομῖς· πάντα καλύτερα θὰ εἶμαστε παρὰ στὴ φτωχὴ καὶ ἐλεινὴ πατρίδα μας. Πόσο θὰ πάρουμε ἀπ' τὴν ἀρχαία καὶ πόσο ἀπ' τὴ φυσικὴ μας γλῶσσα, τὴν ἀναλογία τοῦ μίγματος δὲν τὴν ὄρισαν, οὔτε καὶ κανεὶς σήμερα τὴν ξέρει· μένει στὴ διάθεσι τοῦ καθενός.

Συνταγές πολλές. Ἐκεῖνος που ἐξακολουθεῖ νὰ πιστεύει στὴν ἐπιστροφή βάζει ὅσο μπορεῖ περισσότερη ἀρχαία, γιὰ νὰ κερδίζει καιρό. Ἄλλος δὲν παραδέχεται τὴν ἐπιστροφή, θέλει ὅμως μίαν γλῶσσαν κεκαθαρμένην ἀπὸ τῶν βαρβαρισμῶν καὶ τῶν ρύπων οὖς προσῆψεν αὐτῇ πολυχρόνιος δουλεία. Ἄλλος πάλι βρίσκει, πως λίγη νέα γλῶσσα δίνει ζωὴ στὸ μίγμα, κάποτε μάλιστα λησμονεῖ τὸν ἑαυτό του σὲ τέ-

τοιο βαθμό, ώστε να του προσθέτει και μερικές λέξεις βάρβαρες, γιατί, λέει, αυτές αποδίδουν καλύτερα εκείνη τη στιγμή την ψυχική του κατάσταση.

Έτσι σχηματίστηκε μια καινούργια γλώσσα, η σωστότερα πολλές καινούργιες γλώσσες, που όλες μαζί ονομάζονται καθαρεύουσα. Και είναι η καθαρεύουσα μια κούνια κρεμαστή που πάει κ'έρχεται ανάμεσα στην αρχαία και στη δημοτική. Περιμένουμε να σταθεί ή κούνια, αλλά θά αποδείξουμε στα επόμενα ότι δε θά σταθεί: Είναι το ακίνητο. Αναχωρεί απ' τη δημοτική, τραβά κατά την αρχαία, αλλά κοντοστέκεται, γυρίζει τρέχοντας, κάτι λησμόνησε, πάει να το πάρει, αλλά μετανοώνει, ντρέπεται, το κρύβει σε παρένθεση να μην το ιδούν, πηδά στην αρχαία, αρπάζει κάτι κι από εκεί, αλλά δεν είναι της μόδας, θά τη γελάσουν, το βάζει στο ράφι, ίσως αὔριο το φορέσει...

Όριστε μερικά δείγματα από διάφορες καθαρεύουσες:

«Γwόντι τoίνυν μὲ φιλεῖς;... Μακρὰν μου ἔταν μένης, οὐ μὲ λησμονεῖς;... βεβαιότατον ἐστίν;... Οὐ μὲ φιλεῖς ὡς πρώην... Ἡ ἀγάπη σου μενεῖ μοι πᾶσαν τὴν αἰωνιότητα;... Ἄλλως δυνατὸν ἐστὶ πω;...» Κλ. Ραγκαβῆ «Ἰουλιανὸς ἐπὶ Παραβάτης».

«Ἡ «Ἐστία» μετ' ἰδιαίτερας χαρᾶς σφίγγει τὸ χέρι (= χεῖρα) ἀμφοτέρων τῶν φίλων οἰκογενειῶν, εὐχομένη εἰς τὸ χαριτωμένο (=χαριτόδωτον) καὶ ταιριαστὸ (=εὐάρμοστον) ζευγάρι (=ζεύγος) τὴν εὐτυχισμένην (=εὐτυχῆ) καὶ ἀνέφελον ζωὴν τοῦ παλαιοῦ καλοῦ καιροῦ (=χρόνου)». «Ἐστία» 11 Ὀκτ. 05, σ. 4, στ. 2.

«Σήμερον διδάξουσιν ἐν τῇ Ἐταιρίᾳ τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ...». «Αὔριον ὁμιλήσει ἐν τῷ ναῶ...». Αὐτὴ ἡ καθαρεύουσα ἄρνηση δὲν ἔχει· σ' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ποτὲ δὲ λένε ὄχι πάντα καὶ λένε.

«Τὸ θέλειν δι' ἀπλοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀσθέστου ἐξεναγκεῖν κρίσιν ἐστὶ διατρέχειν τὸν κίνδυνον τοῦ ἀπατηθῆναι». Γεωργικὸν Δελτίον Ἰπουργείου Ἑσωτερικῶν, ἔτος 50, τεύχ. 3ον, σελ. 132.

«Προσέξτε τὰς μύτας σας. Παρατηρήθη ὅτι τὸ αὐτοκίνητο κάμνει κόκκινες τὰς μύτες...». «Ἀκρόπολις» 14 Αὐγ. 07, σ. 1, στ. 7.

«Ἠάνθ' ὄσα, ἔσθ' ἔτε, τοῦθ' ἔπερ, ἔσαιί, οὐτωσί, καθ' ἅπασαν, αἰείποτε, προὔτιθετο, νύκτωρ καὶ ἐξαπίνης, οὐ σμικρὰ προσγίγνεται, προκεχωρηκίας οὔσης, σεσηπτότα καὶ ὀδωδύτα, καταδείκνυσιν αὐθις, μετὰ τῆς εἰς ἡγμένης...».

«Ἦν ἐποίησατο—ἦν ἐποίησε—τὴν ὅποιαν ἔκαμε».

«Ἠάντας τοὺς ἑαυτῶν φίλους—ἔλους τοὺς φίλους των».

«Οὐδεὶς ἔ ἀντιλέξων — οὐδεὶς ὑπάρχει ὅστις νὰ ἀντιέπη— κανεὶς δὲν ὑπάρχει ὁ ὅποιος νὰ ἀντιέπη».

«Ἦκουσα αὐτοῦ λέγοντος — ἦκουσα αὐτὸν λέγοντα— τὸν ἦκουσα νὰ λέγη».

«Τὸ παραιτεῖσθαί τινα τῆς ἑαυτοῦ θέσεως—τὸ νὰ παραιτῆται τις τῆς θέσεώς του—τὸ νὰ παραιτῆται κανεὶς ἀπὸ τὴν θέσιν του».

ΜΙΑ ΑΙΡΕΣΗ

Ὡς τώρα δὲν ἔκαμα ἄλλο παρὰ νὰ ἐκθέτω πράματα ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε ὑποκειμενικὴ ἀντίληψη. Βέβαιον εἶναι ὅτι στὸ σχολεῖο μαθαίνουμε γλῶσσα διαφορετικὴ ἀπὸ κείνη που μιλοῦμε σπίτι, καὶ ὅτι τὴ γλῶσσα αὐτὴ ὁ δάσκαλος δὲν τὴ μιλεῖ. Συζήτηση δὲν παίρνει πὼς τὴ γλῶσσα τοῦ σπιτιοῦ μας τὴ θεωροῦμε βάρβαρη καὶ χυδαία. Ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι πολὺν καιρὸ τὸ ἔθνος μας ἔθρεψε τὴν ἐλπίδα νὰ ξαναγυρίσει στὴν ἀρχαία καὶ ὅτι τὸ σκέδιο αὐτὸ ἐγκαταλείφτηκε ἀργότερα. Φανερό εἶναι τέλος που ἡ καθαρεύουσα, ἡ γλῶσσα αὐτὴ που γεννήθηκε πρόωρα στὴ μέση τοῦ ταξιδιοῦ, δὲν εἶναι μιὰ ὀρισμένη γλῶσσα. Τώρα θὰ ἐξετάσουμε ἂν ἡ γλῶσσα αὐτὴ εἶναι ὄργανο κατάλληλο γιὰ τὴν ἐθνικὴ πρόοδο.

Στὸ ζήτημα αὐτὸ ξέρουμε πολὺ καλὰ ποιὰ εἶναι ἡ γνώμη τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τοῦ ἔθνους: Ὅτι ἡ γλῶσσα που θὰ χρησιμέψει γιὰ τὴν πρόοδό μας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴν καθαρεύουσα, 1ο γιατί αὐτὴ μόνη ἀνταποκρίνεται στὶς ἀνάγκες ἑνὸς μορφωμένου ἀνθρώπου, 2ο γιατί μαθαίνοντας αὐτὴν ἐπικοινωνοῦμε εὐκολότερα μὲ τοὺς μεγάλους μας δασκάλους, τοὺς ἀρχαίους, καὶ τέλος 3ο γιατί μ' αὐτὴν ἀποχτοῦμε περισσότερα δικαιώματα στὴν ὑπόληψη καὶ στὸ σεβασμὸ τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

Αὐτὰ γιὰ τοὺς πολλοὺς εἶναι σήμερα ἀξιώματα, που κα-

παντὰ καμμιά φορὰ ἐπικίντουν νὰ τὰ συζητήσεις, γιατί μπορεῖ νὰ σοῦ ἀμφισβητήσουν τὸν πατριωτισμὸ σου, καὶ τὸ λογικὸ σου ἀκόμα. Ὑπάρχει ὅμως καὶ μιὰ μικρὴ μειοψηφία, ἀπὸ ἀνθρώπους που δὲ ζητοῦν διόλου νὰ καταστρέψουν τὸ ἔθνος, ὅπως φαντάζεται ὁ κοσμάρχης, που εἶναι ἀπ' ἐναντίας πατριῶτες τῆς πρώτης γραμμῆς, οἱ ὅποιοι στὸ ζήτημα αὐτὸ ἔχουνε γνώμη διαμετρικῶς ἀντίθετη. Ὑποστηρίζουν, πὼς ἡ γλῶσσα που γράφουμε δὲν εἶναι δική μας, πὼς εἶναι γλῶσσα πλάστη, ὅτι πήραμε κακὸ δρόμο, καὶ ὅτι ἐνῶσω μεταχειριζόμαστε γλῶσσα που δὲν τὴν αἰσθανόμαστε βαθεῖα μέσα στὴν καρδιά μας, δὲ θὰ ἔχουμε σωστὴ ἐκπαίδεψη, δὲ θὰ μορφώσουμε λαό, δὲ θὰ γεννήσουμε ἀληθινὰ πνευματικὰ ἔργα, καὶ ὅτι μόνο μὲ τὴ καλλιέργεια τῆς δημοτικῆς γλώσσας θὰ προκόψει τὸ ἔθνος.

Τὴν πρώτη στιγμὴ λέει κανεὶς πὼς αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔχουνε χάσει τὰ λογικά τους. Δηλαδή μᾶς λένε μ' ἄλλα λόγια, πὼς γιὰ νὰ μορφωθοῦμε πρέπει νὰ μιλοῦμε σὰν τοὺς χωριάτες, καὶ πὼς γιὰ ν' ἀποχτήσῃ τὸ ἔθνος μας ἀληθινὴ φιλολογία, πρέπει τὰ πνευματικὰ προϊόντα μας νὰ γράφονται στὴ γλῶσσα που καταλαβαίνουν οἱ ἀγράμματοι ἄνθρωποι. Τέτοια πράματα οὔτε συζητιοῦνται. Δὲν εἶναι βέβαια δυνατό νὰ ἐκφράσουμε τίς λεπτὲς ἀπόχρωσες τῶν αἰσθημάτων μας, οὔτε νὰ κάμουμε τὴν ἀνάλυση ἑνὸς ἐπιστημονικοῦ θέματος μὲ τὴν πρωτόγονη ἐκείνη γλῶσσα που μεταχειρίζεται ὁ χωριάτης ὅταν σκάβει τὴ γῆ καὶ ὅταν φορτώνει τὸ κάρρο του. Αὐτὴν τὴν ἀπάντηση θὰ δώσει κάθε φρόνιμος ἄνθρωπος, κ' ἔτσι λύνεται τὸ γλωσσικὸ ζήτημα χωρὶς κόπο.

Ἐν τούτοις καθήκον μας βέβαιον εἶναι, πρὶν τοὺς καταδικάσουμε τοὺς ὀπαδοὺς τῆς νέας ἰδέας, πρὶν τοὺς δώσουμε τὸ δίπλωμα τῆς τρέλλας, νὰ φροντίσουμε νὰ καταλάβουμε

κάπως καλύτερα τί λένε, και ποῦ ἀπάνω στηρίζουνε τὴν πρωτότυπη θεωρία τους.

Τὰ κυριότερα σημεῖα τῆς θεωρίας αὐτῆς εἶναι τὰ ἀκόλουθα.

1ο. Ὅτι ἡ γλῶσσα μας ἡ φυσική, δηλαδή ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, δὲν εἶναι «χυδαῖον ἰδίωμα» ὅπως ἐμεῖς νομίζαμε ὡς τώρα· πως ἡ ἰδέα αὐτὴ καρφώθηκε μέσα μας, ἐπειδὴ αὐτὴν τὴ γλῶσσα μόνο στίς ἀνάγκες τῆς κοινῆς ζωῆς συνειθίσαμε νὰ τὴ μεταχειριζόμαστε. Τὸ χαρακτηριστικὸ λοιπὸν τῆς προστυχιάς, που τὸ ἀποδίνουμε στὴ γλῶσσα, δὲν ἀνήκει στὴ γλῶσσα, ἀνήκει στὰ πράγματα που λέμε μ' αὐτὴν τὴ γλῶσσα, καὶ φταίει τόσο λίγο ἡ γλῶσσα γι' αὐτὴν τὴν ἀσκημία, ὅσο φταίει ὁ καθρέφτης ὅταν καθρεφτίζει ἀσκημὰ ἀντικείμενα. Προσθέτουμε μάλιστα, πως αὐτὴ ἡ περιφρονημένη γλῶσσα εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς ὠραιότερες γλῶσσες που ὑπάρχουν σήμερα στὸν κόσμος.

2ο. Ὅτι ἡ γλῶσσα μας δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα διαφθοράς, παρὰ εἶναι γνήσιο τέκνο τῆς ἀρχαίας, γεννημένο σύμφωνα μὲ ὅλους τοὺς νόμους τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Ὅτι αὐτὸ που συνειθίσαμε νὰ θεωροῦμε διαφθορὰ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ ἐξέλιξη ἡ φυσική που παθαίνει κάθε γλῶσσα μὲ τοὺς αἰῶνες. Καμιά γλῶσσα δὲ μένει ἀναλλοίωτη σὰν ἀγαλμα· οἱ γλῶσσες ἀλλάζουν ὀλοένα, ὅπως ἀλλάζει ὁ ὀργανισμὸς ἑνὸς ζωντανοῦ ἀνθρώπου. Λοιπὸν δὲν εἶναι λάθος, ὅταν λέμε τὸ χέρι, τὸ πόδι, ἀντὶ ἡ χεῖρ, ὁ πούς, ὅπως δὲν εἶναι λάθος, ὅταν ὁ Ἰταλὸς λέει *la mano, il piede, ἀντὶ manus, pes.*

3ο καὶ σπουδαιότερο. Ὅτι μὲ τὴν καθαρεύουσα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προσδέψουμε, γιατί ἡ καθαρεύουσα, ὅπως κάθε γλῶσσα φικαστή, μπορεῖ νὰ μιλεῖ στὸ νοῦ, εἶναι ὅμως ἐντελῶς ἀνίκανη νὰ μιλήσει στὴν καρδιά. Καὶ ἂν αὐτὸ δὲ σημαίνει πολὺ σὲ κάτι ὀρισμένους κλάδους τῆς πνευματικῆς

ἐργασίας, ὅπως στὴν ἐπιστήμη, ἔχει ἀπ' ἐναντίας σημασία ἀνυπολόγιστη σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους κλάδους, καὶ αὐτοὶ οἱ ἄλλοι κλάδοι που ἡ καθαρεύουσα εἶναι ἀνίκανη νὰ τοὺς ἐξυπηρετήσῃ, αὐτοὶ εἶναι δυστυχῶς καὶ τὸ θεμέλιο τῆς ἐθνικῆς προκοπῆς. Εἶναι ἀπ' τὸ ἓνα μέρος ἡ διδασκαλία τοῦ σχολείου, δηλαδή ἡ μόρφωση τῆς νέας γενεᾶς, ἀπ' τ' ἄλλο ἡ διδασκαλία τοῦ λαοῦ μὲ τὶς διάφορες μορφές τῆς, θρησκευτική, κοινωνική, πολιτική, εἴτε προφορικῶς γίνεται, εἴτε μὲ βιβλία, εἴτε μὲ ἐφημερίδες.

4ο. Π' αὐτὸν τὸν ἴδιο λόγο, που μιλεῖ μόνο στὸ νοῦ καὶ ὄχι στὴν καρδιά, ἡ καθαρεύουσα εἶναι ὄργανο ἐντελῶς ἄχρηστο γιὰ καλλιτεχνική ἐργασία, ἐπομένως μ' αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σχηματιστεῖ ἐθνικὴ λογοτεχνία, δηλαδή ἓνα σύνολο πνευματικῆς παραγωγῆς, που νὰ καθρεφτίζεται μέσα ἡ ἐλληνικὴ ψυχὴ, μὲ τὸν πόνο τῆς, μὲ τὴ χαρὰ τῆς, μὲ τὰ ὄνειρά τῆς.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πρίν αρχίσουμε νά εξετάζουμε ένα ένα τὰ ἄρθρα τῆς αἴρεσης αὐτῆς, θὰ μοῦ ἐπιτρέψει ὁ ἀναγνώστης νά μῶδ σέ λίγες γενικότητες.

Εἶπαμε πως ἐπιστήμη δὲ θὰ κάμουμε. Ὑπάρχουν ὅμως σέ κάθε ἐπιστήμη μερικά ἐξαγόμενα, που ἂν καὶ κοστίσανε δουλιὰ πολλή γιὰ νά βρεθοῦν, ὅμως ἐκ τῶν ὑστέρων παρουσιάζονται τόσο ἀπλά, ὥστε περνοῦν στὴ δικαιοδοσία ὅλου τοῦ μορφωμένου κόσμου. Τὸ νά γυρίζει ἡ Γῆ ἀπάνω στὸν ἄξονά της ἀντὶ νά γυρίζει ὁ οὐρανὸς μετ' ἄστρα γύρω στὴ Γῆ, εἶναι μιὰ ἀλήθεια που τρόμαξε ἡ ἀνθρωπότητα γιὰ νά τὴν καταχτήσει, καὶ ὅμως εἶναι σήμερα τόσο ἀπλὸ πρᾶμα, ὥστε κάθε μορφωμένος ἀνθρώπος μπορεῖ νά τὸ ἐξηγήσει στοὺς ἄλλους μετ' ἰσχυρὰ ἀκαταμάχητη, δίχως νά ἔχει τὰ ἐπισημονικὰ ἐφόδια ἐκείνων που πρῶτοι τὸ ἤϋραν.

Δὲν πιστεύω ν' ἀμφισβητήσει ὁ ἀναγνώστης μου ὅτι κάθε γλῶσσα ὑπῆρξε μιὰ φορὰ φτωχὴ καὶ ἀκαλλιέργητη, ἐπομένως ἀνίκανη νά ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀνάγκες ἑνὸς μορφωμένου μυαλοῦ, καὶ ὅτι καμιὰ γλῶσσα δὲ βγήκε ἀπ' τὸ στόμα ἑνὸς λαοῦ σὰν τὴν Ἀθηνᾶ ἀπ' τὸ κεφάλι τοῦ Διός, μετ' ὅλη της τὴν πανοπλία. Ὅταν ὁ λαὸς που τὴ μιλοῦσε εἶτανε στὰ σπάργανα τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἡ γλῶσσα του εἶτανε ἀνάλογη μετ' ἰσχυρὰ πνευματικῆς του ἀνάγκης· ὁ λαὸς ἀγά-

λια ἀγάγια μορφώθηκε, καὶ ἡ γλῶσσα βᾶδισε στὸ πλευρὸ του καὶ σιγὰ σιγὰ τελειοποιήθηκε.

Ἄς σκεφτοῦμε ὅμως τί σημαίνει σ' αὐτὴν τὴν περίστασις τελειοποιήθηκε, σὲ τί δηλαδὴ ἀλλάζει μιὰ γλῶσσα ὅταν ὁ λαὸς πολιτίζεται, καὶ ἀπὸ τί χαρακτηριστικὰ θὰ διακρίνουμε ἂν μιὰ γλῶσσα ἀνήκει σὲ ἔθνος πολιτισμένον ἢ βάρβαρον.

Θὰ διακρίνουμε στὴ γλῶσσα τρία πράγματα, τὸ λεξικόν, τὸ τυπικὸν καὶ τὴ σύνταξιν. Π.χ. ἂν θὰ ποῦμε νερό ἢ ὕδωρ, ἄετος ἢ ψωμί, εἶναι ζήτημα λεξικοῦ· ἂν θὰ ποῦμε ἐπρόσλαβα ἢ προσέλαβον, τὶς γυναικες ἢ τὰς γυναικας, εἶναι ζήτημα τυπικοῦ, καὶ τέλος ὅταν θὰ ποῦμε τὸν εἶδον ἀντὶ εἶδον αὐτόν, μετ' ὅσον φίλον μου ἀντὶ μετὰ τοῦ ἐμοῦ φίλου, ἡ διαφορὰ θὰ εἶναι στὴ σύνταξιν.

Ἐπιθέστε τώρα ὅτι σὰς παρουσιάζω μιὰν ἄγνωστὴν σας γλῶσσα, δηλαδὴ μετ' ἄλλα λόγια, σὰς παρουσιάζω τὸ λεξικόν της, τὴ γραμματικὴν της καὶ τὸ συνταχτικόν της, καὶ σὰς θέτω τὸ ζήτημα νά βρεῖτε ἂν ἡ γλῶσσα αὐτὴ ἀνήκει σὲ ἔθνος πολιτισμένον ἢ ὄχι. Ποῖδ' ἄρα γε ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γλώσσας θὰ σὰς ὀδηγήσει σ' αὐτὴν τὴ διάκρισιν; Ἐγὼ λέω, μόνο τὸ λεξικόν.

Καὶ πραγματικῶς δὲ φαντάζομαι μετ' ἰσχυρὰ τρόπον θὰ μοῦ ἀποδείξετε, ὅτι ὁ λαὸς που λέει ἐπρόσλαβα εἶναι περισσότερο ἢ λιγότερον πολιτισμένον ἀπὸ κείνον που λέει προσέλαβον, ἢ ἐκεῖνος που κάνει τὸ μέλλοντα μετ' ἰσχυρὰ λέξιν, φαγοῦμαι, ἀπὸ κείνον που λέει θὰ φάγω, ἢ ἀπὸ κείνον, που γιὰ νά ἐκφράσει τὴν ἴδιαν ἔννοιαν λέει θέλω νά φάγω ἢ ὀφείλω νά φάγω, ὅπως ὁ Ἄγγλος. Ἐπίσης δὲ βλέπω, γιὰ αὐτὸ καθαυτὸ τὸ γεγονός τοῦ νά λέει κανεὶς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἢ ἐπάνω εἰς τὴν τραπέζαν, ἀκούω τινὸς ἢ ἀκούω τινὰ μπορεῖ νά τὸν θέσει μιὰ βαθμίδα παραπάνω ἢ παρακάτω στὸν πολιτισμό. Τυπικὸν καὶ σύνταξιν εἶναι πράγματα που παρουσιάστηκαν αὐτόματα σὲ

κάθε τόπο, γεννημένα απ' τις ιδιαίτερες φυσικές και ψυχολογικές συνθήκες του καθενός λαού, και που καμιά σχέση δεν έχουν με τόν πολιτισμό, όπως δεν έχει σχέση με τόν πολιτισμό αν στόν έναν τόπο οι άνθρωποι είναι ξανθοί και στόν άλλο μελαγχροί, στόν ένα κοντοί και στόν άλλο μεγαλόσωμοι.

Απ' έναντίας τὸ λεξικό, δηλαδή τὸ ποσὸ τῶν λέξεων και ἡ ποικιλία τῶν ἐνοιῶν που ἀντιπροσωπεύουν, αὐτὰ θὰ σὰς δείξουνε φῶς φανερὰ σὲ τι σημεῖο βρίσκεται ἕνας λαός, γιατί ἂν εὑρετέ στὸ λεξικό του ὅλη τὴν ἀπειρία τῶν ὄρων τῆς ἐπιστήμης, τῆς φιλολογίας, τῆς καλλιτεχνίας, τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας, θὰ πεῖτε πως ὁ λαὸς αὐτὸς εἶναι πολιτισμένος, ἂν ὅμως τὸ λεξικό του περιέχει μόνο ψωμί, νερό, σίτι, .. δηλαδή μόνο τις λέξεις που σχετίζονται με τις πρώτες ἀνάγκες τοῦ βίου, θὰ πεῖτε πως αὐτὸς εἶναι και οἱ μόνες ἀνάγκες που αἰσθάνθηκε ὁ λαὸς αὐτὸς ὡς τὴν ὥρα, ἐπομένως βρίσκεται στὴν ἀρχέγονή του κατάστασι.

Τί θὰ κάμει λοιπὸν μιὰ γλῶσσα για νὰ βαδίσει παράλληλα με τὴν πρόοδο τοῦ ἔθνους; Θὰ πλουτίζει ὁλοένα τὸ λεξικό της. Μόλις παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη νὰ ἐκφραστεῖ μιὰ νέα ἐννοια, θὰ ἐφευρίσκει ἀμέσως και τὴν κατάλληλη λέξη. Καὶ τὴ λέξη αὐτὴ ἄλλοτε θὰ τὴ φτιάσει ἀπὸ δικὰ της ὕλικὰ ζωντανά, ἄλλοτε θὰ τὴν παίρνει ἀπὸ ξένη γλῶσσα ζωντανή, ἄλλοτε ἀπὸ ἀρχαιότερη μορφή γλωσσική, δική της ἢ ξένη.

Εἶπαμε θὰ πλουτίζει τὸ λεξικό της, δὲν εἶπαμε θὰ τὸ ἀνανεώνει. Δηλαδή τις λέξεις που ὑπῆρχαν ἀπὸ πρὶν δὲ θὰ τις ἀλλάξει. Θὰ προσθέσει νέες λέξεις μόνο ἐκεῖ ὅπου θὰ ἔχει και πρᾶμα νέο νὰ ἐκφράσει, ἐπομένως τὸ ψωμί και τὸ νερό, που ὑπῆρχανε, δὲ θὰ πάρουν νέα ὀνόματα. Καὶ ὁ λόγος εἶναι ἀπλούστατα ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος για νὰ γίνεαι τὰ ἐναντίο, γιατί ἡ κοινὴ λογικὴ λέει, πως ἕνα πρᾶμα που ὑπάρ-

χει, που ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς πρώτης κατοχῆς, τότε μόνον ἀλλάζει, ὅταν ἐκεῖνο που θὰ τὸ ἀντικαταστήσει ἐκπληρώνει τὸ σκοπὸ τελειότερα. Ἀλλὰ ἐκεῖνο που ὀνομάζουμε ψωμί δὲν παραστάνεται διόλου καλλίτερα ὅταν θὰ τὸ πούμε ἄρτος.

Λοιπὸν ἡ γλῶσσα, για νὰ τελειοποιηθεῖ, θὰ πλουτίζει τὸ λεξικό της. Θὰ πλουτίσει ἄραγε και τὸ τυπικό της; Ὅχι. Τὸ τυπικὸ και ἡ σύνταξη με τὴν καλλιέργεια τῆς γλώσσας καμιά οὐσιαστικὴ ἀλλοίωσι δὲν παθαίνουν. Πολλὴ ἐξήγησι τὸ πρᾶμα δὲ χρειάζεται. Ἡ γραμματικὴ ὑπάρχει πρὶν ἀπ' τὴν καλλιέργεια. Γιατί, ἂν ὁ λαὸς ὁ ἀπολίτιστος δὲ λέει ποτέ του φιλοσοφῶ, θὰ φιλοσοφήσω, ἐφιλοσόφησα, λέει ὅμως τρώγω, θὰ φάγω, ἔφαγα, κοιμοῦμαι, θὰ κοιμηθῶ, ἐκοιμήθηκα, ... και τὰ ρήματα τρώγω, κοιμοῦμαι, με τὸ νὰ παρασταίναντε λειτουργίες τοῦ ὕλικου βίου, δὲ θὰ πεῖ πως δὲν τοὺς χρειάζονται ὅλοι οἱ χράνοι και ὅλες οἱ ἐγκλίσεις που χρειάζονται και σὲ κάθε ἄλλο ρήμα. Ὁμοίως, ἂν δὲν τὸν ἐνδιαφέρουν οἱ μεσημβρινοί και ὁ ἰσημερινός, τὸ τηλεσκόπιο και τὸ μικροσκόπιο, ἔχει ὅμως στὴ γλῶσσα του πληθος οὐσιαστικὰ και ἐπίθετα, που τὰ μεταχειρίζεται στὸν ἐνικό, στὰν πληθυντικὸ και σ' ὅλες τις πτώσεις.

Ὅστε τὰ καλούπια εἶναι ἕτοιμα. Κάθε καινούργια λέξη λοιπὸν που θὰ φτιάσει ἢ που θὰ πάρει ἀπὸ ἄλλη γλῶσσα, χωρὶς νὰ τὸ θέλει, χωρὶς νὰ τὸ σκεφτεῖ, θὰ τὴν ταιριάζει σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ καλούπια. Γιατί; Κ' ἐδῶ, ὅπως στὴν προηγούμενη περίπτωσι, δὲν ὑπάρχει γιατί. Τὸ γιατί εἶναι που δὲν ὑπάρχει λόγος για νὰ γίνεαι τὰ ἐναντίο. Ὑπάρχουν και παραδείγματα ὅπου δὲ γίνεται ἕτσι, με ἴσα ἴσα που εἶναι τόσο λίγα και τόσο ἀψύχια πρᾶματα, ὅστε ἀντὶ νὰ ἀναιροῦν τὸν κανόνα, ἀναδείχνουν περισσότερο τὴ δύναμή του. Λέει π. χ. ἡ γαλλικὴ *le maximum-les maxima, un solo-des soli*, λέει και ἡ γερ-

μηνική *das Thema-die Themata*, όχι όμως και *dn. das Thema*, γεν. *des Thematos* κτλ. "Αν σταθούμε απ' την άποψη της καθαρεύουσας, αν την πάρουμε δηλαδή ως κανόνα, τότε τὰ ἀνάλογα τῶν παραπάνω παραδειγμάτων είναι: ὁ Μπόερ-οἱ Μπόερς, ἡ ἄλωσ-τῆς ἄλω, ὁ τζέντλεμαν-οἱ τζέντλεμεν, ὁ κάλωσ-οἱ κάλω, που τὰ γράφουνε πολλοὶ ἀγγλομαθημένοι καὶ ἀρχαιομαθημένοι.

Τὰ ἴδια ἐφαρμόζονται στὴ σύνταξη. Δὲν ὑπάρχει κανεὶς λόγος γιὰ νὰ τροποποιηθοῦν οἱ γενικοὶ νόμοι στὴν πλοκή τῆς φράσης. "Αν ἡ γλῶσσα ἔλεγε π. χ. ὡς τώρα ἐπάνω εἰς τὴν τραπέζαν, δὲ θὰ ἐπινοήσῃ ἐπίτηδες τώρα μὲ καινούργια πρόθεση καὶ μὲ καινούργια σύνταξη, ἐπὶ τῆς τραπέζης, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι αὐτὴ δὲ λέει τίποτε περισσότερο ἀπ' τὴν ἄλλη.

Θὰ πεῖτε ὅμως: Τὸ πρᾶμα πάει καλὰ ἐνόσω ἡ σκέψη ἐννοιῶν που θέλουμε νὰ ἀποδώσουμε στὴν καλλιεργημένη γλῶσσα ἔχει τὴν ἀντίστοιχὴ τῆς στὴ γλῶσσα τῆς κοινῆς ζωῆς· τί θὰ γίνῃ ὅμως ἀν παρουσιαστῇ ἀνάγκη νὰ σχετίσουμε δυὸ ἐννοιες μὲ κάποιον τρόπο που δὲν ἀπαντιέται στὴ φυσικὴ γλῶσσα; Τότε ἡ γλῶσσα θὰ πάρει ἀπ' τὴν καθημερινὴ ὁμιλία τὸ συνδυασμὸ που συγγενεῦει περισσότερο· αὐτὸς μὲ τὴ χρήση θὰ πάθει ἓνα τράβηγμα, ἓνα τέντωμα πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, θὰ ξαπλωθεῖ ἢ ἐννοιά του, θὰ ἀποχτήσει, ἀν εἶναι ἀνάγκη, ἐννοια μεταφορικὴ, κ' ἔτσι: θὰ σκεπάσει τὸ κενὸ που δημιουργήσῃ ἢ νέα γλωσσικὴ ἀνάγκη. "Αν π.χ. ἡ φυσικὴ γλῶσσα λέει τὸ ποτῆρι εἶναι ἀπάνω στοῦ τραπέζι, ἢ γλῶσσα τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας θὰ πάρει τὸ συνδυασμὸ ἀπάνω στοῦ, θὰ τοῦ δώσει ἐννοια μεταφορικὴ, καὶ θὰ πεῖ μιλῶ ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα· δὲ θὰ ἐπινοήσῃ νέο μόριο καὶ νέα σύνταξη, γιὰ νὰ πεῖ μιλῶ ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ ζητήματος, ἀφοῦ δὲ λέει ποτὲ τὸ ποτῆρι εἶναι ἐπὶ τοῦ τραπέζιου.

Εἶναι ἀλήθεια. ὅτι σ' μιὰ γλῶσσα καλλιεργημένη ἢ φράση εἶναι συνήθως πρὸ σύνθετη, περιέχει πολλὰς φράσεις κρεμασμένες τῇ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη, ἐνῶ στὴ γλῶσσα τῆς κοινῆς ζωῆς οἱ φράσεις εἶναι πάντα πρὸ κομμένες καὶ ἀνεξάρτητες. "Αλλὰ αὐτὸ δὲ σημαίνει καθόλου πως ἄλλαξαν οἱ γενικοὶ νόμοι τῆς σύνταξης. Σημαίνει πως ὁ νοῦς, ὅταν βρισκεται στὴν ἐντονότερη λειτουργία του, φτιάχνει ἓνα οἰκοδόμημα συνθετότερο, καὶ τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ πρέπει ἢ γλῶσσα νὰ τὴ παρουσιάσῃ ἀκέραιο, γιὰ νὰ φανεῖ ὁ λογικὸς σύνδεσμος τῶν μερῶν του. "Οἶω ἀπ' αὐτὸ, οὐσιαστικὴ διαφορά καμιά. "Αν προσέξετε μὲ ποιὸν τρόπο αὐτὴ ἢ πολυσύνθετη φράση εἶναι πλεγμένη, τοὺς ἴδιους ἀρχικοὺς νόμους θὰ βρεῖτε.

Κοντὰ στοῦ νοῦ ὅτι σ' ἓνα πρᾶμα ἐλαστικό, ὅπως εἶναι ἡ γλῶσσα καὶ ὅπως εἶναι κάθε κοινωνικὸ φαινόμενο, ἄμα σκαλίσει κανεὶς μὲ ὑπομονή, πάντα θὰ βρεῖ μιὰ ἐξαίρεση. "Ἡ γαλλικὴ γράφει *je voudrais que vous allassiez* ἐνῶ στὴν κοινὴ ὁμιλία προτιμᾷ *que vous alliez*. "Ἐξαίρεση καὶ κανόνας εἶναι δυὸ λέξεις, που στοῦ χαρτὶ βέβαια πιάνουν τὸν ἴδιο τόπο καὶ ἴσο ποσὸ μελάνη χρειάζονται γιὰ νὰ γραφοῦν. Κανόνας καὶ ἐξαίρεση, στὴ φύση, εἶναι δυὸ πράγματα ἄνισα, που μπορεῖ ἐκεῖνος νὰ εἶναι γίγαντας κ' αὐτὴ μερμηγγί, μπορεῖ ἢ ἐξαίρεση νὰ πνίγεται στοῦ ὠκεανὸ τοῦ κανόνα. Πόσο θολώνουν οἱ λέξεις τὰ ζητήματα! "Ἐξαίρεση ἔχει ἢ γαλλικὴ· γιατί νὰ μὴν ἔχουμε κ' ἐμεῖς ἐξαίρεση; ἀφοῦ εἶν' ἢ ἴδια λέξη! Παραπέρα θὰ μάθουμε νὰ ξεχωρίζουμε τὸν κανόνα ἀπ' τὴν ἐξαίρεση, καὶ θὰ ἰδοῦμε ὅτι στὴ δικὴ μας τὴν περίπτωσιν ἢ ἐξαίρεση ἔγινε ἀναίρεση καὶ ἔφαγε τὸν κανόνα.

"Ἡ γραφτὴ γλῶσσα βέβαια ἔχει πάντα συντηρητικὸ χαρακτήρα, καὶ ἐπειδὴ ἢ γλῶσσα τῆς ὁμιλίας μὲ τοὺς αἰῶνες παθαίνει μεταβολές, συμβαίνει λοιπὸν νὰ ὑπάρχει μεταξὺ

τους μιὰ μικρή απόσταση. Ἀλλά μόλις αὐτὴ ἡ απόσταση γίνει αἰσθητή, δηλαδή πολλοὺς αἰῶνες πρὶν φτάσει στὸ ἀνοικονόμητο χάσμα τὸ δικό μας, ἀμέσως ἡ γραφτὴ ὑποχωρεῖ, ποτὲ δὲν ὑποχωρεῖ ἡ γλῶσσα τῆς ὀμιλίας. Ἡ γαλλικὴ ἔλεγε ἕναν καιρὸ je faisais, ἀργότερα αὐτὸ ἔγινε je faisais, καὶ ἡ γραφτὴ, ἀφοῦ δίστασε λίγο καιρὸ, ὑποχώρησε καὶ δὲν ἐπιμένει νὰ γράφει je faisais.

Ἴδου μὲ λίγα λόγια πῶς ἀναπτύσσεται μιὰ γλῶσσα, ὅταν δὲν ὑπάρχουν ἐξαιρετικὲς αἰτίες που νὰ τὴ βγάλουν ἀπ' τὴν κανονικὴ τροχιά της, ὅταν τὸ ἔθνος δὲν πάσχει ἀπὸ πραγματικὴ ὑπερτροφία. Μιὰ τέτοια γλῶσσα ἔχει ἐνότητα. Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος που τὴ μιλεῖ, ὅταν περνᾷ ἀπ' τὸν κύκλο τῆς φυσικῆς ζωῆς στὸν κύκλο τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας, δὲν ἀλλάζει γλῶσσα, ἀλλάζει μόνο λέξεις, ἐπειδὴ ἀλλάζει καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς ὀμιλίας του, ἀλλάζοντε, σὰ νὰ ποῦμε, μερικὲς πέτρες στὸ οἰκοδόμημα, δὲν ἀλλάζει ὅμως οὔτε τὸ σχῆμα τῶν πετρῶν, δηλαδή τὸ τυπικό, οὔτε ἡ σύνταξη, δηλαδή ἡ τοποθέτηση καὶ τὸ συγκόλλημα τῶν πετρῶν, καὶ τὸ γενικὸ σκέδιό τοῦ οἰκοδομήματος· δὲν ἀλλάζει ὁ νοῦς, ὁ ἀρχιτέχτονας τῆς γλώσσας.

Καὶ θὰ παρατηρήσετε που ἡ μορφή στὴ γλῶσσα εἶναι στοιχεῖο πολὺ σημαντικώτερο ἀπ' τὸ ὕψος. Δηλαδή ἐκεῖνο που μᾶς κάνει νὰ διακρίνουμε ἂν μιὰ φράση εἶναι ἐλληνικὴ ἢ γαλλικὴ ἢ γερμανικὴ, δὲν εἶναι τόσο οἱ λέξεις, ὅσο εἶναι ἡ γραμματικὴ. Ὅταν λέτε θὰ φοιμάρομε τοιγάρα, ὁ Ἴταλὸς δὲ σὰς καταλαβαίνει, θὰ πεῖ λοιπὸν πως δὲν εἶναι ἰταλικά. Καὶ τότε βέβαια δὲ θὰ εἶναι ἄλλο παρὰ ἐλληνικά. Μὰ πῶς αὐτό, ἀφοῦ οἱ λέξεις εἶναι ἰταλικές; Τὴν ἐξήγηση θὰ τὴν εὑρετε, ἂν ρωτήσετε· γιατί ὁ Ἴταλὸς δὲν καταλάθε. Ἐκεῖνο που ἐμποδίζει τὸν Ἴταλὸ νὰ καταλάβει εἶναι τὸ θά, τὸ -οῦμε, τὸ -α, δηλαδή ἡ γραμματικὴ. Ἡ γραμ-

ματικὴ λοιπὸν χαρακτηρίζει τὴ γλῶσσα. Ἄν πεῖτε ἀφοῦ ἐγέρθηκα ἀπὸ τὴν κλίνη μου, μιλεῖτε δημοτικὴ γλῶσσα μὲ λέξεις τῆς καθαρεύουσας, ἐνῶ ἂν πεῖτε σηκωθεῖς ἐκ τοῦ κρεβατίου μου, μιλεῖτε καθαρεύουσα μὲ λέξεις δημοτικῆς. Καὶ ὁ ἀμόρφωτος Ρωμῶς πολὺ εὐκολότερα μπορεῖ νὰ πεῖ τὸ πρῶτο παρὰ τὸ δεύτερο, που θὰ πεῖ λοιπὸν ὅτι πολὺ εὐκολότερα μπορεῖτε νὰ προσθέσετε στὴ γλῶσσα του λέξεις, παρὰ ν' ἀλλάξετε τὴ γραμματικὴ της.

Ἐνότητα λοιπὸν γλώσσας δὲ θὰ πεῖ, ἡ γλῶσσα τῶν μορφωμένων νὰ μὴν ἔχει ἄλλες λέξεις ἀπὸ κείνες που καταλαβαίνει ὁ ἀγράμματος, δὲ θὰ πεῖ ὀχλοκρατία στὴ γλῶσσα καὶ στὴ σκέψη. Ἐνότητα γλώσσας θὰ πεῖ, 1ο τὰ πράγματα τὰ γνωστὰ στὸ λαὸ ὁ μορφωμένος νὰ τὰ λέει μὲ τίς ἴδιες λέξεις, 2ο οἱ λέξεις που θὰ προστεθοῦν γιὰ τὰ καινούργια νοήματα νὰ μὴν κάνουν καινούργια γραμματικὴ.

Τώρα, τί γίνεται ὅταν τὰ διάφορα τμήματα ἑνὸς ἔθνους ἔχουν καὶ διάφορα γλωσσικὰ ἰδιώματα; Μήπως ἀραγε, γιὰ νὰ μὴν προσβληθεῖ ἡ φιλοτιμία κανενός, πᾶν καὶ παίρνουμε μιὰ ξένη γλῶσσα; Ὁχι, ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἰδιώματα καλλιεργεῖται καὶ γίνεται κοινὴ ἐθνικὴ γλῶσσα. Καὶ πῶς θὰ γίνει ἡ ἐκλογή; Μὲ κληρο; Μὲ δημοψήφισμα; Ὁχι. Τὴν ἐκλογή θὰ τὴν κάμει ἡ λογοτεχνία, καὶ μάλιστα λίγο στὴν τύχη: Ἐκεῖνο τὸ ἰδίωμα που θὰ δώσει τοὺς καλλήτερος συγγραφεῖς, ἐκεῖνο γίνεται τῆς μόδας, εἰσάγεται στὰ σχολεῖα, κ' ἔτσι ὕστερα ἀπὸ μερικὲς γενεὲς γίνεται ἡ γλῶσσα τῶν μορφωμένων ὄλου τοῦ ἔθνους. Καὶ τὸ περιεργὸ εἶναι που κανενὸς δὲν κατοφαίνεται γι' αὐτὴν τὴν προτίμηση. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τοὺς καλοὺς ἐκείνους συγγραφεῖς, καταντοῦν νὰ πιστεύουν πως τὸ ἰδίωμα ἐκεῖνο εἶτανε ἀπ' τὴ φύση προορισμένο νὰ ἐπικρατήσῃ. Παθαίνουν δηλαδή ἀκριβῶς ἐκείνην τὴν ἀπάτη που πάθαμε ἐμεῖς μὲ

τὴν ἀρχαία γλῶσσα. μὲ μιὰ μεγάλη ὅμως διαφορά, ὅτι τὸ ἰδιώμα τους ἐκείνων εἶναι ζωντανό, εἶναι σύγχρονο. Τῆς διαφοράς αὐτῆς τίς βαρύτερες συνέπειες θὰ τίς ἰδοῦμε σὲ ἄλλα κεφάλαια, καὶ θὰ ἰδοῦμε ὅτι μιὰ τέτοια γλῶσσα ἐκπληρώνει τὸν ἴδιο προορισμό, σὰ νὰ εἶτανε λαϊκὴ γλῶσσα ὅλου τοῦ ἔθνους. Ὡστε ἡ πλάνη τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων δὲν ἔχει καμιά βλαβερὴ συνέπεια, ἔχει καθαρῶς θεωρητικὴ ἀξία, γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐφρόντισε ποτὲ κανένας νὰ τὴ διαλύσει.

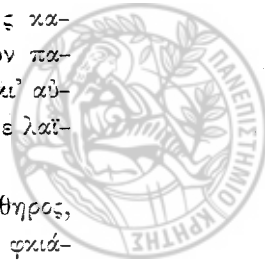
Ἔτσι ἐγιναν αὐτὲς οἱ γλῶσσες που ἔχουν τὸ περίεργο χαρακτηριστικὸ ὅτι σὲ πολλὰ διαμερίσματα τῆς χώρας διαφέρουν αἰσθητῶς ἀπ' τὴ λαϊκὴ, καὶ που γι' αὐτὸ χρησιμεύουν ὡς σανίδα τῆς σωτηρίας στοὺς προμάχους τῆς καθαρῆς. Δὲ γεννήθηκαν ἀπ' τὰ βιβλία, δὲν ἔχουν πατρίδα τὸ χαρτί, ἔχουν πατρίδα τὴ φύση, λαϊκὲς εἶτανε καὶ αὐτὲς, ἀλλὰ, ἀντὶ νὰ εἶναι λαϊκὲς σ' ὅλο τὸ ἔθνος, εἶτανε λαϊκὲς σ' ἓνα τμήμα τοῦ ἔθνους.

Τὴ γερμανικὴ γλῶσσα, λέει, τὴν ἐφκίασε ὁ Λούθηρος, ἡ Λέσιγγ καὶ δὲν ξέρω ποιὸς ἄλλος. Οἱ Λούθηροι δὲ φκιάνουνε γλῶσσες· τὸ μονοπώλιο τῆς κατασκευῆς τῶν γλωσσῶν τὸ ἔχουν οἱ λαοί.

Τὸ τί ἔκαμαν οἱ Λούθηροι εἶναι πολὺ εὐκόλο νὰ τὸ καταλάβει κανεὶς: Διαλέξανε κ' ἐπιβάλανε τὴν ἐκλογή τους. Ἦσαν π. χ. περπατούσαμε καὶ περπατάγαμε, τοὺς ἄρεσε περισσότερο κάποιος ἀπ' τὰ δυὸ καὶ τὸ γράψανε, δὲν ἔγραψαν ὅμως περιεπατοῦμεν. Ἀκουσαν ἠῦρα καὶ βρῆκα καὶ πάλι διὰ λέξαν· δὲν ἔγραψαν εὔρον.

Πόσο ἀπέχει αὐτὸ ἀπὸ τὸ φκιάσιμο γλώσσας ὅπως τὸ φαντάζονται μερικοὶ που τὸ γράφουν, ἢ τουλάχιστο ὅπως τὸ φαντάζονται ἐκεῖνοι που τὸ διαβάζουν: Σὰ νὰ ποῦμε πως ὁ Λούθηρος ἠῦρε περπατούσαμε καὶ περπατάγαμε, δὲν τοῦ

ἄρεσε κανένα, καὶ τότε εἶπε: «Πρέπει νὰ βροῦμε ἓναν ἄλλον τύπο· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε προγονικὴ γλῶσσα ἐνδοξὴ γιὰ νὰ τὸν πάρω ἀπὸ καί, εἶναι ὅμως ἀνάγκη μὲ κάθε θυσία οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι νὰ τὸ λένε διαφορετικὰ ἀπ' τὸ λαὸ—γιατὶ ἀλλοιῶς πῶς θὰ τοὺς ξεχωρίζουμε; — γι' αὐτὸ πρέπει νὰ φκιάσω ἐγώ. Λοιπὸν διατάζω στὸ ἐξῆς νὰ τὸ λένε περπατούριμ».



ΠΛΑΝΕΣ

Ἄς ἰδοῦμε τώρα πῶς σχηματίστηκε ἡ δική μας ἡ κα-
θαρεύουσα. Ὅτι δὲν ἀκολούθησε τὸ γενικὸ κανόνα, τὸ ξέ-
ρουμε. Ἀλλὰ οἱ γενικοὶ κανόνες δὲν πρέπει νὰ ἐφαρμόζον-
ται τυφλά. Ὁφείλουμε λοιπὸν νὰ ἐξετάσουμε ἕναν ἕναν τοὺς
λόγους που εἶχε γιὰ νὰ παραβῆ τὸν κανόνα, καὶ νὰ ἰδοῦμε
τί ἀξία ἔχει ὁ καθένας τους.

Ἡ πρώτη δουλιὰ της εἶτανε ν' ἀλλάξει τὸ λεξικό. Κάθε
λέξη που δὲν εἶτανε ἀρχαία ἔπρεπε νὰ πεταχτεῖ ὄξω. Καὶ
τὸ πρᾶμα πήγγαινε κάπως, ἐνόσω ἡ λέξη εἶχε στὴν ἀρχαία
τὴν ἀντίστοιχὴ της. Ἀντὶ νὰ σηκωθοῦμε ἀπ' τὸ κρεβάτι μας
ἐγειρόμεθα τῆς κλίνης μας, ἀντὶ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸ σπίτι,
ἐξερχόμεθα τῆς οἰκίας, ἀντὶ νὰ βάλουμε νερὸ στὸ κρασί μας,
θέτομεν ὕδωρ εἰς τὸν οἶνον ἡμῶν.

Ἐξακολουθώντας ἔτσι, εἶπαμε πως νωρὶς ἢ ἀργὰ θὰ τε-
λειώσουμε μιὰ φορὰ, ἀφοῦ τὸ ὅλικο εἶταν ἔτοιμο στὴν ἀρ-
χαία. Ἀλλὰ ἄξαφνα θυμηθήκαμε κάτι που μᾶς εἶχε ξεφύγει
ἀπ' τὸ νοῦ. Θυμηθήκαμε ὅτι ζοῦμε στὸ σημερινὸ κόσμο, ὅτι
φοροῦμε καπέλλα καὶ κροβάτες καὶ κολλάρια καὶ μανικέττα,
παλτὰ καὶ ζακέτες καὶ σακάκια καὶ γελέκα καὶ πανταλόνια
καὶ ρεδιγκότες καὶ τρώακα, σκαρπίνια καὶ μποτίνια καὶ μπό-
τες καὶ λουστρίνια καὶ γκέτες,..... ὅτι μεταχειριζόμαστε χου-
λιάρια, περούνια, πετσέτες, πιτάτα, πιατέλες, σουπιέρες,.... ὅτι
τρῶμε μπριζόλες καὶ μπιφτέκια καὶ φιλέτα, πουρέδες καὶ σάλ-

τσες καὶ γαρνιτούρες καὶ μαγιονέζες, κρέμες καὶ πιάστες καὶ
τουῖρες, καφέ καὶ τσάι καὶ τσοκολάτα..... κοντολογίς, ὅτι σὲ
κάθε στιγμὴ τῆς ζωῆς μας, σὲ κάθε μέρος που θὰ σταθοῦμε
μὲ κάθε ματιὰ που θὰ ρίξουμε τριγύρω μας, στὸ σπίτι καὶ
στὸ δρόμο, στὸ καράβι καὶ στὴ βάρκα, στὸ χωράφι καὶ στὴ
στάνη, στὸ σιδεράδικο καὶ στὸ μαραγκοῦδικο, στὸ ἐμπορικὸ
καὶ στὸ μοδιστράδικο, στὸ παπουτσοῦδικο καὶ στὸ ραφτάδι-
κο,..... μᾶς ἀνοίγεται ἕνας καινούργιος κατάλογος ἀπέραντος
ἀπὸ ὀνόματα ἐλληνικῆς ἢ ξένης καταγωγῆς, που πρέπει ὅλα
νὰ μεταφραστοῦν.

Μιά τέτοια τρομαχτικὴ ἀνακάλυψη εἶταν ἱκανὴ νὰ μᾶς
κόψει λίγο τὴ φόρα πρὸς τὴν ἀρχαία γλῶσσα, καὶ ἴσως μιὰ
στιγμὴ κοντοσταθήκαμε συλλογισμένοι, καὶ φοβισμένοι κυ-
τάξαμε ἀπάνω, καταμετρώντας τὸ ὕψος τοῦ βουνοῦ που
ἀπροσδόκητα παρουσιάστηκε μπροστά μας. Ἀλλὰ ἡ γενικὴ
ἀρχὴ εἶχε τεθεῖ, ἡ ἀνατροπὴ μας εἶχε γίνῃ πιὰ. Εἶταν ἀργὰ
πιὰ γιὰ νὰ καταλάβουμε πως αὐτὲς οἱ λέξεις δὲ φκιάνον-
ται, παίρνονται ἐκεῖ που βρίσκονται. Ἐκεῖνοι που μᾶς
ἀνάθρεψαν, ἀσυλλόγιστα μᾶς ποτίσανε τὴν ἀρχὴ πως τέ-
τοιες λέξεις εἶναι ντροπὴ νὰ γράφονται στὸ χαρτί, καὶ τῶ-
καμαν αὐτὸ πρὶν τίς μεταφράσουν, καὶ πρὶν λογαριάσουνε
κὰν ἂν μπορεῖ ἀνθρώπινος νοῦς νὰ τίς μεταφράσει. Καὶ βρε-
θήκαμε μὲ δεμένα τὰ χέρια : νὰ τίς γράψουμε δὲ γίνεται,
νὰ τίς μεταφράσουμε δὲ μποροῦμε.

Καὶ ἀρχίσαμε ὅπως ὅπως νὰ μεταφράζουμε. Κ' ἔτσι γεν-
νήθηκαν τὰ περιλαίμια καὶ τὰ περιώμια καὶ τὰ ἐπινώτια καὶ
τὰ ἐσωκάρδια, αἱ περισκελίδες καὶ αἱ περινημιῖδες καὶ αἱ πε-
ριχειρίδες καὶ αἱ χειρίδες καὶ τὰ περιπόδια, αἱ ἐμβάδες καὶ αἱ
ἐδμαρίδες, ὁ πῖλος καὶ τὸ σκιάδιον καὶ τὸ ἀλεξίβροχον καὶ τὸ
ἀλεξήλιον, τὰ τρυβλία καὶ αἱ παροπίδες, τὰ κονδυλομάχαιρα
καὶ αἱ καλαμογλυφίδες, τὰ ἰχθυηρὰ καὶ τὰ γλυκύπηκτα, ἢ

ουνόκους (ταμπάκος!).... και πλήθος άλλα τέτοια χαριτωμένα πραγματάκια.

Τὸ θάρρος τὸ μεγάλο γι' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μᾶς τὸ ἔδινε ἢ πεποθήγη, πῶς εἶναι ἀνεξάντλητος ὁ πλοῦτος τῆς ἀρχαίας γλώσσας και ἀπέραντη ἢ συνθετικὴ τῆς δύναμη και ἢ παραγωγική. πῶς δὲν ὑπάρχει ἓνα πρᾶμα που νὰ μὴν μπορεῖ νὰ τὸ ἀποδώσει. Κ' ἔτσι βλέπουμε σήμερα σωστὸς ἐπιστήμονες, ἀνθρώπους ζυμωμένους μὲ γλώσσες εὐρωπαϊκές. που εἶδαν ἀπὸ κοντὰ τὸ ἀναμφισβήτητο γεγονός, ὅτι πράγματα που ἔχουν ὄνομα στὴ γλώσσα τῆς ὁμιλίας ποτέ, σὲ καμμιά τῆς οἰκουμένης ἀκρη, ἢ γραφτὴ γλώσσα δὲν τὰ μεταδραφτίζει, τοὺς βλέπουμε, λέω, νὰ σκοτώνουν τὸ μυαλό τους, γιὰ νὰ βροῦν πῶς θὰ πούνε στὴν ἐπιστήμη τους μέσα, στὸ σύγγραμμά τους ἢ στὸ μάθημά τους, τὸ κεφαλοτύρι και τὸ γασούρι, τὸ μέγγενη και τὸ βιδολόγο, και νὰ στενοχωρῶνται γιὰτί οἱ «ἀρμόδιοι», δηλαδὴ — ποιοὶ νομίζετε; — οἱ φιλόλογοι! δὲν κατόρθωσαν ὡς τώρα νὰ βροῦν κατάλληλες λέξεις γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα.

Τί ἀναποδογύρισμα λογικῆς! Ὁ κύριος καθηγητῆς τῆς φιλολογίας νὰ πάει στοῦ μαραγκοῦ, ὄχι γιὰ νὰ μάθει και νὰ σημειώσῃ πῶς λέει ὁ μαραγκὸς τὴ στένα και τὸ κοραστᾶρι, τὸ σβανᾶ και τὸ ξεγυριστᾶρι, τὸ σιγάσο και τὸ σμῖνι, τὸ ματικᾶπι και τὴ μαντραβίλια, τὸ κινόσο και τὸ ζουρόπι, τὴν τᾶβλα, τὴν πλάντρα, τὸ καθρόνι, τὸ ρόδουλο, τὸ μαδέρι..., παρὰ γιὰ νὰ τὸν διδάξῃ πῶς πρέπει νὰ τὰ λέει—τὰ ἀντικείμενα ἐκεῖνα, που μέσα στὴ συντροφιά τους μεγάλωσε, που εἶναι πιὰ γι' αὐτὸν σὰν προσωπικότητες μὲ ψυχὴ, που τὸ καθένα ἔχει ἀποχτήσῃ και γένος ὀρισμένο μέσα στὴ φαντασία του. Θὰ χαμογελάσῃ ὁ καθημένος ὁ ἐργάτης και μόνο μὲ τὴ ἀλλαγὴ τοῦ γένους που μερικὰ θὰ πάθουν. Σὰν ἀλλόκοτο θὰ βρεῖ, τὸ πριόνι του νὰ γίνῃ ἀρσενικὸς πριών,

και τὸ ροκάνι του, ὅταν θὰ γίνῃ ἢ ροκάνη, θὰ τοῦ φανεῖ σάμπως νὰ γυθῆκε φουστάνια.

Ἄλλὰ ἴσως ὁ κ. καθηγητῆς δὲν πάει γιὰ νὰ διδάξῃ τὸ μαραγκὸ τὰ νέα ὀνόματα, παρὰ μόνο γιὰ νὰ κατασκευάσῃ νέες λέξεις εἰδικῶς γιὰ τὴν τάξῃ τῶν ἐπιστημόνων. Που θὰ πεί νὰ στήσῃ φραγμὸ μεταξὺ αὐτῆς και τοῦ λαοῦ, που ἔτσι ὁ μαραγκός, ἂν διαβάσῃ ἓνα βιβλίον γραμμένο γιὰ τὴν τέχνη του, νὰ μὴν τὸ καταλαβαίνει.

Και ἂς ἀφήσουμε, που γιὰ νὰ κατορθώσῃ ὅλ' αὐτὰ ὁ κ. καθηγητῆς, πρέπει, τίποτα λιγότερο, νὰ σπουδάσῃ τὴν τέχνη τοῦ μαραγκοῦ. Γιατί δὲν ἔχει νὰ μεταφράσῃ μονάχα ἓναν ἀπέραντο κατάλογο ἀπὸ ὀνόματα ἀντικειμένων, ἔχει νὰ μεταφράσῃ και ῥήματα που σημαίνουν ὀρισμένες ἐργασίες, που πρέπει νὰ καθῆσῃ νὰ τίς ἴδει, νὰ τίς καταλάβῃ, ἄλλοιῶς δὲν μπορεῖ νὰ τίς ἀποδώσῃ μὲ ἐπιτυχία.

Και ἀφοῦ τελειοποιήσῃ στὸ μαραγκοῦδικο ὁ κ. καθηγητῆς, θὰ τραθήξῃ ἴσια γιὰ τὸ μαρμαράδικο, και ἀφοῦ μάθῃ κ' ἐκείνη τὴν τέχνη, θὰ πάει στὸ σιδεράδικο, και ὕστερα θὰ πάει στοῦ ράφτη, και ὕστερα στοῦ ἐμπόρου, και ὕστερα στοῦ μπακάλη, και ὕστερα στοῦ μανάθη, και ὕστερα στοῦ ψαρά, και ὕστερα στοῦ κρασσᾶ, και ὕστερα στοῦ λαδᾶ, και ὕστερα στοῦ γαλατᾶ,...

Πρέπει νὰ συλλογιστεῖ κανεὶς καλὰ τί ἔχταση ἔχει ἢ δημιουργικὴ ἐργασία ἐνὸς λαοῦ στὴ γλώσσα, πῶς προχωρεῖ στὶς τελευταῖες λεπτομέρειες τοῦ πραχτικοῦ βίου, σὲ τί στενὴ ἀνταπόκριση βρίσκειται μὲ τίς ἀνάγκες του και μὲ πόση τελειότητα τίς ἱκανοποιεῖ, τί διαίρεση ἐργασίας ὑπάρχει σ' αὐτὴν τὴ δημιουργία και πῶς κάθε τάξῃ λαϊκὴ δημιουργεῖ στὸν ἰδιαιτέρο δικὸ της κύκλο, γιὰ νὰ καταλάβῃ τί μέγεθος τρέλλα εἶναι ἢ μετάφραση τῶν λαϊκῶν ὄρων, και τί στενὴ ἀντίληψη πρέπει νὰ ἔχει ἓνας ἄνθρωπος τῶν ἀναγ-

κων της ζωής, για να έχει την αθάνατα να ελπίζει πως αυτός και πέντε, δέκα, εκατό άλλοι άνθρωποι μπορούν να κάμουν την εργασία ενός ελάκερου έθνους, και πως αυτή ή εργασία μπορεί να ξετοπίσει την άλλη.

Όχι. Ο φιλόλογος θα κυττάξει τη δουλιά του κι' ο επιστήμονας τη δική του. Ο καθένας θα φτιάσει τις λέξεις που χρειάζονται στο δικό του τόν κύκλο. Όταν όμως θα μιλήσει για ένα πράμα που έχει το όνομά του, αυτό θα γράψει, και αν αυτός δεν το ξέρει, το λαό θα πάει να ρωτήσει. Και το όνομα εκείνο το λαϊκό θα έχει προσόντα ασύγκριτα περισσότερα σ' εκείνο που αυτός θα φτιάσει. Πρώτο, που θα το καταλαβαίνει ο λαός, λοιπόν θα είναι ένα διανοητικό γεφύρι απ' τον επιστήμονα στο λαό, ένα νήμα που θα αυξάνει τη συνοχή των δυο αυτών κοινωνικών τάξεων. Δεύτερο που θα έχει σημασία ορισμένη από πριν και αναμφισβήτητη, κυρωμένη απ' την έγγραφη συμφωνία εκατομμυρίων ανθρώπων, ενώ το άλλο θα την αποχτήσει τώρα, αν την αποχτήσει, δηλαδή αν δε φτιάσουν και άλλοι άλλα ονόματα για το ίδιο πράμα.

Θα απαντήσετε ίσως—γνωστό επιχείρημα— ότι η δημοτική γλώσσα παρουσιάζει και διαφορές από τόπο σε τόποι, και όταν ένα πράμα λέγεται εδώ κ' εκεί με διάφορα ονόματα, τότε τα ονόματα αυτά παύουν πια να έχουν τα δυο σημαντικά προσόντα που αναφέραμε τώρα. Και τί πρέπει λοιπόν να γίνει σ' αυτήν την περίπτωση; Μερικοί βρίσκουνε για λογικό συμπέρασμα, πως αφού το ένα όνομα είναι άγνωστο σε μερικούς και το άλλο σε μερικούς άλλους, πρέπει κ' εμείς να φτιάσουμε ένα τρίτο που να είναι σε όλους άγνωστο. Και κολακευόμαστε να πιστεύουμε, πως το όνομα αυτό, αν δεν έγινε ακόμα, θα γίνει όμως πανελλήνιο, και πως έτσι

δημιουργούμε γλώσσα που θα χρησιμεύει ως δεσμός όλων των μερών του Έλληνισμού.

Μά γιατί άραγε αυτή ή νέα λέξη, που θα καθιερωθεί ως πανελλήνια, δεν πρέπει να είναι εκείνη που ξέρουν οι μισοί Έλληνες, παρά πρέπει να είναι μια καινούργια, άγνωστη σε όλους, γιατί, αντί οι λίγοι να μάθουν τη λέξη των πολλών, είναι προτιμότερο και οι λίγοι και οι πολλοί να μάθουνε μιάν άλλη λέξη, τη λογική αυτή μη γυρέψετε να την καταλάβετε. Το θεμέλιό της είναι στην πρόληψη: Οι λέξεις αυτές είναι πρόστιχες, πολλές μάλιστα είναι ξένες, και δεν επιτρέπεται στην ελληνική γλώσσα να έχει ξένες λέξεις. Θα εξετάσουμε λίγο παρακάτω πόσο βαραίνουν αυτά τα επιχειρήματα.

Αφίνω που μια απροκατάληπτη εξέταση μας δείχνει, ότι είναι μετρημένα τα πράματα εκείνα που έχουν εδώ κ' εκεί διάφορα ονόματα. Αλλά το σπουδαιότερο είναι άλλο: Ότι συνήθως κοντά σ' αυτές τις τοπικές λέξεις, που είναι άγνωστες στον πολύ Έλληνισμό, υπάρχουν, έστω και με χρήση πιο περιορισμένη, και οι αντίστοιχες λέξεις που μεταχειρίζεται ή μεγάλη πλειοψηφία του Έθνους. Λένε π. χ. τον πατέρα αφέντη ή κύρη, αλλά ξέρουν και πατέρας. Λένε τσιούτρα, αλλά πουθενά δεν είναι άγνωστη ή κόρη. Λένε ρούγα, μα λένε και δρόμος. Λένε ζαλώνουμαι, μα λένε και φορτώνουμαι...

Μά πώς να κάμουμε, που χρειάζονται επιχειρήματα! Μια πρόληψη που βασίλεψε αιώνες, όταν έρθει ή ώρα της να πέσει, κατά γενικό κανόνα δε θα πέσει δίχως να ρίξει μερικές τελευταίες τουφεκιές, για να σωθεί ή τιμή. Και οι γλωσσικές διαφορές είναι ένα καλό επιχείρημα, και πρέπει να το εξογκώσουμε όσο μπορούμε. Πρέπει να παραδεχτούμε πως είναι τόσο μεγάλες, ώστε να μην μπορούν οι Έλληνες να

συνεννοηθούν μεταξύ τους. Πρέπει να πάμε να βρούμε τα μέρη εκείνα του Έλληνισμού, που για λόγους ιστορικούς και γεωγραφικούς βρεθήκανε στο διάστημα των αιώνων χωρισμένα απ' τη μεγάλη μάζα του Έθνους, και γι' αυτό ή γλώσσα τους πήρε δρόμο διαφορετικό απ' τη γενική γλώσσα των Ελλήνων, δεν ακολούθησε την ίδια εξέλιξη. Πρέπει να πάμε στην Τσακωνιά, στην Τραπεζούντα, στη Νικαριά, να πάμε στα πιο απόκρυφα χωριά της Σάμου, της Κύπρου, της Μιτυλήνης, να μαζέψουμε ιδιώματα και γλωσσικές διαφορές, και: όριστε, κύριοι, να ιδείτε που οι Έλληνες δεν έχουνε γλώσσα για να συνεννοηθούν μεταξύ τους, επομένως χρειάζεται ή καθαρεύουσα. Και δεν πρέπει ν' ανοίξουμε τα μάτια μας και να ιδούμε ένα απλούστατο γεγονός, που πελώριο υψώνεται μπροστά μας: "Οτι όλοι αυτοί οι άνθρωποι, Τσακωνες, Νικαριανοί, Τραπεζούντιοι, Σαμιώτες, Κυπριώτες, όταν βρεθούνε σ' ένα κέντρο οποιοδήποτε του Έλληνισμού, στην Αθήνα, στην Πόλη, στη Θεσσαλονίκη, στη Σύμνη, σε μια και μόνη γλώσσα συνεννοούνται με τους ανθρώπους του τόπου, με τον μπακάλη και με το μανάδη τους, κι' αυτή ή γλώσσα λέγεται δημοτική ελληνική γλώσσα. Κανένας τους ποτέ δεν εἶπε «πόσου τιμώνται οι φασίολοι και αι κινάροι, λαχανοπώλα;». Και αν ή γλώσσα τους έχει πραγματικώς μερικές διαφορές από τη γλώσσα του τόπου, θάμα των θαμάτων! Ύστερα από λίγον καιρό τις έχουνε ξεχάσει και μιλούν τέλεια τη γλώσσα του τόπου, ενώ ποτέ δε θα μιλήσουν την καθαρεύουσα." Αν λέγανε το ξειδι γλυκάδι, ύστερα από λίγον καιρό θα το λένε ξειδι, μα ποτέ δε θα το πούν δξος. Η κόττα θα γίνει δρνιθα ή πουλάδα, αλλά ποτέ δρνις ή αλεκτορίς, ο πετεινός: κόκορας, ποτέ αλέκτωρ, ο κύρης: πατέρας, αλλά όχι πατήρ, ή μάνα: μητέρα, ποτέ μήτηρ-μητηρ, το αχλάδι: άπίδι, ποτέ άπιον ούτε άπίδιον, το χου-

λιάρι: κουτάλι. Ώχι: κοχλιάριον, το τσουγγρινώ: γρατσουνίζω, ποτέ άμύσσω,.... Το ίδιο συμβαίνει και στη μορφή των λέξεων. Το στεκούνται θα γίνει στεκότανε, Ώχι: ΐστατο, το γελούνε: γελάνε, Ώχι: γελώσι, το περπατάγαμε: περπατούσαμε, Ώχι: περιεπατούμεν, το μπορούσε: μπόρωγε ή μπόρειε ή δυνατόναε, αλλά Ώχι: ήδύνατο....

Ποιά λοιπόν είναι ή εθνική γλώσσα; ποιά είναι ή δύναμη εκείνη ή συνεχτική, που θα ενώσει όλον τον Έλληνισμό σε μια σφιχτή μάζα και θα τον κάμει να σκέφτεται με μια ψυχή; Τα γεγονότα φωνάζουν ότι ο συντομώτερος δρόμος για να φτάσουμε σ' αυτό το ιδανικό είναι ή γλώσσα εκείνη που χρησιμεύει και τώρα για τη συνεννόηση των Ελλήνων όλων, ανεξαρτήτως από τοπικά ιδιώματα, και που έχει τη σπάνια άρετή, ότι και οι απόχρωσές της, όταν έχει, άμα έρθουνε σ' επαφή αναμεταξύ τους, καταπίνονται και χωνεύονται ή μια απ' την άλλη, χωρίς κανείς να το καταλάβει.

— Έν τούτοις—ο λαός μαθαίνει την καθαρεύουσα: Δεν ακούτε τις ύπερτέριες που λένε «ο κύριος έξηλθε»;

"Οτι ο λαός θέλει να μιλήσει την καθαρεύουσα δεν υπάρχει άμφισβησία, και με το δικαίό του, αφού ή καθαρεύουσα αντιπροσωπεύει τη μόρφωση και την ευγένεια. Και αφού θέλει, μπορεί σιγά σιγά και να τη μάθει. Αυτή είναι ή επιφάνεια των πραγμάτων. Άς ιδούμε τώρα κάτω απ' την επιφάνεια.

Μεταξύ γλώσσας του λαού και γλώσσας των μορφωμένων υπάρχει παντού και πάντοτε ή έξτης διαφορά, ότι οι λέξεις του λαού έχουνε πλατύτερη έννοια, δηλαδή ο λαός περιλαμβάνει σε μια λέξη πολλές έννοιες συγγενικές, ενώ ο μορφωμένος έχει ιδιαίτερη έκφραση για την καθεμιά. Με άλλα λόγια ή γλώσσα του λαού είναι ένα χοντροκαμωμένο

μαχαίρι. Ενώ η γλώσσα των μορφωμένων είναι μαχαίρι λεπτό και άκονισμένο, που χωρίζει τα πράγματα σε πολύ μικρότερα κομμάτια. Αυτό είναι γενικό. Θα γελαστεί κανείς αν νομίσει πως είναι ιδιαίτερο της ελληνικής γλώσσας, που τότε βέβαια θα κατανοούσε επίχειρημα έναντιόν της δημοτικής. Θα είπανε σά να πούμε, πως ο άμορφωτος χωριάτης της Γαλλίας ή της Γερμανίας είναι ζυπνότερος απ' τον Έλληνα χωριάτη, που, το ξέρουμε δά, δεν είναι διόλου άληθινό.

II. γ. ο άμορφωτος Γάλλος λέει :	ενώ ο μορφωμένος, εξόν απ' αυτά, λέει και :
il passe pour être. ..	il est réputé de
il passe un examen	il subit—
il a passé ses droits	il a transmis—
il a passé capitaine	il est promu—
deux mois sont passés	—sont écoulés
faire passer dans un journal,	faire insérer,

λέξεις που ο άπαιδευτος Γάλλος ή δεν τις ξέρει, ή τουλάχιστο δεν τις μεταχειρίζεται.

Απ' αυτές τις έννοιες που εκφράζει ο λαός με μια λέξη, μια είναι, να πούμε, ή κεντρική (βγήκε απ' το σπίτι) είναι εκείνη που γέννησε τη λέξη. Οι άλλες είναι ταγμένες τριγύρω της με συγγένειες διαφόρων βαθμών σ' αυτές ξαπλώθηκε ή λέξη άρμότερα (βγήκε βουλευτής, βγήκε ένα βιβλίο,....). Έρχεται τώρα ή καλλιεργημένη γλώσσα και αποδίνει μερικώς απ' αυτές τις έννοιες με άλλη λέξη, όταν θέλει να μιλήσει με ακρίβεια, διατηρεί όμως και τη λέξη του λαού, γιατί κι αυτή θα της χρειαστεί : θα τη μεταχειριστεί κατ' ανάγκη εκεί όπου δεν την άλλαξε, θα την πει ακόμη,

προαιρετικώς, και σ' εκείνες τις περιπτώσεις όπου έψικασε ιδιαίτερα λέξη. Γιατί κι ο μορφωμένος άνθρωπος έχει στιγμές όπου δεν είναι ανάγκη να μιλήσει με την ακρίβεια της φιλολογικής γλώσσας. Φανταστείτε να είμαστε υποχρεωμένοι να λέμε πάντα με προσέβαλε κεφαλόπονος, ή με κατέλαβε ή με έκυρίενσε, και να μην μπορούμε να πούμε και καμιά φορά μ' έπιασε.

Ίδου τώρα σε τί θα μου χρησιμέψει αυτό το προσίμο. 'Η ύπηρετρια είπε «έξηλθε», και σεις νομίζετε πως το βγαίνω χάθηκε απ' τη γλώσσα της. Μα το βγαίνω έχει ακόμη ένα σωρό έννοιες, που αποδίνονται στη γλώσσα των μορφωμένων με ιδιαίτερα ρήματα : βγήκε βουλευτής (=έξελέχθη), βγήκε σε καλό (=άπέβη), βγήκε από τη συζήτηση (=προέκυψε), βγήκε αλήθεια (=άπεδείχθη), βγήκε ένα βιβλίο (=έξεδόθη), βγήκε το όνομά του (=εφημίσθη), βγήκε μια μόδα (=ανεφάνη), βγήκαν οι άγγιμάρες (.....), βγήκε ο λαιμός μου να φωνάζω (.....).....

Όταν λοιπόν ή ύπηρετρια θα θελήσει να ελληνικο-ρίσει, τί θα κάμει στις άλλες περιπτώσεις; 'Ο κύριός μου έξηλθε βουλευτής, αυτό μου έξηλθε εις καλόν, ου είπα έξηλθε αλήθεια, έξηλθε το όνομά του, έξηλθε νέα μόδα, έξηλθον οι άγγιμάρες, έξηλθε ο λαιμός μου να φωνάζω,.... 'Η, για να μην τα πει αυτά, πρέπει να μάθει τα ρήματα έξελέχθη, άπέβη, προέκυψε,.... Άλλά το να μάθει αυτά τα ρήματα δε θα πει να μάθει πέντε δέκα λέξεις, θα πει να μορφώσει το μυαλό της. Θα πει, εκείνη τη μεγάλη χώρα των ιδεών, που την απόδινε πριν ολάκερη με το ρήμα βγαίνω, να την κόψει σε κομμάτια. Πρέπει λοιπόν το μαχαίρι της σκέψης της ν' άκονιστεί, πρέπει αυτή ή δούλα να κάμει εξαίρεση μέσα στις δούλες όλου του κόσμου και να μάθει να σκέφτεται σαν άνθρωπος μορφωμένος. Πρέπει τέλος πάντων να μεταταθεί



ἀπ' τὴν τάξην τοῦ λαοῦ στὴν τάξην τῶν μορφωμένων. "Ὅπερ ἔδει δεῖξαι. Λοιπὸν ὁ λαὸς δὲ μαθαίνει τὴν καθαρεύουσα.

Τὸ μόνο που κάνει ὁ λαὸς εἶναι νὰ παραμορφῶναι τὴν ὠραία γλῶσσα του, χωρὶς νὰ μαθαίνει καμὴν ἄλλη. Ἔτσι γεννιοῦνται τὰ γνωστά: μὲ συνέλαβε κεφαλόπονος, τὸ γνωρίζω καλῆτερον πῶς ἄλλου, μετεμελήθην τὴν ιδέαν μου, οἷτε κατὰ διάνοια δὲ μοῦ πέρασε ἀπ' τὸ νῦν...

Σὲ τόπους ὅπου ὑπάρχει ἐνότητα γλωσσική, σ' αὐτοὺς μάλιστα. ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ποὺς λίγο ποὺς πολὺ, ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴ διανοητικὴ βαθμίδα ὅπου βρίσκεται, μαθαίνουν τὴν καθαρεύουσά τους ἀπ' τὴν ἀκοή καὶ ἀπ' τὴν ἀνάγνωσι. Πῶς αὐτό; Μὰ ἐδῶ δὲ εἶνε τὸ κλειδί τοῦ ζητήματος. Γιατὶ ἐκεῖ οἱ λέξεις σὰν τὸ βγαίνω δὲν ξερίζονται ἀπ' τὴ γλῶσσα, ὥστε ἐκεῖνος που μπῆκε στὸ δρόμο τῆς μόρφωσης μπορεῖ νὰ σταθεῖ σ' ὅποιόδηποτε σημεῖο τοῦ δρόμου του χωρὶς νὰ λέει γελοῖα πράγματα, γιατί ἔχει πάντοτε ἐκείνη τὴ λέξιν που ἀναπληρῶνει ὅσες δὲν ἔμαθε, καὶ ἀφοῦ τις μάθει ὅλες, πάλι θὰ τὴν ἔχει. Ἡ γραφτὴ γλῶσσα προσθέτει μόνο, δὲν ἀφαιρεῖ τίποτα.

Καὶ μὴ γελιέστε ἀπὸ κάτι φαινόμενα που μοιάζουνε πῶς ἀναιροῦν τὸ συμπέρασμά μας. Ὁ λαὸς λέει π. χ. ὁδὸς Αἰόλου τὸν ἀκούσαμε ποτὲ νὰ πεῖ δρόμος Αἰόλου; Ὡστε τὸ ὁδὸς μπῆκε στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ.

Βέβαια τὸ λέει. Μὰ ἂς ἴδουμε πῶς τὸ λέει ἂν τὸ λέει ὡς δικό του ἢ ὡς ξένο. Ἀφίνω που συνήθως λέει στὴν ὁδὸς Αἰόλου. Ἀνεξαρτήτως ἀπ' αὐτό, ἡ λέξιν ὁδὸς, ὡς λέξιν καὶ ἔχει ὡς τύπος, δὲν μπῆκε στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, καὶ ἴδου γιατί.

Τὸ νὰ μπεῖ τὸ ὁδὸς στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ σημαίνει ἢ νὰ διώξει τὸ δρόμος, ἢ τουλάχιστο νὰ συνυπάρχουν οἱ δύο λέξεις μὲ τὰ ἴδια δικαιώματα, ἐνὸσω ἔχουν τὴν ἴδια ἔννοια. Δηλαδή, κοντὰ στὶς φράσεις πέταξέ τὸ στὸ δρόμο, παιδί τοῦ

δρόμου, ἔπρεπε ν' ἀκούμε καὶ τοῦτες: πέταξέ το στὴν ὁδὸ, παιδί τῆς ὁδοῦ, νὰ συμμαζέψεις τὰ παιδιά σου ἀπὸ τὰς ὁδοῦς. Ὁ λαὸς λοιπὸν δὲ λέει ὁδὸς, λέει μονάχα ὁδὸς Αἰόλου, δηλαδή παραδέχεται ἕναν ὀρισμένο συνδυασμὸ λέξεων που τοῦ ἐπιβάλλει ἡ πολιτεία, ὅπως ἕνας Ρωμῶς στὸ Παρίσι λέει κατοικῶ στὴ rue de Rivoli καὶ ἔχει στὸ δρόμο τοῦ Rivoli, δηλαδή παραδέχεται ἕναν καθιερωμένο συνδυασμὸ, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πῶς τὸ rue ἀνήκει στὴ γλῶσσα του, ἀφοῦ δὲ λέει ποτὲ πέταξέ το στὴ rue.

Ἐκεῖνο που μᾶς βραστὰ στὴν ἀξιοθρήνητη πλάνη πως μποροῦμε ν' ἀλλάξουμε τὸ λαϊκὸ λεξιλόγιο, εἶναι ὅτι πολλὲς ἀπὸ τίς λέξεις που φκιάνομε γίνονται λαϊκές. Μὰ θὰ εἶτανε πολὺ παράξενο, μὰ συστηματικὴ ἐργασία τόσο καιροῦ ἀπὸ μορφωμένους καὶ ἀπὸ πολιτεία, καὶ μὲ τὴν ἐγκριση τοῦ ἀμόρφωτου κόσμου, που ἀπὸ ἀνατροφή του τὴ θεωρεῖ σωστή, νὰ τελειωνε μ' ἕνα σωστὸ μηδενικό. Καὶ ὅμως αὐτὲς οἱ λέξεις που πέτυχαν εἶναι πολὺ λιγότερες ἀπ' ὅσο νομίζουμε. Πρῶτα πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε ὅλες ἐκεῖνες που ἀναφέρονται σὲ καινούργια πράγματα, ἀφοῦ γι' αὐτὲς κανένας δὲν ἔχει ἀντίρρηση: ὁ εἰσαγγελέας, ὁ ἀστυφύλακας, τὸ ποδήλατο, τὸ αὐτοκίνητο.... Κανένας δὲν εἶπε ποτὲ πῶς δὲν πρέπει ὁ λαὸς νὰ μάθει καινούργιες λέξεις. Ὑστερα ἐρχονται οἱ λέξεις ἐκεῖνες που ἡ πολιτεία τις κόλλησε σὰν ἐτικέτες ἀπάνω σὲ πράγματα που εἶχαν, τὰ δύσμοιρά, τὸνομά τους. Αὐτὲς μαθαίνονται κατ' ἀνάγκη, σὰν τὸ ὁδὸς, χωρὶς ὅμως νὰ ξετοπίσουν τίς παλιές, καὶ χωρὶς νὰ μποῦνε μέσα σὸν ὀργανισμὸ τῆς λαϊκῆς γλώσσας. Τί εἶν' αὐτό; βαρέλι τοῦ καταβρέγματος; Θὰ τὸ ποῦμε βυτίον. Καὶ ὁ ὑπάλληλος φυσικὰ θὰ μάθει νὰ τὸ λέει βυτίο. Δὲ βλέπουμε ὅμως ἕνα πρᾶμα: ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς νομίζει πως βυτίο λέγεται μονάχα τὸ βαρέλι τῆς Δημαρχίας, καὶ ὅτι ὅλα τὰ ἄλλα ἐξακολουθεῖ νὰ



τὰ λέει βροῦλια. Καὶ ἡ κωμωδία αὐτῆ, λέγεται διάδοσις τῆς καθαρειούσης παρὰ τῶ λαῶ.

Μιὰ πρόβλεψη βαθεῖα ριζωμένη εἶναι πως ἡ γλῶσσα μας δὲν πρέπει νὰ ἔχει ξένες λέξεις. Καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ ἔχουμε ἀπὸ ἀνατροφή μας μιὰ ἀντίληψη ὅπως διόλου δική μας καὶ μοναδική στὸν κόσμον. Φανταζόμαστε πως τὸ νὰ ἔχει μιὰ γλῶσσα ξένες λέξεις εἶναι ἠθικὴ ταπεινώση γιὰ τὸ ἔθνος, εἶναι πράμα που βραβαίνει πολὺ ἀπάνω στὴν ἔθνικὴ ἀξιοπρέπεια. Εἶναι σὰ νὰ πούμε πως τὸ ἔθνος ἐκαίνο διαλαλεῖ στὸν κόσμον τὴν πνευματικὴ του φτώχεια καὶ ζητεῖ ἐλεημοσύνη.

Καὶ ναὶ μὲν, ὅσοι γνωρίζουν γλῶσσες δὲν μποροῦν παρὰ νὰ μαρτυρήσουν, ὅτι δὲν ὑπάρχει γλῶσσα στὸν κόσμον που νὰ μὴν ἔχει ξένες λέξεις, ἀλλὰ αὐτὸ δὲ μᾶς ἀρκεῖ γιὰ νὰ καταλάβουμε πως κάποιον φυσικὸ λόγον ἔχει τὸ πράμα, καὶ ὅτι ἐπομένως καὶ αὐτὸ που βλέπουμε στὴ γλῶσσα μας μπορεῖ νὰ εἶναι κατάστασι φυσική. Ὅχι, ἀπαντοῦμε· καὶ ἂν αὐτὸ γίνεται σὲ ὅλες τὶς γλῶσσες τοῦ κόσμου, δὲ θὰ γίνῃ στὴ δική μας, γιὰτὶ ἡ δική μας γλῶσσα ἀποτελεῖ ἐξαίρεσι.

Καὶ γιὰ τὴν κακὴ μας τύχη βρίσκονται ἀλήθεια μερικὰ πράματα, που ἅμα τὰ ἐξετάσει κανεὶς μὲ τὸ φακὸ τοῦ στραβὰ ἐννοημένου πατριωτισμοῦ, φαίνονται νὰ δείχνουν πως ἐξαίρεσι πραγματικῶς εἶναι ἡ γλῶσσα μας. Ἐν πρώτοις ἡ γλῶσσα μας ἔχει σχετικῶς μεγάλη εὐκολία στὴν παραγωγὴ νέων λέξεων, που λίγες ἄλλες γλῶσσες τὴν ἔχουν. Ἔνα ἄλλο που σκληρότατα μᾶς γελᾷ στὸ ζήτημα τῶν ξένων λέξεων εἶναι τὸ ἔξῃς. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φιλολογία τῆς νέας ἐποχῆς ἔλαβαν τὴν πρώτη ὄθησι ἀπὸ τὰ μνημεῖα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, πῆραν μαζὶ καὶ ἓνα σωρὸ ὄρους ἑλληνικούς. Ὅταν λοιπὸν ἐμεῖς μαθαίνουμε μιὰ ξένη γλῶσσα, βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μερικὲς χιλιάδες ἑλληνικὲς λέξεις.

Τέτοιον πράμα εἶναι λαμπρὸ ἔδαφος γιὰ παρεξήγησι· εἶναι ἓνα ὄρατιο ἀγκίστρι, ὅπου πιάνονται τὰ θερμοκέφαλα πατριωτικὰ ψάρια. Τὸ συμπέρασμα τὸ βγάζουμε ἀπ' τὴν ἀνάποδη: Ἴδού, λοιπὸν, ἀναφωνοῦμε, που καμμιά γλῶσσα δὲν ἔχει ὑπαρξή χωρὶς τὴ δική μας· ἀπ' τὰ ψίχουλα τοῦ δικοῦ μας τραπέζιου θράφηκαν καὶ μεγάλωσαν οἱ ἄλλες γλῶσσες· ἄρα θὰ εἶταν ἀντίφασή καθαρή, ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ νὰ καταδεχτοῦμε τώρα ἐμεῖς ἀπ' αὐτὲς τὶς ἴδιες γλῶσσες νὰ δανειστοῦμε λέξεις.

Καὶ ὅμως δὲ χρειάζεται σοφία μεγάλη οὐδὲ πολλῶν συγγραφέων ἀποστήθησι, μόνο λίγο καθαρὸ μυαλὸ χρειάζεται, γιὰ νὰ καταλάβει κανεὶς τὴν ἀκόλουθη ἀπλή λογική. Οἱ ἄλλες γλῶσσες δεχτήκανε λέξεις ἑλληνικὲς στὴν ἐπιστήμη καὶ στὴ φιλολογία, ἐπειδὴ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὑπῆρξε τὸ ὄργανο που μεταχειρίστηκαν γιὰ νὰ κάμουν τὰ πρώτα βήματα στὴν ἐπιστήμη καὶ στὴ φιλολογία· ὅμοια κ' ἐμεῖς, σὲ κάθε κύκλον πραγμάτων ὅπου δεχτήκαμε τὴν ἐπίδρασι ἄλλων ἔθνων, δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ πάρουμε καὶ μερικὲς λέξεις ἀπ' τὴ γλῶσσα ἐκείνη που πρώτη ἔτυχε νὰ μᾶς γνωρίσει αὐτὰ τὰ πράματα. Ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ἔμαθαν τὰ ἄλλα ἔθνη γιὰ πρώτη φορὰ τί θὰ πεῖ φιλοσοφία, τί θὰ πεῖ θέατρο, γι' αὐτό, χωρὶς καθόλου νὰ κακιώσουν, εἶπαν *philosophie, logique, psychologie, drame, comedie, tragedie*· ἀπ' τὴν ἰταλικὴ γλῶσσα κ' ἐμεῖς ἔβυξάσαμε τὸ γάλα τῆς μουσικῆς, γι' αὐτὸ καὶ λέμε τὸ *πιάνο*, τὸ *φλάουτο*, τὸ *βιολί*, τὸ *βιολοντσέλο*, ὁ *τενόρος*, ἡ *πρίμα*, ἡ *κοντράλτα*, ὁ *μπάσος*. Ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ μιὰ, ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ ἄλλη. Ἐκαίνοι, μὲ τὸ νὰ ἔχουνε σωστὴ ἔθνικὴ ἀνατροφή, μὲ τὸ νὰ ἔχουνε μάθει στὸ σχολεῖο τί θὰ πεῖ ἱστορία καὶ σεβασμὸς στὴν ἀλήθεια, ὁμολογοῦν φανερὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ δὲ νομίζουνε διόλου πως μ' αὐτὸ πέ-

φτει ή εθνική τους αξιοπρέπεια· εμείς με τὸ νὰ συγχίζουμε τὸν πατριωτισμὸ με τὴ φτωχαλαξονία. παίρνουμε γιὰ ἐθνικὲς κηλίδες φυσικότητα καὶ ἀθωότατα ἱστορικὰ φαινόμενα. καὶ ζητοῦμε νὰ τὰ κρύψουμε.

Ἄλλὰ δὲν κρύβονται. Γιατὶ, καὶ ἂν φριάσουμε τὸν δξύφωνον καὶ τὴν ἐπίφωνον καὶ τὴν μεσόφωνον καὶ τὸ βιολίον καὶ τὸ τετράχορδον καὶ τὸ βαθύχορδον καὶ τὸν πλαγιάλιον καὶ τὸν εὐθύβαυλον καὶ τὸν ὀξυβόαν καὶ ἄλλα παρόμοια τέρατα. Ἡ ἐξακολουθοῦμε ὅμως νὰ φοροῦμε ζακέτες καὶ ρεδιγκότες καὶ γελέκα καὶ πανταλόνια...., καὶ ἂν καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ μεταφράσουμε, Ἡ ἐξακολουθοῦμε ὅμως νὰ τρώμε μακαρόνια καὶ ὀμελέττες καὶ πουρέδες καὶ μαγιονέζες, καὶ ἂν ποτὲ πάλι με τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ φύγουν καὶ αὐτὰ ἀπ' τὴ μέση, δὲ θὰ πάψουμε ὅμως νὰ ταξιδεύουμε με λαντὸ καὶ βικτώριες καὶ κουπέ, οὔτε θὰ πάψουμε νὰ λεγόμεστε Καραγιάννηδες καὶ Σαρρήδες καὶ Δελλαγραμμάτηδες καὶ Ἀσλάνηδες.....; καὶ τῆς σκάλας αὐτῆς κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς πεῖ ποῦ εἶναι τὸ τέλος, κανεὶς δὲν ξέρει πότε θὰ τὴν ἐξοντώσουμε αὐτὴν τὴ Λερναία Ὑδρα, που ὅσα κεφάλια τῆς κόβουμε ἄλλα τόσα φυτρώνουν.

Ἄλλὰ, θὰ πεῖτε, οἱ ἄλλες γλώσσες πῆραν τίς λέξεις τίς ἐλληνικὲς, ἐπειδὴ τοὺς εἶτανε δύσκολο νὰ δημιουργήσουνε τοὺς ἀντίστοιχους ὄρους· γιατί ὅμως νὰ βάλουμε στὴν ἴδια γραμμὴ καὶ τὴ δική μας γλώσσα, που εἶναι ἀπέραντος ὁ πλοῦτος τῆς καὶ ἡ παραγωγικὴ τῆς δύναμη;

Εἶν' ἀλήθεια που εἶται μᾶς διδάξανε νὰ σκεφτόμαστε. Μὰ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς σκέψης εἶναι ἀνάγκη τώρα νὰ τὸν υποβάλουμε στὴν ἐξέταση, γιατί ἐκείνοι που μᾶς τὸν ἐδειξαν μπορεῖ, σὰν ἄνθρωποι, καὶ νὰ κάμανε λάθος.

Καὶ βέβαια κάμανε λάθος. Θὰ τὸ καταλάβετε ἀμέσως, καὶ εἶναι τόσο εὐκολο νὰ τὸ καταλάβετε, που θὰ ἀπορεῖ-

τε ὕστερα πὼς ὑπάρχουν ἀκόμη ἄνθρωποι που νὰ πρεσβεύουν αὐτὴν τὴν ἰδέα.

Μᾶς εἶπανε π. χ. πὼς ἡ γαλλικὴ γλώσσα πῆρε λέξεις ἐλληνικὲς ἐπειδὴ δὲν εἶχε τίς ἀντίστοιχες. Λάθος. Γιατὶ, ἂν εἶταν ἔτσι, δὲ θὰ ἔλεγε *démocratie* ἀφοῦ εἶχε *république*, δὲ θὰ ἔλεγε *horloge*, ἀφοῦ εἶχε *montre*, δὲ θὰ ἔλεγε *sphère*, ἀφοῦ εἶχε *globe*, *balle*, *boule*, *bille*, *boulet*. Καὶ ἔπεται ἓνας ἀπέραντος κατάλογος: *fantaisie*-*imagination*, *organe*-*instrument*, *physique*-*naturel*, *énergie*-*action*, *catastrophe*-*destruction* *orthogonal*-*rectangulaire*, *péripétie*-*aventure*, *hypothèse* - *supposition*, *antithèse* - *contraste*, *classe*-*rang*-*ordre*, *cataclysm*-*déluge*, *hypocrisie*-*dissimulation*, κτλ. κτλ. Αὐτὰ ἀρκοῦν γιὰ νὰ καταλάβει κ' ἓνα παιδί, ὅτι ἡ γαλλικὴ δὲν πῆρε τίς ἐλληνικὲς λέξεις ἐπειδὴ δὲν εἶχε τίς ἀντίστοιχες, παρὰ ἐπειδὴ δὲν ἴσχυε σ' αὐτὴν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ξένων λέξεων.

Ἐδῶ κάποιος βιαστικὸς συζητητῆς θὰ σᾶς πεῖ: Μὲ συχωρεῖτε, κύριε, ἡ γαλλικὴ πῆρε τὸ *sphère*, ἐπειδὴ τὸ *globe* καὶ τὰ ἄλλα δὲν εἶχανε τὴν ἔννοια τὴν καθαρῶς γεωμετρικὴν που ἤθελε νὰ ἀποδώσει με τὸ *sphère*· ἐπίσης *horloge* καὶ *montre*, *physique* καὶ *naturel* κτλ., δὲ σημαίνουν ἀκριδῶς τὸ ἴδιο πράμα. Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει ὁ κύριος αὐτός, μέσα στὰ λόγια του περιέχεται τὸ ὑραιότερο ἐπιχείρημα γιὰ τὴν παραδοχὴ τῶν ξένων λέξεων: Τὴν ἔννοια οἱ λέξεις με τὴ χρῆση τὴν παίρνουν. Λοιπόν, ἐπειδὴ ἡ γαλλικὴ στὴ γλώσσα τῆς γεωμετρίας δέχτηκε τὸ *sphère* καὶ περιόρισε τὰ ἄλλα στὶς ἄλλες χρήσεις, γι' αὐτὸν ἴσα ἴσα τὸ λόγο τὰ *globe* καὶ *boule* δὲν ἀποχτήσανε τὴν ἔννοια τῆς γεωμετρικῆς. Δηλαδή ἡ γαλλικὴ, με τὸ νὰ δεχτεῖ τίς λαϊκὲς λέξεις *balle*, *boule*, *bille*, *boulet*, τὴ λατινικὴ

globe και την ελληνική sphere, υποδιείρασε τη γενική έννοια που αποδίνει ή καθαρεύουσα μας με μόνη τη λέξη σφαῖρα σε πολλές μερικότερες, με άλλα λόγια πλούτησε. Αυτό ακριβώς θα κάμουμε κι' εμείς, όταν θα πούμε σφαῖρα-μπάλλα-τόπι-σβόλος, αποθήκη και ἀμπάρι, δεξαμενή και νεπέζιτι, μαγεριώ και κουζίνα, ραβδί και βέρογα και μπασιούνη, κάθισμα και σκαμνί και καρέκλα, ψωμί και ἄρτος και φρεντζόλα και κορβέλι και κουραμίνα, ἀγορά και παζάρι, τίπος και φόρμα και καλοῦπι,...

Γιὰ ξένες λέξεις δε θα γινότανε λόγος κανέννας. ἂν ἡ ἀνατροφή μας δὲν εἶχε διευθύνει και συγκεντρώσει τὴν προσοχή μας ἔλλη στις λέξεις, και ἂν μᾶς εἶχε ἀφήσει νὰ καταλάβουμε τι μεγάλη σημασία ἔχει στὴ γλῶσσα ἡ μορφή. Βέβαια παράξενο θα φανεῖ στὸν ἀρχαῖο ἀναγνώστη, ἂν τοῦ πῶ πως ξένη λέξη εἶναι ἡ ράβδος και ὄχι τὸ μπασιούνη. Και ὅμως ἔτσι εἶναι. Γιατί τὸ μπασιούνη ὅλο τὸ ἔθνος τὸ κλίνει σωστά, ἀφοῦ μοιάζει με τὸ χέρι, με τὸ πόδι, με τὸ μάτι, ... ἐνῶ ἡ ράβδος δὲ μοιάζει με καμιά λέξη τῆς γλώσσας του, και γι' αὐτὸ δὲν ξέρει νὰ τὴ μεταχειριστεῖ. Ὅταν ἀπὸ ἀγγλικὸ ὕψασμα κόψω ἕνα κοστοῦμι ἀπάνω σ' ἑλληνικὸ σκέδιο, κι' ἀπὸ ἑλληνικὴ τσόχα φτιάσω μιὰ στολή οὐσσάρου, δὲν πιστεύω πως θα βρεθεῖ κανέννας νὰ ἀμφιβάλλει, ἔτι ἑλληνικὸ φέρεμα εἶναι ἐκεῖνο που ἔχει μορφή ἑλληνική, ἀδιάφορο ἀπὸ ποῦ ἦρθαν τὰ ὕλικά του.

Τώρα θα ἐξετάσουμε μιὰν ἄλλη σπουδαία ἀντίρρηση: Πῶς θα κάμουμε που οἱ λέξεις οἱ λαϊκὲς εἶναι πρόστυχες και κάνουν κακὴ φιγούρα στὸ χαρτί; Και πρῶτα ἄς ἐξετάσουμε τί θα πεῖ λέξη πρόστυχη.

Γιατί ἄραγε ἡ λέξη τέντζερес κάνει κακὴ ἐντύπωση; Μήπως ἐπειδὴ εἶναι ξένη; Δὲ φαίνεται νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ λό-

γος, ἀφοῦ γράφουμε ἰνσιτουῖτον, σανατόριον, καγκελλάριος, ἀλτρονισμός, ἄλγεβρα, χημεία, σοσιαλισμός. Ἐπειτα θα παρατηρήσετε, ὅτι τὸ μονόκλ δὲ μᾶς κάνει πὸ κακὴ ἐντύπωση ἀπ' τὸ μονέλο, οὔτε τὸ γάντι ἀπ' τὸ χειρόκτιο, οὔτε οἱ λέξεις ρεδιγκότα, φράκκο, λουστρίνη, κλάκ, μᾶς προσενεῶν ἀποστροφίαση, ὅταν τις διαβάσουμε, ἐνῶ εἶναι ὅλες ξένες. Ἡ βρόσκα ὅμως, τὸ τσαροῦχι, αὐτὰ μάλιστα! ἕνας που σέβεται τὸν ἑαυτὸ του θα τὸ συλλογιστεῖ λίγο γιὰ νὰ τὰ γράψει. Και πάλι, ἡ τσοκολάτα και τὸ τσάι, τὸ μπαφτέκι και τὸ φιλέτο δὲν εἶναι λέξεις πρόστυχες, νομίζω, οὔτε τὸ χαβιάρι. Ἐκεῖνος ὅμως ὁ ταραμῆς δὲν ὑποφέρεται: ἂν πεῖτε, ὁ μπακαλιάρος και οἱ ῥέγκες, ἄλλο πρᾶμα!

Ἄλλὰ μήπως ἄραγε ὁ τέντζερес δὲ μᾶς ἀρέσει ἐπειδὴ εἶναι λέξη κακὴ ἡχη; Ἀλήθεια, ἐκεῖνο τὸ -τζε σὰν πολὺ σκληρό. Και ὅμως οὔτε αὐτὸ δὲν εἶναι, γιατί πολὺ ὠραιότερα γλυστρᾷ ἡ λέξη τέντζερес ἀπάνω στὴ γλῶσσα μας, παρὰ οἱ λέξεις ἐπισπευσθῆ, εὐσπλαγγίζομαι, ἐκβοαχεύω, τεθραυσμένος. Ὅταν στὴν ἰταλικὴ διαβάσουμε angelo, tangere, μᾶς φαίνονται λέξεις πολὺ ποιητικὲς και πολὺ μουσικὲς και ὅμως κυττάξετε:

tan — ge — re
τεν — τζε — ρε.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι σ' ὅλες τις γλώσσες ὑπάρχουνε λέξεις πρόστυχες, που ἕνας ἄνθρωπος τῆς καλῆς ἀνατροφῆς συνήθως δὲν τις μεταχειρίζεται. Μήπως ἄραγε ὁ τέντζερес ἀνῆκει σ' αὐτές; Ἄν εἶναι ἔτσι, εἶμαι πρόθυμος νὰ τὸν σβύσουμε. Και ὅμως οὔτε αὐτὸ δὲν εἶναι. Γιατί νομίζω, κυρία μου, πως ἐσεῖς τέντζερε τὸν λέτε, και ὄχι μόνο στὴν ὑπηρετριά σας τὸν λέτε ἔτσι, γιὰ νὰ σὰς καταλάβει καλύτερα, παρὰ και σὲ μιὰ καλὴ συναναστροφή, ἂν τύχει νὰ γίνει λόγος γιὰ κουζίνα, κι' ἐκεῖ τέντζερε θα τὸν πεῖτε. Θα σὰς παρακαλέσω

νά μου δείξετε καμιάν ἄλλη γλῶσσα, ὅπου πράματα που λέγονται σὲ μιὰ καλὴ συναστροφὴ νά μὴν μποροῦν νά γραφοῦν ὅπου νά ὑπάρχουν λέξεις που νά εἶναι εὐγενικὲς ἐνὸσω τίς λέμε καὶ νά γίνονται χωριάτικες ἅμα τίς γράψουμε ὅπου τὸ βιβλίο, τὸ χαρτί, ἡ πένα καὶ τὸ καλάμαρ νά λάμπουν ἀπὸ εὐγένεια, καὶ μονάχα ὁ ἄνθρωπος νά εἶναι χωριάτης.

Ἄλλὰ μπορεῖ νά νομίζετε πως οἱ ἄλλοι λαοὶ πρῶτα διόρθωσαν τὴ γλῶσσα τους, πρῶτα δηλαδὴ ἔμαθαν νά μιλοῦν ὅπως ἔγραφαν, καὶ γι' αὐτὸ σήμερα γράφουν ὅπως μιλοῦν. Τότε ἔχετε κάτι ἀπορίες νά μου λύσετε: πρὶν μάθουν νά λένε τὸ σπίτι τους εὐγενικά, δηλαδὴ maison, Haus, κτλ., πῶς τὸ λέγανε πρὶν χωριάτικα; καὶ ποῦ ψάρεψαν αὐτὲς τίς καινούργιες λέξεις, ἀφοῦ δὲν εἶχανε μεγάλους προγόνους, καὶ γιὰ ποῦ λόγῳ αὐτὲς οἱ λέξεις εἶταν εὐγενικότερες ἀπ' τίς ἄλλες; Μὴ γυρεύετε· δὲ θὰ βρεῖτε τίποτα. (Οἱ ἄνθρωποι ἐκαίνοι ὅταν μορφωθήκανε δὲν ἀλλάζανε γλῶσσα.

Τὸ ξέρω. Θὰ μοῦ πείτε ὅτι δὲν πρέπει νά κυττάζουμε τί γίνεται στίς ἄλλες γλῶσσες, γιατί ἡ δική μας γλῶσσα εἶναι ἐξαίρεση· ὅτι οἱ ἄλλοι λαοὶ, στερούμενοι τῆς ἡμετέρας προγονικῆς ευκλείας, στεροῦνται ἄρα τέλεον καὶ γλωσσικῶν ιδεῶν, πρὸς ὃ ἀκαταπαύστως καὶ στερρῶ τῆ ποδὶ νά τείνωσι, διορθοῦντες ἅμα καὶ ἐξευγενίζοντες κατὰ τὸ ἐνὸν τὴν ἐκιντῶν γλῶσσαν.

Πολὺ ὥραϊα τὰ λέτε. Μὰ θὰ σὰς παρακαλέσω τώρα νά ἐξετάσουμε καὶ τὰ πράματα, πῶς εἶναι σήμερα. Αὐτοὶ οἱ δυστυχισμένοι λαοὶ βρέθηκαν τέλος πάντων στήν ἀξιοθρήνητη θέσῃ νά γράφουνε τὸν τέντζερέ τους χυδαῖα, ἔτσι, ὅπως τὸν ἔλεγαν ὁ καθένας στή γλῶσσα του. Σὰς ρωτῶ ὁμως τώρα: Αὐτὴ ἡ λέξη ἢ χυδαῖα που παρασταίνει τὸν τέντζερε κάνει σήμερα σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους κακὴ ἐντύπωση;

Ὅχι. Γιατί; Γιατί συνείθισαν ἐξ ἀρχῆς νά τὴ βλέπουν γραμμένη. Ὅστε λοιπόν, ἂν κ' ἐμεῖς ἀποχτούσαμε ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ τὴν κακὴ αὐτὴ συνήθεια, θὰ εἶτανε σήμερα ἀνάγκη νά μᾶς γράφουνε βιβλία γιὰ νά μᾶς πείσουνε πως ἡ γλῶσσα μας δὲν εἶναι χυδαῖα;

Τὸ ζήτημα λοιπὸν συνοψίζεται σ' αὐτὰ τὰ δυὸ λόγια: τὸν τέντζερε δὲν τὸν γράφουμε γιατί μᾶς κάνει κακὴ ἐντύπωση, καὶ κάνει κακὴ ἐντύπωση ἐπειδὴ δὲν τὸν εἶδαμε ποτὲ γραμμένο. Ἀπ' αὐτὸν τὸν κύκλο δὲν μπορεῖτε νά βγεῖτε. Ὅσο γιὰ τὴν προστυχιά, εἶναι δημιούργημα τῆς φαντασίας μας, που ὅσο τὸ κυνηγᾶτε τόσο φεύγει. Μὴν ἐλπίζετε νά τὸ συλλάβετε ποτέ, νά τὸ ψηλαφήσετε, γιὰ νά ἴδαίτε ἀπὸ τί σύγκειται: Εἶναι σκιά.

Μὰ—θὰ μοῦ πείτε—τὸ ξέρουμε δᾶ, που ἡ προστυχιά τῆς λέξης δὲ βρίσκεται στοὺς φθόγγους οὔτε στὰ γράμματα, βρίσκεται στήν ἐντύπωση που κάνει ἡ λέξη, ἀλλὰ ἡ ἐντύπωση αὐτὴ ἴσα ἴσα, ἀδιάφορο ἀπὸ ποιὲς αἰτίες γεννήθηκε, εἶναι ἓνα γεγονός που δὲν μποροῦμε πιά νά τὸ ἀλλάξουμε. Μὰ σὰς θυμίζω, ὅτι τὴν κακὴ ἐντύπωση ὁ τέντζερε τὴν κάνει μόνο στὸ χαρτί, γι' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀληθινὴ, εἶναι ἀποτελεσματικὴ γλωσσικῆς ἀνατροφῆς ψεύτικης. Ἀλλοιῶς, ἂν μοῦ ὑποστηρίζετε πως τὸ καπέλλο, τὸ ροῦχο, τὸ μπασιτοῦνι, σὰς κάνουν κακὴ ἐντύπωση καὶ ὅταν τὰ λέτε, τότε εἶμαι ἀναγκασμένος νά συμπεράνω πως εἶμαστε πολὺ δυστυχισμένοι ἄνθρωποι, πως τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς μας εἶναι μιὰ ἀδιάκοπη σειρά ἀπὸ πρόστυχες ἐντύπώσεις, εἶναι ἓνα φριχτὸ ὄνειρο, ὅπου τὰ πράματα ὅλα που μᾶς τριγυρίζουν παίρνουνε μιὰν ὀψη πρόστυχη καὶ συχαμερὴ καὶ μᾶς φωνάζουν πως εἶμαστε χυδαῖοι ἄνθρωποι, καὶ μόνο ὅταν διαβάσουμε ἢ γράφουμε γλυτώνουμε γιὰ λίγη ὥρα ἀπ' αὐτὸν τὸν ἐφιάλτη.

Όχι βέβαια! Τέτοια πράγματα δε λέγονται. Δέν είμαστε χυδαίοι άνθρωποι εύτυχώς, ούτε έσείς που τή μιλείτε αυτήν τή γλώσσα, ούτε έμεις συνεπώς που τή γράφουμε. Δέν μπορείτε με τόσο έλαφριά συνείδηση νά όνομάζετε ένα έθνος έλάκερο πρόστυχο. Και αυτό κάνετε, τίποτα λιγότερο, όταν κηρύττετε τήν προστυχιά τής γλώσσας που μιλούμε, όσο κι' αν τò σκεπάζετε τò πράμα με ώραία λόγια και με ζυμρφες πρόφασες, με τήν προγονικήν εύκλειαν και με τὰ αφήητου κάλλους προγονικά μνημεία, με τήν αθανασίαν τής γλώσσας και με τόν ρυπον τής δουλείας.

— Μά, κύριε, σ' αυτά που λέτε έχετε ως βράιν τή γλώσσα που μιλούμε. Άλλά ή γλώσσα που μιλούμε, σί γραμματισμένοι, δέν είναι ακριβώς ή γλώσσα που γράφετε.

Τò ξέρω αυτό, αλλά έπειδή χρειάζομαι κάποια σειρά στο βιβλίό μου, δε θά σάς άπαντήσω τώρα. Διτιπόν σάς λέω: Άφήστε πρòς τò παρόν τή γλώσσα που γράφω, και πάρτε ως βάση τή γλώσσα που μιλείτε: Ζητώ νά όμολογήσετε —και είναι αδύνατο νά μὴν όμολογήσετε— ότι ή βάρκα και ο βαρκάρης, και τò πανί και τò κουπί, και ή πλώρη και τò κατάρτι, ή προβατίνα με τò άρνάκι της και ή γίδα με τò κατοικάκι της, και τò κουνέλι και ο λαγός, και ή άλεπού και τò τσακάλι, δέν είνε χυδαία πράματα, αφού τὰ λέτε, και έπομένως δέν υπάρχει κανένας λόγος για νά μὴν τὰ γράφετε και για νά τρέχετε νά κυνηγάτε τήν άμνάδα και τόν θώα, που βέβαια ποτέ δέν τὰ είπατε. Γιατί, αν έγώ κάνω άσχημα νά γράφω όπως γράφω, τò λάθος τò δικό μου δέν είναι βέβαια λόγος για νά μὴν κάμετε έσείς τò σωστό.

Είν' αλήθεια που ένα μέρος άπ' τήν κακή έντύπωση που κάνουν μερικες λέξεις τò χρωστούνε στο πράμα που παρασταίνουν. Ο τέντζερες μάς θυμίζει τις ταπεινες άσχολιες τής κουζίνας. Τò τσαρούχι μάς θυμίζει ένα χωριάτη με χον-

τρούς τρόπους. Τι πρέπει λοιπόν νά κάμουμε για νά γλυτώσουμε άπ' αυτήν τήν ένόχληση; Εύκολο πράμα! Νά αντικαταστήσουμε αυτές τις λέξεις που παρασταίνουν τὰ άντικείμενα, γιατί έχουνε συζήσει μαζί τους και έχουν τήν εικόνα τους ζωηρά τυπωμένη άπάνω τους, με άλλες λέξεις καινούργιες που νά τὰ μισοπαρασταίνουν. Βέβαια, πώς νά μάς ένοχλήσει ή άρβύλη, αφού δέν ξέρουμε καλά καλά τί είναι; Η φράση θέτω τήν χίτρον επί τής πυρᾶς δε μάς κάνει κακή έντύπωση σαν τή φράση βάζω τόν τέντζερε στη φωτιά, γιατί τήν πρώτη μόνο τήν καταλαβαίνουμε, ένω με τή δεύτερη μάς φαίνεται πως είμαστε στην κουζίνα. Λοιπόν με τήν άλλαγή τών λέξεων φεύγει ή κακή έντύπωση, αλλά παίρνει μαζί της και τήν πραγμάτικότητα.

Οι λέξεις που σημαίνουν ταπεινά πράματα μοιάζουν τούς ήθοποιους εκείνους που υποκρίνονται τούς κακούς χαρακτήρες τού δράματος, τόν προδότη ή τò συκοφάντη. Και παθαίνουμε μ' αυτές οτι παθαίνει τò υπερῶο, όταν άπάνω στο κορψωμα τής συγκίνησης παίρνει τόν ήθοποιό για άληθινό προδότη και φωνάζει «σκοτώστε τον». Σκοτώστε λοιπόν τόν τέντζερε και τò τσαρούχι. Άς λείψουν οι ήθοποιοί που παίζουν πολύ ζωηρά τò μέρος τους, γιατί μάς πειράζουν τὰ νεύρα.

Έξετάσαμε ποιες σφαλερες αρχές πρωτοστατήσανε στο σχηματισμό τού λεξικού. Όμοιο σύστημα ιδεών άκολούθησε ή γραφή μας γλώσσα στο τυπικό. Έδώ ή θεμελιακή πλάνη είναι, πως οι τύποι τής φυσικής γλώσσας είναι λαθεμένοι και πως αυτό τò έφερε ή σκληριά και ή άπάθεια· ο λαός δέν είχε σχολεία για νά μαθαίνει τούς δρθούς τύπους, γι' αυτό τούς έστρέβλωσε.

Είναι εύκολο νά καταλάβουμε πως ή άλλαγή τών τύ-



πων δὲν ἔχει σκέση, μετὴν ἀμάθεια. Ἄν ὁ λαὸς ἐπαιρνε μιὰ λέξη τῆς καλλιεργημένης γλώσσας, ἐξέλιξις -εως, ἐξίσωσις -εως, καὶ τὴν ἔκανε ἢ ἐξέλιξη -τῆς ἐξέλιξης, ἢ ἐξίσωση τῆς ἐξίσωσης, τότε θὰ μπορούσε ἴσως νὰ χωρέσει ὑπόνοια πως τὸ ἔκαμε ἀπὸ ἀμάθεια, ἐπειδὴ αὐτὲς τίς λέξεις δὲν τίς ἐγνώριζε, καὶ ἐπομένως δὲν ἤξερε καὶ σωστὰ νὰ τίς μεταχειριστεῖ. Ἄλλὰ τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν ἐξίσωσιν οὔτε τίς ἀγγιξε ὁ λαός, γιατί δὲν ἤξερε καὶ ἂν ὑπάρχουν. Ἐφερε βέβαια τὰ τριτόκλιτα ἠηλυκὰ στὴν πρώτη κλίση, μὰ αὐτὴν τὴ δουλειὰ τὴν ἔκαμε ἀπάνω σὲ λέξεις δικές του: ἀντὶ ράχης -εως, βρούσις -εως, εἶπε ἢ ράχη -τῆς ράχης, ἢ βρούση -τῆς βρούσης. Παιὸς θὰ πεῖ τώρα πως τὸ ἔκαμε ἀπὸ ἀμάθεια; Προσέξτε στὴ λέξη ἀμάθεια. Ἀμάθεια θὰ πεῖ, πως κάτι που ἔπρεπε νὰ τὸ σπουδάσει ὁ ἄνθρωπος δὲν τὸ σπούδασε. Ἄλλὰ δὲ σπουδάζει ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ μάθει νὰ λείει τὴ ράχη του καὶ τὴ βρούση τοῦ σπιτιοῦ του. Καὶ ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει σπουδὴ σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, λοιπὸν δὲ χωρεῖ καὶ ἀμάθεια.

Εἶναι μερικὰ παραδείγματα που μιλοῦν μοναχὰ τους, κ' ἀπ' αὐτὰ καταλαβαίνει κανεὶς γενικότερα τί συνέθη στὴ γλώσσα. Φανταστεῖτε μιὰ στιγμή πως τὸ οὐχὶ ἐγινε ὄχι ἀπὸ ἀμάθεια! Πως ἢ σκλαβιά ἔκαμε τὸ χαμαί: χάμω, τὸ κρύφα: κρυφὰ καὶ τὸ ἀντικρυς: ἀντίκρυ! Φανταστεῖτε ὅτι μόνον ἄνθρωποι σκλάβοι μπορούν νὰ εἶναι κουφοὶ καὶ βουβοί, ἐνῶ ἅμα ἐλευθερωθοῦν εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνουν κωφοὶ καὶ βωβεῖ! Σκεφτεῖτε ὅτι τὰ παντοῦ. ἄλλοῦ, εἶναι καλὰ γιὰ ἀγράμματους ἄνθρώπους, ἐνῶ ἅμα βάλετε ἓνα -χοῦ στὸ τέλος, τότε εἶναι φανερό ὅτι ἐκεῖνοι που τὰ λένε δὲν μπορούν παρὰ νὰ εἶναι σπουδασμένοι ἄνθρωποι! Προσπαθήστε νὰ καταλάβετε, ὅτι ἐκεῖνοι που τὸ ἀμφὶ τὸ εἶπανε καὶ ἀμῶσις εἶταν ἐλεύθεροι καὶ σοφοί, ἐκεῖνοι ὅμως που τὸ ἀντὶ τὸ κάμανε ἀντὶς εἶτανε σκλάβοι καὶ πρόστυχοι! Ὅτι τὰ αὐτό, τοῦτο, ἐκεῖνο, ἄλλο,

ἐπιτρέπεται ἐξαιρετικῶς νὰ μὴν ἔχουνε ν σὰν τ' ἄλλα οὐδέτερα, ἐκεῖνοι ὅμως που ἐξακολούθησαν τὴν ἴδια δουλιὰ καὶ πέταξαν ὅλα τὰ ν ἀπ' τὰ οὐδέτερα, εἶτανε βεβαρδωμένοι μετ' ἀναδιπλασιασμό! Προσπαθήστε νὰ τὰ φανταστεῖτε ὅλ' αὐτὰ, καὶ ἂν μπορείτε μὴ θαυμάσετε τί ἀπλοῖκό που εἶναι καμιά φράξ τὸ ἀνθρώπινο μυαλό, μὰ καὶ τί ἐφευρετικὸ συνάμα.

Τὴ θεωρία τῆς ἀμάθειας κανένας ποτὲ γλωσσολόγος δὲν τὴν πῆρε στὰ σοβαρά. Τὴν ἐπινόησαν οἱ φιλόλογοι, καὶ τὸ λάθος δὲν εἶναι δικό τους· τοὺς πῆρε στὸ λαϊμὸ του ὁ κόσμος μετ' ὅ νὰ ἀνακηρύξει τὴν ἀρχὴ πως αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀρμόδιοι στὸ γλωσσικὸ ζήτημα, καὶ νὰ τοὺς κάμει νὰ τὸ πιπέψουνε κ' οἱ ἴδιοι.

Ἄλλο φιλόλογος καὶ ἄλλο γλωσσολόγος. Ὁ φιλόλογος δὲν ἔχει κανένα προσόντο παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλο ἄνθρωπο μορφωμένο γιὰ νὰ μιλήσει ἀπάνω στὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Ἀρνητικὰ προσόντα μπορεῖ νάχει ὁ φιλόλογος. Γιατί μορφώνεται καὶ ζεῖ κλεισμένος μέσα σὲ μιὰ ιδιαίτερη ἀτμόσφαιρα, τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, που τὸν βλέπει ἀπὸ μακρὰ, ὅπως μέσα ἀπὸ μιὰν ὀμίχλη. Μιὰ τέτοια μόρφωση, ὅταν εἶναι ἀποκλειστικὴ, ὅπως εἶναι συνήθως στὸν τόπο μας, ὅταν παραλλήλως μετ' ὅν Ὁμηρο δὲ μαθαίνει νὰ καταλαβαίνει τὸ Δάντη καὶ παραλλήλως μετ' ὅ Σοφοκλῆ τὸ Σαίξπηρ, ὅταν δὲ μάθει μετ' ὅν ἴδιο φακὸ νὰ μελετᾷ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ σ' ὅλες τίς ἐποχές, ὅταν δὲν καταλάβει πως τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τὰ κυβερνᾷ ὁ νόμος τῆς ἀδιάκοπης ἀλλαγῆς, καὶ πως ἓνα μόνον πρᾶμα δὲν ἀλλάζει στὸν κόσμο, οἱ φυσικοὶ νόμοι, μιὰ τέτοια μόρφωση ἔχει ἀποτέλεσμα νὰ σβύσει μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ σημερινὴ ζωὴ καὶ νὰ σκοτίσει τὴν ἀντίληψή της.

Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τυπικοῦ εἶναι ἓνα φυσικὸ φαινόμενο, που τὸ φέρουν λόγος ψυχολογικοί, φωνητικοί, ἀκουστικοί.

Σε καμιά γλώσσα δεν έλειψε. Τό βλέπουμε και στην αρχαία ελληνική, όταν την πάρουμε σε δυο διάφορες εποχές. Κ' εκείνοι που μελέτησαν την αρχαία και τη νέα ελληνική με το φακό της επιστήμης και όχι του πατριωτισμού, οι γλωσσολόγοι δηλαδή, όλοι σύμφωνοι μ'αυτά λένε πως διαφθορά δεν υπάρχει, και πως η μεταβολή του τυπικού που γέννησε τη σημερινή γλώσσα δεν είναι άλλο παρά συνέχεια των μεταβολών που παρατηρούμε στην ίδια την αρχαία από μιάν εποχή σ' άλλη.

Είναι έτσι, για να πιστεύουν ακόμη και σήμερα τόσος άνθρωποι στη θεωρία της αμάθειας, κάτι πρέπει να υπάρχει που τους δικαιολογεί, κάποιο αγκίστρι θα κρύβεται κ' εδώ. Και ιδού πραγματικώς ένα καλό αγκίστρι, όπου μπορούσε να πιαστεί ο πιο έξυπνος και ο πιο μορφωμένος άνθρωπος, αν δεν είτανε προαιδοποιημένος :

Αν εξετάσουμε τη μεταβολή του τυπικού απ' την αρχαία στη νέα γλώσσα, διακρίνουμε στο σύνολο μιά γενική τάση προς την απλοποίηση, βλέπουμε ελάττωση στην ποικιλία των τύπων. Η τύχη -της τύχης και η χάρις -της χάριτος, που ανήκανε σε δυο διάφορες κλίσεις, ανήκουνε σήμερα στην ίδια : τύχη -ης, χάρις -ης. Αντί μέγας-μεγάλου, λέει η σημερινή γλώσσα μεγάλος-μεγάλου, αντί τρέχω-έδραμον : τρέχω-έτρεξα, αντί ούτος-αυτή-τούτο-ταῦτα : τούτος-τούτη-τούτο-τούτα, αντί φέρω-οἶσω-ἤνεγκον ἐνήνοχα : φέρω-θά φέρω-ἔφερα-ἔχω φέρει, αντί ἀνοίγω-ἠνέωγον-ἠνέωξα : ἀνοίγω-ἄνοιγα-ἄνοιξα.... Τά εἰς μι ρήματα χάθηκαν, ἡ εὐκτική και ἡ δούτικὸς μ'αυτὴν ἄφησαν χρόνους, ἡ ὑποταχτική ταυτίστηκε πέρα πέρα με τὴν ὀριστική, κτλ. κτλ. Καὶ ἔρχεται ἀμέσως ἡ σκέψη : Ὁ λαός, με τὸ νὰ εἶναι ἀπαίδευτος, δυσκολευότανε με τὸ πλούσιο τυπικὸ τῆς ἀρχαίας και, ζητώντας τὴν εὐκολία του, τὸ ἀπλοποίησε.

Ὁχι, δὲν τὸ ἀπλοποίησε γιὰ εὐκολία του. Πολὺ εὐκολο νὰ πεισθεῖ κανεὶς, ἅμα παρατηρήσει τὸ ἐξῆς : Ὅτι ἡ νέα γλώσσα, ἂν και στὸ γενικὸ ἀπλούστερη και κανονικότερη ἀπ' τὴν ἀρχαία, σὲ μερικὰ σημεῖα ὅμως ἔχει ποικιλία τύπων κ' ἀπ' τὴν ἀρχαία περισσότερη, και τοὺς τύπους αὐτοὺς ὁ λαός, ἂν και δὲν τοὺς ἐσπούδασε στὸ σχολεῖο, τοὺς μεταχειρίζεται τὸν καθέναν ἐκεῖ που πρέπει, χωρὶς ποτὲ νὰ κάμει λάθος. Π.χ. τὴν ἀρχαία τὰ πρωτόκλιτα ἀρσενικά εἰς -ης ἔκαναν τὸν πληθυντικὸ ὄλα εἰς -αι : ποιηταί, ταμίαι. Σήμερα ἔχουμε :

χωριάτης-ηδες και -ες
πραματευτής-άδες και -ές
μανάβης-ηδες
νοικοκύρης-ηδες και -έοι
μάστορης -όροι
μάγερσας -έροι,

και δὲ θ' ἀκούσετε ποτὲ κατὰ λάθος οὔτε οἱ χωριατάδες, οὔτε οἱ μαστοροὶ. Θέλετε και ἄλλα ;

τραβ-ῶ, τράβ-ηξα
θαρρ-ῶ, θάρρ-εψα
πον-ῶ, πόν-εσα
πειν-ῶ, πείν-ασα
ρωτ-ῶ, ρώτ-ησα.

Ἀκούσατε ποτὲ κανέναν νὰ πει θάρρρησα, πόνασα, ρώτρησα ;
Βοίσκω, θὰ βρῶ και θάβρω, ἡῖρα και βοῆκα, εὔρωτο και βρέσ το.

Φ-έρνω, ἔφ-ερα
γδ-έρνω, ἔγδ-ερα
δ-έρνω, ἔδ-ερα
π-έρνω, π-ῆρα.

Γιὰ κείνους που ἐχτιμῶνε μιά γλώσσα ἀνάλογα με τίς

γραμματικές δυσκολίες που έχει, αυτά είναι τα διπλώματα της δημοτικής. Ίδου και άλλα πιστοποιητικά αξίας:

‘Ο λόγος-τά λόγια, ὁ χρόνος-τά χρόνια, ὁ κάρουνας-τά καβούρια, ὁ κόκορας-οἱ κοκόροι καὶ τὰ κοκόρια, ὁ βράχος-οἱ βράχοι καὶ τὰ βράχια, ὁ καπνός-οἱ καπνοὶ καὶ τὰ καπνά, καπνοὶ ὅταν σημαίνει ἐκεῖνο που βγαίνει ἀπ’ τῆ φωτιά, καπνά ὅταν σημαίνει τὸ φυτὸ που φουμάρουμε. Καὶ πάντα χωρὶς λάθος: τὸν πῆραν οἱ καπνοί, ποτὲ τὸν πῆραν τὰ καπνά, ἀλλὰ τὰ καπνά τοῦ Ἀργουιοῦ καὶ ὄχι οἱ καπνοί.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὁ λάβς, ὅταν ἓνα τυπικὸ τὸ αἰσθάνεται, ὅσο πλούσιο, ὅσο ἀνώμαλο κι’ ἂν εἶναι, τὸ μεταχειρίζεται χωρὶς κόπο καὶ χωρὶς λάθος. Λάθος κάνει μονάχα ὅταν εἶναι ξένο καὶ δὲν τὸ αἰσθάνεται: γι’ αὐτὸ λέει τὴν ὁδὸς Αἰόλου, τοὺς μαθηταί, παρήγγελέ το, ἀπέδειξέ το, σὰς πορακαλῶμεν, γράφον μοι, εἶναι ἐπιμελής παιδί, εἶναι πρωτοφανὲς ἀκόμη τὰ κεράσια,...

Καὶ κάτι ἄλλο ὑπάρχει ἀκόμη που δυνάμωσε τὴ θεωρία τῆς ἀμάθειας: εἶναι που ἡ γλῶσσα μας διατήρησε πολλοὺς ἀρχαίους τύπους ἀπείραχτους: ὁ λόγος-τοῦ λόγου, ἔχω -εις -ει, κτλ. Οἱ τύποι αὐτοὶ εἴταν ἓνα ὀρεχτικὸ που ἀδιάκοπα θύμιζε τὴν πανθαισία τοῦ ἀρχαίου τυπικοῦ, εἴταν ἡ εὐωδία που ἐβγαίνει ἀπὸ τὸ μαγεριὸ τῆς ἀρχαίας γραμματικής. Ποιὸς ν’ ἀντισταθεῖ σὲ τέτοιον πειρασμό; Γιατί νὰ εἶναι μόνο αὐτὰ καὶ νὰ μὴν εἶναι ὅλα; ἀφοῦ μάλιστα εἴτανε φῶς φανερό πως «ἡ ἡμετέρα γλῶσσα διεσώθη ἀναλλοίωτος διὰ μέσου τῶν αἰώνων», κι’ ἂν δὲν τὸ πιστεύετε, ἔχετε ἀπόδειξη τὰ μάρμαρα τοῦ Παρθενώνα, που διατηρήθηκαν κι’ ἐκεῖνα. Ἀλλὰ πῶς νὰ κάμουμε ἐκείνους τοὺς τύπους που ἀλλάξαν; Ἐπρεπε μὲ κάθε τρόπο μιὰ ἐξήγηση νὰ βρεθεῖ καὶ γι’ αὐτούς: καὶ ἡ πιὸ πρόχειρη ἀπ’ ὅλες εἴτανε ἡ δουλεία καὶ ἡ ἀμάθεια.

Τώρα θὰ πείτε: Πολὺ καλὰ δὲν εἶναι λαθεμένο τὸ τυπικὸ τῆς δημοτικής. Μπορεῖ ὅμως καὶ μ’ ὅλα αὐτὰ νὰ εἶναι καλλίτερο τὸ ἀρχαῖο καὶ νὰ συμφέρει νὰ τὸ προτιμήσουμε. Ἄς ἰδοῦμε.

Καὶ πρῶτα τί θὰ πεῖ τυπικὸ καλλίτερο; Ἀπὸ τί θὰ τὸ κρίνουμε; Τοῦ Ὀμήρου τὸ τυπικὸ εἶναι καλλίτερο, που λέει ὄρημι, ἢ τοῦ Ξενοφῶντος που λέει ὄρω; τοῦ Ξενοφῶντος εἶναι καλλίτερο, που λέει δείκνυμι, ἢ τὸ νεώτερο, που λέει δεῖκνω, ἢ τὸ σημερινό, που λέει δείχνω;

Εἶναι φανερό, τὸ εἶπαμε κι’ ἄλλοῦ, ὅτι δὲν ὑπάρχει τυπικὸ καλλίτερο καὶ τυπικὸ χειρότερο. Ἴσως καλοσύνη τοῦ τυπικοῦ μποροῦμε νὰ ποῦμε τὴν ὀμαλότητα, καὶ τότε καλλίτερο εἶναι τὸ σημερινό ἀπ’ τὸ ἀρχαῖο, γιατί εἶναι πολὺ ὀμαλότερο. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι δεύτερο ζήτημα, καθὼς εἶδαμε. Λοιπὸν τότε ποῦ θὰ βασιστοῦμε γιὰ νὰ κρίνουμε τὴν ἀξία ἑνὸς τυπικοῦ;

Ἐνῶσω ἐξετάζουμε ἓνα τυπικὸ ἀπολύτως, συμπέρασμα ποτὲ δὲ θὰ βγάλουμε. Πρέπει νὰ τὸ κρίνουμε σχετικῶς μ’ ἐμᾶς, καὶ ἰδοῦ ἀπάνω σὲ ποιὰ βᾶση πρέπει νὰ γίνεῖ ἡ ἐχτίμησι. Εἶδαμε πως ἡ γραπτὴ γλῶσσα εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπάρξει ἂν δὲν οἰκειοποιηθεῖ ὅλον τὸ λεξικὸ πλοῦτο τῆς λαϊκῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ λαϊκὴ βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ γραπτὴ γλῶσσα, ἂν δὲν ἀποχτήσῃ ἓνα πλῆθος λέξεις που τῆς λείπουν, καὶ τίς λέξεις αὐτὲς ἢ ἀπ’ τὴν ἀρχαία θὰ τίς πάρει ἢ ἀπ’ τὴν καθαρεύουσα ἢ θὰ τίς φτιάσῃ μόνης τῆς. Ἀλλὰ, εἴτε ἡ μιὰ εἴτε ἡ ἄλλη θὰ ἐπικρατήσῃ, εἶναι ἀνάγκη ἐκεῖνη που θὰ ἐπικρατήσῃ, ἂν θέλουμε νὰ εἶναι μιὰ γλῶσσα, νὰ φέρει τίς λέξεις τῆς ἄλλης στὸ δικό της τυπικό. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ δὲν παίρνει συζήτηση ἢ αὐτὲς τίς λάσπες θὰ πείτε, ἢ αὐτὰς τὰς λάσπας, ἀδύνατο ὅμως νὰ πείτε αὐτὰς τίς λάσπες, δηλαδὴ νὰ ἔχετε καὶ τὰ δυὸ τυπικὰ ἀνακατωμένα. Καὶ νὰ τὴν ἡ



λογιότερη βάση για την ἐχτίμησι, τῆς ἀξίας τοῦ τυπικοῦ: Καλύτερο τυπικὸν γὰρ μᾶς θὰ εἶναι ἐκεῖνο ποῦ θάχει τὴν μεγαλύτερη ἀφομοιωτικὴ δύναμη, γιατί μὲ αὐτὸ εὐκολότερα θὰ ἀποκτήσουμε μιὰ γλῶσσα.

Καὶ τώρα θὰ κάμουμε μερικὰ γλωσσικὰ πειράματα, καὶ εἶμαι βέβαιος πως ὁ ἀναγνώστης θὰ εἶναι σύμφωνος στὰ συμπεράσματα, γιατί τὸ κριτήριον, δηλαδὴ τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα, εἶναι τὸ ἴδιο σ' ἄλλους μας καὶ εἶναι τὸ αἶσθημα τῆς δημοτικῆς, ἢ ὅποια, μ' ἄλλο τὸν πόλεμο ποῦ τῆς κάνουμε, εἶναι ἡ μόνη ποῦ ἔχει βαθιὰ ριζοβολήσει μέσα στὴν καρδιὰ ἄλλων, κ' ἐκείνων ἀκόμη ποῦ νομίζουν ὅτι πάει τέλειωσε, τὴν ἔεχασαν τὴ δημοτικὴ. Στὴν πρώτη στήλη θὰ βάζουμε λέξεις τῆς καθαρεύουσας μὲ τὸν τύπο τῆς δημοτικῆς, στὴ δεύτερη λέξεις τῆς δημοτικῆς, τοῦ ἀντίστοιχου τύπου, φερμένες στὴν καθαρεύουσα, καὶ θὰ ἴδατε ποῦ τὸ πρῶτο πάντοτε γίνεται, σπανίως παρουσιάζει μιὰ μικρὴ ἀντίσταση, ἐνῶ τὸ δεύτερο συνήθως δὲ γίνεται καὶ κάνει κωμικὴ ἐντύπωση.

κοινωνικὸ φαινόμενο, βα- νερὸΝ κρούΝ, ἄλλοΝ φωνά-
ρόμετρο, τὸ περιεχόμενο, κτλ. ζεις, καλὸΝ κουράγιοΝ ἔχεις.
τις ἀπότομες καὶ ἀπρόοπτες ἔπесе εἰς τὰς λάσπας, ψά-
μεταβολές, οἱ ὁποῖες... χνω τὰς τσέπας μου, ἔφαγα
φραγούλας, τοῦ ἔπαιξε καττι
ροστίμους δουλιὰς, τὰς πρω-
τοχροναίτικας ἢ τὰς χριστου-
γεννιατικὰς ἐπισκέψεις, ἐτρά-
βηξα δυὸ μολυβιάς, τρεῖς βε-
λωνιάς καὶ πέντε μαχαιριάς.

τοῦ δικαστῆ, τοῦ ἐφέτη,.. τοῦ περιβολάρου, τοῦ μονά-
βου, ...
τοῦ Φειδία, τοῦ Εὐριπίδη, ... τοῦ Ἀντώνου, τοῦ Θανάσου, ...
τῆς Ἐρατώ, τῆς Κλειῶς, ... τῆς Μαριγού, τῆς Φωφοῦς, ...

τῆς φάλαινας, τῆς ἔρευνας, ... τῆς μαναβαίνης, τῆς κυρᾶς
Ἀναστασαίνης, τῆς κ. Θανα-
σαίνης, ...

τοῦ δλόκληρου τοῦ δλακέρου
τοῦ θεόπνευστου τοῦ θεοτρέλλου
τῆς ἀπέραντης τῆς ἀπεντάρου
ὀκητῆ, ἀνιαρῆ, ... ἡ χονδρά, ἡ γαλιστερά, ἡ
μανρειδερά, ...

ἡ λαβίδα ἡ τοιμπίς
ἡ παρτίδα ἡ παρτίς (παρτίδα)
ἡ Ἰλιάδα -δας ἡ φιληνάς -δος
ἡ μονάδα -δας ἡ πρσινάς -δος
ἀντίστροφα (=ἀντιστρόφως) ἀναπόδως (=ἀνάποδα)
ἀνατράφηκα ἐνετράπη (νετράπηκα)
ἀνάλαβα, τὸν κατάβαλε κατέλαβες; (κατάλαβες;)
τὰ παράβαλα (ἔκαμα τὴν πα-
ραβολή) παρέβαλες (παράβαλες = ἔ-
βαλες πάρα πολὺ)
ἀσθένησα ἠρωστήσα, ἠγρίευσσα, ἠκ-
κούμπησα

ἔξακρίβωσα, ἔξατιμίστηκα ἔξηστέρωσα
ἔχτιμοῦσα, ἀφαιροῦσα ἐπέρων, ἐβάστων, ἐβούτων,
ἠκκούμπων

ἐλατιώνω, ἀφομοιώνω, πε- ἰδροῖς; κοροῦτε; τί σηκοῖς
ραιώνω, ἐκδηλώνω, ... ἐπὶ τῶν ὤμων σου; τὰ
θαλασσοῖς, φίλε μου τὸ
παραξηλοῖς· ὁ υἱός μου
μεγαλοῖ· καμοῦσαι πως
δὲν καταλαβαίνεις, ...

δουλεμένος μισθός. δεδουλεμένον ἐργαλεῖον
τὸ ζήτημα εἶναι λυμένο ἡ κραβάτα σου εἶναι λελυ-
μένα

λογοσιμένον

λελογασισμένον, λελγωμένον
λελαδωμένον,

μητημέρος *

μεμαχαιορωμένον.

Ο αναγνώστης, αν έχει την περιέργεια, εξοκολούθει τὰ πειράματα άπάνω σ' αυτό τὸ σκέδιο. Μπορεί νὰ εὔρει καὶ στοιχεῖα τῆς καθαρύουσας που νὰ δυσκολεύεται νὰ τ' ἀφομοιώσει ἢ δημοτικῆ, ποτὲ ὅμως δὲ θὰ βρεῖ εὐκολία μεγαλειότερη στὴν καθαρύουσα, στὸν ἀντίστοιχο τύπο. Τὸ συμπέρασμα εἶναι πως ἡ μητρικὴ μας γλῶσσα ἔχει ἀπορροφητικὴ δύναμη, που δὲν τὴν ἔχει ἡ καθαρύουσα, καὶ ὅτι ἐνώσω ἐπιμένουμε στὸ τυπικὸ τῆς καθαρύουσας, τὸ μεγαλιότερο μέρος τοῦ λεξικοῦ ἠγασαυροῦ τῆς ζωντανῆς γλώσσας θὰ μένει πάντα ὅζω, ἐνῶ αν πάρουμε βάρση τὴ μητρικὴ μας γλῶσσα, αὐτὴ θ' ἀπορροφήσει εὐκολα ὅ,τι τῆς χρειάζεται ἀπ' τὸ λεξιλόγιο τῆς καθαρύουσας. Ἡ μητρικὴ μας γλῶσσα μοιάζει μὲ ζωντανὸ ὄργανισμό, που τρώγει, ἀφομοιώνει ξένη βλή και μεγαλώνει. Ἡ καθαρύουσα μοιάζει μ' ἕνα ἄγαλμα, που ποτὲ δὲ θὰ μεγαλώσει: τὸ χρίουμε μὲ γύψο καὶ μὰς φαίνεται πως μεγαλώνει.

Φυσικὴ συνέπεια τῆς ἀλλαγῆς τοῦ λεξικοῦ καὶ τοῦ τυπικοῦ εἶναι ν' ἀλλάξει καὶ ἡ σύνταξη. Ἀλλαγὴ τῆς σύνταξης, σημαίωστε, σημαίνει ἀλλαγὴ στὸν τρόπο τῆς σκέψης, δηλαδὴ ἀλλαγὴ τοῦ διανοητικοῦ μας ὄργανισμοῦ. Ἐνα σοκκι ρούζι λέει ἡ φυσικὴ μας γλῶσσα, μὰ μπούιλια κρασί. Ὅταν κάμετε τὸ ρύζι ὄρουαν καὶ τὸ κρασί οἶνον, δὲ θὰ πεῖτε εἰς σάκκος ὄρουα, μία φιάλη οἶνος, θὰ πεῖτε εἰς σάκκος ὄρούζης, μία φιάλη οἴνου, τὸ περιεχόμενον θὰ μπεῖ στὴ γενικῆ. * Ἀλ-

* Ὁ ἀναδιπλασιασμός δὲ βγαίνει ὅταν ὁ παρακείμενος ἔχει καταντήσει ἐπίθετο: τὸ τετριμμένον ζήτημα δὲ γίνεται τριμμένο, γιατί δὲν εἶναι παρακείμενος, ἀφοῦ δὲ λέμε ποτὲ τρέβω ἕνα ζήτημα.

λαξε ἢ σύνταξη, δηλαδὴ ἀλλάξε τὸ δέσιμο, ἢ τοποθέτησιν τῶν πραγμάτων μέσα στὴ γλῶσσα, ἐπομένως καὶ μέσα στὸ μυαλό μας. Ἀλλάξε ὁ μηχανισμός τοῦ μυαλοῦ μας. Δὲν ἀλλάξανε μόνο τὰ ἐπιπλά τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλάξε καὶ ὁ νοικοκύρης, καὶ τὰ θέλει μὲ ἄλλη τάξη βαλμένα.

Καὶ μήπως ἀραγε ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ κατόρθωσε νὰ γίνε γενικὴ καὶ ὀριστικῆ, νὰ ζαπλωθεῖ πέρα πέρα σ' ὅλη τὴν ψυχὴ μας, ὥστε τὸ νέο σύστημα τῆς σκέψης νὰ μπορεῖ νὰ ἐξοκολούθει καὶ δημοτικῆ, ὅταν μιλοῦμε; Ὅχι. Ὁ ἀρχικός τρόπος τῆς σκέψης, ὁ φυσικός, μένει στὴ θέση του ἀσάλευτος, ὅπως ἔμειναν ἀσάλευτα οἱ λέξεις καὶ οἱ τύποι. Γιατὶ βέβαια δὲ θὰ ποῦμε ποτὲ ἕνα σοκκι φασολιῶν, μὰ ὄκα ρουζιοῦ, ἕνα ποτήρι κρασιοῦ. Μὲ τὸ τελευταῖο μάλιστα θὰ νομίσουνε πως ζητοῦμε ἕνα ποτήρι τοῦ κρασιοῦ.

Καὶ φυλαχταῖτε πάλι ἀπὸ ἕνα εὐκόλο πέσιμο. Ἡ σύνταξη τῆς δημοτικῆς στὸ προκείμενον παράδειγμα, καθὼς καὶ στὰ περισσότερα που θὰ φέρουμε, εἶναι ἀπλούστερη. Εἶναι ἀπλούστερο ἕνα ποτήρι νερό ἀπὸ ἕνα ποτήρι νεροῦ. Αὐτὸ δὲ σὰς θυμίζει καὶ τὸ τυπικὸ τῆς δημοτικῆς, που εἶναι κ' ἐκεῖνο ἀπλούστερο ἀπ' τὸ ἀρχαῖο; Ἄρα;..... Παρουσιάζεται πάλι τὸ φάντασμα τῆς ἀμάθειας: ἀπὸ ἀμάθεια ὁ λαὸς ἀπλοποίησε καὶ τὴ σύνταξη.

Ἄλλὰ μὲ τὸ φῶς χάνονται τὰ φαντάσματα. Ἐδῶ μάλιστα δὲ χρειάζονται καὶ ἠλεχτρικά: ἕνα σπέρτο μονάχα αν ἀνάψουμε, θὰ φύγει τὸ φάντασμα μας. Κυττάξετε μιά στιγμὴ. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα λέει un verre d' eau, δηλαδὴ ἕνα ποτήρι νεροῦ, ἡ γερμανικὴ ὅμως λέει ein Glass Wasser, δηλαδὴ ἕνα ποτήρι νερό. Ἄρα ἡ γερμανικὴ, που ἔχει σ' αὐτὸ τὸ παράδειγμα ἀπλούστερη σύνταξη, ἔγινε ἀπὸ ἀμάθεια, ἐνῶ ἡ γαλλικὴ ἔγινε ἀπὸ σοφοῦς ἀνθρώπους! Τίποτ' ἀπ' αὐτά. Καὶ ἡ μὰ καὶ ἡ ἄλλη ἔγειναν ἀπὸ λαοῦς, δη-

λαδὴ ἀπὸ ἀνθρώπους ἀμόρφτους. Ἡ τελευταία χωριάτισσα στὴ Γαλλία λέει: *une bouteille de vin*, καὶ δὲν τὸ ἔμαθε ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα· αὐτὸς τὸ ἔμαθε ἀπ' τὴ χωριάτισσα. Στὴ Γερμανία πάλι βρέθηκε ἀπλούστερη αὐτὴ ἢ σύνταξη, καὶ ὁ σοφὸς τὴν πῆρε ὅπως τὴν ἤρε, καὶ λέει καὶ γράφει *eine Flasche Wein*· δὲ θεώρησε ἀνάρμοστο στὴ σοφία του νὰ μεταχειριστεῖ τόσο ἀπλὴ σύνταξη.

Ἡ διαφορὰ αὐτὴ στὴ σύνταξη, τὸ χάσμα αὐτὸ μεταξὺ τῶν δυὸ γλωσσῶν, που τὸ δεῖξαμε ἀπάνω σ' ἓνα παράδειγμα, ἐχτείνεται σ' ὅλη τὴ γραμμὴ. Ἡγέρθη (ἐκ) τῆς κλίνης μου θὰ πεῖτε, ἀλλὰ ὄχι ἐσηκώθη (ἐκ) τοῦ κρεβατιοῦ μου. Ἐξῆλθον (ἐκ) τῆς οἰκίας ἀλλὰ ὄχι ἐβγήκα (ἐκ) τοῦ σπιτιοῦ. Διῆλθον ἐκ τῆς οἰκίας σας ἀλλὰ ὄχι ἐπέρασα ἐκ τοῦ σπιτιοῦ σας. Τὸν ἔσυρον ἐκ τοῦ ὄτους ἀλλὰ ὄχι τὸν ἐτρόβηξεν ἐκ τοῦ αὐτιοῦ.

Ἐπὶ τῆς τραπέζης ἢ ἀπάνω στοῦ τραπέζι, ἀλλὰ ὄχι ἐπὶ τοῦ τραπέζιου· ὑπὸ τὴν τράπεζαν ἢ κάτω ἀπ' τὸ τραπέζι, ἀλλὰ ὄχι ὑπὸ τὸ τραπέζι.

Πλήρες ὕδατος ἢ γεμάτο νερό, ἀλλὰ ὄχι πλήρες ὕδωρ· οὔτε γεμάτο νεροῦ. Πρὸς βρωσιν ἢ γιὰ φάγωμα, ἀλλὰ ὄχι διὰ βρωσιν οὔτε πρὸς φάγωμα. Ἐφ' ἀμάξης ἢ μὲ τὸ ἀμάξι, ἀλλὰ ὄχι ἐφ' ἀμαξιοῦ. Καθ' ὁδὸν ἢ στοῦ δρόμου, ἀλλὰ ὄχι κατὰ δρόμον. Κατ' ἔτος ἢ κάθε χρόνο, ἀλλὰ ὄχι κατὰ χρόνον. Πρὸ μεσημβρίας, ἀλλὰ ὄχι πρὸ μεσημεριοῦ.....

Ἦλθον ἀνὰ εἰς ἢ ἓνας ἓνας, ἀλλὰ ὄχι εἰς εἰς. Εἶναι ἓνας κ' ἓνας, ἀλλὰ ὄχι εἰς καὶ εἰς. Μὲ τὸν καιρὸ ἢ σὺν τῷ χρόνῳ, ἀλλὰ ὄχι μὲ τὸν χρόνον οὔτε σὺν τῷ καιρῷ. Πρὸς χάριν σου ἢ γιὰ χατῆρι σου, ὄχι πρὸς χατῆρι σου. Ποιὸς λίγο ποιοὺς πολὺ, ὄχι τίς ὀλίγον τίς πολὺ. Ἐν μεγάλῃ στολῇ, ὄχι ἐν φράκῳ, ἐν ρεδιγκότα, ἐν σακακίῳ, ἐν ὑποκαμίσῳ. Τώρα ἄρχισα πον ἄρχισα, ὄχι τώρα ἠρξάμην πον ἠρξάμην. Τὸ πο-

τῆρι ἔσπασε ἢ ἐθραύσθη, ὄχι ἔθραυσε οὔτε σπάστηκε. Ἀπὸ δικὰ του ἢ ἐξ ἰδίων, ὄχι ἐκ δικῶν του οὔτε ἀπὸ ἴδια. Εἶναι ἀπὸ σπιτοῦ ἢ ἐξ εὐγενοῦς οἴκου, ὄχι ἐκ σπιτιοῦ οὔτε ἀπὸ οἴκον.

Μιὰ σημαντικὴ διαφορὰ στὸν ὄργανισμὸ τῶν δυὸ γλωσσῶν εἶναι που ἡ φυσικὴ μας γλῶσσα, ὅταν συνθέτει τὴ φράση, ἀγαπᾷ νὰ τοποθετεῖ τίς ἔννοιες τὴ μιὰ ὕστερα ἀπ' τὴν ἄλλη, μὲ τὴ φυσικὴ τους τάξη, τουλάχιστο μὲ κάποια τάξη που εἶναι σήμερα γιὰ μᾶς φυσικὴ, ἐνῶ ἡ καθαρεύουσα, προσπαθώντας ν' ἀκολουθήσει κ' ἐδῶ τὴν ἀρχαία, βάζει τίς ἔννοιες τὴ μιὰ μέσα στὴν ἄλλη. Ἡ μιὰ ξαπλώνει τὴ σκέψη, ἢ ἄλλη τὴ στήνει σωρὸ. Π. χ. ὁ ἑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν θέλει νὰ πεῖ ἢ γλῶσσα μας· ὁ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἑπουργὸς λέει ἢ καθαρεύουσα. Ἡ ἔννοια ὁ ἑπουργὸς σκίζεται σὲ δυὸ γιὰ νὰ μπεῖ στὴ μέση ἢ ἄλλη ἔννοια, ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν. Μισοεκφρασμένη μὲ τὸ πρῶτο κομμάτι, μένει μιὰ στιγμὴ στὸν ἀέρα περιμένοντας τὸ συμπλήρωμά της.

Προσοχὴ πάλι ἀπὸ φαντάσματα. Ἀπλούστερη εἶναι κ' ἐδῶ ἢ νεώτερη σύνταξη. Ἀλλὰ μὴ φανταστεῖτε πως αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τῆς δικῆς μας γλώσσας. Ἡ ἀπλοποίηση αὐτὴ εἶναι φαινόμενο παράλληλο μὲ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ ἐν γένει. Τὸ νεώτερο μυαλὸ ζητεῖ τὴν ἀπλότητα στὴ σκέψη καὶ στὴν ἔκφραση, ἀγαπᾷ νὰ ἐκφράζει τὰ πράγματα μὲ λιγότερο κόπο. Ὁ Γάλλος καὶ ὁ Ἄγγλος σοφὸς σήμερα ἐκφράζονται ἀπλούστερα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο Ἕλληνα, ἀν καὶ ἐκεῖνα που λένε δὲν εἶναι διόλου ἀπλούστερα. Αὐτὸ δὲ λέγεται, ὄχι, παρακμὴ γλωσσική. Ὅταν ἓνα ὄργανο μοῦ ἐπιτρέπει νὰ φτάνω στὸν ἴδιο σκοπὸ μὲ λιγότερο κόπο, τὸ ὄργανο αὐτὸ λέγεται τελειότερο.

Δὲν εἶναι δουλιὰ μας νὰ ἐξετάσουμε τοῦ φαινομένου αὐτοῦ τὴν αἰτία. Μᾶς ἐνδιαφέρει μόνο νὰ τὸ παρατηρήσουμε, καὶ τὸ παρατηροῦμε σὲ τίς περισσότερες ἀπ' τίς νεότερες γλώσσες,

πρὸ πάντων στὶς πιδ δουλειμένες, ἐκείνες που ἔχουν τὴ μεγαλύτερη ἱστορία. Αὐτὴν τὴ γενικὴ πορεία ἀκολούθησε καὶ τὸ ἑλληνικὸ μυαλό, καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, πάντα ἀδερφωμένη καὶ τακριαγμένη μαζί του, πιστὴ συντρόφισσά του, ἀλλάξε κι' αὐτὴ. Κρατήστε μιὰ στιγμὴ τὴν πατριωτικὴ σας ὀργή, γιὰ νὰ σὰς πῶ μὴν ἀλήθεια : ὅτι σήμερα ἔμεῖς, στὸ μηχανισμό τοῦ μυαλοῦ, περισσότερο συγγενεῦοι με τὸ σύγχρονό μας τὸ Γάλλο ἢ τὸν Ἰταλὸ παρὰ με τὸν πρόγονό μας τὸν ἀρχαῖο Ἕλληνα. Ὅτι δὲ σκεφτόμαστε ὁμοῖα με τοὺς ἀρχαίους, φαίνεται κοντὰ στ' ἄλλα κι' ἀπὸ τοῦτο, που τόσες φορές τυχαίνει νὰ μὴ βγάξουμε τὸ νόημα μιᾶς φράσης ἀπ' τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ, μολονότι γνωρίζουμε ξεχωριστὰ ὅλες τίς λέξεις που τὴν ἀποτελοῦν.

Ἴδού τώρα που φέρνει ὁ κατήφορος. Εἶπαμε ὁ ἐπὶ τῶν ἑσωτερικῶν ἔπουργός ὕστερα θὰ ποῦμε αἱ ἐπὶ τοῦ ἐπὶ τῶν ἑσωτερικῶν ἔπουργοῦ δοθεῖσαι διαταγαί. Τὸ ἐν τῷ ὕδατι τοῦτω περιεχόμενον ἄλλας ὕστερα ἢ περὶ τοῦ ἐν τῷ ὕδατι τοῦτω περιεχομένου ἄλλας δημοσιευθεῖσαι μελέτη.

Ἀρχίζει νὰ μὴν πιστεύει ὁ ἀναγνώστης πως τέτοια τερατόμορφα πράματα γράφονται, γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ πάψω νὰ μιλῶ ἐγὼ καὶ ν' ἀφήσω νὰ μιλήσουν τὰ πράματα:

«Αἱ διὰ τὰς ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς ὑπηρεσίας γενησομένης δοκιμᾶς παραγγελλθεῖσαι συσκευαί».

«Σκρίπ» 26 Μαΐου 03, σ. 2, στ. 5.

«... ἐπέρρωσε τὴν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς οἰκαιοθελοῦς μετὰ δεκαπενθήμερον ἀποχωρήσεως τοῦ τελείου ἐκείνου στρατιώτου, τοῦ κ. Μανουσογιαννάκη, σχηματισθεῖσαν γνώμην.»

«Ἐστία» 16 Ἰουνίου 03, σ. 1, στ. 1.

«Διάψευσις τῶν ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργοῦ λεχθέντων» «Πρωτὰ» 4 Φεβρ. 04, σ. 1, στ. 4.

«Διὰ τὴν ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ λιμενοδραχίου προσαράξεως τοῦ «Ἰρρουαντί» ἐπαλθοῦσα, βλάβην».

«Σκρίπ» 1 Αὐγ. 04, σ. 3, στ. 1.

«Ὁ κ. Ἀνδρέας Καλύδας ἐδώρησε τὴν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἀδελφοῦ του Σπυρίδωνος Ν. Καλύδα, τῆς ἱστορικῆς Ζακυνθίας οἰκογενείας, τὰ μέλη τῆς ὁποίας ἐκ τῶν πρώτων ἐμνήθησαν τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, γραφεῖσαν ἱστορίαν...»

«Ἐστία», 18 Ὀκτ. 04, σ. 3, στ. 2.

«... ἥς ἡ τῶν παραλίων ἔκτασις εἶναι τριπλασία τῆς τῶν τῆς Γαλλίας» «Ἀκρόπολις» 18 Ἀπρ. 06, σ. 1, στ. 7.

«ἐκτὸς τῶν μετὰ τῆς ἐπὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἐπιτροπῆς συμφωνιῶν» «Ἐμπρὸς» 20 Ἀπρ. 06, σ. 4, στ. 2.

«Ἡμέρα κληρώσεως τῶν πρὸς τοὺς ἐν Νέα Ἀγγιάλῳ ἐποικισθησομένους πρόσφυγας παραχωρηθησομένων οἰκοπέδων.» «Ἐμπρὸς» 12 Ὀκτ. 07, σ. 4, στ. 5.

«νὰ συμμορφῶνται πρὸς τὰς ἐν τῷ δημοσιευμένῳ καθ' ἐκάστην εἰς τὰς ἐφημερίδας δελτίῳ τῶν διὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἀναχωρήσεων ὀριζομένης ὥρας».

«Ἐμπρὸς» 19 Ὀκτ. 07, σ. 2, στ. 5.

Θὰ πείτε τώρα πως αὐτὰ δὲν ἐπιβαρύνουν τὴν καθαρύουσα, ἐπιβαρύνουν ἐκείνους που τὰ γράψανε, καὶ δείχνουν, ἂν ὄχι ἔλλειψη γούστου, τουλάχιστο ἀμέλεια καὶ ἀπροσεξία στὴ γλῶσσα. Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἂν τὸ γοῦστο τους δὲν εἶχε ἀρκετὴ δύναμη γιὰ νὰ τοὺς κρατήσῃ στὸν κατήφορο ἐκεῖνο που μᾶς ἐνδιαφέρει ἔμας νὰ σημειώσουμε εἶναι ὅτι σκέφτηκαν ἀλλοιῶτα παρὰ στὴ φυσικὴ τους γλῶσσα. Γιατὶ στὸ σπῆτι τους βέβαια ποτὲ δὲν εἶπαν αἱ διὰ τὸ ὑπὸ τῆς μαγείρισσας φκιασθησόμενον φαγητὸν φωνισθεῖσαι ἀγρινάρες. Ἄλλως τε τὰ παραδείγματα δὲν τὰ ἔφερα γιὰ νὰ βασίσω εἰδικῶς ἀπάνω σ' αὐτὰ τὴν κρίση μου, παρὰ μόνο

για να γίνει πιο φανερή ή κακή αρχή απ' την οποία ξεκινήσαμε. Και τώρα που έγινε φανερή, αφίνουμε κατά μέρος τις υπερβολές που φέρνει ή εφαρμογή της και βγάζουμε το συμπέρασμά μας απ' αυτήν την ίδια τη γενική αρχή. Και το συμπέρασμα αυτό, επου ήθελα να φτάσω, είναι ότι, όταν αλλάξουν οι λέξεις και οι τύποι, αλλάζει και η σύνταξη, δηλαδή ο τρόπος της σκέψης, που είναι ίσως το σημαντικότερο χαρακτηριστικό μιας γλώσσας. Και η παρατήρησή μας αυτή, ύστερα απ' την παρατήρηση του διπλού λεξικού και του διπλού τυπικού, μας δίνει οριστικώς το δικαίωμα να πούμε ότι έχουμε δυο γλώσσες.

Και όμως υπάρχουν άνθρωποι που υποστηρίζουν πως δημοτική και καθαρεύουσα είναι μια μόνη γλώσσα, πως ή μια είναι συνέχεια της άλλης. Τι πειράζει αν έχουμε ύδωρ και νερό, πλήρες και γεμάτο; Πλούτος. Και πραγματικώς αυτό δε θα πείραζε και δε θα εμπόδιζε τη γλώσσα να είναι μια. Έκείνο που εμπόδιζε είναι που δε λέμε ποτέ πλήρες ύδωρ ούτε γεμάτο νερού ούτε πλήρες νερό ούτε γεμάτο ύδατος. Έδω είναι το σύνορο που χωρίζει τις δυο γλώσσες, και το σύνορο αυτό για να το ιδεί κανείς, πρέπει πρώτα να καταλάβει ότι γλώσσα δε θα πει λέξεις.

Διαφέρει λοιπόν πολύ σημαντικά ή καθαρεύουσα απ' τη φυσική μας γλώσσα. Και θα έχτιμήσουμε αυτήν την απόσταση στην αληθινή της αξία, όταν παρατηρήσουμε ότι μικρότερη είναι ή διαφορά μεταξύ δυο γλωσσών ευρωπαϊκών, αρκεί να ανήκουν στην ίδια οικογένεια, π. χ. μεταξύ Ιταλικής και Ισπανικής, ή μεταξύ Γερμανικής και Διλλαντικής. Ίδου μια φράση Διλλαντική με τη Γερμανική της μετάφραση από κάτω:

Griekenland is een jong land, dat nog leren
Griechenland ist ein junges Land, dass noch lernen

moet personen van zaken te scheiden.
muss Personen von Sachen zu scheiden.

Η σπουδαιότερη διαφορά μεταξύ των δυο γλωσσών είναι, μπορεί κανείς να πει, φθολογική. Η μορφή των λέξεων, και πρό πάντων ή τοποθέτησή τους μέσα στη φράση, είναι σε τέτοιο βαθμό όμοιες, ώστε μερικούς φθόγγους αν αλλάξετε περνάτε απ' τη μια γλώσσα στην άλλη. Δηλαδή ή τάξη των έννοιων μέσα στο Γερμανικό μυαλό και μέσα στο Διλλαντικό μυαλό είν' ή ίδια. Ο Γερμανός, για να μάθει Διλλαντικά, δεν αλλάζει τον τρόπο της σκέψης του όσο τον αλλάζει ο Ρωμικός για να μάθει την καθαρεύουσα!! Τρομερό το συμπέρασμα, και όμως δυστυχώς αντίρρηση δε χωρεί.

Αποδείξαμε άλλου πως ο λαός δε μαθαίνει την καθαρεύουσα. Το αποδείξαμε στις λέξεις. Ακόμα πιο φανερό γίνεται άμα προσέξουμε στη γραμματική. Ο υπάλληλος έμαθε να λέει το βαρέλι βυτίο. Τι χαρά! Μά τότε όμως θα τον ακούσουμε να πει και εν τῷ βυτίῳ; Πότε εκ του βυτίου, επί του βυτίου, υπό το βυτίον, περί το βυτίον, παρὰ το βυτίον, υπέρ το βυτίον; Πότε θα μάθει να λέει πληρωθέντος του βυτίου; Πότε εν οὐδενί βυτίῳ και εν ἅσασιν τοῖς βυτίοις; Πότε το β. πληροῦται και το β. κενοῦται; Πότε θα πει το β. είναι πεπληρωμένον, ή τουλάχιστο γεγεμισμένον; Πότε το πλήρες βυτίον, του πλήρους βυτίου, τῷ πλήρει βυτίῳ, τοῖς πλήρεσιν ή και τοῖς γεμάτοις βυτίοις; Πότε; Καθαρεύουσα, Χριστιανοί μου, δε θα πει βυτίον και οικία. Καθαρεύουσα θα πει δοτική, αναδιπλασιασμός, χρονική αύξηση. Καθαρεύουσα θα πει εν, εκ, επί, υπό, ανά, περί, υπέρ. Ένώσω ακούτε μέσα στο βυτίο, ἀπάνω στο β., σε όλα τα γεμάτα β., κρίμας τη χαρά σας! ο άνθρωπος αυτός μιλεί

καθαρότητα τῆ γλώσσα τῆς μάνας του, με μιὰ καινούργια λέξη παραπάνω.

Ἄς σημειωθεί λοιπὸν καλὰ τὸ ἀναμφισβήτητο συμπέρασμα ὅπου ἔχουμε φτάσει ὡς ἐδῶ: Ἡ δημοτικὴ καὶ ἡ καθαρῆουσα εἶναι δυὸ διάφορες γλώσσες, με νόμους στὰ περισσότερα σημεῖα κατὰ βάθος διαφορετικούς. Ἐπειδὴ ὅμως ἔχουνε κάμποσα σημεῖα κοινά, αὐτὸ, καὶ ἡ μεγάλη συνήθεια που ἀποχτήσαμε με τὴν παράλληλη ἀνατροπὴ τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοῦ σχολεῖου, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τὶς πλέκουμε τὴ μιὰ με τὴν ἄλλη τόσο τεχνικά, καὶ νὰ περνοῦμε ἀπ' τὴ μιὰ στὴν ἄλλη με τόση εὐκολία, ὥστε νὰ μὴν μπορούμε νὰ φανταστοῦμε ὅτι μιλοῦμε δυὸ γλώσσες ἀνακατωμένες. Τί συνέπειες ἔχει αὐτὴ ἡ κατάσταση θὰ τὸ ἰδοῦμε σὲ ἰδιαίτερο κεφάλαιο.

Μιὰ πρόληψη ἀπ' τὶς πιὸ παιδιάτικες εἶναι πως ἡ νέα γλώσσα δὲν ἔχει κανόνες. Ἐρῆτε τί θὰ πεῖ γλώσσα χωρὶς κανόνες; Θὰ πεῖ σῶμα ἀνθρώπου ζωντανοῦ χωρὶς κυκλοφορία αἵματος, χωρὶς ἀναπνοή, χωρὶς νευρικὸ σύστημα. Ὅπως, ὅταν βλέπουμε ἕναν ἄνθρωπο που ζεῖ καὶ κουνιέται, συμπεραίνουμε ἀμέσως πως ἔχει νευρικὸ σύστημα, καὶ δὲν εἶναι διόλου ἀνάγκη νὰ τὸν κόψουμε γιὰ νὰ κυττάξουμε μέσα, ἔτσι καὶ μιὰ γλώσσα, ἀμὰ ὑπάρχει καὶ μιλιέται, ἔχει τοὺς νόμους τῆς. Καὶ ὅπως ὁ ἄνθρωπος εἶχε νευρικὸ σύστημα πρὶν ἀκόμη γεννηθοῦν οἱ ἀνατόμοι γιὰ νὰ τὸ μελετήσουν, ἔτσι καὶ ἡ γλώσσα ἔχει τοὺς νόμους τῆς πρὶν τυπῶθῃ ἢ γραμματικῇ τῆς.

Καὶ πῶς συνέθη λοιπὸν νὰ πιστέψουμε πως ἡ γλώσσα μας δὲν ἔχει κανόνες; Ἀπλούστατα, ἰδοὺ πῶς. Ἡ ἀνατροπὴ μας ἐν γένει εἶναι τέτοια, που μᾶς ἀπομακρύνει ὅλως διόλου ἀπ' τὴν ἰδέα τῆς ἔρευνας, μᾶς μαθαίνει ν' ἀκολου-

σοῦμε ὀρισμένα μονοπάτια. Λοιπὸν, κατὰ τὴ δική μας τὴν ἀντίληψη, οἱ κανόνες εἶναι κανόνες μόνο ὅταν εἶναι γραμμένοι καὶ τυπωμένοι στὰ βιβλία. Ἐνόσω εἶναι στὴ φύση, δηλαδὴ στὴν καθαρὰ θέση τους, γιὰ μᾶς δὲν ὑπάρχουν, γιὰτὶ χρειάζεται ἔρευνα γιὰ νὰ τοὺς πάρουμε ἀπὸ κει καὶ νὰ τοὺς βάλουμε στὸ βιβλίο. Ἀλλὰ ἔρευνα γιὰ μιὰ γλώσσα χυδαία εἶναι κάτι που δὲν τὸ χωρεῖ τὸ μυαλό μας. Γιὰτὶ δὲν καταλάβαμε πως ἡ ἀλήθεια βρίσκεται παντοῦ, καὶ πως εἴτε τὸν ἥλιο μελετοῦμε εἴτε τὸ μαμουδι, ἡ ἀλήθεια που θὰ βγάλουμε ἀπὸ μέσα τὸ ἴδιο θάρος ἔχει στὴ ζυγαριὰ τῆς ἐπιστήμης. Τὸ δρῶ-ἐώρων-ὄφομαι-εἶδον-ἐώρακα τὸ εἶδαμε τυπωμένο, γι' αὐτὸ παραδεχτήκαμε πως ἔχει κανόνα· τὸ βλέπω-ἔβλεπα-θὰ ἰδῶ-εἶδα-ἔχω ἰδεῖ δὲν τὸ βρήκαμε ὡς τώρα σὲ καμμιά γραμματικῇ, γι' αὐτὸ δὲν μπορούμε νὰ πιστέψουμε πως κι' αὐτὸ ἀκολουθεῖ κάποιον ὀρισμένο κανόνα. Περισσότερα λόγια δὲν ἀξίζει αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Ἀλλὰ ἴσως πολλοὶ με τὸ «δὲν ἔχει κανόνες» κατὰ ἄλλο θέλουν νὰ ποῦν: Παρατηροῦν ὅτι ἡ δημοτικὴ, ὅπως ἔχει στὸ λεξικὸ τοπικὲς παραλλαγές, ὅμοια ἔχει καὶ ποικιλία στοὺς τύπους: τραβιόντανε καὶ τραβιόντουσαν, νὰ ἰδῶ καὶ νὰ διῶ, ἀγαποῦνε καὶ ἀγαπᾶνε, ἔκαμαν καὶ κάμανε.... Αὐτὸ κατὰ τὴν ἀντίληψή τους εἶναι ἔλλειψη κανόνων. Γιὰτὶ κάνουν τὴν ἀκόλουθη σκέψη: Ἡ γαλλικὴ, ἡ ἀγγλικὴ, καὶ ὅλες οἱ ἄλλες κανονικὲς γλώσσες ἔχουνε δυὸ τρεῖς τρόπους γιὰ νὰ ποῦν τὸ κάθε πράμα; Ὅχι, συνήθως ἔχουν ἕναν. Νὰ λοιπὸν που ἡ δημοτικὴ εἶναι ἀκανόνιστη.

Τὸ λάθος εἶναι που παραβάλλουμε γλώσσες ἀπὸ καιρὰ καθιερωμένες στὴ γραφὴ με μιὰ γλώσσα που τώρα ἀρχίζει νὰ γράφεται. Πρέπει νὰ πᾶνε στὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὅπου τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη λέγανε τὶς γλώσσες τους πρόστυχες, καὶ τότε θὰ μάθουν ἕνα ἀπλούστατο πράμα, ὅτι μιὰ γλώσσα

που ζει ελεύτερη, στην όμιλία, που δε δέχτηκε ακόμα τα δεσμά της γραφής, πάντα παραλλάζει λίγο από τόπο σε τόπο, δηλαδή δεν έχει μια γραμματική, όμως σε κάθε τόπο ξεχωριστά έχει τη γραμματική της. Στη γραφή όμως επικρατεί μια απ' αυτές τις γραμματικές, και τότε έρχόμαστε εμείς ύστερα από ένατο χρόνια, βρίσκουμε τη δουλιὰ τελειωμένη, και λέμε: Βλέπετε; οι γλώσσες που είναι προορισμένες για να γραφούν έχουνε γραμματική δίχως παραλλαγές.

Μια γλώσσα που δεν έχει κανόνες είναι ή καθαρεύουσα. Έπειδή δεν είναι μια γλώσσα, έπειδή δεν είναι καμωμένη απάνω σ' ένα όρισμένο σκέδιο. Λέει π.χ. τοις δίδω, σοι το δίδω, μοι το δίδεις, αλλά ποιός τολμὰ να πει τῶ το δίδω, θὰ ταῖς τὰς δώσω, δός τῶ το; Καταφεύγει τότε στην αρχαία και λέει θὰ τὰς δώσω εἰς αὐτάς, δός αὐτῶ τοῦτο. Βλέπονσά με, βλέποντές τον, αλλά ἔχι βλέπων τον, βλέπουσάι τας. Γράφε το, αλλά ἔχι γράφον το. Τὸ ἔκαμα ἢ ἐποιήσάμην αὐτό, αλλά ἔχι τὸ ἐποιήσάμην. Ἐξέδοτο διαταγήν και τὴν ἐξέδωκα, αλλά ἔχι τὴν ἐξεδόμην, τὴν ἐξέδου. Τὸ προεδρεῖον ἐξελέξατο ἡμᾶς, αλλά ἔχι ἐπιθυμοῦμεν να σᾶς ἐκλεξώμεθα, παρακαλῶ να τὸν ἐκλέξησθε, οὔτε ἵνα με ἐκλέξη (σύ). Ἰάσατο τὸν ἀσθενῆ, αλλά ἔχι τὸν ἰάσω (σύ), οὔτε προσπαθεῖς να τὸν ἰάση (σύ), οὔτε θὰ σε ἰάσωμαι (ἐγώ). Ἦροτο νίκην, αλλά ἔχι θὰ ἄρη (σύ). Ἔστί, εἰσί, αλλά ἔχι δὲν ἐστί, δὲν εἰσί. Ἦν, αλλά ἔχι δὲν ἦν. Παρήσαν, αλλά ἔχι παρήμην οὔτε παρήμεθα. Τόσῳ καλός, αλλά ἔχι και πολλῶ καλός, ὀλίγῳ καλός. Ἐκτίθεται, αλλά ἔχι και ἐκτίθης και ἐκτιθεῖσι. Συνίσταται, αλλά ἔχι και να συνιστῆται. Ἡ παράστασις ἄρξεται..., αλλά ἔχι δὲν ἄρξεται. Ἡ τελετὴ γενήσεται...,



ἀλλὰ ἔχι: δὲν γνωρίζω ἂν γενήσεται. Ἀνέγνω, ἀλλὰ ἔχι: σοὶ συνιστῶ να ἀναγνώσῃς...

Ἐπάρχει μιὰ καθαρῆουσα που λέει:

ἢ προθυμία μεθ' ἧς ἐδέχθη,

ὑπάρχει και μιὰ ἄλλη, πὺδ συγκαταβατικὴ καθαρῆουσα, που λέει: ἢ προθυμία με τὴν ὁποῖαν ἐδέχθη, με ἄλλα λόγια, ἢ μιὰ ἔχει μετὰ και δε-ἦ-δ, ἢ ἄλλη με και ὁ ὁποῖος. Δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι ὡς τώρα εἴχατε τὴν πεποιθησῆ, ὅτι αὐτὰ ἔλα τὰ στοιχεῖα ἀνήκουσε σε μιὰ γλώσσα. Λυποῦμαι. Ἄν εἴταν ἔτσι, θὰ μπορούσατε να τὰ συνδυάσετε μετὰξὺ τους ἀδιακρίτως, και να πᾶτε:

ἢ προθυμία με ἦν ἐδέχθη.

Ὅμοιος, λέτε ὁ ἄνθρωπος μεθ' οὗ συνεννοήθη,

και ὁ ἄνθρωπος με τὸν ὁποῖον συνεννοήθη,

ἀλλὰ ποτὲ ὁ ἄνθρωπος με δν συνεννοήθη.

Ἡ ἐποχὴ ἀφ' ἧς

και ἢ ἐποχὴ ἀπὸ τὴν ὁποῖον,

ἀλλὰ ποτὲ ἢ ἐποχὴ ἀπὸ ἦν, ἢ ἀφ' ἦν.

Ἀφ' ἡμῶν ἢ ἀπὸ ἡμᾶς,

ἀλλὰ ἔχι: ἀφ' ἡμᾶς.

Ὁ φόβος ἕφ' οὗ κατελήφθη,

και ὁ φόβος ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατελήφθη

ἀλλὰ ἔχι: ὁ φόβος ἀπὸ δν ἢ ἀφ' δν κατελήφθη.

Καθ' οὗ και ἐναντίον τοῦ ὁποῖου,

ἀλλὰ ἔχι: ἐναντίον οὗ.

Ἀπέναντι τῆς ὁποίας, ἐνώπιον τῶν ὁποῖων,

ἀλλὰ ἔχι: ἀπέναντι ἧς, ἐνώπιον ὧν.

Παρ' ὧ και πλησίον τοῦ ὁποῖου,

ἀλλὰ ἔχι: πλησίον οὗ.

Χάνει τὸ μυαλό του ὁ ἄνθρωπος μ' ἕνα τέτοιο γραμματικὸ σύστημα. Εἶναι ἀδύνατο να καταλάβετε ἂν ἢ κα-

καθαρεύουσα έχει ή δὲν έχει τὴν ἐπαναληπτικὴ ἀντωνυμία τόν, τήν, τό, καί τότε μπαίνει καί τότε δὲν μπαίνει: ἂν έχει ή δὲν έχει μέσο ἀρίστο: ἂν έχει ή δὲν έχει τὰ εἰς μι ρήματα: ἂν έχει τὸν ἀρχαῖο μέλλοντα: ἂν έχει τὸ δὲν ή τὸ οὐ: ἂν έχει δε ή ὁ ὁποῖος, κι' ἂν ή πρόθεσι με εἶναι ή δὲν εἶναι δική της: ποιὰ πτώση θέλει ή ἀπὸ καί ἂν ἐκθλίβεται ή ὄχι;...

"Οποῖος ξέρει τοὺς κανόνες τῆς καθαρεύουσας θὰ μᾶς κάμει τὴ χάρη νὰ μᾶς πεῖ πῶς πρέπει νὰ λέμε: Νὰ ἐλοτοῦνται ή νὰ ἐλαττώται ή νὰ ἐλαττώνηται ή νὰ ἐλαττώνεται; Νὰ στέκηται ή νὰ στέκεται ή νὰ ἴσταιται ή νὰ ἴσῆται; Νὰ δυνάμεθα ή νὰ δυνώμεθα; Νὰ ἐκτίθεται ή νὰ ἐκτίθηται ή νὰ ἐκτιθῆται; Νὰ δίδεται, νὰ δίδηται ή νὰ διδῶται; Ἐξηγῶ ή ἐξηγοῦμαι ἓνα συγγραφέα; Ἀκολουθῶ τινά ή ἀκολουθῶ τινί; Ἐντρούπημα ή ἐνετρούπην ή ἠδέσθην; Ἐπρόσεξα ή προσέσχον; Ἐπιθυμῶ τι ή ἐπιθυμῶ τινός; Κατηγορῶ ὑμᾶς διὰ ταῦτα ή κατηγορῶ ὑμῶν ταῦτα; Ἀκούω τὸν ῥήτορα ή ἀκούω τοῦ ῥήτορος; Δυστυχῆς ἄνθρωπε ή δυστυχῆ ἄνθρωπε; Εὐγενὲς κύριε ή εὐγενής ή εὐγενῆ κύριε; Οἱ κάλω-τοὺς κάλως ή οἱ κάλοι-τοὺς κάλους; Ἀνάγνωθι ή ἀνάγνωσε ή ἀνάγνωσον;

Ποῖος μπορεῖ με καθαρή συνείδηση νὰ μᾶς δείξει στὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τὰ παραδείγματα ποῖος εἶναι ὁ κατάλληλος τύπος, που νὰ ταιριάζει σὲ κάθε περίπτωση, χωρὶς νὰ φανεῖ ποτὲ οὔτε χυδαῖος οὔτε σχολαστικὸς;

Καί νὰ παρατηρήσετε που αὐτοὶ οἱ τύποι δὲν εἶναι τοπικὲς παραλλαγές, οὔτε ἀναλογοῦν πρὸς τὰ ἀγοποῦνε-ἀγαπᾶνε, ἐφυγαν-φύγανε, λυέτωσαν-λύοντων, ἴδε-ιδέ, je reux-je suis....., που ὁ ἴδιος ἄνθρωπος τὴν ἴδια στιγμὴ τὰ μεταχειρίζεται τὸ ἓνα ὕστερα ἀπ' τ' ἄλλο, χωρὶς νὰ τοῦ κάμει καμιά ἐντύπωση. Ἐδῶ πρέπει με πολλή προσοχή νὰ κάμετε τὴν ἐκλογὴ σας, ὁ καθένας ἀνάλογα με τὴ μόρφωσή

του, καί κατὰ τὸ μέρος ἔπου μιλεῖ, καί κατὰ τὸ σύγγραμμα που γράφει, καί πρὸ πάντων κατὰ τὴ βαθμίδα ἔπου βρίσκειται στὴ θεωρία τῆς ἐπιστροφῆς στὴν ἀρχαία γλῶσσα.

Ἴσως θὰ βρεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι σὲ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ παραδείγματα εἶμαι ὑπερβολικὸς, ὅτι κανεὶς ποτὲ δὲ θὰ μᾶς ζητήσῃ νὰ ποῦμε ἀκούω τοῦ ῥήτορος, ἐπιθυμῶ ζύθου, νὰ ἴσῆται.... Με ἀδικεῖ ὁ ἀναγνώστης, καί με ἀδικεῖ γιατί έχει ὑπ' ὄψη του ὁρισμένο κύκλο τῆς γλωσσικῆς ἐργασίας, λησμονεῖ τὸν ἱεροκλήρυκα, λησμονεῖ τὸ δάσκαλο, πρὸ πάντων τὸ δάσκαλο, που εἶναι βαλμένος γιὰ νὰ «μορφώσει» τὴ γλῶσσα. Αὐτοὶ δὲ βρίσκουν κανένα ἀπ' αὐτὰ ὑπερβολικὸ. Τὸ πολὺ πολὺ θὰ σὰς ὁμολογήσουν ὅτι «αὐτὸ δὲν λέγεται εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλίαν, ὥστε δύνασθε νὰ τὸ λέγητε ἀπλοῦστερον προσωρινῶς, καί...» καί ἀργότερα πάλι βλέπουμε.

Τοῦ δασκάλου τὴ γλωσσοπλαστικὴ ἐργασία θὰ τὴν ἐξετάσουμε ἀργότερα ἰδιαιτέρως, γι' αὐτὸ δὲν προσθέτω ἐδῶ τίποτ' ἄλλο. Παίρνω τώρα ἓνα συγγραφέα ἀναγνωρισμένο, καί παρουσιάζω στὸν ἀναγνώστη μερικὰ δειγματάκια, γιὰ νὰ πάψῃ νὰ λέει πως εἶμαι ὑπερβολικὸς.

Ὁ ἀναγνώστης μου βέβαια, ὅταν γράφει τὴν καθαρεύουσα, θὰ γράψῃ:

Ἀπελιπισθεὶς περὶ τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως

Κατοπλαγίς διὰ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ θρίαμβον

Ἐκπλαγίς διὰ τὴν εὐφυΐαν τοῦ παιδὸς

Πορ' ὄλην τὴν ἀπογοήτευσιν

Πορ' ὄλας τὰς παραινέσεις τῶν ἀξιωματικῶν

Ἐπερασπίζω τὴν θέσιν

Ἀπελογεῖτο διὰ τὴν πρᾶσαπτομένην αὐτῷ κατηγορίαν

Χωρὶς ἀνάγκην ή ἀνευ ἀνάγκης

Καταχρωμένον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ,

βέβαια ὁμοῦς δὲ θὰ ξέρει, ἐχτὸς ἂν εἶναι φιλόλογος, πως



αὐτὰ στήν καλή, στή γιορτινή, μας γλώσσα, τὰ λένε ἔτσι δὴ
(Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος Μένδελσων Βαρθόλδν, μετὰφρ.
Ἄγγ. Βλάχου):

*Απογνοὺς πάσης ἀντιστάσεως (σελ. 473).

Καταπλαγείς πρὸς τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ θρίαμβον (σελ. 480)

*Ἐκπλαγείς τὴν εὐφυίαν τοῦ παιδὸς (σελ.)

Βία πάσης ἀπογοητεύσεως (σελ. 253)

Βία πάσης τῶν ἀξιωματικῶν παρανέσεως (σελ. 396)

*Υπερασπίζω τῆς θέσεως (σελ.....)

*Ἀπελογεῖτο τὴν προσοπτομένην αὐτῷ κατηγορίαν (σελ. 299)

Χωρὶς ἀνάγκης (σὲ πολλὰ μέρη)

Καταχρωμένον τῇ δυνάμει αὐτοῦ (σελ. 574).

Τώρα μπορεί πάλι κάποιος νὰ πει, πως αὐτὴ ἡ συζή-
τηση γίνεται ἐπειδὴ βάλαμε μέσα καὶ τὴν ὑψηλή, τὴ δα-
σκάλικη καθαρεύουσα, πως ἐκεῖνος αὐτὴ δὲν τὴν παραδέ-
χεται, καὶ πως τὸ ζήτημα λύνεται πολὺ εὐκόλα ἀμα δε-
χτούμε μίαν καθαρεύουσαν ζωντανὴν καὶ ἑμαλὴν καὶ ρέου-
σαν καὶ ἀπηλλαγμένην τῶν τε ἀρχαϊσμῶν καὶ τῶν χυδαϊ-
σμῶν κτλ.

*Ἄς ἰδοῦμε ποῖα εἶν' αὐτὴ ἡ γλώσσα: "Ἐν μεγάλον
παιδί θὰ πούμε, ἢ ἐν μέγα παιδίον, ἢ εἰς μέγας παῖς; Τὸ
ἐρυνθρὸν ὠδὸν, ἢ τὸ κόκκινον αὐγόν; Πᾶμε νὰ φᾶμε, ἢ υπά-
γωμεν νὰ φάγωμεν, ἢ πᾶμε νὰ φάγωμεν; *Ἐλάτε νὰ σᾶς
πῶ, ἢ ἔλθετε νὰ σᾶς εἶπω;

*Ἡ θροῖξ ἢ ἡ τριχα; *Ὁ ὀδοὺς ἢ τὸ ὀδόντιον; Τὸ οὖς ἢ
τὸ αὐτίον; Τὰς μύτας ἢ τὰς ῥίνας; Τὰς κάλτσας ἢ τὰ πε-
ριπόδια; Μὲ τὸ μαχαίριον ἢ διὰ τῆς μαχαίρας ἢ μὲ τὴν
μάχαιραν ἢ διὰ τοῦ μαχαιρίου;

*Ἄν τὸν ἴδης νὰ τῷ τὸ εἶπης, νὰ ταῖς τὰς εἶπης, ἢ ἂν
ἴδης αὐτὸν νὰ εἶπης αὐτὸ εἰς αὐτόν; Προσέξτε καλά. Γιατί
ἂν δεχτεῖτε νὰ τὸ ὦ τὸ εἶπης, θὰ πεῖτε καὶ νὰ τὸ εἶπης τοῦ

ἀδελφοῦ σου, καὶ τότε καταργεῖτε τὴ δοτικὴ — τὴ δοτικὴ,
τῆς καθαρεύουσας, γιατί καὶ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ δοτικὴ εἶναι.

Τὰς βελονιάς ἢ τίς βελονιές; Ἄν πεῖτε τὸ δεύτερο θὰ
πεῖτε καὶ τίς μεγάλες βελονιές, ἐπομένως καὶ τίς μεγάλες
θερμοκρασίες.

Ἡ συμβιβαστικὴ καθαρεύουσα θὰ καταργήσῃ βέβαια
τὴ σύγχυση τοῦ ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς καὶ θὰ πεῖ, ὑποθέτω, ἡμεῖς
καὶ σεις. Ἄλλὰ τότε τὰ ἐν ἐκ, ἐπί, περί, μετά, ὑπέρ, κα-
κίωνον, καὶ μᾶς ἀφίνουον ὑγεία. — «Μπᾶ! τί σκέση ἔχουν
αὐτὰ τὰ πράματα;» — Πολὺ στενὴ σκέση: Γιατί αὐτὰ τὰ
μέτρια δὲν συμβιβάζονται μὲ τὸ σεις, οὔτε ἔχουνε καθέλου
γνωριμία μαζί του, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο που ὁ Μιλτιάδης δὲ
γνώρισε ποτὲ τὸν Κολοκοτρώνη. Γιατί τὸ περί ἡμῶν δὲ θὰ τὸ
πεῖτε βέβαια περί ἑσᾶς, θὰ πεῖτε μιλοῦμε γιὰ σᾶς, τὸ εἶμαι
ὑπὲρ ἡμῶν: εἶμαι μὲ τὸ μέρος σας, κτλ. Καὶ εἰταν μὰ πρό-
θεση σᾶς κάνει τέτοιες ἀπιστίες καὶ μπαίνει ὅποτε θέλει
ἐκείνη καὶ ὄχι εἰταν ἐσεῖς θέλετε, θὰ καταλάβετε βέβαια
που δὲν εἶναι δική σας, καὶ ἐπομένως θὰ πάψετε νὰ τὴ βᾶ-
ζετε κ' ἐκεῖ ὅπου αὐτὴ δέχεται νὰ μπεῖ, δηλαδὴ ἀντὶ εἶμαι
ὑπὲρ τοῦ Γιάννη θὰ πεῖτε εἶμαι μὲ τὸ μέρος τοῦ Γιάννη. Θὰ
μεταχειριστεῖτε τὸν ὑπηρέτη τὸν πιστὸ που δὲ σᾶς ἀφίνει
ποτὲ στὰ κρύα.

Τὸ ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς, φεύγοντας, ἔχει κι' ἄλλα ἀσκήμα
παχνίδια νὰ μᾶς παίξει, ἔχει κι' ἄλλα ἀκόμη πράματα νὰ
πάρει μαζί του. Θὰ πάρει—δυστυχία μας!—ὅλες τίς μετοχές
ἀπ' τὸν ἐνεστώτα κι' ἀπ' τὸν ἀόριστο. Γιατί θὰ πεῖτε ἀμα
σᾶς εἶδον, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει καμιά καθαρεύουσα, ὅσο ρέ-
ουσα κι' ἂν εἶναι, που νὰ λέει ἰδὼν σας, βλέπων μας, πα-
ρατηρήσας σας. Ἔτσι πηγαίνοντας ἀπὸ κατάργηση σὲ κα-
τάργηση, γεννιέται τὸ ζήτημα, τί θὰ μείνει σὰ τέλος ἀπ'
τὴν ἑμαλὴν καὶ ρέουσαν;

Ἡ γλώσσα που ζητείτε δὲν ἐπιώχει. Τὰ στοιχεία κάθε γλώσσας ἔχουνε μυστικούς δεσμούς μεταξύ τους, που τὸ κοινὸ μάτι δὲν τοὺς βλέπει. Ἐμεῖς νομίσουμε ὅτι, βιάζοντας μιὰ λέξη καὶ βιάζοντας μιὰν ἄλλη στὸν τόπο της, μιὰ μέρα ἢ δημοτικὴ θὰ γίνεῖ καθαρεύουσα. Ἀλλὰ δὲν εἶν' ἔτσι.

Εἶναι βαρετὸ πρᾶμα, συζήτηση γιὰ γραμματικὴ, μὰ εἴτανε ἀνάγκη νὰ γίνεῖ, γιὰ νὰ καταλάβει ὁ ἀναγνώστης αὐτὴν τὴ μεγάλη ὅσο καὶ ἀπροσδόκητη ἀλήθεια, ὅτι σήμερα δὲν ὑπάρχει κανόνας ἔξω ἀπ' τὴ δημοτικὴ. Ἡ καθαρεύουσα δὲν ἔχει κανόνες, γιατί εἶναι τεχνητὸ συγκόλλημα ἀπὸ γλώσσες πολλῶν ἐποχῶν· ἐπομένως δὲν ὑπάρχει καθαρεύουσα.

Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔγραψε οὔτε θὰ γράψει κανεὶς ποτὲ τὴ γραμματικὴ της. Γραμματικὴ; Γιὰ ποιὸ λόγο; Ἡ γλώσσα μας ἀποτελεῖ ἐξαιρέση: δὲ χρειάζεται γραμματικὴ. Ἀντὶ γραμματικὴ ἔχει πρότυπον. Εἶναι ἓνας ἰδιαίτερος τρόπος αὐτὸς γιὰ νὰ καθορίζεται μιὰ γλώσσα. Ὅποιος θέλει νὰ τὴ μάθει, παίρνει τὸ πρότυπον, καὶ ὅσο πιὸ πολὺ πλησιάσει στὸ πρότυπο, τόσο πιὸ ἀξίος «τυγχάνει ὦν».

Ἄλλο ἐπιχείρημα γιὰ τὴν ὑποστήριξη της γλωσσικῆς πλάνης, τῆς ἐντόπιαν παραγωγῆς κι' αὐτὸ, τέλεια ἄγνωστο στὸν ἄλλον κόσμον, εἶναι τὸ ἔξῃς. Ὅτι ὀφείλουμε νὰ λέμε ἕδωρ, ἐπειδὴ λέμε ἕδραγωγεῖο, πρέπει νὰ λέμε οἶνος καὶ ποιῶ, γιατί ἂν ποῦμε κρασί καὶ φμιάνω, τότε πῶς θὰ ποῦμε τὴν οἶνοποιῖα; κρασοφμισαῖα;

Τὸ ἐπιχείρημα εἶναι πολὺ δυνατὸ, ἐνόσω ἔχουμε κλεισμένα τὰ μάτια καὶ δημιουργοῦμε ἓναν κόσμον ὅπως τὸν θέλουμε, μὲ γλωσσικούς νόμους δικούς μας. Τώρα ἀνοίγουμε τὰ μάτια. Καὶ βλέπουμε:

Παρατήρηση πρώτη. Ὅτι ἐνῶ ὅλος ὁ κόσμος, ἅμα χρειαστεῖ τὴν οἶνοποιῖα, τὴ λέει οἶνοποιῖα, κανένας ὡς τώρα δὲν

κατῆρθωσε νὰ πει οἶνος καὶ ποιῶ. Ὁ πιὸ ἀγράμματος ἄνθρωπος λέει ἕδραγωγεῖο, χωρὶς νὰ γνωρίζει τὸ ἕδωρ, ἐνῶ τὸ ἕδωρ κ' ἐκεῖνοι που τὸ ξέρουνε δὲν κατῆρθωσαν ἀκόμη, νὰ τὸ ποῦν. Αὐτὸ τὸ περίεργο φαινόμενο δὲ σὰς βιάζει τὴν ὑπόψια πῶς κάποια αἰτία κρύβεται ἀπὸ κάτω;

Παρατήρηση δεύτερη. Ὅτι αὐτὸ, τὸ παράχρηστο τάχα-τες, τὸ νὰ λέμε δηλαδὴ νερὸ καὶ ἕδραγωγεῖο, κρασί καὶ οἶνοποιῖα, τὸ βλέπουμε σ' ὅλες τὶς γλώσσες που ἔχουν ἱστορίαν. Εἶναι γεμάτες ἀπὸ παράγωγα ριζῶν ἀρχαιότερων ἢ ξένων, χωρὶς νὰ ἔχουν αὐτὲς τὶς ἴδιες ρίζες. Βρίσκονται δηλαδὴ σὲ μιὰ κατάστασι, που μὲ τὴ δική μας τὴ στενὴ ἀντίληψη πρέπει νὰ ὀνομαστεῖ ἐλεεινὴ καὶ ἀξιοδόκητη ἀκαταστασία. Ἀκοῦτ' ἐκεῖ, νὰ σὰς λέει ὁ Γάλλος *collaborer* = *συνεργάζουμαι*, καὶ ἔμωσ τὸ ἐργάζουμαι νὰ τὸ λέει *travail-ler*, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τὸ λέει *laborer*; Καὶ ὕστερα νὰ λέει *laboureur* = *ὀργῶν*! Εἶναι γλώσσες αὐτὲς; Δὲν ξέρουν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι πῶς φμιάνονται οἱ γλώσσες.

Πραγματικῶς αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν ξέρουν ὅτι οἱ γλώσσες φμιάνονται, καὶ γι' αὐτὸ τὶς ἀφίνουν καὶ γίνονται. Δηλαδὴ ὑποτάσσονται στοὺς φυσικούς νόμους. Καὶ ὁ φυσικὸς νόμος σ' αὐτὴν τὴν περίστασι εἶναι αὐτὴ ἢ λεγόμενη ἀκαταστασία, που σὰς τρομάζει, καὶ που τώρα σὲ λιγάκι θὰ πάψει νὰ σὰς τρομάζει, θὰ ἴδατε γιατί.

Προηγούμενος μὲ δυὸ λόγια νὰ καταλάβουμε τοῦ φαινομένου αὐτοῦ τὴν αἰτία. Πολὺ ἀπλὸ πρᾶμα. Τὸ ἔθνος μας σὲ κάποια ἐποχὴ ἔλεγε ἕδωρ. Τότε ἐφκίασε καὶ τὸ ἕδραγωγεῖον. Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸ οἱ γλώσσες ἀλλάζουν, ἀλλάζουν χωρὶς νὰ μᾶς ζητήσουν τὴν ἄδεια. Ὅμως δὲν εἶναι ὅλες οἱ λέξεις μιᾶς γλώσσας συνεννοημένες, σὰ στρατιῶτες στὴ γραμμὴ, μ' ἓνα πρόσταγμα νὰ κάμουμε μεταβολή. Ἀλλάζουν πρώτα οἱ λέξεις ἐκεῖνες που εἶναι σὲ μεγαλύτερη

χρήση, οι άλλες λησμονιούνται. Το ἔδωο λοιπόν, που τὸ λέγαμε ἑκατὸ φορές τὴν ἡμέρα, μιὰ καλὴ μέρα ἔγινε νηρὸν ἔδωο, καὶ τὴν ἄλλη ξύπνησε σκέτο νερό. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ τί ἔκαμε τὸ ὑδραγωγεῖο; Τὸ ὑδραγωγεῖο, ἀντὶ νὰ κουβαλεῖ ἔδωο, ἄρχισε νὰ κουβαλεῖ νερό. Μὰ τότε ἔπρεπε νὰ γίνεи νερογωγεῖο! Σωστὸ εἶν' αὐτὸ που λέτε, ἀλλὰ δὲν τὸ σκέφτηκε καίεις, καὶ δὲν τὸ σκέφτηκε, γιατί ἐνῶ ὅλοι ξέρανε πολὺ καλὰ ποιὸ εἶναι τὸ ὑδραγωγεῖο, εἶχαν ὅμως ἀρχίσει νὰ λησμονοῦν τί θὰ πεῖ ἔδω-, καὶ γι' αὐτὸν τὸ λόγο δὲν αἰσθανθήκανε καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ τὸ ἀντικαταστήσουνε μὲ τὸ νερ-. Ἡ λέξη δηλαδή ὑδραγωγεῖο ἔπαψε πιά νὰ ἔχει ἀξία ἐτυμολογική, καὶ εἶχε μόνο ἀξία συνθηματική.

Ἄλλὰ ἐμεῖς δὲ θέλουμε λέξεις συνθηματικές, καὶ ἂν αὐτὸ ἔτσι γίνεται στὶς ἄλλες γλώσσες, δὲ θὰ γίνεи στὴ δική μας, γιατί ἡ δική μας γλώσσα εἶναι ἐξαίρεση.

Τώρα ἀμέσως θὰ ἰδεῖτε, ὅτι ἡ γλώσσα μας δὲν εἶναι ἐξαίρεση, ἐμεῖς μόνο εἴμαστε ἐξαίρεση, που ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπὸ τίς ἀρχικὲς λέξεις φκιάνουν τὰ παράγωγα, ἐμεῖς θέλουμε, ἀνάποδα, ἀπὸ τὰ παράγωγα νὰ παράγουμε τίς ἀρχικὲς λέξεις.

Πόσο τεχνικὰ ἡ φύση τὸν ἔχει τυλιγμένο τὸν ἄνθρωπο στὰ δίχτυα τῆς! Καὶ ἐνῶ αὐτός, αὐθάδης ὅπως εἶναι συνήθως, φαντάζεται πως εἶναι ξαπλωμένος στὰ δικά του τὰ παλάτια καὶ σκέφτεται μονάχα τί ἐπιδιόρθωσες θὰ κάμει αὔριο, ξυπνᾷ καὶ βλέπει πως δὲν μπορεῖ νὰ κουνηθεῖ. Τὸ νόμο που δὲ θέλετε ν' ἀναγνωρίσετε, θὰ τὸν ἰδεῖτε τώρα φαρδὺς πλατὺς νὰ βασιλεύει στὴν καθαρεύουσα:

Παρατήρησή τρίτη. Θέλετε τάξη, εἶπατε, στὴ γλώσσα, θέλετε σύστημα, δηλαδή αὐτὸ που ἐσεῖς ἐννοεῖτε σύστημα. Λοιπὸν ἡ ἔδωο καὶ ὑδραγωγεῖο, ἡ νερό καὶ νεροκουβαλήτης. Λοιπὸν θὰ σᾶς παρακαλέσω κ' ἐγὼ νὰ μὴ λέτε πιά θραύο

στὴν καθαρεύουσα, νὰ λέτε ἄγγυμ-υς-νοι, γιατί τὸ νανάγιον ἀπὸ καὶ παράγεται. Ἄλλοιῶς θὰ σᾶς ὑποχρεώσω, σύμφωνα μὲ τὴ λογική τοῦ νεροκουβαλήτη, τὸ νανάγιον ἀπὸ τώρα κ' ὕστερα νὰ τὸ λέτε πλοιοθραυσίαν. Ἐπίσης, ἀπὸ δὲ λέτε ἐμπύμπρημι, δὲ θὰ ἔχετε τὸ δικαίωμα νὰ λέτε καὶ ἐμπροσημός, παρὰ μόνο πυροθεσία. Ἴδου τώρα κ' ἕνας πρόχειρος κατάλογος ἀπὸ λέξεις τῆς καθαρεύουσας, που τὰ ριζικά τους ὄχι μόνο δὲν τὰ μεταχειρίζομαστε ἢ τὰ μεταχειρίζομαστε μὲ ἄλλη ἐννοια, ἀλλὰ πολλὲς φορές καὶ δὲν ξέρομε ποιὰ εἶναι.

Ἄλμα (ἄλλομαι), κάταγμα (ἄγγυμι), φιλόκαλος, δημοφιλής, δημοπρασία (πιπράσκω), ἀπηνής, προσιτός (πρόσειμι), δασμός (δαίω), ἀνέτως (ἀνίημι), ἀπλετος (πέλω), ἐδώδιμον, ἔδωμα (ἔδωδα), εὔωνος (ἄνοῦμαι), ἀνεξίτηλος (ἔξ-εῖμι), ἄναυδος (οὐδή), ἀρωγή (ἀρήγω), καὶ κάμποσες ἄλλες ριζικάδες, που βρίσκονται στὰ λεξικά.

Πάει λοιπὸν κ' αὐτὴ ἡ πλάνη μαζί μὲ τίς ἄλλες. Τώρα εἶμαι βέβαιος πως ἡ ἀκαταστασία δὲ σᾶς τρομάζει πιά, καὶ ὅτι θὰ ἔχουμε κ' ἐμεῖς τὴν ἄδεια νὰ γράφουμε σπῖτι κα κατ ο ι κ ῶ, πόρτα καὶ παρὰ θ υ ρ ο, ἄλογο καὶ ἰ π π ο δ ρ ῶ μ ι ο, διαβάζω καὶ ἀναγνώστης, αὐτιά καὶ ὠτολόγος, καὶ δὲ θὰ μπορεῖ κανένας νὰ πεῖ πως εἴμαστε ἀντιφατικοί.

Γιὰ κείνους που κυνηγοῦν ἀντίφασες εἶναι καὶ μιὰ ἄλλη παρατήρηση ἀνάλογη, που ἔχει ἐδῶ τὸν τόπο τῆς. Ὅπως λέξεις σὰν τὸ ὑδραγωγεῖο ἄλλες εἶναι καὶ ἄλλες θὰ γίνουν δημοτικὲς, ἔτσι ὑπάρχουν καὶ συνδυασμοὶ στερεότυποι ἀπὸ λέξεις ὄχι δημοτικὲς, που ἄλλοι ἀπὸ καιρὸ ἔχουνε περάσει στὴ δημοτικὴ γλώσσα (ἀπ' ἐναντίας, ἐξ αἰτίας...), καὶ ἄλλους θὰ τοὺς βάλουμ' ἐμεῖς, καὶ μόνο στὴ φαντασία μερικῶν ἢ γλώσσα που γράφουμε θὰ πάψει μὲ αὐτὸ νὰ εἶναι δημοτικὴ. Ἄναφέρω στὴν τύχη μερικούς, χωρὶς νὰ εἶμαι βέβαιος ἂν

όλοι αυτοί που αναφέρω θα χρειαστούν: *en toutois*, πρὸς τούτοις, *ἐπι τούτω*, κατ' ἀρχήν, πρὸ πάντων, *en γενει*, ἐν μέρει, *ἐκ τῶν ὑστέρων*, ἐρήμην, δυνάμει, *ἐπ' ὄρη μου*. κατ' ἐξοχήν, κατ' ἀνάγκη,.... Αὐτὰ ἀντιστοιχοῦν μὲ τῆς καθαρῆς οὐσίας τὰ ἐνίοτε (*ἐνι ὄτε*), *εἶδεμή, τῆδε κάκεισε...* καὶ μὲ τὰ γαλλικά *dorénavant (d' ores en avant), aujourd' hui (au jour d' hui), a priori, ad hoc, statu quo* κτλ., που δὲν ἀλλάζουνε διόλου τὴν ὑψὲ τῆς γλώσσας.

Εἶδαμε πως ἡ δημοτικὴ γλῶσσα δὲ γεννήθηκε ἀπ' τὴν ἀμάθεια. Τώρα θὰ δείξω τοῦ ἀναγνώστη ὅτι ἡ δημοτικὴ, σὰ γέννημα που εἶναι φυσικὸ καὶ ἀβίαστο τῆς γλωσσικῆς ἐξέλιξης, παρουσιάζει, ὅπως ἔλα τὰ ἔργα τῆς φύσης, σοφία θαυμαστὴ στὸ μηχανισμό τῆς, καὶ ὅτι ἡ ἀμάθεια μένει ἀκέρια στὸ λογαριασμὸ τὸ δικό μας, που μπήκαμε στὴ μέση γιὰ νὰ τὴ διορθώσουμε.

Ἐνα σημεῖο ὅπου φανερώνεται μὲ ὄλη τῆς τῆ μεγαλοπρέπεια ἢ ἀποτυχία τοῦ ἀρχαιογλωσσικοῦ πειράματος, εἶναι ἡ σύγχυση καὶ ἡ κακοφωνία που προκύπτει, ὅταν λέξεις ἀρχαίες, που δὲχως ἄλλο διαφορετικὰ προφερόντανε, τίς παίρνουμε καὶ τίς προφέρουμε μὲ τοὺς κανόνες τῆς σημερινῆς ἀνάγνωσης.

Πρὶν φέρω παραδείγματα, παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστη νὰ σκεφτεῖ πρῶτα καὶ ν' ἀποφασίσει, ἂν εἶναι δυνατὸ οἱ ἀρχαῖοι νὰ προφέρανε σὰν ἐμᾶς. Εἶναι δὲ καὶ αὐτὸ ἀπὸ κείνα τὰ πολὺ ἀπλὰ ζητήματα, που εἶναι ἄδικο νὰ φορτώνονται μὲ σοφία περισσή, γιὰ νὰ τρομάζουν τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν ἐννοῶ βέβαια νὰ βροῦμε πῶς πρόφεραν οἱ ἀρχαῖοι, ζήτημα φοδερὰ δύσκολο ἐκεῖνο, ἀλλὰ ἀπλῶς ἂν πρόφεραν ὅπως ἐμεῖς, ναὶ ἢ ὄχι. Ὅσο γι' αὐτό, δὲν ἔχει ὁ ἀναγνώ-

στης μου παρὰ νὰ ρίξει μιὰ ματιὰ στὴν ἀκόλουθη παράταξη:

ι η υ ει η οι υι,

καὶ νὰ σκεφτεῖ ἂν εἶναι πιθανὸ οἱ ἀρχαῖοι νὰ τὰ ἔλεγαν ἔλα ι, καὶ τί εἶδους ἀραγε διασκέδαση βρῖσκανε νὰ κάθονται νὰ ἐφευρίσκουν τόσο ποικίλα σύμβολα γιὰ νὰ σημειώνουνε φθόγγους που δὲν εἶχανε καμιὰ διαφορὰ μεταξύ τους. Καὶ παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστη νὰ μὴν ἀποφασίσει πρὶν θυμηθεῖ καὶ τοῦτο, ὅτι στὴν ἀρχαία γλῶσσα ὑπάρχανε καὶ οἱ ἀκόλουθες λέξεις:

εἶην, εἴην, ιοίην, ιεἴην, ἤτιεν, ποιοίη, ροοίη,

καὶ ἄλλες ἀνάλογες. Θὰ εἶτανε σωστὴ ἀσέβεια στὴν ὑψηλὴ καλαισθησία τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, νὰ ὑποθέσουμε πως μπορούσαν νὰ συνεννοοῦνται μεταξύ τους λέγοντας *ίι,ίι, ίι*, καὶ μὲ τὴν ἀπαίτηση πως αὐτὸ τὸ νιαούρισμα ἔχει τρεῖς διαφορὲς ἐννοιες.

Ὅτε τὰ *ιυ, ευ*, τὰ πρόφεραν ὅπως ἐμεῖς. Ἄν τὸ παύσω τὸ λέγανε *πάψω*, θὰ τὸ ἔκαναν ἀμέσως *πάψω*, σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα γράψω-γράψω. Θὰ πεῖ λοιπὸν πως ἐκεῖνο τὸ *αυ* κάπως ἄλλοιῶς τὸ πρόφεραν. Ὅταν ἀργότερα ἀρχισε νὰ προφέρεται *αφ*, τότε ἡ ἀληθινὴ γλῶσσα, ἢ λαϊκὴ δηλαδὴ, ἀκολουθώντας τὸν κανόνα που εἶπαμε, ἀμέσως τὸ *πάψω* τὸ ἔκαμε *πάψω*. Καὶ βγαίνει τὸ συμπέρασμα, μὲ βεβαιότητα μαθηματικῆς ἀπόδειξης, ὅτι τὰ *πάψω*, *πιστέψω*, που προφέρουμε στὴ γραφτὴ γλῶσσα, εἶναι τεχνητὰ καὶ ψεύτικα, ἐνῶ τὰ *πάψω*, *πιστέψω*, τὰ περιφρονημένα, που λέει ὁ *χρυσῆς ἔχλος*, αὐτὰ εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἐλληνικὴ γλῶσσα, αὐτὰ ἔχουνε στοὺς τίτλους τῆς εὐγένειας, ἀφοῦ εἶναι καμωμένα σύμφωνα μὲ τὸν ἀρχαῖο κανόνα.

Ἦστερα ἀπ' αὐτὸ τὸ προῖμο, που ἔπεισε, πιστεύω, τὸν ἀναγνώστη πως οἱ ἀρχαῖοι δὲν προφέραν σὰν ἐμᾶς, ἄς



ιδούμε τὰ θαυμαστά κέρδη που έχουμε με τὸ ν' ἀκολουθοῦμε τὴ γλῶσσα τῶν βιβλίων ἀντὶ τῆ φυσικῆ γλῶσσα.

Ὁ υἱός, οἱ υἱοί, ἔγραφε ἢ ἀρχαία, καὶ δὲν ἔλεγε βέβαια *υἱ*. Ὅταν ὅμως ἀργότερα τὸ *οι* καὶ τὸ *υι* ἔγιναν *ι*, ἡ σοφὴ νοικοκυρά, ἡ φυσικὴ γλῶσσα, ἀμέσως ἔλαβε τὰ μέτρα τῆς καὶ εἶπε ὁ *γίός*, οἱ *γιοί*. Θαυμαστὴ οἰκονομία! Ἐρχόμαστε ὕστερα ἐμεῖς, περιφρονοῦμε τὸ ἔργο τῆς φύσης ὡς πρόστιχο, καὶ παίρνουμε τὸν ἀρχαῖο τύπο ἀλλὰ μετὰ τῆ νέας προφοράς, συνδυάζουμε δηλαδὴ δυὸ πράγματα, ἀρχαῖο τύπο καὶ νέας προφοράς, που ποτὲ δὲν ὑπάρξανε μαζί, ποτὲ δὲν ἀνταμώθηκαν ἀπάνω σ' αὐτὴν τὴ λέξη. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλουμε διόλου, πως ὅταν λέμε *υἱ*, μιλοῦμε γλῶσσα εὐγενικότερη ἀπ' τὸν ὄγλο, που λέει μουσικότητα οἱ *γιοί*.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει στὸ *ἡμεῖς-ὕμεῖς*. Δὲ θὰ φανταστεῖ βέβαια κανεὶς πως οἱ ἀρχαῖοι προφέρανε τι δυὸ αὐτὲς λέξεις ὁμοῖα. Ὁ ἄνθρωπος χωρίζει τὸν κόσμο σὲ δυὸ μέρη: τὸν ἐσωτερικὸ κόσμο, τὸ ἐγώ, καὶ ὕστερα ὄλον τὸν ἔξω κόσμο. Θὰ εἶτανε παραλογισμὸς νὰ δεχτοῦμε πως μιὰ γλῶσσα ζωντανὴ σὰν τὴν ἀρχαία ἐσύγχυζε τοὺς δυὸ αὐτοὺς κόσμους. Ἀπὸ τὴ στιγμή ὅμως που συγχύστηκαν οἱ δυὸ λέξεις σὲ μιὰ προφορά, ἡ γλῶσσα ἐφκίασε τοὺς νέους τύπους *ἡμεῖς*, *ἔσεῖς*, ὅπου δὲν ὑπάρχει πιά φόβος γιὰ σύγχυση. Ἐμεῖς ὅμως προτιμοῦμε τὴ σύγχυση. Καλῆτερα νὰ μιλοῦμε ἀρχαία, παρὰ νὰ συνεννοοῦμαστε: *Τοῦτο ἀποβλέπει ἡμᾶς καὶ ὄχι ἡμᾶς· τὸ ἡμέτερον κόμμα διεδέχθη τὸ ἡμέτερον ἐν τῇ ἀρχῇ*.

Νὰ κ' ἔνα ἄλλο παράδειγμα σοφῆς ἐργασίας που ζητοῦμε νὰ τὴ χαλάσουμε. Ἴνα πλύνω ἔλεγε ἢ ἀρχαία καὶ στὸν ἐνεστώτα καὶ στὸν ἀόριστο, μὰ εἶχε τὸ λογαριασμό τῆς ἢ ἀρχαία, γιατί τὸ ἔνα *υ* εἶτανε μακρὸ, τὸ ἄλλο βραχύ, κ' ἔτσι ξεχώριζε ἢ πράξη ἢ ἐξακολουθητικὴ ἀπὸ κείνη που γίνεται μιὰ φορά. Προσκολληθήκαμε κ' ἐμεῖς ἀπάνω στὸν

ἀρχαῖο τύπο, χωρὶς ὅμως νὰ κάνουμε καὶ τὴ διάκριση ἀπ' τὸ μακρὸ στὸ βραχύ, κ' ἔτσι, ὅταν γράφουμε νὰ πλύνω, δὲν ξέρουμε ἂν ὁ λόγος εἶναι γιὰ νὰ πλύνουμε μιὰ φορά ἢ γιὰ νὰ πλένουμε συστηματικῶς. Τὸ ἴδιο ὅταν λέμε νὰ σπείρω, νὰ φέρω, νὰ σύρω, ... Ἡ φύση ὅμως, ἡ σοφὴ μητέρα μας, μαθημένη ἀπ' τ' ἄλλα τῆς τὰ παιδιὰ, που δὲν εἶναι ἀχάριστα σὰν ἐμᾶς, μᾶς ἔδειξε τὸν τρόπο γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴ σύγχυση, μᾶς ἔμαθε νὰ λέμε στὸν ἐνεστώτα νὰ πλένω, νὰ σπέρνω, νὰ φέρνω, νὰ σέρνω...

Γιὰ νὰ κρίνει ὁ ἀναγνώστης σωστὰ ποιὰ ἀπ' τὶς δυὸ γλῶσσες εἶναι εὐφωνικότερη, εἶναι ἀνάγκη πρῶτα νὰ μοῦ ἐπιτρέψει νὰ τοῦ ξεριζώσω ἄλλη μιὰ πρόληψη. Πονοῦν οἱ πρόληψεις, σὰν τὰ κούφια δόντια, ὅταν τὶς βγάξει κανεὶς, μὰ ὕστερα μένει πολὺ εὐχαριστημένος. Μόνο λίγο θάρρος χρειάζεται.

Ἄν ρωτήσω τὸν ἀναγνώστη μου ποιὰ ἀπ' τὶς δυὸ λέξεις μπόμπα ἢ βόμβα βρίσκει εὐφωνικότερη, εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ κλίνει πρὸς τὴ δεύτερη. Ἐπίσης θὰ βρεῖ πως οἱ λέξεις *ντύνω*, *μπαίνω*, *γκρεμνός*, ἔτσι, *ταιγάρο*, *τζιτζυφο*, *τέντζερες*, περιέχουνε φθόγγους ὅπως διόλου ἀταίριαστους γιὰ τὴν εὐγενικὴ καταγωγὴ τῆς γλώσσας μας. Οἱ φθόγγοι αὐτοὶ εἶναι κηλίδες που κολληθήκανε στὴ γλῶσσα μας ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς δουλείας καὶ τῆς ἀμάθειας. Καὶ ἂν τὸν ρωτήσω πάλι: εἶναι κακόφωνες ἢ γαλλικὴ καὶ ἢ ἰταλικὴ καὶ τόσες ἄλλες γλῶσσες, που ἔχουνε τέτοιους φθόγγους; θὰ μοῦ ἀπαντήσει, πολὺ σωστά, πως ἢ ἀξία τοῦ κάθε φθόγγου ἐξετάζεται ὄχι ἀπολύτως παρὰ σχετικῶς μετὰ τὸ φθογγολογικὸ σύστημα τῆς καθεμιᾶς γλώσσας καὶ μετὰ τὰ φωνητικὰ ὄργανα τῶν ἀνθρώπων που τὴ μιλοῦν.

Μένει λοιπὸν νὰ ἰδοῦμε ἂν οἱ φθόγγοι αὐτοὶ εἶναι ξένοι πρὸς τὰ φωνητικὰ μας ὄργανα, ἂν μᾶς κοστίζει κάποια



προσπάθεια. Έστω και μικρή. Ή παραγωγή τους, και αν το μωρό, που για πρώτες λέξεις αρθρώνει μπαμπά, μαμά, ντά, γκού, τζιτζί... καταβάλλει προσπάθεια για να τα πει, και μήπως πάλι κ' έδω ή καταραμένη σκλαδιά και ή αμάθεια είναι που το αναγκάζουν το σαμένο ν' αρχίσει τη γλώσσα του με αυτούς τους δύσκολους φθόγγους. Και να παρατηρήσετε, που ενώ τα μπ, ντ, γκ, τσ, τζ, είναι απ' τους πρώτους φθόγγους που προφέρει το μωρό, απ' εναντίας τα τελευταία πράγματα που το παιδί θα κατορθώσει να βγάλει απ' το στόμα του είναι φθ, χθ, φσ, μβ, ιθ, οι άγαπημένοι φθόγγοι της καθαρεύουσας.

Μου φαίνεται, αξιότιμε αναγνώστη, πως το πετάξαμε κι' αυτό το δόντι. Κακοφωνία δεν μπορεί να ονομαστεί για μας ένας φθόγγος, όταν από τη βρεφική ηλικία αυτόματα, χωρίς καμιά τεχνητή ανατροφή, γεννιέται άπάνω στα χείλη μας, και τέτοιοι είναι οι φθόγγοι οι πιο αυστηρά εξορισμένοι απ' την καθαρεύουσα.

Τώρα, για να γίνει σωστή ή δουλιά μας, πρέπει να καταλάβουμε και το πώς συνέβη να έχουμε την ιδέα πως αυτοί οι φθόγγοι είναι σκληροί. Απλούστατο. Πρώτο, γιατί στην αρχαία γλώσσα, όπως τη διαβάζουμε, δεν υπάρχουν αφού λοιπόν δεν υπάρχουνε στην αρχαία γλώσσα, δεν μπορούν παρά να είναι χυδαίοι φθόγγοι, σύμφωνα με τη λογική του κυρίου εκείνου που μου έλεγε μια φορά, πως ή ευρωπαϊκή μουσική, που έχει βάση την αρμονία, είναι ένα βάρβαρο κατασκευάσμα, «διότι αν δεν είτανε, θα την είχαν εύρει οι αρχαίοι Έλληνες».

Δεύτερο, επειδή το αλφάθητό μας, με τη σημερινή προφορά του, δεν αρκεί για την παράσταση των φθόγγων αυτών, αναγκαζόμαστε να καταφεύγουμε σε κάτι συνδυασμούς συμφώνων, τσ, τζ, μπ, ντ, γκ, που δε βρίσκονται στην αρ-

χαία γλώσσα, ή που δε βρίσκονται στην αρχή της λέξης, έπως σήμερα. Αυτό φέρνει μιá μεταμόρφωση στην όψη της γραφτής μας γλώσσας, που έρχεται σε σύγκρουση με μιá παλιά συνήθεια των ματιών μας. Η κακή έντύπωση λοιπόν που κάνουν αυτοί οι φθόγγοι είναι οπτική, όχι ακουστική, αλλά αυτό αρκεί για να τους κηρύξουμε τον πόλεμο, γιατί ή γλωσσική μας ανατροφή στο χαρτί άπάνω είναι θεμελιωμένη, και γι' αυτό έχει βάση την όραση και όχι την ακοή. Αν πείτε ενός ανθρώπου, πως όταν διαδάζει τον ξέγον, τον ψάλτην, προφέρει γκζέγον, μπζάλτην, θα φρίζει, και όμως τα προφέρει έτσι και είναι κ' εύχαριστημένος, επειδή δεν τα βλέπει.

Αυτή ή σύγκρουση του οπτικού κριτήριου με το ακουστικό, που συμβαίνει σ' έμας, είναι ένα φαινόμενο αξιοσημείωτο. Η επίδρασή του στο γλωσσικό ζήτημα είναι γενικότερη, προχωρεί πολύ πέρα απ' το ζήτημα της ευφωνίας και κακοφωνίας. Δεν υπάρχει αμφιβολία, πως εκείνοι που δεν παραδέχονται τη δημοτική γλώσσα, το φρόνημά τους αυτό το σχηματίσαν από τη στιγμή που την είδανε γραμμένη. Έκεινα τα ν που λείπουνε στο τέλος των λέξεων και τις κάνουν να φαίνονται σαν κολοβές, ενώ στην απαγγελία κανείς δεν παρατηρεί την απουσία τους, κάτι προπαραλήγουσες που τονίζονται ενώ ή λήγουσα είναι μακρόχρονη: ή ανάποδη, τους καλήτερους, όλ' αυτά φέρνουν την επανάσταση σε μιá ψυχή μοσκοαναθρεμμένη με νεκρούς γραμματικούς κανόνες. «Όταν ή λήγουσα είναι μακρά ή προπαραλήγουσα δεν τονίζεται»: πεποίθηση που πέτρωσε μέσα μας και δεν αλλάζει πιά, αδιάφορο που όταν προφέρουμε ή νόστιμη, δε μας έμποδίζει διόλου ή λήγουσα να τονίσουμε την προπαραλήγουσα: αυτό μπορεί να είναι αλήθεια στην



πραγματική ζωή, αλλά τὸ χαρτί λέει ἄλλοιῶς, κ' ἐμεῖς ἀκούμε τὸ χαρτί.

Ἄν πάρουμε τώρα ὁδηγὸ ἔχει πᾶν τὴν ὄραση παρὰ τὴν ἀκοή καὶ τὰ φωνητικὰ ὄργανα, δηλαδὴ τὸ ἀληθινὸ κριτήριον τῆς εὐφωνίας, ποῦ φτάνουμε ἄρα γε; *Επισπευσθῆ (φσθ), θρασυθῆ, ψευσθῆ, εὐθραυστος, τεθρασυμένος (βζμ), ἐσπευσμένος, ἐπιτευχθῆ (φχθ), ἐκπτωτος, ἐκπληξίς, ἐκπληκτος, ἐκπιυχθῆ, ἐσφίγχθη, φθειγχθῆ, ἀμβλυθθείς, ἀμβλυθθεις, ἐκβεβακχευμένος, ἀχμηρός (φχμ), ὁ γραμματεὺς μου (φσμ) ἢ πλάστιγξ μας, ἢ φάλαγξ σας, ἢ σάλπιγξ μου...

Αὐτὲς εἶναι οἱ πραγματικὲς κακοφωνίες, ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ τίς βρεῖτε στὴ φυσικὴ μας γλῶσσα. Μὰ πῶς ἀραγε τὰ ἔλεγαν αὐτὰ οἱ ἀρχαῖοι; Ἄν οἱ ἀρχαῖοι τὰ ἔλεγαν ἔτσι ἢ ἂν δὲν τὰ ἔλεγαν ἔτσι, δὲν ἀλλ' ἀζει διόλου τὸ γεγονός, ὅτι γιὰ μᾶς σήμερα αὐτοὶ οἱ φθόγγοι εἶναι πολὺ ἀσκημοί. Θὰ εἶταν ἀστείον νὰ θεωροῦμε χρέος μας νὰ τρώμε ἕνα φαγητό, χωρὶς νὰ μᾶς ἀρέσει, γιὰ μόνον τὸ λόγο που τὸ ἔτρωγε ὁ παπποῦς μας, κ' ἀκόμη πῶς ἀστείον ν' ἀνακαλύψουμε ὕστερα ὅτι ὁ παπποῦς κάπως ἄλλοιῶς τὸ μαγεῖρεψε, καὶ πῶς δὲν κρατοῦμε τὴν ἀληθινὴ συνταγή.

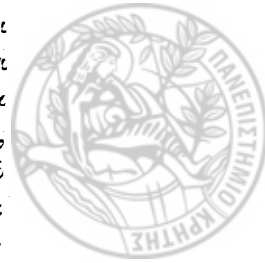
Ἰδοὺ πῶρα τί εἶδος δουλιὰ ἔκαμε ἡ φυσικὴ γλῶσσα:

εὐσπλαγχνίζομαι (φσπλ, γχν)	σπλαγχνίζομαι
ἐν δένδρον (νδ, τδ)	ἐν δέντρο
τὴν διεύθυνσίν σου (νδ, φθ, νσ, νο) τὴ διεύθυνσή σου	
δὲν συμφωνῶ	δὲ συμφωνῶ
πέσον σάχηρον	πέση ζάχαρη
ὁ Ἰωάννης (οἶσα)	ὁ Γιάννης
ὁ Ἰανουάριος	ὁ Γεννάριος
ἡ ἕαλος	τὸ γιαλί
ὁ λατρός	ὁ γιατρός
ὁ ὀδοντοίατρος	ὁ δοστογιοατρός

ἐσφίγχθη	σφίγχθηκε
ἡμέλχθη	ἡμέχθηκε
νύμφη	νύφη
πενθερός	πεθερός
ὑπανδρευμένος	παντρευμένος
πνεύμων	πλεμόνι
ρεῦμα, ψεῦμα, πνεῦμα	ρέμα, ψέμα, πνέμα

Δὲν μπορεῖ κανεὶς παρὰ νὰ διακρίνει κάποιο μουσικὸ αἰσθημα κρυμμένο μέσα στὴν κατεργασία που ἔλαβε ἡ γλῶσσα στὸ στόμα τοῦ ἔθνους μὲ τοὺς αἰῶνες. Σκληροῦς συνδυασμοὺς συμφώνων τοὺς διόρθωσε, χασμωδίες ἀπὸ πολλὰ φωνήεντα τίς συντόμεψε.

Τὸ ἐργαλεῖο που πάντα δούλευε, ρυάλισε στὰ χέρια τοῦ τεχνίτη τὸ ἄλλο, ξεχασμένο στὴν ἀποθήκη, σκούρισε.



Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Αυτὰ εἶτανε τὰ λάθη που κάμαμε στὸ σχηματισμὸ τῆς γραφτῆς μας γλώσσας. Αὐτὲς εἶταν οἱ αἰτίες που ἔκαμαν ὥστε νὰ ἔχουμε μιὰ γλώσσα γιὰ τὴν κοινὴ ζωὴ καὶ μιὰ γιὰ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια. Τώρα περνοῦμε στὰ ἀποτελέσματα. Τὸ κάτω κάτω βέβαια αὐτὰ καὶ μόνα μᾶς ἐνδιαφέρουν, γιατί τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας γιὰ μᾶς εἶναι ζήτημα ἐθνικοῦ συμφέροντος καὶ ὄχι ζήτημα ἐπιστημονικό. Ἄν μ' αὐτὴν τὴ γλώσσα, δηλαδή μ' αὐτὲς τίς δυὸ γλώσσες, ἢ δουλειὰ μας γίνεται ὅπως πρέπει, λίγο μᾶς μέλει τί λέει ἢ ἐπιστήμη.

Καὶ πρῶτα μᾶς ἔρχεται ἡ περιέργεια νὰ ριζοῦμε μιὰ ματιὰ καὶ σ' ἄλλους τόπους, γιὰ νὰ ἰδοῦμε τί συμβαίνει κ' ἐκεῖ. Παίρνομε ἔτσι τὸ ζήτημα ἀπὸ μιὰν ὄψη καθαρῶς πραχτικὴ, γιατί ἂν σὲ κανένα ἀπ' τὰ ἔθνη που προκόβουν σήμερα ἀπαντήσουμε τὴ δική μας τὴν περίπτωσι, τότε βέβαια ἢ συζήτηση παύει.

Καὶ πράγματι τὴν πρώτη στιγμὴ φαίνεται σὰ νὰ συμβαίνει κ' ἄλλου κάτι παρόμοιο. Εἶναι γνωστὸ π.χ., ὅτι ἓνας που ἔμαθε καλά τὰ γερμανικὰ ἢ τὰ ἰταλικὰ ἀπὸ τὰ βιβλία σὲ πολλὰ μέρη τῆς Γερμανίας ἢ τῆς Ἰταλίας δὲν μπορεῖ νὰ συνεννοηθεῖ μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ. Θὰ πεῖ λοιπὸν ὅτι καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς τόπους ὑπάρχει μιὰ γλώσσα τῶν βιβλίων καὶ μιὰ γλώσσα λαϊκὴ, ἢ καὶ πολλές γλώσσες λαϊκῆς.

Ναί, αὐτὴ εἶναι μιὰ σωστὴ παρατήρησι, καὶ τὴν παίρνομε. Μὰ κοντὰ τῆς ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη, ἄλλο τόσο ἀληθινὴ, που ὀφείλομε νὰ τὴ σημειώσουμε κ' αὐτὴν, γιατί θὰ χρησιμεύει στὴν ἔρευνα τῆς ἀλήθειας που κάνομε: "Ὅτι σὲς χώρες αὐτὲς ὑπάρχουν καὶ ἄνθρωποι που μιλοῦν τὴ γλώσσα τῶν βιβλίων, ὅπως ὁ λαὸς μιλεῖ τὴ λαϊκὴ γλώσσα.

Πράγματι μαθαίνω ἐγὼ γερμανικὰ καὶ πηγαίνω στὴ Γερμανία. Συναναστρέφουμαι δυὸ Γερμανοὺς μορφωμένους, καὶ τί παρατηρῶ; "Ὅτι ὄχι μόνον τὴ γλώσσα τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τὴ μιλοῦν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ὅπως τὴν ἔμαθα ἐγὼ ἀπ' τὴ μέθοδο τοῦ Otto, ἀλλὰ καὶ τὸ περὸν καὶ τὰ χουλιάρη, καὶ τὸ ψωμί καὶ τὸ νερό, καὶ τὰ μάτια καὶ τ' αὐτιά, κοντολογίς ὅλες τίς λέξεις που σχετίζονται μὲ τὸν καθημερινὸ βίον, μὲ τίς ὑλικότατες καὶ χυδαιότατες ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, τίς λένε κ' αὐτὲς σύμφωνα μὲ τὴ μέθοδο τοῦ Otto.

Τώρα μοῦ περνᾷ ἡ ἰδέα, μήπως αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἀδρότητα πρὸς ἐμένα μεταχειρίζονται τὴ γλώσσα που ξέρω, ἐνῶ γιὰ τίς δικές τους ἀνάγκες ἔχουν ἄλλη. Ὅχι, λίγη προσοχὴ μοῦ ἀρκεῖ γιὰ νὰ βεβαιωθῶ, ὅτι καὶ μεταξὺ τους μιλοῦν τὴ γλώσσα που μιλοῦν μαζί μου, ἐχτὸς ἂν θέλουν νὰ μιλήσουν τὸ τοπικὸ τους ἰδίωμα, ἂν τύχει καὶ εἶναι ἀπ' τὸν ἴδιο τόπο. Τώρα βάζω ὄλη μου τὴν προσοχὴ γιὰ νὰ συλλάβω, τὴ στιγμὴ που μιλοῦν, κανένα χαμόγελο στὰ χεῖλη τους. Τίποτα· οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ὅταν μιλοῦν τὴν καθαρῆυσά τους δὲν γελοῦν· δὲν τὴ βρίσκουνε διόλου ἀστεία.

Τώρα παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστη μου νὰ ἔχει τὴ γενναϊότητα νὰ ἐμολογήσει, ὅτι δὲν ὑπάρχει στὰ τέσσαρα πέπρατα τῆς οἰκουμένης ἓνας Ρωμιὸς που νὰ μπορεῖ, ἀπάνω σὲ πράματα τοῦ κοινοῦ βίου, νὰ μιλήσει κανονικὰ τὴν

καθαρεύουσα του λεπτὰ τῆς ὥρας, χωρὶς νὰ ξεκαρδιστεῖ ἀπὸ τὰ γέλια.

Πῶς θὰ πεῖ π.χ. μοῦ πονεῖ τὸ δόντι ; Ἄν πεῖ ἀλγῶ τὸν δόντια ἢ ἀλγεῖ μοι ὁ ὀδούς, ἀμέσως θὰ καταλάβουν οἱ ἄλλοι, ἔπ., γιὰ νὰ λέει αὐτὸς ἔτσι, βέβαια δὲν τοῦ πονεῖ τὸ δόντι, γιὰτὶ τῆ στιγμῆ που ἀρχίζει ὁ πονόδοντος τελειώνουν τὰ ψέματα, τελειώνει καὶ ἡ καθαρεύουσα. Ποιὸς εἶπε ποτὲ στὴ ζωὴ του : ὁ ἄρτος εἶναι ἕωλος, ὁ οἶνος εἶναι ὄξυνος· δότε μοι ἔλαιον, ὄξος, πέπερι, ἐν μέγα κοχλιάριον, μίαν εὐθείαν περόνην καὶ μίαν ἠκονισμένην μάχαιραν· τὸ μάκτρον ἔπεσον ἐντὸς τῆς παροριίδος καὶ ἐρονπάνθη· τὸ ὄψον εἶναι κεκάνμενον· ἡ κρίς, ὁ πούς, τὸ οὖς, ἡ θροῖξ, ἡ κικιλίς· ἡ κλεις ἐθραύσθη· σαπώνισον τὰ περιλαίμα καὶ τὰς περιχειρίδας καὶ σιδήρωσον αὐτά· σβέσον τὸν λύχνον· ὁ μέγας υἱός μου· ὁ κύων ἐδήξεν αὐτόν· ἡ γαλῆ συνέλαβε ἕνα μὺν· τὸ δνάριον ἀκολουθεῖ τὴν ὄνον· ὁ γαληθεὺς παίζει μετὰ τῆς γαλῆς· ἐν τῷ τεῖφ μου δὲν ὑπάρχει σάμχαρον· εἶναι ἐπάνω ἡ Μήτηρ ; ἔξάγαγε τὸν πῖλον σου· μία μνῖα· ἐφύτευσα ἐλαίας καὶ συκίας καὶ κερασίας καὶ βερυκοκίας· ἔξέσον τὸ μολυβδοκόνδυλον σου· μετέβην ἵνα ἀλιεύσω, ἀλλ' οὐδένα συνέλαβον ἰχθύων· τὸ γελέκιόν σου (ἔσωκάρδιον;) εἶναι ἀκόμβωτον· κόμβωσον αὐτό· μετέβην ἵνα ὀψωνίσω· τί ὀψωνίσας ; διάφορα ἰχθυηρά : σηπίας καὶ τενθίδας καὶ μντίλους, ξιφίαν καὶ τρίγλας καὶ σκόμβρους καὶ ἀρρίγκας· διατί δὲν ἠγόρασας κνάμους καὶ φασιόλους καὶ πῖσα, κικώρια καὶ θροίδακας καὶ σικύας ; οἱ ἰχθύες τοῦ ἀλιεύς τούτου εἶναι σεσηπότες καὶ ὀδωδότες· ἐσάγομεν ἀμύρον ὀβελίαν, μηρὸν ὀπιὸν ἐν κλιβάνῳ καὶ ἐρυθρὰ δῶ· ἡ γαλῆ ἤμυξε τὴν κορασίδα· ποῖον χαρτίον (παιγνιόχαρτον) ἔρριψας ; ἔχεις τριάρριον ἢ ἐννεάριον ; ἔχω δάμαν ῥήρον αὐτήν...

Ἴδου μερικὰ ἐνοσταντανὲ παρμένα ἀπὸ τὴν ὀμιλία καὶ

τῶν πρὸ μορφωμένων ἀνθρώπων. Μεταφράστε τα στὴν καθαρεύουσα. καὶ ρωτήστε τὸν ἑαυτὸ σας ἂν τὰ εἶπατε καμιά φορά :

ἐμένα δὲ μὲ μέλει	ἐμοὶ δὲν (μοὶ) μέλει
καλέ, τί μοῦ λές ;	καλέ, τί μοὶ λέγεις ;
εἴχαμε δὲν εἴχαμε, τὸ κατορθώσαμε	εἴχομεν δὲν εἴχομεν...
ἔτσι πον λὲς λοιπόν !	οἴτω ὡς λέγεις λοιπόν !
ἔσένα ζητῶ ! (μιλεῖ ἀνθρώπος βιαστικῶς)	ὄέ ζητῶ !
ἔλα λοιπόν ! κατέβα, ἀνέβη, στάσου !	ἐλθὲ λοιπόν ! κατάβα, ἀνάβηθι, στήθι !
πήγαινε στὸ σπίτι γλήγορα ! (μιλεῖ ἀνθρώπος θυμωμένος)	μετάβηθι εἰς τὴν οἰκίαν ταχέως !
εἶναι χρυσὸ παιδί	χρυσοὺς παῖς
κρίμας ἔσένα	κρίμα σοὶ
ἔλατε τώρα καὶ σεῖς μὲ τ' ἀστεῖα σας !	ἔλθετε νῦν καὶ ὁμεῖς μετὰ τῶν ἀστείων σας !
μὴν τὰ ρωτᾶς, φίλε μου	μὴ τὰ ἐρωτᾶς, μὴ ἐρωτᾶς αὐτὰ
μὲ πιτσίλησε ἕνα ἄλογο καὶ μὲ ἔκαμε ὄλο λάσπες
δὲν ξέρει τί τοῦ γίνεται	δὲν γνωρίζει τί γίνεται αὐτῷ
τσαλακώθηκε τὸ ροῦχο μου
νὰ σᾶς πῶ : νὰ πᾶμε καμὰ μέρα ὄλοι μαζί ..	νὰ εἶπω ὁμῖν : νὰ μεταβῶμεν ἡμέραν τινὰ πάντες ὁμοῦ...
κάτι ἔπαθε	ἔπαθὲ τι
κάποιος πέθανε	ἀπέθανέ τις
κάπου θὰ βρισκεται	θὰ εὐρίσκηται που
ἄρχισε λοιπόν, νὰ ἰδοῦμε	ἄρξει λοιπόν, ἵνα ἴδωμεν

πέντε οί ἕξη τριάντα πέντε οί ἕξ τριάκοντα
τέσσερες οί δέκα σοράντα τέσσερες οί δέκα τεσσαράκοντα

Τὰ παραδείγματα δὲν τελειώνουν, καὶ δὲν εἶτανε ἴσως ἀνάγκη νὰ βάλω τόσα πολλά. Ὡστόσο ἓνα ἀπ' τὰ δυσκολότερα πράγματα στὸν τόπο μας εἶναι νὰ πείσετε ἓναν ἄνθρωπο ὅτι τῆ γλώσσα που μιλεῖ δὲν τῆ γράφει. Τοῦ κάκου ἀρπάζετε μέσα στὴν ὁμιλία του ἓνα ἀρχίζω, ἓνα ἔλα, ἓνα νὰ σοῦ πῶ, καὶ τοῦ τὰ φέρνετε γιὰ μάρτυρες ἀμέσως ἓνα-περίεργο φαινόμενο συμβαίνει μέσα στὴν ψυχὴ του, καὶ σὰς βεβαιώνει μὲ καλὴ πίστη πως τὰ γράφει. Τὴν ἴδια στιγμή τοῦ δείχνετε σ' ἓνα βιβλίο τὸ ἤρξετο, τὸ ἔλθῃ καὶ τὸ σοί, τότε δεύτερο ἀναποδογύρισμα τῶν πραγμάτων μέσα στὴν ψυχὴ του, καὶ σὰς βεβαιώνει πως κι' αὐτὰ τὰ λέει, ἀλλὰ... ἔταν θέλει. Πότε ὁμως θέλει, δὲ σὰς λέει.

Τώρα θὰ πείτε: Πολὺ καλὰ, αὐτὸ εἶναι γεγονός, ὅτι ὅταν τὰ πράγματα εἶναι ἀπλά, μεταχειριζόμαστε καὶ γλώσσα ἀπλή. Ἀλλὰ τί βγαίνει τάχα ἀπ' αὐτό; Ἐπειδὴ μιλοῦμε τὴν καθαρεύουσα, δὲ χάνουμε τὸ δικαίωμα, στὸ μεταξύ νὰ μιλοῦμε καὶ τὴ μητρικὴ μας γλώσσα, ὅποτε μᾶς ἀρέσει.

«Ὅποτε μᾶς ἀρέσει». Προσέξτετε καλῆτερα παρακαλῶ. Ἐκεῖνος που λέει «δῶστε μου ἓνα χουλιάρι κ' ἓνα περοῦνι», δὲν τὸ λέει γιὰτὶ ἔτσι τοῦ ἀρέσει καλῆτερα, παρὰ γιὰτὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πεῖ ἄλλοιῶς, καὶ δὲν μπορεῖ γιὰτὶ φοβάται τὸ γελοῖο. Καὶ τὸ γελοῖο εἶναι μιὰ δύναμη ἀξιοσέβαστη, που δὲν ἀποφασίζει ὁ καθένας νὰ τὰ βάλει μαζὶ τῆς.

Σημεῖο πρῶτο λοιπὸν: ὅτι στὸ φυσικὸ βίο ἀδύνατο νὰ μεταχειριστοῦμε τὴν καθαρεύουσα, κ' ἐκεῖνο που μᾶς ἐμποδίζει εἶναι μιὰ δύναμη μυστικὴ καὶ ἀνεξήγητη, εἶναι ὁ φόβος τοῦ γελοίου.

Δὲν εἶνε τόσο ἀνεξήγητη. Ἄς ψυχολογήσουμε λίγο τὸν ἑαυτὸ μας. Ἐχοῦμε μέσα μας ἓναν ἄνθρωπο φυσικό, ἀλη-

θινό, που βλέπει τὸν κόσμο ἀπ' τὴν πραγματικὴ του ὄψη, που ἔρχεται σ' ἐπαφῆ μετὰ τὰ πράγματα καὶ λέει: τὸ καθένα μὲ τ' ὄνομά του. Ἐχοῦμε κ' ἓναν ἄλλο, σχηματισμένο ἀπ' τὴν ὑστερὴ ἀνατροφή, που ἔμαθε πρὸ πάντων νὰ λέει: ὁμορφα λόγια. Ὅσο γιὰ τὰ πράγματα, δὲν ἔχει καλὰ καλὰ τὸ αἰσθημα ὅτι ζεῖ μεταξύ τους: τὰ βλέπει μὲ τὸ μάτι ἐκεῖνο που ὁ ἡθοποιὸς βλέπει τὸν ψεύτικο κόσμο τῆς σκηνῆς του. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὸν κοστίζει πολὺ νὰ λέει ψέματα. Τὸ πρᾶμα αὐτὸ ἐξακολουθεῖ ἀνεμπόδιστα, ἐνόςσω ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ ψεύτης, μένει στὸν κύκλο του: ὁ πρῶτος τὸν ἀφίνει νὰ λέει. Ἀμα ὁμως ἀνακατευτεῖ καὶ στὰ πράγματα τοῦ πρῶτου, τότε αὐτός, ὁ ἄγνός, ὁ ἄδολος ἄνθρωπος, βλέποντας τὸ γνωστὸ του κόσμο, τὸν ἀληθινό, νὰ γίνεται θέατρο, δὲν κρατιέται καὶ γελά. Καὶ τότε ὁ ἄλλος δὲν τολμᾷ νὰ ἐξακολουθήσει.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι μιλοῦμε καὶ καθαρεύουσα. Καὶ ἰδοὺ πὼς τὴ μιλοῦμε:

Καμιά φορὰ λέμε π. χ. ὀφθαλμός. Ἀλλὰ ὑστερα ἀπὸ λίγο θὰ ποῦμε ἄκουσε, μάτια μου καὶ ἔχι: ἄκουσον, ὀφθαλμοί μου: αὐτὸ τὸ ἔχω στὸ μάτι καὶ ἔχι: τὸ ἔχω εἰς τὸν ὀφθαλμόν: τὸν πῆρε ἀπὸ κακὸ μάτι καὶ ἔχι: τὸν ἔλαβεν ἐκ κερκοῦ ὀφθαλμοῦ: ἐκάμαμε μαῦρα μάτια καὶ ἔχι: ἐποιήσαμεν μέλανας ὀφθαλμούς. Ὁμοίως, ἂν ἀκούσετε στόμαχος, ὅσι ἔν, βοῦς,....., ὑστερα ὁμως θ' ἀκούσετε:

τὸν ἔχω στὸ στομάχι	ἔχι: τὸν ἔχω εἰς τὸν στόμαχον
ἔμεινε κόκαλο	» ἔμεινε ὄστον
εἶναι ἓνα βῶδι!	» εἶναι εἰς βοῦς!
αὐτὰ που λὲς εἶναι κολοκύνθια	» λέγεις κολοκύνθας
εἶναι γιὰ τὰ σίδερα	» διὰ τοὺς σιδήρους
ἔφαγε τὰ σίδερα	» τοὺς σιδήρους

βρίσκονται σὰ μαχαίρια	»	εὐρίσκονται εἰς τὰς μαχαίρας
δὲ μοῦ κάνει καρδιά	»	δὲν μοι κάνει καρδίαν
τὸν πῆρε μυρωδιά	»
ἔσπασε στὴ δουλιὰ	»	ἐθραύσθη εἰς τὴν ἐργασίαν
σκοτώθηκε στὴ δουλιὰ	»	ἐφονεύθη εἰς τὴν ἐργασίαν
εἶναι γιὰ τὰ πανηγύρια	»	εἶναι διὰ τὰς πανηγύρεις
ἕνα κορίτσι σὰν τὸ κρύο νερὸ	»	κορασὶς τις ὡς ψυχρὸν ὕδωρ
εἶσαι στὰ φεγγάρια σου	»	εἶσαι εἰς τὰς σελήνας σου
ξεράθηκα ἀπ' τὰ γέλια	»	ἐξηράνθη ἐν γέλωτος

Μὰ, θὰ πεῖτε, οἱ μεταφορές, ὅσποια γλῶσσα κι' ἂν μεταφραστοῦν κατὰ λέξη, κωμικὲς γίνονται. Πρέπει λοιπὸν νὰ ζητήσουμε στὴν καθαρεύουσα τὶς ἀντίστοιχες ἑκφρασεῖς. Ἴδου:

τὸ ἔχω στὸ μάτι	ἐποφθαλμιῶ
μάτια μου!	φίλτατέ μου!
τὸν ἔχω στὸ στομάχι	τὸν ἀπεχθάνομαι
κολοκύθια!	ἀνοησίαι!
εἶσαι στὰ φεγγάρια σου	-εἶσαι εἰς τὰ νεῦρα σου (ἐν τοῖς νεύροις σου)
ἔφαγε τὰ σίδερα	ἐκίνησε πάντα λίθον
ξεράθηκα ἀπ' τὰ γέλια	ἐγέλασα σαρδόνειον γέλωτα.

Μὰ δὲ σὰς φαίνεται πως ἀπ' αὐτὲς τὶς φράσεις λείπει κάτι; Λείπει τὸ νεῦρο, ἢ ἰδιορρυθμία, ἢ ζωή. Ἐκεῖνος που θέλει μιὰ στιγμή νὰ χρωματίσει τὴν ὁμιλία του καὶ νὰ τῆς δώσει περισσότερη ζωή, δὲ θὰ πεῖ τὸν ἀπεχθάνομαι παρὰ τὸν ἔχω στὸ στομάχι, δὲ θὰ πεῖ αὐτὰ εἶναι ἀνοησίαι, θὰ πεῖ αὐτὰ εἶναι κολοκύθια. Οἱ ἰδιωτισμοὶ καὶ οἱ μεταφορές εἶναι που δίνουνε σὲ κάθε γλῶσσα τὴν ἀτομικότητα, που τὴ χρωματίζουμε μὲ τὸ ἰδιαίτερό της ἔθνικὸ χρῶμα. Ἀπεχθάνομαι λένε ὅλες οἱ γλῶσσες, τὸν ἔχω στὸ στομάχι λέει μόνο ἡ ἑλ-

ληνική. Ἐπομένως μιὰ τέτοια φράση φανερώνει κάποιον ἰδιαίτερο μηχανισμό τοῦ μυαλοῦ που τὴ γέννησε, δηλαδὴ ἀντιπροσωπεύει τὴν ἑλληνικὴ ψυχή. Ἀμα βγάλετε κάθε τέτοια ἰδιοτροπία ἀπ' τὴ γλῶσσα, ἐκεῖνο που μένει, ἂν καὶ καμωμένο ἀπὸ λέξεις ἑλληνικὲς, δὲν εἶναι πιά γλῶσσα ἑλληνική, εἶναι γλῶσσα παγκόσμια, γιατί ἀντιπροσωπεύει ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ ψυχή μόνο ἐκεῖνο τὸ μέρος που εἶναι κοινὸ μὲ κάθε ἄλλη ἔθνικὴ ψυχή.

Ἀλλά, θὰ πεῖτε, ὅπως ἡ μητρικὴ μας γλῶσσα ἔχει ἰδιοτροπίες που δὲν ἀποδίνονται στὴν καθαρεύουσα, ἴσως καὶ ἡ καθαρεύουσα ἔχει ἄλλες που δὲ μεταφέρονται στὴ δημοτικὴ, καὶ τότε τί βγήκε ἀπ' ὅλη αὐτὴν τὴ συζήτηση;

Ἐχει πὼς ὄχι; Ὁ πυρὸν τοῦ ζητήματος, τὸ ζήτημα εἶναι ἐπὶ τοῦ τάπητος, κρατεῖ τοὺς οἴκους τῆς πολιτείας, ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν, πνέει μένεα, ἀπέβαλε τὴν λεοντήν, κροῖω τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, τὰ ἐξ ἀμάξης,....

Μὰ δὲν παρατηρεῖτε μιὰ σπουδαία διαφορὰ που ξεχωρίζει αὐτὲς τὶς μεταφορές ἀπ' τὶς ἄλλες; Ὅτι, ἐνῶ ὁ πυρὸν τοῦ ζητήματος δὲ χάνει τίποτα ἂν γίνῃ ἡ οὐσία τοῦ ζ. ἢ τὸ σπουδαιότερον σημεῖον τοῦ ζ., ἐνῶ τὸ κρατεῖ τοὺς οἴκους δὲ λέει τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὸ κυβερνᾶ, ἀπ' ἐναντίας τὸ ἐκάμαμε μαῦρα μάτια διαφέρει πολὺ ἀπ' τὸ ἐπιθυμήσαμε, τὸ ἔφαγε τὰ σίδερα ἀδυνατίζει φοβερά, ἄμα γίνῃ ἐκίνησε πάντα λίθον, καὶ ἡ κόρη σὰν τὸ κρύο νερὸ ἐξατμίζεται καὶ χάνεται ἀπ' τὴ μέση, ἄμα γίνῃ. Ἀτθὶς καλλιπάρειος καὶ διὰ πολλῶν χαρίτων κεκοσμημένη.

Γιατί ἄραγε; Ἀπλούστατο. Γιατί οἱ μεταφορές τῆς καθαρεύουσας εἶναι ἢ ξεθαμένες ἀπὸ τὰ λεξικά (ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς) ἢ μεταφρασμένες ἀπὸ ἄλλες γλῶσσες (la question est sur le tapis), δὲν εἶναι λοιπὸν δημιουργήματα τῆς

ψυχής μας, και γι' αυτό δεν αντιπροσωπεύουμε ψυχική ανάγκη.

Δεν είναι λοιπόν διόλου παράξενο, ότι δεν μπορούμε να μιλήσουμε καθαρεύουσα δίχως να καταφεύγουμε κάθε στιγμή στο θησαυρό της δημοτικής. Λοιπόν μιλούμε και καθαρεύουσα, αλλά δε μιλούμε καθαρεύουσα.

Προχωρούμε. Θα παρακαλέσω τον αναγνώστη μου να ξερθεί μαζί μου να βρούμε πάλι τους δυο Γερμανούς που αφήσαμε παραπάνω, και να παρακολουθήσουμε τη συνέχεια της όμιλίας τους.

Ήρθε η ώρα, οι άνθρωποι αυτοί να γελάσουν, ν' αστεϊευτούνε, να κάμουν τρέλλες. Άλλη φορά τους βρίσκουμε βαρυά λυπημένους, τους βλέπουμε να κλαίνε. Ύστερα είναι όργισμένοι, φωνάζουν και βρίζουν, και άλλοτε πάλι λένε λόγια τρυφερά σ' εκείνην που αγαπούν. Και όμως, περίεργο! απ' τὰ χείλη αυτών των ανθρώπων εξακολουθεί να μιλεί η μέθοδος του Otto.

Θα βρεθεί ίσως κάποιος που θα βεβαιώσει τον αναγνώστη μου, πως αυτό που λέω δὴ είναι υπερβολικό, και πως οι μέθοδοι δε μιλιούνται σε κανέναν τόπο. Ο κύριος αυτός, κι' ἄς έχει διαβάσει πολλά βιβλία, δεν κατόρθωσε να καταλάβει ποιά είναι τ' ἀληθινὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς γλώσσας, και ἰδοὺ ἀκριβῶς τί τὸν γέλασε τὸν ἄνθρωπο:

Ύποθέστε πως γράφουμε μιὰ μέθοδο τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας γιὰ ξένους. Τότε βέβαια θὰ γράψουμε πως ἡ *tête* λέγεται τὸ κεφάλι και ὄχι τὸ ξερό, και ὅτι τὸ *manger* τὸ λένε τρώγω, ὄχι βέβαια περιδρομάζω. Γιατί ὁ ξένος μόνο τις κυριολεξίες χρειάζεται να μάθει, ὄχι και τὰ λόγια τοῦ ἀστείου ἢ τοῦ πρόστυχου ὕφους, μόνο τις εἰκόνες τῶν πραγμάτων, ὄχι και τις γελοιογραφίες τους. Αὐτὲς θὰ τις μάθει,

ἂν ξερθεί σε στενή συνάφεια με τὸν ἐδῶ κόσμο, ἀπ' τὴν ὀμίλια.

Και ἐπειδὴ αὐτὲς τις λέξεις δε θὰ τις γράψουμε, θὰ πεῖ ἄραγε πως κάνουνε ξεχωριστὴ γλώσσα; Ὅχι. Και ἀπὸ τί φαίνεται πως ἀνήκουνε στὴ δημοτικὴ; Τὸ εἶπαμε πολλές φορές: ἀπ' τὴ γραμματικὴ. Ἐπειδὴ τὸ ξερό κλίνεται ἀπάνω στὸ καλὸ και τὸ περιδρομάζω ἀπάνω στὸ δοκιμάζω. Ἐνῶ τὸ πῆγα με τὸ μετέβην εἶναι δυὸ γλώσσες, γιατί θὰ πεῖτε μεταβάτες, ἀλλὰ ὄχι και πῆγαντες. Ἡ μύτη και ἡ οἶς εἶναι δυὸ γλώσσες, γιατί θὰ πεῖτε τις μύτες ἀλλὰ ὄχι και τις οἶνες, ἢ τὰς οἶνας ἀλλὰ ὄχι και τὰς μύτας.

Καταλάβετε τώρα τί ἔπαθε ὁ φίλος σας. Ἐμαθε ἀπ' τὰ βιβλία *je vais me promener* και ἄκουσε στὴ Γαλλία *je vais me balader*, διάβασε *manger* και ἄκουσε *boulotter*.—«Φίλε μου, οἱ Γάλλοι ἔχουν διγλωσσίαν μεγαλητέραν τῆς ἰδικῆς μας: ἂν πεῖς γιὰ τὸν κατώτερο λαό, δεν καταλαβαίνεις λέξη ἀπὸ κείνα που λέει». Δεν παρατήρησε που τὸ *manger* με τὸ *boulotter* και τὸ *promener* με τὸ *balader* ἀνήκουνε στὴν ἴδια γραμματικὴ. Τί τὸν μέλει ἂν στὴ γλώσσα τοῦ τελευταίου μάγκα στὸ Παρίσι δεν ὑπάρχει μιὰ λέξη που να ἔχει ἀπ' τις λέξεις τῆς καλῆς γαλλικῆς μορφολογικὴ διαφορά ἔση ἔχει ἡ μύτη ἀπὸ τὴ οἶνα. Αὐτὴ εἶναι ἡ περίφημη «γαλλικὴ διγλωσσία», που διατυμπανίστηκε κάμποσο τὰ τελευταῖα τούτα χρόνια, γιὰ να σώσει τὴν καθαρεύουσα.

Αὐτὸ που βλέπουμε στὴ γαλλικὴ συμβαίνει, ἐννοεῖται, και στὴ γερμανικὴ και σ' ὄλες τις γλώσσες. Ὅλες οἱ γλώσσες ἔχουνε λόγια τοῦ σπιτιοῦ, λόγια τοῦ δρόμου, που δε γράφονται ἢ γράφονται μόνο στὰ κατώτερα εἶδη τοῦ λόγου. Ἀλλὰ τὰ λόγια αὐτὰ κάνουν ἕνα σῶμα, ἕναν ὄργανισμό με τὴ γραφτὴ γλώσσα, δηλαδή, γιὰ να μιλήσουμε χωρὶς μεταφορές, ὅταν αὐτὰ μποῦνε στὴ θέση τῶν ἄλλων δεν ἀλλάζει οὔτε ἡ μορφή τῶν λέξεων οὔτε ἡ κατασκευὴ

της φράσης. "Υστερα είναι κάτι συγκοπές, που τις αγαπά ή γλώσσα της όμιλίας : *c' est pas ça* αντί *ce n' est pas cela*, *i' hab' nit g'sehen* αντί *ich habe nicht gesehen*. Αλλά είναι τὰ ανάλογα τῶν δικῶν μας ἄσ' το ἀντί ἀφησέ το, ἄς πᾶ' νὰ λέει ἀντί ἄς πᾶει νὰ λέει· δὲν εἶναι βέβαια τὰ ανάλογα τῶν δικῶν μας :

σηκώθηκε κ' ἔφυγε	ἀντί	ἐγερωθεῖς ἀπήλθε
λίγο ἔλειψε νὰ πέσει	»	ὀλίγου δεῖν ἔπιπτε
ὅποιος θέλει	»	ὁ βουλόμενος
μὲ ὄλη του τὴ δύναμη	»	πάση δυνάμει, παντὶ σθένει
ἀνεβαίνοντες δεξιά	»	δεξιᾷ τῷ ἀνίοντι
τὸ νὰ θέλει κανεὶς	»	τὸ θέλειν (τινὰ)
ὅπως νομίζει ὁ καθένας	»	κατὰ τὸ δοκοῦν ἐκάστῳ
ὅσο μπορούμε	»	κατὰ τὸ ἐνόν, τὸ ἐφ' ἡμῖν
ἐκεῖ που δὲν πρέπει	»	ἐν οὐ δέοντι
ἐπειδὴ δὲν μπορούσα νὰ πᾶω	»	μὴ δυνάμενός νὰ μεταβῶ.

Τέτοιες διαφορὲς δὲ θὰ βρεῖτε ἀπολύτως καμὰ ἀπ' τὴ γραφτὴ γερμανικὴ γλώσσα στὴ γλώσσα τῆς κοινῆς ὁμιλίας τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων.

Καὶ τώρα που καταλάβαμε τί εἶναι μιὰ γλώσσα καὶ τί δύο, μπορούμε νὰ βεβαιώσουμε μὲ τὸν κατηγορηματικότερο τρόπο, ὅτι ὁ Γερμανὸς ὁ μορφωμένος στὴν ἴδια γλώσσα που κάνει τις ἐπιστημονικὲς του μελέτες, που μιλεῖ στὸ σχολεῖο, στὸ δικαστήριο, στὴ βουλή, σ' αὐτὴν τὴν ἴδια γλώσσα λέει καὶ τ' ἀστεῖα του, σ' αὐτὴν κλαίει, σ' αὐτὴν ἐκφράζει τὴν ἀγανάχτησή του, σ' αὐτὴν ἐξομολογίεται τὸν ἔρωτά του.

Τώρα θὰ κάμω πάλι ἐκκλήση στὴν εὐλικρίνεια τοῦ ἀναγνώστη μου, γιὰ νὰ μοῦ ὁμολογήσει, ὅτι ποτὲ κανένας Ρωμῖός ἀπάνω στὸ κλάμα ἢ στὸ γέλιο του δὲ μίλησε καθαρεύουσα. Ἄν τύχει νὰ ποῦμε κανένα ἀστεῖο στὴν καθα-

ρεύουσα, εἰν' ἀλήθεια πως γελοῦμε, ἀλλὰ γελοῦμε γιὰ τὴ γλώσσα καὶ ἔχι γιὰ τὸ ἀστεῖο. Ἐπίσης, ἂν τύχει νὰ κλαίμε, δυὸ τρεῖς λέξεις που θ' ἀκούσουμε ἀπ' τὴν καθαρεύουσα, σχετικὲς μὲ τὴ θλίψη μας, εἶνε ἱκανὲς νὰ διακόψουνε γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ κλάμα μας καὶ νὰ χύσουν λίγη ὄροσιὰ στὴν πονεμένη μας καρδιά. Καὶ ἀλλοίμονο σ' ἐκεῖνον που θὰ θελήσει νὰ μᾶς παρηγορήσει στὴν καθαρεύουσα. Θὰ ποῦμε βέβαια πως εἶναι ἕνας ἀνόητος καὶ κακοαναθρεμμένος ἀνθρώπος, ἀφοῦ δὲν ἔμαθε νὰ σέβεται τὴ λύπη τῶν ἄλλων καὶ θεωρεῖ ὅλες τις ὥρες κατ'ἀλληλες γιὰ νὰ παίξει.

Ἐπάρχουνε λοιπὸν στὴ ζωὴ μας δυὸ κύκλοι τῆς πνευματικῆς λειτουργίας, ὅπου εἶναι ἀδύνατο νὰ μεταχειριστοῦμε τὴν καθαρεύουσα. Ὁ ἕνας περιλαμβάνει ὅλες ἐκεῖνες τις ἐννοιες που ὑπῆρξαν γιὰ τὴν ψυχὴ μας ἢ πρώτη ἀντίληψη τοῦ κόσμου, ἐκεῖνες μὲ τις ὁποῖες στήθηκαν τὰ θεμέλια τοῦ ψυχικοῦ μας ὀργανισμοῦ. Τὸ χουλιᾶρι καὶ τὸ περῶνι, ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα, τὰ μάτια καὶ ἡ μύτη, ὑπῆρξαν τὰ ὄντικα μὲ τὰ ὅποια πρωτοᾶρχισε νὰ κουνιέται ἡ μηχανὴ τοῦ λογικοῦ μας. Ὅλα αὐτὰ τὰ πράματα μένουν ἀσάλευτα στὴ γλώσσα μας. Μποροῦμε νὰ τὰ ποῦμε στὴ γαλλικὴ, στὴν ἀγγλικὴ, ἂν εἶναι ἀνάγκη, στὴν καθαρεύουσα ὅμως ποτέ. Ἡ καινούργια γλώσσα που μάθαμε δὲν ἴσχυσε νὰ κατέβει ἴσια μὲ τὸ βᾶθος ἐκεῖνο τῆς ψυχῆς μας ὅπου βρίσκονται, ὡς τὴ μέση μόνον κατέβηκε, καὶ τώρα ἔχουμε μιὰ ψυχὴ χωρισμένη σὲ δυὸ : τὸ βᾶθος τῆς ψυχῆς μας ἔχει ὄργανο τὴ δημοτικὴ γλώσσα, ἢ ἐπιφάνειά της ἔχει τὴν καθαρεύουσα.

Ὁ ἄλλος κύκλος τῆς ψυχικῆς ἐργασίας που ἔχει τις σιδερένιες του πόρτες διπλαμπαρωμένες γιὰ τὴν καθαρεύουσα εἶναι ὁ κύκλος τῶν αἰσθημάτων. Κάθε ψυχικὴ κατάσταση που περιέχει μέσα της κάποια ὀρμὴ που ἐμποδίζει ἢ περιορίζει τὴ συνείδητὴ λειτουργία τοῦ μυαλοῦ, κάθε κα-

τάσταση που ζητεί άμεση εξωτερικήψη δίχως τή μεσολάβηση τής σκέψης, είναι αδύνατο να διερμηνευτεί με τήν καθαρεύουσα. Χαρά, γέλιο, κλάμα, πόνος, αγάπη, μίσος, όργη, φόβος, έκσταση, επιθυμία, είναι πράγματα που ποτέ τους δέ γνωριστήκανε με τήν καθαρεύουσα. Σ' αυτές, τις επίσημες στιγμές τής ή ψυχής ζητεί άμεση έπαφή με τόν κόσμο, διερμηνέα δέ δέχεται, φέματα δέν ξέρει, ό τεχνητός άνθρωπος τραβιέται στη μπάντα, ό φυσικός κυριαρχεί και επιβάλλει τή γλώσσα του.

Τό συμπέρασμα είναι ότι ή δική μας διγλωσσία καμιά συγγένεια δέν έχει με τή διαφορά εκείνη που παρατηρούμε σε πολλούς τόπους μεταξύ γλώσσας λαϊκής και γλώσσας των μορφωμένων. Έκείνες είναι και οι δυο γλώσσες τέλειες ή καθεμιά στον κύκλο τής, ή λαϊκή γλώσσα στο στενότερο κύκλο των αναγκών του φυσικού ανθρώπου, ή άλλη στον πλατύτερο κύκλο των αναγκών του καλλιεργημένου ανθρώπου, δηλαδή σ' έναν κύκλο που περιέχει και τόν πρώτο, γιατί ό καλλιεργημένος άνθρωπος δέν παύει να είναι και φυσικός. Η λαϊκή γλώσσα έχει έναν προορισμό, ή γλώσσα των μορφωμένων έχει δύο. Η πρώτη δέν αναπληρώνει τή δεύτερη, αυτή όμως αναπληρώνει τήν πρώτη.

Ένώ σ' έμάς τί συμβαίνει; Η λαϊκή είναι, όπως κ'έχει, γλώσσα τέλεια στον κύκλο τής. Η άλλη όμως είναι μια γλώσσα, που ναί μόν, κουτσά στραβά ανταποκρίνεται στις διανοητικές ανάγκες του μορφωμένου ανθρώπου, αλλά, τή στιγμή που ό μορφωμένος άνθρωπος αρχίζει να ζει ως φυσικός άνθρωπος, τόν αφήνει στα κρύα και τόν αναγκάζει να καταφύγει στη λαϊκή. Η λαϊκή δέν αναπληρώνει τήν καθαρεύουσα, αλλά ούτε και ή καθαρεύουσα αναπληρώνει τή λαϊκή.

Τής ριζικής αυτής διαφοράς τήν εξήγηση τήν έχουμε

άλλως τε. Είδαμε ότι οι γλώσσες αυτές, που δέν είτανε λαϊκές σε όλο τó έθνος, είτανε όμως λαϊκές σ' ένα τμήμα του έθνους. Απ' αυτό τó τμήμα, που για να επικρατήσει ή γλώσσα του, θά είχε βέβαια κάποια πνευματική ύπεροχή απέναντι σ' άλλα, απ' αυτό τó τμήμα, μαζί με τήν επίδραση τήν πνευματική, άχτινοβόλησε και ή γλώσσα προς όλα τά σημεία, όχι μονάχα με τó βιβλίο, παρά με τούς δασκάλους, με τούς παπάδες, με τούς μορφωμένους ανθρώπους έν γένει, δηλαδή με ανθρώπους ζωντανούς και με ανθρώπους που τή μιλούσαν αυτήν τή γλώσσα σε όλα τά θέματα του καθημερινού βίου. Έτσι εξηγείται γιατί μια τέτοια γλώσσα έχει ιδιοτισμούς και ζωηρές μεταφορές, γιατί χρησιμεύει στον κύκλο τής φυσικής ζωής χωρίς να φαίνεται κωμική, και πρό πάντων γιατί χρησιμεύει στην έκφραση αισθημάτων: Γιατί πήγε από στόμα σε στόμα, γιατί ακολούθησε τó φυσικό δρόμο του ξαπλώματος των γλωσσών και μια γλώσσα, και ξένη ακόμα, μαθαίνεται και μιλιέται σε μητρική, όταν τή μάθουμε από ανθρώπους που τή μιλούν, πολύ περισσότερο μια γλώσσα που συγγενεύει όπωςδήποτε πολύ με τά λαϊκά ιδιώματα του τόπου.

Ό κ. Α. Σκιας (*) έσχάλισε καλά τήν ιστορία και ή ύρε κάτι, που οι άλλοι όπαδοί τής καθαρεύουσας δέν τó ήξεραν, ούτε και τó παραδέχονται. Η ύρε πως ή καθαρεύουσα δέν είναι γλώσσα σχηματισμένη απ' τά βιβλία κι' απ' τήν Έκκλησία, παρά είναι παράδοση προφορική, δηλαδή ότι υπήρξε πάντοτε μια τάξη ανθρώπων που τή μιλούσε. Κακό, να μελετά κανείς πάρα πολύ τά παρασμένα, γιατί δέν του μένει καιρός να βλέπει τά σημερινά. Έλάτε να κάμουμε ένα πείραμα αυτήν τή στιγμή: Ας φανταστούμε πως από σή-

(*) «Ό αληθής χαρακτήρ του λεγομένου γλωσσικού ζητήματος» υπό Ανδρέου Ν. Σκια, 1904.

μερα καθαρώνουμε ως γλώσσα τοῦ σχολείου μας τὴ γαλλικὴ καὶ πῶς βάζουμε σ' ἄλλα τὰ σχολεῖα, μικρὰ μεγάλα, δασκάλους Γάλλους γιὰ ἄλλα τὰ μαθήματα. Διδασκαλία, συμβουλή, ἐπιπλήξη, διάλογος ὅ,τι λογῆς μεταξὺ δασκάλου καὶ μαθητῶν, θὰ γίνονται στὴ γαλλικῇ. Τί θὰ συμβεῖ; Τὸ παιδί, που ἀρχίζοντας τὸ σχολεῖο δὲ θὰ ξέρει γοῦ γαλλικά, τὸ δημοτικὸ μονάχα ἅμα βγάλει θὰ μιλεῖ γαλλικά. Καὶ σὲ ποιὸν κύκλο, παρακαλῶ, θὰ τὰ μιλεῖ; στὸν ἐπιστημονικόν; Βέβαια θὰ μάθει νὰ λέει γαλλικά τὴν ὀνομαστικὴ καὶ τὴ γενική, τὸ διαιρέτη καὶ τὸ διαιρετέο, ἀλλὰ πρὸ πάντων θὰ μιλεῖ τὰ γαλλικά στὸν κύκλο τῆς φυσικῆς ζωῆς, δηλαδὴ σ' ἐκεῖνον τὸν κύκλο που κανέναν Ἕλληνας δὲ μιλεῖ τὴν καθαρῆουσα. Τὴ μύτη του, τὰ μάτια του, τὴ γάτα καὶ τὸ σκύλο, αὐτὰ θὰ μάθει νὰ λέει στὴ γαλλικῇ, γιατί ἢ ἀκούει κάθε μέρα ζωντανούς ἀνθρώπους που θὰ τὰ λένε στὴ γαλλικῇ.

Τὸ παιδί αὐτὸ ἐξακολούθει νὰ σπουδάζει. Γίνεται δασκαλὸς καὶ διδάσκει στὴ γαλλικῇ, που τὴ μιλεῖ σὰ μητρικὴ του γλώσσα καὶ σὲ ἄλλους πιά τώρα τοὺς κύκλους τῆς διανοητικῆς λειτουργίας. Ἄλλα παιδιά μαθαίνουν ἀπ' αὐτόν, καὶ τὸ φυσικὸ ξάπλωμα τῆς γλώσσας ἀρχίσει. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ γενεὰ ἄλλη ἢ τάξη τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων κοντὰ στὴν ἑλληνικὴ μιλεῖ καὶ τὴ γαλλικὴ ὡς φυσικὴ τῆς γλώσσας, καὶ ὕστερα ἀπὸ κάμποσες γενεές ἢ ἴδια τάξη ἴσως θὰ μιλεῖ μόνο τὴ γαλλικῇ.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ καθαρῆουσα δὲ μιλήθηκε ποτέ, δηλαδὴ μιλήθηκε ὅπως μιλιέται σήμερα, ὡς μισὴ γλώσσα. Γιατί, ἂν εἶχε μιληθεῖ ποτέ, θὰ τὴ μιλούσανε βέβαια πρῶτα ἀπ' ἄλλους οἱ δασκάλοι. Ἄλλὰ τότε θὰ πῆγαινε ἀπὸ δάσκαλο σὲ μαθητῇ, καὶ συνεπῶς οἱ σημερινοὶ μορφωμένοι, που μὲ τοὺς τότε μορφωμένους τοὺς συνδέει μιὰ

σκέπη κλιμακωτῇ ἀπὸ μαθητῇ σὲ δάσκαλο, θὰ μιλούσαν τὴν καθαρῆουσα. Γιὰ τόσο ἄπλὰ καὶ ἑξάστερα πράματα εἰ-
ἀδικο νὰ ἐνοχλοῦμε τὴν κωρὰ Ἱστορίαν.

Καὶ ἐρχόμαστε τώρα στὸ τελευταῖο καὶ στὸ τρομερότερο που ἐπιβαρύνει τὴν καθαρῆουσα. Εἶναι κάτι που ἐπιθυμεῖ κανεὶς νὰ μπορούσε νὰ μὴν τὸ πιστέψει, καὶ ὅμως ὅσο τὸ φάχνουμε γιὰ νὰ βροῦμε κανένα ἀδύνατο μέρος νὰ τὸ κλονίσουμε, τόσο πιὸ στερεὸ καὶ πιὸ ἀληθινὸ ὑψώνεται μπροστά μας: Ἐνῶ, καθὼς εἶδαμε, ὅσο καλὰ κι' ἂν ξέρουμε τὴν καθαρῆουσα εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐκφράσουμε τὰ ψυχικὰ μας πάθη σ' αὐτήν, τὰ ἐκφράζουμε πολλὰς φορὲς σὲ μιὰ ξένη γλώσσα.

Ἄς πάρουμε δυὸ νέους Ἕλληνες που σπουδάζουνε σὲ μιὰ ξένη χώρα, στὴ Γαλλία ἄς ποῦμε. Ὅταν φτάσουνε σ' ἓνα σημεῖο που νὰ τὴν αἰσθάνονται τὴ γαλλικῇ, καὶ ἄς μὴν τὴ μιλοῦν ἀκόμα τέλεια—γιατί τὸ πρῶτο, μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς συναναστροφῆς, συμβαίνει προτοῦ ἀκόμα ὁ ἀνθρώπος χωνέψει ἄλλους τοὺς κανόνες τῆς γλώσσας, γιὰ νὰ τὴ μιλεῖ χωρὶς λάθος—οἱ νέοι αὐτοὶ ἀπάνω στὴν ψυχικὴ τους διάχυση, ἀπάνω στὴν τρέλλα τους, τὰ ἀστεῖα τους ὄχι μόνο μὲ τοὺς Γάλλους συναδέλφους τους τὰ λένε φυσικὰ στὴ γαλλικῇ γλώσσα, καὶ γελοῦνε γιὰ τ' ἀστεῖα καὶ ὄχι γιὰ τὴ γλώσσα, παρὰ πολλὰς φορὲς, λησιμονώντας τὴ μητρικὴ τους γλώσσα, καὶ μεταξὺ τους ἐξακολοῦθοῦν νὰ τὰ λένε στὴ γαλλικῇ, τόσο οἰκεία τοὺς ἐρχεται ἡ καινούργια γλώσσα, τόσο φυσικὰ ἀναβλύζει ἀπ' τὴν καρδιά τους.

Ἐπιθέστε πάλι, ὅτι μιὰ Ἑλληνίδα παντρεύτηκε ἓνα Γάλλο καὶ μένει στὴ Γαλλία. Τῆς συμβαίνει τὸ δυστύχημα νὰ χάσει τὸ παιδί της. Θὰ ἰδεῖτε που αὐτὴ ἢ γυναῖκα, μέσα



σ' εκείνη την ατμόσφαιρα τῆ γαλλικῆ, τριγυρισμένη ἀπὸ τῆς Γαλλίδες φιληνάδες τῆς που ἤρθανε νὰ τὴν παρηγορήσουν, ἢ ἀλγισμὸν προσωρινῶς τῆ μητρικῆ τῆς γλῶσσα καὶ ἢ κλάψει τὸ παιδί τῆς στὴ γαλλικῆ.

Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ βροῦμε τὴν ψυχολογία αὐτοῦ τοῦ φαινομένου. Ὅταν μαθαίνουμε μιὰ καινούργια γλῶσσα ἀπὸ ἀνθρώπους που τὴ μιλοῦνε, κάθε λέξη ἢ φράση που μπαίνει καὶ ἀποτυπώνεται μέσα στὴν ψυχὴ μας, συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα σύνολο ἐντύπωσης, φέρνει μαζί τῆς τὴν εἰκόνα τῆς ψυχικῆς διάθεσης τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου που τὴν εἶπε. Ἡ εἰκόνα αὐτῆ, ἀχώριστη ἀπ' τὴ φράση, κοιμάται μαζί τῆς μέσα στὴν ψυχὴ μας. Ὅταν λοιπὸν θὰ χρειαστοῦμε ὅμοια ψυχικὴ κατάσταση νὰ ἐξωτερικέψουμε, ἢ ἀναλογία τῶν περιστατικῶν ξυπνᾷ μέσα μας τὴν εἰκόνα, καὶ ἡ εἰκόνα ζωντανεύει τὴ φράση, καὶ βγαίνει ἡ φράση ἀπ' τὸ στόμα μας γεμάτῃ ζωὴ, καὶ δοκιμάζουμε τὸ ἱκανοποιητικὸ συναίσθημα, ὅτι μὲ τὴ φράση αὐτὴ πραγματικῶς διερμηνεύουμε πιστὰ τὴν ψυχικὴ μας κατάσταση.

Νὰ γιατί ἡ γυναῖκα ἐκείνη ἔκλαψε τὸ παιδί τῆς στὴ γαλλικῆ γλῶσσα. Γιατὶ τὰ γαλλικά τῆς εἶναι παρμένα ἀπὸ τὸ ζωντανὸ κόσμο που τὴν τριγυρίζει, καὶ γι' αὐτὸ συνοδεύονται ἀπὸ εἰκόνες· γιατί ἄκουσε μητέρα νὰ κλαίει τὸ παιδί τῆς στὴ γαλλικῆ, ἐπορεύσασε πῶς κλαῖν οἱ μητέρες τὰ παιδιὰ τους. Ἐγὼ καμιὰ Ἑλληνίδα μητέρα δὲν εἶπε ποτὲ παιδίον ἐμόν, τεκνίον μου, ἀλλὰ παιδάκι μου, μάτια μου, ἀγγελουδι μου.

Θὰ σκεπτεῖ ἴσως ὁ ἀναγνώστης πως τὸ ζήτημα ἔτσι ἀπλοποιήθηκε πολὺ. Σύμφωνα μ' αὐτὴν τὴ θεωρία, μπορεῖ καὶ ἡ καθαρεύουσα μὲ τὸν καιρὸ νὰ γίνε γλῶσσα τέλεια. Ἀρκεῖ μόνο λίγοι ἀνθρωποὶ νὰ κατορθώσουνε μιὰ φορὰ νὰ τὴ μεταχειριστοῦν, καὶ στὶς κοινὲς ἀνάγκες τοῦ βίου καὶ στὴν

ἔκφραση ψυχικῶν παθῶν, γιατί τότε ἀπ' αὐτοὺς ἢ διαδοθεῖ ἢ χρῆση τῆς καὶ στοὺς ἄλλους.

Βεβαίως. Ποῖος λέει τὸ ἐναντίο; Ἄν κατορθωθεῖ τὸ πρῶτο, ἢ γίνε καὶ τὸ δεύτερο. Ἀλλὰ ποιοὶ θὰ εἶναι ἀραγε αὐτοὶ οἱ πρῶτοι ἀνθρωποὶ; Τὸ ζήτημα μοιάζει κάμποσο μὲ τὸ πρόβλημα τῆς κόττας καὶ τοῦ αὐγοῦ: Ἡ γλῶσσα πηγαινέει ἀπὸ ἓνα στόμα σ' ἄλλο, κι' ἀπ' αὐτὸ σὲ τρίτο, ὅπως ἡ κόττα βγαίνει ἀπὸ τ' αὐγὸ καὶ τ' αὐγὸ ἀπ' τὴν κόττα. Πρόκειται τώρα νὰ βροῦμε τὴν κόττα που δὲ βγήκε ἀπὸ αὐγὸ. Ἄς συγκροτήσουνε λοιπὸν οἱ γυναῖκες συνέδριο κι' ἄς δώσουν ὄρκο, σ' ὅποιαν ἡ μοῖρα ἔγραψε νὰ ζήσει στὸ θάνατο τοῦ παιδιοῦ τῆς, νὰ τὸ θρηνήσει στὴν καθαρεύουσα. Ἐθὰ συμβεῖ; Ὅταν θὰ τελειώσουν τὰ ψέματα καὶ θάρθουν τ' ἀλήθεια, ὅταν ἡ φοβερὴ πραγματικότης θὰ θερίσει τὰ σπλάχνα τους, ἀντίο τότε ὄρκοι καὶ συνέδρια, στῆς φύσης τὸ κράτος βρισκόμαστε πάλι, πιστοὶ ὑπήκοοι τῆς κατὰ γράμμα τοὺς νόμους τῆς ἐχτελοῦμε, καὶ οὔτε κἀν φανταζόμαστε ἐκείνη τὴ στιγμή πως κάποτε ἐναντίον τῆς συνομώσαμε—ὡς που νάρθει πάλι ἡ ὥρα, σὰν ἀδιόρθωτα παιδιὰ, λησμονώντας τὴν ἀμέτρητη δύναμή τῆς, νὰ μελετήσουμε ξαναρχῆς τὴν ἀκαρπὴ καὶ ἀνώφελη ἐπανάσταση.

Παιδικὴ ἀντίληψη τῶν φυσικῶν νόμων! Κομικὴ προσπάθεια γιὰ νὰ γίνουμε μεγαλύτεροι ἀπ' τὴ μητέρα μας τὴ Φύση, ἀσέβεια πρὸς τὴ μεγάλη μητέρα μας! Σ' αὐτὰ τὰ λόγια συνοψίζεται τὸ λάθος μας. Ἡ ἀνατροφή μας εἶναι τέτοια, που δὲν μπορέσαμε ποτὲ νὰ καταλάβουμε, ὅτι ἀπέραντο εἶναι τὸ κράτος τῶν φυσικῶν νόμων, ὅτι βαθεῖα εἰσχωροῦνε μέσα στὴν ὑπαρξή μας, ὅτι κυβερνοῦν καὶ τὴν τελευταία τῆς λεπτομέρεια.

Θέλουμε νὰ γίνουμε τελειότεροι, καὶ φανταζόμαστε, πως τὸ νὰ γίνε ὁ ἀνθρωπος τελειότερος, τὸ νὰ φύγε ἀπ' τὴν

ἀρχέγονή του κατάσταση, σημαίνει να καταργήσει τους φυσικούς νόμους. Όχι! Σημαίνει να τους μελετήσει και να τους χρησιμοποιήσει. Άλλα είναι νόμος φυσικός, ότι μια γλώσσα για να εκφράσει ψυχικά πάθη, απαραίτητος όρος είναι να τη μάθουμε από ανθρώπους που τη μεταχειρίζονται κι αυτοί στην έκφραση των ψυχικών τους παθών. Μαιταισπονία λοιπόν, να ζητούμε τεχνητώς να επιβάλλουμε στον εαυτό μας μια καινούργια γλώσσα για την έκφραση των αισθημάτων μας. Χάσιμο καιρού και σπατάλη ζωτικής δύναμης.

Είναι εύκολο να καταλάβει κανείς τί συμβαίνει και θα συμβαίνει πάντα μ' αυτήν την προσπάθεια. Την ίδια στιγμή που ο συνειδητός άνθρωπος προσπαθεί να επιδράσει άπάνω στη γλώσσα του και να την τροποποιήσει, την ίδια στιγμή εμφανίζεται του ανθρώπου αυτού το ασυνείδητο μέρος, που δεν υπάγεται στη δικαιοδοσία του συνειδητού, και μιλεί τη φυσική του γλώσσα. Δε θα ξεχάσω το πάθημα ενός φίλου μου, που μπορεί να χρησιμέψει ως τύπος αυτού του φαινομένου: «Ο λόγος είτανε για τη λέξη *μπορούμε*, και του έλεγα πως μπορούμε είναι ή αληθινή γλώσσα μας και όχι *δυνάμεθα*, όταν μου άπαντα: «Μά γιατί να πω *μπορούμε*, αφού *μ π ο ρ ω* να πω *δυνάμεθα*;». Ένώ ο συνειδητός άνθρωπος είτανε άπορροφημένος από τη φροντίδα να αντικαταστήσει το *μπορώ* με το *δύναμαι*, ο αυτόματος άνθρωπος άδιάκριτα μπήκε στη μέση και φώναξε: *μπορώ*. Και αυτός ο αυτόματος άνθρωπος, που χαλνά έτσι τη δουλιά του συνειδητού, είναι δυστυχώς παντού και πάντα παρών, χώνεται άόρατος μέσα στη σκέψη μας, είναι ένα φάντασμα που περνά από κλειδωμένες πόρτες, από τοίχους, από πατώματα. Του κάκου το άποφεύγουμε. Όπου και αν κλειστούμε, θα είναι πάντα μαζί μας, γιατί είν' ο ίδιος εαυτός μας, ή ψυχή μας.

ΑΝΑΓΚΗ

Άλλος τρόπος δεν υπάρχει λοιπόν, αν θέλουμε να έχουμε μια γλώσσα: Πρέπει ο συνειδητός με τον αυτόματο άνθρωπο να συμβιβαστούν. Ποιός άπ' τους δυο θα υποχωρήσει το έννοήσαμε: Τον αυτόματο άνθρωπο δεν τον διευθύνουμε έμεις· είναι μια μηχανή γεμάτη μυστήριο. Δε βοήθήσαμε στην κατασκευή της, δεν ξέρουμε που αρχίζει και που τελειώνει, γι' αυτό είμαστε τέλεια άνικανοι να αντικαταστήσουμε και το μικρότερο όργανό της. Θα έπρεπε να ανατρέξουμε στην αρχή της ύπαρξής μας, να ξαναπιούμε το γάλα της μητέρας μας, να νοιώσουμε άπ' την αρχή όλη τη σειρά των παιδικών συγκινήσεων, με μια λέξη να ξαναφτιάσουμε την ψυχή μας. Ένώ τον άλλο, το συνειδητό άνθρωπο, τον γνωρίζουμε καλύτερα. Επιστατήσαμε στη μόρφωσή του, και είναι εν μέρει πλάσμα των χειρών μας.

Αυτός λοιπόν θα μάθει τη γλώσσα του πρώτου. Ο νοός θα μάθει τη γλώσσα της καρδιάς, αφού είν' αδύνατο ή καρδιά να μάθει τη γλώσσα του νοού. Αφού το βουνό δεν έρχεται σ' έμάς, θα πάμε έμεις στο βουνό. Αφού ο ποταμός δε γυρίζει πίσω στη πηγή του, αφού ή γραφή μας γλώσσα δεν μπορεί να γίνει μητρική, δε μένει άλλο παρά να δεχτούμε τη μητρική μας γλώσσα ως γλώσσα της επιστήμης και της λογοτεχνίας. Αυτός είναι ο φυσικός νόμος, αυτό θα γίνει και χωρίς να θέλουμε, αλλά είναι καλύτερα.

νά τὸ νιώσουμε καὶ νὰ συμπράξουμε μὲ τὴ φύση, νὰ βοήθησουμε τὸ ἔργο τῆς, γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ γλήγορα.

Καὶ αὐτὸ που θὰ γίνῃ, ἀπὸ καιρὸ κιόλας ἄρχισε νὰ γίνεταί. Φτάνει νὰ ρίξει κανεὶς μιὰ ματιὰ στὴν πνευματικὴ κίνηση τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων, γιὰ νὰ ἴδῃ τὴν ὀρμητικὴν ἔφοδον που κάνει ἡ φυσικὴ γλῶσσα διαδοχικῶς στὰ διάφορα εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Καὶ βρισκόμαστε σήμερα μπροστὰ σ' ἕνα σημαντικώτατο γεγονός, που ἡ ποίηση ἀπὸ καιρὸ ἔχει παραδοθεῖ, ψυχὴ καὶ σῶμα, στὴ δημοτικὴ γλῶσσα.

Τί βαρύτητα ἔχει αὐτὸ τὸ πρᾶμα, τί σημαντικὸς σταθμὸς εἶναι στὴν εξέλιξιν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, πολλοὶ κάνουν πως δὲν τὸ καταλαβαίνουν.—«Τί σημαίνει; μήπως καὶ οἱ Γάλλοι δὲ γράφουνε καμιά φορά ποιήματα καὶ στὴν προδηγηκιανὴ διάλεκτον;»

Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἂν οἱ Γάλλοι γράφουνε ποιήματα καὶ σ' ἕνα τοπικὸ ἴδιωμα· τὸ ζήτημα εἶναι ἂν τὴν ἐθνικὴν τους γλῶσσαν τὴ βρίσκουν ἀκάτάλληλη καὶ κρύα στὴν ποίηση, ἂν τὴ μεταχειρίστηκαὶν ἄλλοτε καὶ ὕστερα τὴν πέταξαν ὡς ἀχρηστὴ καὶ πῆραν τὴν προδηγηκιανή. Σ' ἡμᾶς τὸ πρᾶμα ἀκολούθησε μιὰ πορεία χαρακτηριστικὴ, μὲ φανερὴ καὶ ὀρισμένη διεύθυνση: Ἐναν καιρὸν, θυσία ἡ ποίηση στὴ σχολαστικὴ γλῶσσα· περιπαιγμὸς καὶ περιφρόνησι τῶν πρώτων ποιητῶν που γράψανε στὴ δημοτικὴ. Ἄργότερα: «Εἰς μερικὰ εἶδη τῆς ποιήσεως εἶναι ἀνεκτὴ ἡ δημοτικὴ. Ἡ λυρική ἀποκτᾷ περισσότερον πάθος. Ἡ βουκολικὴ εἶναι γλυκυτέρα μὲ τὴν δημοτικὴν. Ἡ ἐπική... ἄς περάσῃ κι' αὐτή. Ποιὰ εἶν' ἐκείνη; ἡ δραματικὴ; Νὰ περιμένῃ!». Καὶ τέλος σήμερα, κοιμόμαστε στὰ δράματα τοῦ κ. Κλ. Ραγκαβῆ καὶ χειροκροτοῦμε τὸ «Φάουστ» καὶ τὴ «Βουλιαγμένην Καμπάνα» τοῦ Πέτρου Βασιλικοῦ. Σήμερα διαβάζουμε στὴν ἑφημερίδα ἕνα ἄρθρον που κεραυνοβολεῖ τοὺς δημοτικιστὰς,

καὶ στὴν πλαϊνὴν στήλην ἕνα ποίημα στὴ δημοτικὴ διαμαρτύρεται.

Καὶ τώρα ὁ ἔκτοπισμὸς ἐξακολουθεῖ ζωηρὸς στὰ ἄλλα εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Καὶ ζητούσαμε κάπου στὰ προηγούμενα ν' ἀποδείξουμε πως ἡ δημοτικὴ δὲν εἶναι πρόστυχη! Μὰ εἶναι πολὺ ἄργα πιά σήμερα γιὰ τέτοια χάσιμο κόπου. Τὴ σημερινὴ θέσιν τοῦ ζητήματος τὴ χαρακτηρίζουν πολὺ ὁμορφα τὰ λόγια σεβαστοῦ μου φίλου, ἑνὸς ἀνθρώπου που δὲν ἔχει νὰ πάρῃ νὰ δώσῃ τίποτα μὲ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα: Διάβαζε, ἀναμμένος ἀπὸ συγκίνηση, τὸν «Ἀρματωλὸν» τοῦ Καρκαβίτσα στὴν «Ἀκρόπολιν» — πῶς ὁ ἀρματωλὸς μέσα στὸ ψυχομάχημά του ὄνειρευόταν τὸν Ἄγα που θέλησε νὰ προσβάλλῃ τὴ γυναῖκα του, καὶ πῶς ἐσειοῦντανε τὰ φρύδια του ἀπὸ τὴν ὀργή, καὶ πῶς, στὰ τέλος, μιὰ στιγμή πρὶν ξεψυχήσῃ, πετάχτηκε ὀλόρθος γιὰ νὰ σφάζῃ τὸν Ἄγα — καὶ μοῦ εἶπε: «Πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε ἐν' ἀπ' τὰ δύο· ἡ ἡ γλῶσσα αὐτὴ εἶναι ὠραία, ἡ ὅσοι σήμερα γράφουν ὠραία μεταχειρίζονται αὐτὴν τὴ γλῶσσα».

Τὸ πρᾶμα ἄρχισε ἀπ' τὴ λογοτεχνία, πῆρε δηλαδὴ τὸ φυσικὸ δρόμον, καὶ αὐτὸ εἶναι ἕνα σημάδι παραπάνω πως ἡ τροπὴ αὐτὴ εἶναι φαινόμενο φυσιολογικόν καὶ ὄχι κίνημα σπασμωδικόν καὶ περαστικόν. Ἡ λογοτεχνία πάντα ρυθμίζει τὴ γλῶσσαν. Αὐτὴ διώχνει ἀπὸ μπρὸς τῆς τὸ σμιάχτρο τῆς χυδαιότητος, καὶ ὕστερα ἔρχονται οἱ ἄλλοι κλάδοι τῆς σκέψεως καὶ τὴν παίρνουν ἑτοιμῇ. Ἡ λογοτεχνία εἶναι ἡ πριγκιπέσσα ἐκείνη που δίνει τὴ μόδα· ὅ,τι φορεῖ αὐτὴ εἶναι ὠραῖον.

Γιατί ἡ γλωσσικὴ ἀναγέννησις ἀρχίζει πάντῃ ἀπ' τὴ λογοτεχνία, εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ τὸ καταλάβουμε. Μὲ γλῶσσαν συνθηματικὴν μπορεῖ κανεὶς ὠραῖα νὰ πραγματευτεῖ ἕνα θέμα νομικῆς, νὰ κρατήσῃ ἐμπορικὴ ἀλληλογραφία, νὰ

κάμει μαθηματικούς υπολογισμούς και έτσι άλλο είναι στον κόσμο που δεν έχει σχέση με την ανθρώπινη καρδιά. Αυτά μπορούν να γίνουν και στη λατινική, και στη σανσκριτική, ακόμα, γιατί όλ' αυτά αποστρέφονται στο νου, και ο νους συνθήκη δέχεται. Άλλάζει όμως το πράμα με τη λογοτεχνία. Λογοτεχνία θα πει ένα είδος πνευματικής παραγωγής που έχει αξιώσεις από κάποιαν έποψη ανώτερες παρά ένα βιβλίο νομικής ή χημείας, που δεν της σώνει να μπει στο νου μονάχα του ανθρώπου, στο προαίτιο της ψυχής του, παρά αποδίδει στα βαθύτερα άδυτα της ψυχής, στον ίερό χώρο των αισθημάτων. Ζητεί να συγκινήσει.

Άλλά πώς μπορεί να συγκινήσει μια γλώσσα που αδιάκοπα μεταφράζει; Πώς θ' άγγιξει το βάθος της ψυχής μας μια γλώσσα που δεν αναδύζει αυτόματα από το βάθος μιας άλλης ψυχής; Με λόγια συνθηματικά δεν παθαίνεται ή ψυχή. Δέ μας συγκινεί ένας άνθρωπος, αν δεν είναι ο ίδιος συγκινημένος. Μαντεύει ή ψυχή το ψέμα και κρυώνει, και κλει τις πόρτες της και κρύβεται στα κατάβραθά της. Θ' άνοιξει πάλι και θα προβάλλει στον άέρα, όταν θα νοιώσει τον ήλιο της αλήθειας, τη ζέστη της ειλικρίνειας.

Δέ μας πιστεύει ή ψυχή όταν της πούμε εύστολής νεανίας καταλαβαίνει που δεν της άνοιξαμε την καρδιά μας ελάκερη. Και βέβαια, ή καρδιά μας ήθελε να πει λεβέντης, λεβεντόπαιδο. Τί άμέτρητη διαφορά στην έκφραστική δύναμη! Μένει άδιάφορη ή ψυχή στη διήγησή μας, όταν της λέμε ότι ήγωνίσθη ήρωμένως, γιατί μόνο τη μισή ιδέα μας της είπαμε· θέλαμε να πούμε πολέμησε παληκαρίσια. Λίγο τη μέλει, αν ή λύπη έτρωσε την καρδιάν αυτού δειπώς, θα συμπονέσει όμως εκείνον το δυστυχισμένο, αν μάθει πως ή λύπη του θέρισε τα σπλάγνα. Προσπαθεί να φανταστεί ότι προσήλωσε τους οφθαλμούς επ' αυτού, όταν όμως

άκούσει έκάρωσε τα μάτια άπάνω του, δεν προσπαθεί πιά να το φανταστεί, γιατί τη βλέπει τη σκηνή, μπροστά της, όπως μέσα σε στερεοσκόπιο.

Η φυσική μας γλώσσα έχει χρώματα δυνατά, έχει ποικιλία τόνων άσύγκριτη για την παράσταση των αντιθέσεων της ζωής. Η ζωή δεν έχει μόνο μήτηρ· έχει μητέρα, έχει μάνα. Έχει μαρνούλα, έχει μητερίτσα. Δεν έχει γύναιον και γυναικόριον· έχει γυναικόλο, γυναικάρα, γυναικίτσα, άντρο-γυναίκα. Δεν έχει παιδα και παιδίον, έχει παιδί, παιδάκι, παιδορο, παιδαρέλι. Δεν έχει ο κύων, ή κύων και το κινάριον· δεν υπάρχουνε στη ζωή τέτοια πράματα· υπάρχουνε σκύλος, σκύλα, σκυλί, σκυλάκι, σκύλαρος, σκυλίτσα, ματζό-σκυλος, υπάρχουνε και παλιόσκυλο, καμιά φορά κ' ένα βρομούσκυλο. Δεν έχει μόνο φρίκη, έχει και άνατριχίλα. Δεν έχει μόνο πόθο, έχει και λαχτάρα. Δεν έχει μόνο δύο χιλιάδας δραχμών, έχει και δυο χιλιαδούλες δραχμές, που είναι πιά πολλές.

Αυτά είναι τόνοι χρωματισμού διάφοροι, πολύτιμοι για το ζωγράφο που θέλει να ζωγραφίσει τη ζωή. Κόσμος καινούργιος και άγνωστος άνοίγεται εμπρός μας, όταν απ' την τεχνητή γλώσσα περνούμε στη φυσική. Ένας πέπλος, ένα σύννεφο φεύγει μπροστά απ' τα μάτια μας, και βλέπουμε την εικόνα της ζωής με κάποια χρώματα πρωτογνώριστα, με κάποια ζωηρότητα που μας ξαφνίζει, γιατί την είχαμε συνειθίσει χλωμή και νεροπλυμένη.

Όλες οι γλώσσες έχουν εκφράσεις μαλακότερες και εκφράσεις δυνατότερες για το ίδιο πράμα, και μάλιστα οι δυνατότερες είναι συνήθως γέννημα λαϊκό(*), άκριβώς όπως

(*) Λαός είναι και ο μορφωμένος άνθρωπος τις ώρες που ζει φυσικό βίο.

συμβάλλει και στη δική μας τήν περίπτωση. Ἀλλὰ ἐκείνες οἱ γλώσσες, ἐπειδὴ, ἔχουν τὴν ἴδια γραμματικὴ μὲ τις λαϊκές, ἐπειδὴ εἶναι συνέχεια τῶν λαϊκῶν χωρὶς χάσμα, ἔχουν ἀδιάκοπα στη διάθεσή τους ὅλον τὸ θησαυρὸ τῶν λαϊκῶν ἐκφράσεων, τῶν ζωηρῶν, ἔχουν δηλαδὴ ἀκέρια τὴν κλίμακα τῶν χρωμάτων γιὰ τὴ ζωγραφιὰ που θὰ φτιάσουν, ἐνῶ ἡ καθαρεύουσα ἔχει μισὴ τὴν κλίμακα, καὶ τῆς λείπουν ἀκριβῶς τὰ δυνατότερα χρώματα, γιὰτὶ, ἔχοντας διαφορητικὸ ὄργανισμό ἀπὸ τὴ λαϊκὴ, δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιήσει τὸ ὅλικό της χωρὶς νὰ πάψει νὰ εἶναι καθαρεύουσα. Γιατὶ πρέπει νὰ πεῖ ἐποιήσομεν μέλας οφθαλμοὺς, κτλ.

Τοῦ κάκου λοιπόν. Τῆ λογοτεχνία τὴν ἀληθινή, ἐκείνη που θὰ καταχτήσῃ τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ γιὰ νὰ τὴν ἐξευγενίσει, μὲ τὸ σκολεῖο, μὲ τὸ βιβλίον, μὲ τὸ θέατρο, μὲ τὸ τραγοῦδι, μὲ τὴν ἐφημερίδα, μὲ τὸ μάθημα τὸ λαϊκόν, μὲ τὸ κήρυγμα τὸ θρησκευτικόν, τὴ λογοτεχνία ἐκείνη που θὰ ζυπνήσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ ἔθνους πρὸς τὸ βιβλίον, που θὰ κάμῃ τὸ λαὸ νὰ τρέχει στὸ μάθημα καὶ στὸ θέατρο εὐφρασμένος γιὰ διδασκαλίαν καὶ γιὰ ἀληθινὴ συγκίνηση, ἡ τεχνιτὴ γλώσσα δὲ θὰ μᾶς τὴ δώσει ποτέ.

Αὐτὰ γιὰ τὴ λογοτεχνία. Ἄς ἴδουμε τώρα ἂν αὐτὸ τὸ συμπέρασμα μποροῦμε νὰ τὸ ἐπεχτείνουμε, καὶ τί μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὸ ἐπεχτείνουμε, σὲ ὅλα τὰ εἶδη τοῦ γραφοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου. Γιατὶ θὰ πεῖ κάποιος: Ἄς ἀφήσουμε τὴ λογοτεχνία νὰ γράφεται ὅπως θέλει, ἀφοῦ ἔχει ἀνάγκη νὰ μιλήσῃ στὴν καρδιά, ἂς ἀφήσουμε καὶ τὴν κοινὴ ὁμιλία νὰ γίνεται στὴ φυσικὴ γλώσσα, γιὰ ν' ἀποφεύγῃ τὸ γελοῖο ὅσο ὅμως γιὰ τὰ ἄλλα εἶδη τοῦ λόγου, τί πειράζει ἂν διατηρήσουμε καὶ τις δύο γλώσσες, ἀφοῦ ξέρουμε νὰ μεταχειρίζομαστε τὴν καθεμιὰ ἐκεῖ που πρέπει, χωριστὰ καὶ ἀνακατωμένα; «Ἀναλόγως τοῦ θέματος». Ὅταν τὸ θέμα



εἶναι ὀψιγλό, τὴν καλή, ὅταν εἶναι κοινὸ καὶ τετριμμένο τὴν πρόστυχη, ὅταν εἶναι ἔτσι κ' ἔτσι, λίγο ἀπὸ τὴ, μὰ λίγο ἀπὸ τὴν ἄλλη. Μετροῦμε τὸ ὕψος τοῦ θέματος καὶ ἐκλέγουμε τὴ γλώσσα. Τὴν πῆχυν, γιὰ τὸ μέτρημα ἢ καθέναν μας τὴν ἔχει μέσα στὸ αἶσθημά του. Ἄζαφνα στέκει ὠραία ἀπὸ ἓνα ῥήμα νὰ πεῖτε ἐποιησάμην μνεῖαν, ἀλλὰ δὲ θὰ πεῖτε βέβαια ποτὲ ἐποιησάμην μίαν σαλάταν. «Δὲν ἔχετε παρὰ ν' ἀκολουθεῖτε τὸ αἶσθημά σας».

Ὅμοιος θὰ πεῖτε ἢ αὐτοῦ ἐξοχότης ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐπεσκέψατο τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἵπουρογόν' ἀλλὰ ποιὸς σὰς βιάζει νὰ πεῖτε ὁ Μπαρμπογιάννης ἐπισκεψάμενος τὴν κουμπάραν του τὴν κερὰν Χριστοτιαν.... ; Θέλετε καὶ τὸν κανόνα, γιὰ νὰ μὴν κάμετε ποτὲ λάθος; Ὅταν φορεῖτε ρεδιγκότα, θὰ πεῖτε ἐπεσκεψάμην, ὅταν σακάκι, ἐπεσκέφθην, καὶ ὅταν βράκα ἢ φουστανέλλα, ἐπισκέφτηκα ἢ ἔκομα βίζιτα.

Βλέπετε πόση χάρις ἔχει δοῦς τὰς νεομοσμενας ἐξετάσεις ὁ εὐφρέστατος νέος κ. Α. ἐδέξατο τὰ συγχαρητήρια τῶν καθηγητῶν του· ἀλλὰ θὰ εἴστε βέβαια ἀκαλαίσθητος ἄνθρωπος, ἂν πεῖτε δοῦς ἡμίσειαν ὀκῶν τι ραμᾶ ὁ διακεκριμένος παντοπώλης κ. Χ. ἐδέξατο τὸ ἀντίτιμον μία κ' ἐξήντα πέντε.—Ἐν τούτοις καὶ οἱ δύο ἔδωκαν.—Ναί, μὰ ὁ ἓνας ἔδωκε ἐξέτασες, ὁ ἄλλος ἔδωκε ταραμᾶ, καὶ τὸ ῥήμα δίνω θὰ τὸ κλίνουμε ἀναλόγως καὶ μὲ τὸ πρᾶμα που δίνουμε.

Εἶμαι πρόθυμος νὰ παραδεχθῶ αὐτὸ τὸ σύστημα, ἂν μοῦ δείξετε πρῶτα κάποιον σύνορον, ἂν μοῦ δείξετε ποῦ τελειώνει ἡ λογοτεχνία καὶ ἀρχίζει ἡ ἐπιστήμη, καὶ ποῦ ξεχωρίζει ἡ κοινὴ ὁμιλία ἀπὸ τὴν ἀνώτερη πνευματικὴ ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων. Ἄδικα τὸ γυρεύετε· τέτοιο σύνορον δὲν ὑπάρχει. Μιὰ ἐπιστημονικὴ ὁμιλία θὰ γίνῃ βέβαια στὴν καθαρεύουσα, μάλιστα ἂν γίνῃται μπροστὰ σὲ πολλὴν

κόσμο και σε επίσημα πρόσωπα. Και αν είναι λιγότεροι ; Και αν είναι είκοσι, πέντε, δύο : — "Ε....., πάλι στην καθαρεύουσα, αλλά μη βάζετε δα και σεϊς πολλές ελληνικοῦρες! — Και αν είναι στο σπίτι μου ; Και αν η όμιλία μας αποδλέπει ένα κοινὸ ζάχαρη που λιώνει στο τσάι μου ή τη φλόγα που καίει στη λάμπα μου ; Θα εξακολουθεϊ να γίνεται στην καθαρεύουσα ; "Εν τούτοις βρισκόμαστε τώρα πια σὸν κοινὸ διάλογο, γιατί θα χρειαστῶ να πῶ δότε μοι ένα κόκκον σακχάρου, και εἶδαμε που τέτοια πράματα δὲ λέγονται.

"Ας πάρουμε μιὰ σειρά! φράσεις που να προχωροῦν ἀπ' τις ὑψηλὲς βαθμίδες τῆς πνευματικῆς λειτουργίας πρὸς τις χαμηλὲς και που να ἔχουν ὅλες τῆ λέξη ὕδωρ, και ἄς ζητήσουμε σὲ ποιὸ σημεῖο αὐτῆς τῆς σειράς πρέπει τὸ ὕδωρ να μετουσιωθεϊ σὲ νερό.

Φιλοσοφία : Πῦρ, ἀήρ, ὕδωρ, γῆ, τὰ τέσσαρα στοιχεῖα τῆς φύσεως.

Χημεία : Τὸ ὕδωρ σύγκεται ἀπὸ ὀξυγόνο, και ὑδρογόνο.

Βιομηχανία : Εἰσάγομεν 3000 ὀκ. ὕδατος εἰς τὸν λέβητα.

Βιβλίο μαγειρικῆς : "Ο μάγειρος θέτει ὕδωρ εἰς τὴν χύτραν.

Στὸ σπίτι : Εἶπὲ εἰς τὸν μάγειρον να θέσῃ ὕδωρ εἰς τὴν χύτραν.

Στὸ τραπέζι : Θέσον ὕδωρ εἰς τὸ ποτήριόν σου, τέκνον μου. — "Επιὸν ὕδωρ, πάτερ μου. Μπαμπᾶ, ξεύρω τὸ μάθημά μου ὡς ὕδωρ.

Εἶναι φανερὴ ή ἀηδία που προξενεῖ αὐτὸ τὸ ὕδωρ, ὅσο κατεβαίνουμε. Σε ποιὰ λοιπὸν βαθμίδα τῆς σκάλας αὐτῆς πρέπει να τὸ κάμουμε νερό ; "Όταν σύγκεται ἀπὸ ὑδρογόνο



και ὀξυγόνο. ή ὅταν τὸ βάζουμε στὸ λέδητα τοῦ βιομηχανοῦ, ή ὅταν θα τὸ βάλουμε στὴ χύτρα τοῦ μάγειρα, ή ὅταν θα τὸ βάλουμε στὸ ποτήρι μας για να τὸ πιῶμε :

Θὰ παρατηρήσετε ὅτι ἐκεῖνος ὁ μάγειρας πρὸ πάντων εἶναι που μᾶς τὰ χάλασε. Ἐνὸσω εἴτανε γραμμένος στὸ βιβλίο, τὰ πράματα καλὰ πήγαιναν, ἅμα ὅμως ἐξωντάνεψε και μᾶς παρουσιάστηκε ἀληθινὸς μάγειρας με σκοῦφο, ἀπ' ἐκείνην τῆ στιγμῇ τὸ ὕδωρ ζητεῖ να γίνει νερό. "Ο ζωντανὸς μάγειρας θα βάζει νερό μόνο ὅταν εἶναι πεθαμένος μπορεί να θέτῃ ὕδωρ. "Η γλῶσσα λοιπὸν αὐτῆ εἶναι ή ἀρνησι, τῆς ζωῆς : εἶναι καλὴ για τοὺς νεκρούς.

"Άλλο :

Βοτανική : "Ο φασιόλος και ὁ κίαμος εἰσὶ φυτό ψυχρῆς.

Γεωργία : "Η καλλιέργεια τῶν φασιόλων πλουτίζει τὴν γῆν.

Κηπουρική : "Ο περιβολάρχης ἐκαλλιέργησε φασιόλους.

Συνέχεια : "Ο ἴδιος περιβολάρχης μεταβαίνει εἰς τὴν πόλιν, ἵνα πωλήσῃ τοὺς φασιόλους του.

Σκηνὴ τοῦ ὀρόμου : "Η ἡμετέρα γειτόνισσα ἠγόρασε τοὺς φασιόλους τοῦ περιβολάρῃ.

Συνέχεια : "Ο ὄνος διαλαθὼν τὴν προσοχὴν τοῦ περιβολάρῃ ἔφαγε τοὺς φασιόλους.

Εἶναι ἀνάγκη κ' ἐδῶ σὲ κάποιον σημεῖο τῆς ἱστορίας αὐτῆς οἱ φασιόλοι να μεταβληθοῦν σὲ φασόλια. Πότε θέλετε ; Ἐγὼ λέω μᾶλλον, ὅταν πηγαινούν ἀπὸ τὸ χωριὸ στὴν πόλιν. Ἄλλος θέλει ἴσως, ὅταν τοὺς ἀγοράζει ή γειτόνισσα, και ἄλλος ὅταν τοὺς τρώγει ὁ ὄνος. Στὸ τελευταῖο βέβαια ὅλοι συμφωνοῦμε : ποῦ ἀκούστηκε ἕνας γαῖδαρος να τρῶε φασιόλους ; « Ἀναλόγως τοῦ θέματος » εἶπαμε. "Ο γαῖδαρος θα φάει φασόλια, και πρέπει να εἶναι μάλιστα και πολὺ

ευχαριστημένος. Μόνο ο άνθρωπος μπορεί να τρώει φασόλους, και πάλι κατά την περίπτωση· σ' ένα επίσημο γεύμα π. χ. Στο σπίτι του όμως θα τρώει κι' αυτός φασόλια. «Δέν έχετε παρά να ακολουθείτε το αίσθημά σας».

Τέτοια διλήμματα μάς παρουσιάζονται καθημερινώς. Είναι αδύνατο να μην έτυχε στον αναγνώστη μου να παρατηρήσει σε τί άμηχανία βρίσκεται κανείς, όταν δυο τρία λόγια που ήθελε να τα πει προφορικώς παρουσιάζεται ανάγκη να τα γράψει. Αρχίζει τότε να μεταφράζει. Έννοείται πως αν ήθελε να μεταφράσει στη γαλλική ή στην αγγλική, δε θα είχε καμμιά άμηχανία, γιατί ανάμεσα στη γλώσσα που μιλεί και στην αγγλική δεν υπάρχουν άλλες γλώσσες που να γίνονται από λέξη αγγλική και λέξη ελληνική. Αλλά τώρα ή στενοχώρια προκύπτει ακριβώς από τουτό, που έχει πολλές γλώσσες μπροστά του.

Και αρχίζει μέσα στην ψυχή του ή εχτίμηση των περιστάσεων: πόση βαρύτητα έχει το θέμα, τί βαθμό οικειότητα έχει με τον άνθρωπο που θα διαβάσει το σημείωμα, όλα αυτά θα ζυγιαστούν. Ακόμη και το μέγεθος του γραμματός, και αν θα πάει σε μικρή ή σε μεγάλη απόσταση, και αν θα διαβαστεί ύστερα από λίγο ή πολύν καιρό, όλα αυτά έχουν επιρροή. Να παρατηρήσετε, που όσο πιο κοντά είναι ο άνθρωπος και όσο πιο γρήγορα θα το διαβάσει, δηλαδή όσο πιο ζωηρή είναι ή εικόνα του ανθρώπου μέσα στη ψυχή μας, τόσο ή γλώσσα πλησιάζει στη φυσική. Η έντύπωση της ζωής μάς φέρνει στη φυσική γλώσσα, ή νέκρα μάς τραβά προς την τεχνητή.

Θέλουμε να γράψουμε σ' έναν κύριο, ότι περάσαμε απ' το σπίτι του και δεν τον ηύραμε. Αν θα το γράψουμε σε επιστολή σφραγισμένη που θα πάει ταχυδρομικώς, θα πούμε «διήλθον εκ της υμετέρας οικίας και δεν σάς εύρον». Αν

θα το γράψουμε τη στιγμή της επίσκεψης και με το μολύβι άπάνω σε μιá κάρτα, θα πούμε «επέρασα από την οικίαν σας και δεν σάς εύρον», και αν ύστερα τον ανταμώσουμε στο δρόμο, θα του πούμε «πέρασα από το σπίτι σας και δε σάς ηύρα».

Και τα μάτια σας τέσσερα, μην κάμπετε λάθος. Γιατί, αν στην επιστολή μέσα γράψατε «πέρασα απ' το σπίτι σας και δε σάς ηύρα», πέφτετε στη χυδαιολογία. Αλλά και αν προφορικώς πείτε «διήλθον εκ της οικίας σας και δεν σάς εύρον», μιλείτε σχολαστικά. Παραδέρνουμε μέσα σ' ένα δίλημμα.

Επί τέλους εκλέγουμε την κατάλληλη για το θέμα γλώσσα, και κατορθώνουμε να σταθούμε σε ίση απόσταση απ' τη χυδαιολογία και απ' το σχολαστικισμό—κατά την ιδέα μας. Αλλά δυστυχώς ή σάλα των αίσθημάτων που κυβερνά την εκλογή της γλώσσας δεν είναι ή ίδια σ' όλους τους ανθρώπους, και ενώ κάποιος θα γελάσει με τις ελληνικούρες μας, άλλος θα βρει τη γλώσσα μας λίγο πρόστυχη.

Μια τέτοια τυραννική κατάσταση δεν μπορεί να είναι φυσική. Αναγνωρίσαμε το ψέμα στη λογοτεχνία και το καταδικάσαμε. Τώρα δεν είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς, ότι και στα άλλα είδη του λόγου το ίδιο ψέμα υπάρχει. Όπως είναι ψέμα όταν γράψουμε *φιλικότη μου μητέρα αντί μητέρα μου αγαπημένη*, όμοια είναι ψέμα και το *διήλθον εκ της οικίας σας και δεν σάς εύρον*. Η διαφορά είναι μόνο που το πρώτο άγγίζει βαθύτερα την ψυχή μας, γι' αυτό εδκολότερα το παρατηρούμε· το άλλο με την πολυκαιρη συνήθεια κατάντησε να περνά άπαρατήρητο, γιατί αποτελεί μέρος της συνθηματικής ζωής που μάς περικυκλώνει, και το συγχύζουμε με τα διάφορα άλλα ψέματα της ζωής αυτής.

ΣΧΟΛΕΙΟ

Ἄλλὰ ἂν ἡ καθαρεύουσα ἀπότυχε ὡς τώρα, δὲν πρέπει νὰ ἀπελιπιζόμεσθε. Ὅ,τι δὲν ἔγινε ἴσια μὲ σήμερον θὰ γίνῃ μετὰ τῆς διδασχῆς τῆς παιδείας. Τὸ σχολεῖο, που ἀρχισε τὴ δουλειά, αὐτὸ καὶ θὰ τὴν τελειώσει. Αὐτὸ που μόρφωσε τὴν καθαρεύουσα, αὐτὸ καὶ θὰ τὴν κάμει νὰ μιλιέται. Στὸ σχολεῖο λοιπὸν στρέψετε τίς ἐλπίδες σας, ἐκεῖ προσηλώστε τὰ μάτια, καὶ σταθεῖτε. Καὶ περιμένετε. Πόσο θὰ περιμένετε κανεὶς δὲ τὸ ξέρει. Ἄν θὰ μαρμαρώσετε ἔτσι περιμένοντας, μικρὸ τὸ κακό. Ἄρκει, σὰς λένε, που τὸ πρᾶμα θὰ γίνῃ μιὰ φορὰ. Ἄν σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ δὲν ἔχουμε γλῶσσα, ἂν σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ λείπει τὸ ὄργανο τῆς σκέψης, τὸ ὄργανο τῆς γυμναστικῆς τοῦ μυαλοῦ, ἢ πέτρα ὅπου ἀκονίζεται ὁ νοῦς, ἂν λείπει τὸ λουρὶ που μεταθιβάξει τὴν κινήτρα δύναμη ἀπ' τὸν ἕνα στὸν ἄλλο τροχὸ τῆς ἐθνικῆς μηχανῆς, ἀπ' τὴν ἀρχὴ στὸν πολίτη, ἀπ' τὸν ἐπιστήμονα στὸ λαό, ἀπ' τὸ δάσκαλο στὸ μαθητὴ, ἀπ' τὸν ἱεροκλήρυκα στὸ ποίμνιο, ἀπ' τὸν ἀρχηγὸ στὸ στρατιώτη, δὲν πειράζει, ἀφοῦ τὸ πρᾶμα εἶναι προσωρινό.

Ἄς περιμένουμε λοιπὸν. Κι' ἀφοῦ ἔχουμε καιρὸ, ἄς μποῦμε σ' ἕνα σχολεῖο γιὰ νὰ ἴδουμε ἂν πραγματικῶς ἐκεῖ μέσα φκιάνεται ἡ γλῶσσα τοῦ μέλλοντός μας, καὶ πόσον

καιρὸ ἀπάνω κάτω χρειάζεται τὸ ἔργαστάσιο γιὰ νὰ μᾶς τὴν παραδώσει. Κοντὰ σ' αὐτὸ μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ ἐξετάσουμε καὶ ἂν ἡ σημερινὴ γλῶσσα, μισοφκιασμένη, καθῶς εἶναι, ἐκπληθρῶνει σωστὰ τὸν ἐκπαιδευτικὸ τῆς προορισμό.

Στὸ σχολεῖο πηγαίνει τὸ παιδί γιὰ νὰ μορφώσει νοῦ καὶ καρδιά. Μόρφωση τοῦ νοῦ θὰ πεί νὰ γνωρίσει τὸν κόσμον, σημερινὸ καὶ περασμένο, καὶ πρὸ πάντων νὰ μάθει νὰ σκέφτεται ἀπάνω στὰ πράματα τοῦ κόσμου, ὅσα μποροῦν νὰ χωρέσουνε στὴν ἀντίληψή του, ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία του. Μόρφωση τῆς καρδιάς θὰ πεί νὰ γνωρίσει καὶ ν' ἀγαπήσει τὸ ὄρατο: τὸ αἰσθητικῶς ὄρατο καὶ τὸ ἠθικῶς ὄρατο.

Ἡ μεγάλη καὶ σημαντικὴ αὐτὴ δουλειὰ ἔχει ὄργανο τὴ γλῶσσα, καὶ τὸ ὄργανο αὐτὸ, ὅσο προχωρεῖ ἡ δουλειά, χρειάζεται νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸ τελειότερο. Κ' ἔτσι ἔρχεται ὡς ἀναγκαῖο συμπλήρωμα τῆς σχολικῆς ἐργασίας σ' ὅλα τὰ σχολεῖα τοῦ κόσμου ἡ διδασκαλία τῆς γλώσσας.

Ἡ ἀποστολὴ λοιπὸν τῆς γλώσσας εἶναι πολὺ ὑψηλὴ καὶ πολὺ λεπτή. Δὲ ζητοῦμε μ' αὐτὴν ἀπλῶς νέα πράματα νὰ βάλῃ τὸ παιδί στὸ κεφάλι του. Αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ ὑλικὴ ὄψη τοῦ ζητήματος. Δὲ ζητοῦμε ἀπλῶς νὰ μάθει τὸ παιδί, ζητοῦμε ν' ἀγαπήσει τὴ μάθησιν. Ζητοῦμε νὰ καταχτήσουμε τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ γιὰ νὰ τὴ διαπλάσουμε, ζητοῦμε ν' ἀνάψουμε μέσα του μιὰ φλόγα γιὰ κάθε πρᾶμα καλὸ καὶ ὄρατο, μιὰ φλόγα που ἡ ζέστη τῆς νὰ τὸ θερμαίνει ὅλες τίς ἡμέρες τῆς ζωῆς του. Ζητοῦμε νὰ τὸ ὑπνωτίσουμε καὶ νὰ τοῦ ὑποβάλλουμε τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα του, τὸ θιασμάσμο καὶ τὴν περηφάνεια γιὰ τὴν ἱστορία τῆς, τὸν ἐνθουσιασμό καὶ τὴν πεποίθησιν γιὰ τὸ μέλλον τῆς.

Ἄλλὰ ἔχουμε γνωρίσει ὡς ἐδῶ ἀρκετὰ καλὰ τὴν καθαρεύουσα, ὅστε νὰ μπορεῖ ὁ ἀναγνώστης νὰ καταλάβῃ

μόνος του πως τέτοια λεπτή δουλειά ή γλώσσα του σκαλείου μας δεν μπορεί να την κάμει :

«Φίλτατοι μαθητάι! Πάντες ύμεις γνώσκετε, ότι ή ημέρα αύτη έστιν ή μεγίστη πασών τών ήμερών διά τὸ ήμέτερον έθνος. Έν τούτῃ τῇ ήμέρᾳ αναμνησθήσθε...» και εξακολουθεῖ σ' αὐτὸν τὸν τόνο ή όμιλία τοῦ δασκάλου πρὸς τοὺς μαθητὰς τὴν ήμέρα τῆς εθνικῆς γιορτῆς, με τὴν αξίωση νὰ θερμάνει καρδιὰς και νὰ καλλιέργησει τὸ αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας. Στὴν ἀρχή βλέπετε στῆθη ὄρθια, κεφάλια ὑψωμένα, πρόσωπα ζωηρά. Σιγὰ σιγὰ τὰ κορμιά γέρνουν πρὸς τὸ θρανίο για νὰ στηριχτοῦν με τοὺς ἀγκῶνες, πὸ ὕστερα τὰ κεφάλια ἀναπαύονται σπὺς παλάμες, και σὸ τέλος οἱ βραχίονες στρώνονται κάτω και γίνονται' μαξιλάρια.

Κοιμούνται!

Διαμαρτυρία σιωπηλή και ἀσυναίσθητη, ἀλλὰ πόσο ἐκφραστική, ἐναντίον τοῦ συστήματος. «Πολὺ καλά! Δὲ θέλετε νὰ μᾶς μιλήσετε στὴ γλώσσα μας; Ἐπιμένετε νὰ λέτε πάντες ύμεις γνώσκετε και ὄχι ὄλοι σας ξέρετε· ή ήμέρα αὕτη έστιν ή μεγίστη πασών τών ήμερῶν και ὄχι ή ήμέρα αὕτη είναι ή μεγαλύτερη ἀπ' ὄλες τις ήμέρες. Εἶστε οἱ δυνατότεροι και θὰ κάμετε ὅπως θέλετε. Ἀλλὰ κ' ἐμεῖς οἱ αδύνατοι ἔχουμε ἓνα ὄπλο: κοιμόμαστε».

Και δὲν κοιμούνται αὐτοὶ μόνοι κ' ἐκεῖνοι που ἔχουν ὄρθια τὰ κεφάλια κοιμούνται. Ἐν φάξετε μέσα στὴν ψυχὴ τους, ἀντὶ ἐνθουσιασμοῦ θὰ βρεῖτε ἀπλή περιέργεια, κ' ἐκεῖ που θαρρεῖτε πως συγκινήθηκαν ἀπ' τὰ λόγια τοῦ όμιλητῆ, θὰ βρεῖτε ὅτι παρακολουθοῦν τὴ στάση του, τὰ κινήματά του, τὸν εξετάζουνε σὰν ἓνα περίεργο ἀντικείμενο.

Ἀποτυχία στὴν καλλιέργεια τῆς καρδιάς. Ἐς ἰδοῦμε τώρα τὴ μόρφωση τοῦ νοῦ.

Γιὰ νὰ χρησιμεύει ή γλώσσα ὡς ὄργανο για τὴ μόρφωση τοῦ νοῦ, δὲν ἄρκει νὰ τὴν καταλαβαίνει τὸ παιδί. Χρειάζεται και παραπάνω. Πρέπει νὰ εἶναι δική του σὲ τέτοιο σῆμα, που ὅταν ἀκούει και ή ὅταν ἐκφράζει και, ὅταν πρόκειται οἱ λέξεις νὰ γεννήσουνε μέσα στοῦ μυαλοῦ του ἔννοιες ή ἀπ' τις ἔννοιες νὰ γεννηθοῦν οἱ λέξεις, ή μεταμόρφωση αὕτη νὰ γίνεται αὐτόματα, δηλαδή νὰ μὴ μεσολαβεῖ συνειδητὴ ἐργασία. Ἡ γλώσσα για τὸ παιδί πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ καινα τὰ πράματα που ταυτίζονται τόσο πολὺ με τὸ ἐγὼ μας, ὅστε χάνουν τὴν ἀντικειμενική τους ὑπόσταση. Ἀπὸ καινα τὰ πράματα που μόνο ἄνθρωπος ὄριμος και φτασμένος σὲ κάποια ἀνώτερη βαθμίδα τῆς πνευματικῆς λειτουργίας κατορθώνει νὰ τὰ ξεχωρίσει ἀπ' τὸ ἐγὼ του, νὰ τὰ κάμει ἀντικείμενα, και ἐπομένως νὰ σκεφτεῖ ἀπάνω σ' αὐτά. Ὅπως δὲ νοιώθουμε τὸ μυαλό μας μέσα στοῦ θρανίο μας, ὅπως δὲν αἰσθανόμαστε τὰ νεῦρα μας, παρὰ μόνο τις ἐντύψεις που μᾶς μεταδιθάζουν, ὅπως δὲν παίρνουμε εἶδηση ἀπ' τοὺς παλμούς τοῦ φωτὸς που ἐρεθίζουν τὸ διχτυωτὸ χιτῶνα τοῦ ματιοῦ μας, παρὰ μόνο βλέπουμε τὸ ἀντικείμενο που μᾶς τοὺς στέλνει, ἔτσι και ή γλώσσα πρέπει νὰ ταυτίζεται τόσο δυνατὰ με τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, ὅστε νὰ μὴν αἰσθάνεται αὕτην τὴν ἴδια, παρὰ μόνο τὰ πράματα που παραστάινει.

Τότε, και τότε μόνο, ή προσοχή τοῦ παιδιοῦ συγκεντρώνεται ὀλάκερη στὴν κατανόηση τῆς νέας ἰδέας ή στὴν ἐκφραση τῆς ἰδέας τῆς δικῆς του. Τίποτ' ἄλλο δὲν ἀπασχολεῖ τὸ μυαλό του. Ἐμπρὸς ἀπ' τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του οἱ λέξεις περνοῦν ἀόρατες· μέσ' ἀπ' αὐτὲς βλέπει καθαρὰ τὰ πράματα, χωρὶς αὐτὲς νὰ τις ὑποψιάζεται.

Αὐτὸ τὸ αἰσθημα τῆς γλώσσας πῶς τὸ ἀποχτὰ τὸ παιδί στοὺς ἄλλους τόπους, τὸ ξέρουμε. Ἐς πάρουμε για παρὰ

δειγμα τήν πιδ κακή περίπτωση, τήν περίπτωση, δηλαδή, όπου ή επίσημη γλώσσα του τόπου, επομένως και ή γλώσσα του σχολείου, δέν είναι ή γλώσσα του λαού, ώστε τὸ παιδί μπαίνοντας στό σχολείο ἔχει νά μάθει καινούργια γλώσσα.

Καθώς ξέρει ὁ ἀναγνώστης, γιά νά μάθει κανείς καινούργια γλώσσα, δυὸ τρόποι υπάρχουν: με τή γραμματική, δηλαδή με κριτική ἐργασία, και με τὸ αὐτί, δηλαδή με ἀσυνείδητη διανοητική ἐργασία. Με τή γραμματική μονάχα ὁ ὀπωσὸν ὄριμος ἄνθρωπος μπορεί νά μάθει γλώσσα, και πάλι δέν ἀποχτᾷ ποτὲ τὸ αἰσθημά της, ἀν δὲ συναναστραφεῖ ἀνθρώπους που τή μιλοῦν. Τὸ παιδί ὅμως μόνο με τὸ αὐτί μαθαίνει γλώσσα, και πολὺ εὐκόλα μάλιστα.

Ἄλλὰ στοὺς τόπους που λέμε ή γλώσσα του σχολείου, ἀν δέν είναι ή γλώσσα του λαού, είναι ὅμως πάντοτε, καθὼς εἶδαμε ἄλλου, μιὰ γλώσσα που μιλιέται ἀπὸ κάποια τάξη ἀνθρώπων, και πρῶτα πρῶτα ἀπ' τὸ δάσκαλο. Τὸ παιδί του Γάλλου λοιπὸν, ἀν μιλεῖ στό σπίτι του patois, μπαίνοντας στό σχολείο βρίσκεται μέσα σ' ἓναν κόσμο πέρα πέρα γαλλικό, όπου μαθαίνει τὰ γαλλικά με τὸ αὐτί, δηλαδή χωρὶς νά τὸ νοιώσει. Ἄπ' τ' ἄλλο μέρος μαθαίνει ἀνάγνωση. Μόλις γίνει κύριος του μυστικοῦ της ἀνάγνωσης, βρίσκει μέσ' στό βιβλίο ἐκεῖνον τὸν ἴδιο κόσμο που γνώρισε πρὶν με τὸ αὐτί. Ἄπ' τή στιγμή ἐκεῖνη τὸ παιδί κατέχει τή βάση της γλώσσας του σχολείου, δηλαδή ἐκεῖνο τὸ μέρος της γλώσσας που σχετίζεται με τὸ φυσικὸ βίον, που μπαίνει στόν κοινὸ διάλογο, μέρος που καθὼς ξέρουμε, περιέχει ὅλο τὸ τυπικὸ της γλώσσας και ἀντ.προσωπεύει πιστὰ τὸ πνεύμα της. Ἀργότερα θά μάθει και τή γραμματική της: πρῶτα θά μάθει νά μιλεῖ τή γλώσσα και ὕστερα θά σπουδάσει τή γραμματική της.

Στὸ δικό μας σχολείο τὸ ὄργανο της διδασκαλίας είναι

ή καθαρεύουσα, που διαφέρει ἀπ' τή μητρική γλώσσα του παιδιοῦ. καθὼς εἶδαμε, στις λέξεις, στοὺς τύπους και στη σύνταξη, πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο συνήθως νομίζουμε. Πρέπει λοιπὸν τὸ παιδί νά τή μάθει. Και γιά νά τή μάθει ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει; Ἄπ' τήν ἀνάγνωση και ἀπ' τή γραμματική!

Και δέν μπορεί βέβαια ν' ἀρχίσει ἄλλοιῶς. Ὅταν μαθαίνουμε μιὰ γλώσσα με τὸ αὐτί, ἀρχίζουμε πάντοτε ἀπ' τὸν κοινὸ διάλογο: σήκω, κάθησε, ἔλα ἐδῶ, βγάλε τὸ καπέλλο σου, κτλ. Αὐτὸς θεμελιώνει μέσα μας τὸ αἰσθημα της γλώσσας. Μὰ καινὸς διάλογος ἴσα ἴσα δέν υπάρχει στην καθαρεύουσα. Ἴδου πῶς μιλεῖ ὁ δάσκαλος:

«Ἐλα ἐδῶ, παιδί μου. Τί εἶν' αὐτά; Δὲ μοῦ λές; Τί σοῦ ἔχω πει νά κάμεις; Δὲ σοῦ ἔκαμα και ἄλλοτε τήν παρατήρησι(ν), ὅτι δέν πρέπει νά περνᾷς τὸ καιρὸ σου με τις ζωγραφίες, γιά νά ἔρχεσαι μελετημένος; Κρίμας ἐσένα, καῦμένε! Ν' ἀνοίξεις τὰ μάτια σου και νά τὰ κάμεις τέσσερα. Θὰ φᾶς κανόνι στας ἐξετάσεις, που θὰ εἶναι ὅλο δικό σου».

Ποτὲ του δέν εἶπε τὰ ἐξῆς, που είναι πιστὴ μετάφραση τῶν παραπάνω, δίχως καμιά ὑπερβολή, στη γλώσσα που διδάσκει: «Ἐλθέ ἐνθάδε, παῖ. Ποῖα εἶσι ταῦτα; Δὲν μοι λέγεις; Τί σοῖ ἔχω εἶπει νά ποιήσης; Δὲν σοῖ ἐποιησάμην και ἄλλοτε τήν παρατήρησιν, ὅτι δέν πρέπει νά διέρχουαι τὸν σὸν χρόνον με τὰς ζωγραφίας, ἵνα ἔρχουαι μεμελετημένος; Κρίμα σοῖ, δυστυχές! Νά ἀνοίξης τοὺς ὀφθαλμούς σου και νά ποιήσης αὐτοὺς τέσσαρας. Θὰ φάγης τηλεβόλον κατὰ τὰς ἐξετάσεις, ὑπερ θὰ εἶναι δλόκληρον σόν».

Ἴδου και ἄλλα κομμάτια ἀπ' τήν ὁμιλία του δασκάλου: «Πρόσεξε ἐδῶ, σοῦ λέω. Θὰ τις φᾶς. Κάθησε φρόνιμα. Σδῶσ' τα. Τὸ ἔγραψες; Κράται ἴσια τήν πέννα. Βού-

τησε. Έτσι θά τὸ κάμεις. Ἄρχισες νὰ γράφεις; Τρέξε τώρα, παίξε. Νὰ πάρεις δύο κόλλες χαρτί». Καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ σχολείου μποροῦν νὰ πάρουν ἕρκο πως δὲν ἀκουσαν ποτέ τους τὰ ἀκόλουθα: «Πρόσεξον ἐνταῦθα, σοὶ λέγω. Θὰ τὰς φάγῃς. Κάθισον φρονίμως. Σθέσον αὐτά. Ἐγγράψας αὐτό; Κράτει εὐθέως τὴν γραφίδα. Ἐμβάπτισον, βούτησον. Οὕτω θὰ τὸ ποιήσης. Ἦρξω γράφων; Τρέξον (δράμε) νῦν, παίξον. Νὰ λάβῃς δύο κόλλας χαρτου».

Τὸ ἀποτέλεσμα: Τὸ παιδί δὲν ἀποχτᾷ τὸ αἶσθημα τῆς καινούργιας γλώσσας. Δηλαδή τοῦ λείπει τὸ θεμέλιό της, ὁ μόνος βέβαιος ὁδηγὸς γιὰ τὴν χρῆσιν της, ὁ μυστικὸς ἐκεῖνος σύμβουλος που κάθεται μέσα μας, καὶ που μᾶς δείχνει ποιά λέξη θὰ βάλουμε σὲ κάθε περίσταση καὶ μὲ τί μορφή θὰ τὴν βάλουμε. Θέλει νὰ ἐκφράσῃ μιὰ σκέψη, θέλει νὰ περιγράψῃ κάτι, καὶ βρίσκειται μετέωρο. Ἄπ' τὸ ἓνα μέρος εἶναι γκρεμνός, ἀπ' τὸ ἄλλο βουνό. Ἄπ' τὸ ἓνα μέρος τὸ κρατεῖ ἢ τρομάρα μὴν πέσει στὴ χυδαιότητα, ἀπ' τ' ἄλλο ἔχει μιὰ γλώσσα ἀνύπαρχτη· δὲν τὴν ξέρει, δὲν τὴν εἶδε, δὲν τὴν ἀκουσε, δὲν τοῦ τὴ μάθαινε κανεὶς. Ἐνα μόνον καταλαβαίνει, ὅτι ὀφείλει κάθε πρᾶμα νὰ τὸ λέει ἀλλοιῶ-τικα παρὰ ὅπως εἶναι φυσικό.

Ὅριστε νὰ παρακολουθήσουμε τὸ παιδί στὰ ἀκροβατικὰ γυμνάσια που θὰ κάμει ἀνάμεσα στὸ γκρεμνὸ καὶ στὸ βουνό. Ἰδοὺ μερικὰ στιγμιότυπα παρμένα ἀπ' τὴν προφορικὴ καὶ τὴ γραφτὴ ἐξέταση μαθητῶν ἐλληνικοῦ σχολείου:*

«Ὁ μὲν ἄρης ἔλαφος ἔχει κέρατα, ἢ δὲ θήλη...»

«Ἡ μὲν βακτριανὴ κάμηλος ἔχει δύο ὄβους, ἢ δὲ ἀριανὴ ἓν ὄβους· αὐτὸς ὁ ὄβους...»

* Τὰ παραδείγματα αὐτὰ εἶναι πραγματικὰ ὡς τὴν τελευταία συλλογή.

«Ἡ κεφαλὴ εἶναι ἐπίμηκος, ἔχει δὲ εἰς ἕκαστον πούρι...»

«... διὰ τὴν βασιλόπειαν»

«ἢ ψευδῆ μήτηρ τὴν ἀληθῆ, μήτηρ»

«Ἐπειδὴ δὲν ἴμφοροῦμεν...»

«Τὰ ζῶα ταῦτα ἀγαποῦσι...»

«Τὸ δένδρον ἐξάγει φύλλα»

«Τὸ πρόβατον παράγει ἔριον, μαλλιὰ, γάλα»

«Ἡ Ἀφρικὴ παράγει ἐλεφαντόδους»

«Διὰ τοῦ βοῦς ἀροτριῶμεν».

«Αὐτὸς ὁ ἰχθύς ἔχει μιὰ κύστιν, πλήρη,ς ἀήρ».

Ἐρώτ. «Τί ἔχει αὐτὴ, ἢ κύστις;»

Ἀπόκρ. «Ἀήρ».

«Βασιλεὺς τῆς Δανίας εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ ἡμετέρου ἡμῶν Βασιλέως».

«Ὁ Βασιλεὺς τῆς Δανίας εἶναι ὁ ἡμέτερος πατὴρ τοῦ Βασιλέως μας Γεωργίου».

«Δύο χιλιάδαι ὀκάδαι».

«Ἡ ἄνωσις εἶναι μεγαλειτέρα ἐν τοῦ βάρους».

«Ἰάλλινος σωλὴν συγκείμενος ἐξ ὕδατος».

«Ὁ γυμὸς εἶναι δύο εἰδῶν: ὁ ἐνίων καὶ ὁ κατίων».

«Διατριῶμεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ».

«Πολλαπλασιαζόμεν διὰ τὸν ἴδιον ἀριθμόν».

«Τὸ πρῶτο θὰ ἀφαιρεθῆ ὑπὸ τοῦ δευτέρου».

«Ἔχει ὄστρακα τιτανώδους».

«Ἔχει ἀγκάθας».

«Σήμερα ἔχουμε περὶ τοὺς ἰχθύς».

«Ὁ μοχλὸς εἶναι ράβδος ἀπὸ ξύλου...».

«Ὁ ὀκτάπους εἶναι ἐπικίνδυνος εἰς τοὺς νηγευομένους αὐτὸν» (τοῖς νηχομένοις λέει τὸ βιβλίον).

«Τὴν μεταχειρίζεται ὡς χεῖρ».

«... κεκαλυμμένη ὑπὸ παχῦ δέρματος».

Ἡ κατάστασις αὐτῆ ὁδηγεῖ ἴσια στὴν ἀποστήθισι. Γιὰ νὰ βρεῖ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο ὁ μαθητὴς μιὰ μόνη πόρτα ὑπάρχει, καὶ γλήγορα τὸ ἐνστικτὸ του θὰ τὸν ὁδηγήσῃ γιὰ νὰ τὴν εὔρει: Ἄλλη σωτηρία δὲν ὑπάρχει· πρέπει νὰ τὰ μάθει ἀπ' ἔξω.

Ἄλλὰ ἡ ἀποστήθισις δὲν ἔχει μόνον τὴν ἄμεση συνέπεια ὅτι ὁ μαθητὴς δὲ μαθαίνει ἐκεῖνο που πρέπει νὰ μάθει σήμερον· ἔχει μιὰ μακρυνότερη καὶ γενικότερη καὶ βρῦ-τερη συνέπεια, ὅτι γίνεται συνήθεια καὶ μπαίνει μέσα στὸ εἶναι του καὶ δὲν τὸν ἀφίνει πιά. Καὶ γίνεται ἐπιπέλασις, γιὰτὶ στὴν πιὸ κρίσιμη περίοδο τῆς ἀνατροφῆς του ἀπορρόφησε αὐτὸ τὸ δηλητήριον, που τὸν δίδαξε νὰ προσέχει στὸν ἦχο τῶν φράσεων. Γι' αὐτὸ ὕστερα, στὴν ἐποχὴ ὅπου ὁμολογουμένως τὴν καταλαβαίνει πιά τὴν καθαρεύουσα, σὰς λέει π. χ. ὅτι «εἰδικὸν βάρος ἑνὸς σώματος λέγεται τὸ βάρος ὕδατος ἀπεσταγμένου καὶ θερμοκρασίας 4 βαθμῶν». Γιὰτὶ ἀπ' τὸν ὅρισμὸ τοῦ εἰδικοῦ βάρους αὐτὸς οἱ λέξεις κουδουνίζουν περισσότερο, κι' αὐτὸς τώρα πιά εἶναι ὁ ἄνθρωπος που προσέχει σ' ἐκεῖνα που κουδουνίζουν. Τοῦ κάκου ζητεῖτε νὰ τὸν διορθώσετε. Εἶναι πολὺ ἀργά· ἡ ἀνατροφή του ἔχει γίνει πιά. Τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ μὴν τὴ ζητεῖτε στὸ παρόν· θὰ πάτε πίσω νὰ τὴν εὔρετε. Τὸ κακὸ γεννήθηκε τὸν καιρὸ που ὑποχρεώνατε δέκα χρονῶν παιδιὰ νὰ διαβάξῃ πράγματα που μόνον ἀπ' ἔξω μπορούσε νὰ τὰ μάθει:

«εὐπρηστοὶ ὕλαι»,

«νήχεται κατ' ὤσεις πρὸς τὰ ὅπισθεν»,

«πρόσκειται τῇ κόρῃ ἐκ τῶν ἔσω»,

«πρὸς τοῖς πνεύμοσιν ἔχει καὶ βράγχια»,

«αἱ κόγχαι εἶναι ἐγγίγγλυμοι»,

«ὁ λαίμηδς εἶναι εἰς ἄκρον εὐπεριάγωγος»,

«ἐγγέουσιν ὑγρόν τι, ἅμα δὲ ἀποθέτουσι καὶ τὰ ὡά

των». (Τὸ παιδί περιμένει: ἴμμι ἀποθέσου· τὰ ὡά των, τί κάνουν ὕστερα;)

«χρησιμεύει πρὸς ἀψὴν πυρός».

«τὰ ὡά αὐτοῦ εἶναι μεγάλα ὡς πῖσα». (Τὸ παιδί σκέφτεται πὼς ἤθελε ἴσως νὰ πεῖ μαῦρα ὡς πῖσα).

«τοῦ $\frac{4}{5}$ δὲ σχηματισθέντος ἐκ τῆς μονάδος, ληφθέντος τοῦ πέμπτου αὐτῆς τετράκις....»

«Δεδομένων δύο συμμιγῶν, ὧν ὁ ἕτερος (π. χ. ὁ β') εἶναι ἡ τιμὴ τοῦ ἑτέρου (τοῦ α'), πρὸς εὔρεσιν τῆς τιμῆς τῆς ἀντιστοιχοῦσης εἰς τὴν μονάδα οἰασθῆποτε ὑποδιαίρεσεως τοῦ ἑτέρου τούτου (τοῦ α'), διαροῦμεν τὸν συμμιγῆ (β'), ὅστις εἶναι ἡ τιμὴ τοῦ ἑτέρου (α'), διὰ τοῦ ἑτέρου τούτου (α')....»

Ἦλα αὐτὰ τὰ διαμάντια εἶναι ἀπὸ διδαχτικὰ βιβλία ἐγκριμένα. Καὶ ὕστερα μιλοῦμε γιὰ παιδαγωγικὴ! Χωρὶς νὰ εἶναι κανεὶς παιδαγωγός, καταλαβαίνει ὅτι δὲν μπορεί νὰ ὑπάρξῃ ἀγωγή παιδιῶν μὲ γλῶσσα ἀμίλητη. Καὶ καταλαβαίνει ἀκόμα ὅτι τὸ παιδί σπουδάζει ἀριθμητικὴ γιὰ νὰ μάθει ἀριθμητικὴ, σπουδάζει ἱστορία γιὰ νὰ μάθει ἱστορία, καὶ ὅτι τὸ καθένα ἀπ' τὰ μαθήματα ἔχει δικό του σκοπὸ, καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ ἡ παιδαγωγικὴ νὰ παραγγέλνει νὰ μεταχειριζόμεσθε τὰ διάφορα μαθήματα ὡς ὄργανα γιὰ νὰ διδάξουμε γλῶσσα.

Πάσχουμε κ' ἐδῶ ἀπὸ περίσσεια σοφίας καὶ ἀπὸ ἔλλειψη παρατηρητικοῦ. Εἴμαστε ἀπορροφημένοι ἀπὸ ἓνα κατὰ συνθήκη ἰδανικό, που μᾶς ἐμποδίζει νὰ βλέπουμε κάτι πολὺ ἀπλὰ καὶ φανερὰ πράγματα. Οἱ εὐρωπαῖοι σοφοὶ που μᾶς μεταδίνουν τὰ φῶτα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης δὲν καθήσασθε βέβαια νὰ ἐξετάσουν τὴ δική μας τὴν περίπτωσι, γιὰ νὰ μᾶς δώσουν τίς ἀνάλογες παραγγελίες. Προϋποθέτουν πάντοτε οἱ ἄνθρωποι, ὅτι ἓνας που σπουδάζει μιὰν

ἐπιστήμη, όταν θά πάει νά τήν ἐφαρμόσει. Θά κυττάξει πρῶτα νά ἴδαι τί συμβαίνει τριγύρω του. Ἀλλά ἔμεῖς δὲ βλέπουμε. Μᾶς ἔχει ζαλίσει ἡ φλόγα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, καί πέφτουμε ἀπάνω σάν πεταλούδες καί καιγόμαστε.

Ἄλλο κατόρθωμα τῆς ἀρχαιογλωσσικῆς ἀρρώστειας τοῦ σχολείου μας εἶναι ὅτι γεννᾷ τήν ἀποστροφή πρὸς τὸ βιβλίο. Καί σκοπὸς τοῦ σχολείου, καθὼς ξέρουμε, δὲν εἶναι νά μάθει τὸ παιδί ὅσα θά προφτάσει νά μάθει μέσα στὸ σχολεῖο, σκοπὸς εἶναι νά ριζώσει μέσα στὴν ψυχὴ του μιὰ συμπάθεια πρὸς τὸ βιβλίο, που θά τὸν κάνει ὕστερα, τὸν ὄριμο ἄνθρωπο, τὸν ἄντρα ἢ τὴ γυναῖκα, νά τὸ γυρεύει, τὸ βιβλίο, νά αἰσθάνεται μιὰ θερμότητα στὴ συντροφιά του. Καί βιβλίο θά πει κυκλοφορία τῆς Σκέψης μέσα σ' ἕνα λαό, θά πει ἀίματοφόρο ἀγγεῖο που διοχετεύει τὴν πνευματικὴ τροφή, που πάει νά ζωογονήσει καί τὸ τελευταῖο κύτταρο τοῦ ἔθνικου ὀργανισμοῦ καί νά τὸ ἐμποδίζει νά πέσει στὸν ὕπνο τὸν πνευματικό. Τὸ βιβλίο ξυπνᾷ τοὺς λαοὺς καί τοὺς κάνει μεγάλους. Καί ὁ δικός μας ὁ λαός δὲ τὸ ἀγαπᾷ τὸ βιβλίο. Γιατὶ στὴν παιδικὴ του ἡλικία τὸ γνώρισε ἀπ' τὴν ἀντιπαθητικὴν του τῆ μορφῆ. Τὸ γνώρισε ὡς ἕνα σύντροφο σκληρὸ καί ἀχάριστο, ἕνα σύντροφο ἀπὸ κείνους που εὐχαριστιοῦνται νά μᾶς βασανίζουν, καί που τοὺς ὑποφέρουμε ἐνόςσω δὲν μπορούμε νά κάνουμε ἄλλοιῶς, ἀλλὰ μόλις ἀπαλλαγτοῦμε ἀπ' αὐτοὺς ἀναπνέουμε πιὸ ἐλεύθερα, καί ἡ πρώτη δουλιὰ μας εἶναι νά τοὺς ξεχάσουμε. «Φίλε μου, εἴμεθα ἔθνος δυσθερμαγωγόν!» μοῦ ἔλεγε στενοχωρημένος ἕνας ἀξιὸς πατριώτης, ὁ ὁποῖος ὅμως, ὅπως δυστυχῶς καί τόσοι ἄλλοι γεροὶ χαραχτήρες, καί τόσες μεγάλες καρδιές, δὲ θέλησε ποτὲ νά καταλάβει γιατί «εἴμεθα ἔθνος δυσθερμαγωγόν», γιατί στὸν τόπο μας ἡ ἰδέα τόσο ἀργὰ περπατεῖ.

Γιατὶ μέσα στὸ νοῦ τοῦ λαοῦ μας τὰ βιβλία ἔχουν ἕναν προορισμό: νά μαθαίνουν τὰ παιδιὰ γράμματα ἐπομένως εἶναι πράγματα γιὰ τὴν ἀποκλειστικὴν χρῆσιν μαθητῶν καί δασκάλων, ὅπως εἶναι οἱ μαυροπίνακες, οἱ ἔδρες καί τὰ θρανία, εἶναι ἕνα ἀναγκαῖο κακὸ γιὰ τὴν ἐκπλήρωσιν κάποιου σκοποῦ, καί ἐπομένως δὲν ὑπάρχει λόγος, μιὰ καί μεγάλωσε ὁ ἄνθρωπος, νά ἐξακολουθεῖ νά δέχεται τὸ ζυγὸ του.

Ἀκούγεται καμὰ φορὰ καί τούτῃ ἡ γνώμη: Τὸ καλῆτερον εἶναι νά ἀφήσωμεν τὴν γλῶσσαν νά ἀκολουθήσῃ τὴν φυσικὴν τῆς ἐξέλιξιν, νά μὴ τὴν σύρωμεν οὔτε πρὸς τὸ ἐν μέρος οὔτε πρὸς τὸ ἕτερον. Ὅμορφη γνώμη. Μονάχα δὲν πρέπει νά λησμονοῦμε, πως ἂν θά τὴν ἐφαρμόσουμε, ἡ πρώτη μας δουλιὰ θά εἶναι νά κλείσουμε τὰ σχολεῖα. Γιατὶ ὁ πόλεμος που γίνεται ἐκεῖ μέσα ἐναντίον κάθε ζωντανοῦ γλωσσικοῦ στοιχείου δὲν μπορεῖ βέβαια νά λέγεται ἐξέλιξις φυσικὴ. Ἀκαμάτης στὴ γλῶσσα τοῦ Ἐθνους θά πει τεμπέλης· στὴν «φυσικὴν ἐξέλιξιν» τοῦ σχολείου ἀκάματος σημαίνει ἀκριδῶς τὸ ἀντίθετο. Ἄμα θά πει ἄμα, στὸ σχολεῖο θά πει συγχρόνως. Μάλιστα θά πει ἐκεῖνο που ξέρουν ἔτσι· στὸ σχολεῖο μάλιστα πάντων θά πει περισσότερο ἀπ' ὅλα. Ἐγὼ αὐτὸς εἶναι! πρᾶμα τέλει ἀκατανόητο στὴ γλῶσσα τοῦ Ἐθνους· στὸ σχολεῖο σημαίνει ἐγὼ ὁ ἴδιος.

Κάποιον ζητῶ στὸ σχολεῖο λέγεται ζητῶ ἄνθρωπὸν τινα· κάποτε ἐγνώρισες τὸ σχολεῖο τὸ λέει ἐγνώρισάς ποτε· κάποιον συναντήσαμε στὸ σχολεῖο θά γίνῃ συννητήσομέν που..., καί ἐξακολουθεῖ αὐτὴ ἡ δουλιὰ, γιατί ὁ φόβος τοῦ γελίου, που ἔξω, στὸν κόσμον, ἐμποδίζει πολλὰ λυπηρὰ πράγματα, εἶναι ἄγνωστος μέσα στὸ σχολεῖο.

Τὸ παιδί ξέρει ἀπὸ τὸ σπῆτι του ὅτι ἀπόμαθα σημαίνει ἔμαθα ὅπως διόλου καί ξέμαθα σημαίνει ἔχασα τὴ μάθησιν. Τὸ σχολεῖο προσπαθεῖ νά ξεριζώσει αὐτὲς τίς σημασίας καί

νά τις βάλει ανάποδα: εξέμαθον με τήν πρώτη έννοια και απέμαθον με τή δεύτερη. Και ένω δέν μπορεί νά τις ξεριζώσει, και δέν μπορεί γιατί στηρίζονται σε όλακρη σειρά ζμιας έννοιες, ξέγραφα, ξέβαψε, ξεκουμπώνω, ξεσκονίζω, ξεκουράζομαι, ξεκαρφώνω..., αποφάγαμε, αποβγάζω, αποκουτάθηκα, αποστραβώθηκα, αποτρελλάθηκα, εΐτανε κι' απόρινε, είδα κι' απόειδα..., κατορθώνει όμως νά τις κλονήσει και νά γεννήσει τήν άμφιβολία και τήν παραζάλη στο μυαλό του ανθρώπου, ό οπούος, όταν θά μεταχειριστεί αυτές τις λέξεις, πρέπει νά σταθεί μιá στιγμή νά συλλογιστεί με ποιá έννοια ταιριάζει νά τις πεί σ' εκείνη τή περίσταση. Και άν, ξεχνώντας ότι βρίσκεται στη Βουλή, παρασυρθεί άπ' το άληθινό του γλωσσικό αίσθημα και πεί πως ό Τρικούπης έξεβαρβάρωσε τήν Έλλάδα, θά προκαλέσει τά γέλια, όπως το έπαθε κάποτε σεδαστός πολιτευτής.

Τό παιδί ξέρει τις λέξεις καιρός και χρόνος με τήν έννοια που έχουνε στη μητρική του γλώσσα (έχω καιρό νά βγω στο μάθημα έχι έχω χρόνο). Τό σχολείο αγωνίζεται νά βάλει το χρόνο στη θέση του καιρός. Και άν το κατορθώνει σωστά, πάλι καλά. Άλλά, όπως κάθε αντιφυσική δουλιά, κι' αυτή μισή είναι. Γιατί, ένω μάθαμε νά λέμε άπόλεια χρόνου, έξακολουθοΰμε όμως νά λέμε δέ χάνει καιρό, τόν άρπάζει, έχι δέν χάνει χρόνο.

Πόσες άπορίες δέ γεννιούνται μέσα στην ψυχή του μικρού μαθητή άπ' αυτή τήν κατάσταση, χωρίς νάχουνε βέβαια όρισμένη και συνειδητή μορφή; άμορφες και άσημάτιστες, έτσι, σά νεφελώματα, κυκλοφοροΰνε μέσα στο χάος του μυαλού του. Διευθύνετε έναν ήλεχτρικό προβολέα μέσα σ' εκείνο το σκότος, και ιδού τί θά διαδάσετε στο βάθος.

«Γιατί άραγε όσα λέμε είναι ντροπή νά τά γράφουμε,

και γιατί τότε εκείνα που γράφουμε δέν τά λέμε; Γιατί το γλωσσικό κανόνα που μας επιβάλλει ό επίσημος δάσκαλος δέν τόν εφαρμόζει ό ιδιώτης δάσκαλος, και γιατί επιτρέπεται και σ' έμάς νά τόν καταργούμε στον ιδιωτικό μας βίο; Ίσως το ίδιο νά συμβαίνει και με όλα τά πράματα που μαθαίνουμε στο σχολείο. Όλα αυτά θά είναι κατά βάθος ψέματα, που πρέπει νά τά θυμόμαστε μόνο μπροστά στο δάσκαλο. Και όπως επιτρέπεται στο σπίτι νά λέμε ή μητέρα, σώνει μόνο στο μάθημα νά μήν το λέμε, έτσι λοιπόν θά μπορούμε στο σπίτι και ν' αθθαδιάζουμε τή μητέρα μας, φτάνει στο μάθημα νά όμολογοΰμε ότι «οφείλομε νά σεδώμεθα τούς γονείς μας».

«Τό σχολείο άποτελεί άραγε μέρος αυτού του κόσμου, και σε τί σχέση βρίσκεται μ' αυτόν; Δέ θά είναι βέβαια προετοιμασία για τόν κόσμο, θά είναι μάλλον ένας τύπος που πρέπει νά εκπληρωθεί, και τόν κόσμο θά τόν γνωρίσουμε όταν θά πάμε στον κόσμο. Άλλοιώς, γιατί το σχολείο τόσο λίγο νά ενδιαφέρεται για τόν κόσμο; Ό κόσμος, έξον άπ' τά ώραία και εύγενικά πράματα που βλέπουμε στα βιβλία, έχι ένα σωρό άλλα πράματα πρόστυχα. Ό κόσμος κουρντίζει το ρολόγι του, ξεκορεμά το ρούχο του και το ξεσκονίζει, άμα πιτσιληθεί από λάσπες το βουρτσίζει, άμα τσαλακωθεί το κάπέλλο του, το δίνει για σιδέρωμα, ό κόσμος ξεκαρφώνει ένα σανίδι, ό κόσμος ψήγει.... Αυτά δέν πρέπει νά τά λέμε έτσι—τό καταλάθαμε—άλλά ποτέ δέ μας είπανε και πώς πρέπει νά τά λέμε. Στην κόσμο υπάρχει ψωμί μαγαιάτικο· έωλον θά το πούμε άραγε; Τουλάχιστο, άν το έλεγε κανένας θά ζέραμε. Ό κόσμος έχι φραντζόλα, κουλούρα, καρβέλι, κουραμάνα, ψωμί τής μπύρας, έχι μπάμιες, ντομάτες, μελιτζάνες, μύντανό, άντραάλα, μαρούλια, κουνουπίδια, μπρόκολα..., έχι στρεΐδια, μύδια,

καλό, νομεις, μπαρμπούνια, μαγιάτικο, πέστορφες, σαφδέλλες, γόπες, ζέγκες, τσίφους... Έχει κομποποδαρούσες, λειονύχι, φράγονια, ροζακί, αυγουλάτο... Έχει τζάνερα, ρόδι, τζίτζιφε, χουρμάδες... Αυτά όλα ούτε στο φεγγάρι βρίσκονται. ούτε στον Άρη, ούτε σε κανένα άλλο μέρος του ούρανού είναι πράγματα του δικού μας κόσμου. Όσο το σχολείο επιμένει πως δεν υπάρχουν. Έγώ ρώτησα το μεγάλο μου τον αδερφό, που ξέρει πάρα πολλά γράμματα. γιατί τέλειωσε το γυμνάσιο, και όμως μου είπε πως δεν ξέρει πώς τὰ λένε. Μερικά απ' αυτά, λέει, σάμπως τ'άππλησε μια φορά στη βροτανική και στη ζωολογία, μα από τότες δεν τὰ ξανάκουσε πια ποτέ του και δεν τὰ θυμάται. Μπορεί και νὰ είναι κακά πράγματα, και γι' αυτό δεν πρέπει νὰ τὰ μάθουμε. Όστε, όταν γράφω έκθεση ιδεών, πρέπει νὰ αποφεύγω νὰ κάνω λόγο γι' αυτά. Προχτές, που πήγα στο περιβόλι του θείου μου, τ'εκαμα έκθεση τὴν ἄλλη μέρα, ἀλλὰ δὲν εἶπα που ἔφαγα τζάνερα....»

Ἀπ' τὴ σύγχυση αὐτὴ ἓνα πρᾶμα ξεδιαλύνει τὸ μικρὸ παιδί: "Ὅτι ὑπάρχει ἓνας κόσμος φανερός, ἐπίσημος, ἀναγνωρισμένος· αὐτοῦ τοῦ κόσμου τὰ πράγματα τὰ λένε. Ὑπάρχει κ' ἓνας ἄλλος κόσμος, ἀληθινός, ἀλλὰ κρυφός. Αὐτὸς ὑπάρχει μὲ τὴν ἀνοχή τοῦ πρώτου και ὀφείλει νὰ κρύβεται ἀπ' αὐτόν· τοῦ κόσμου αὐτοῦ τὰ πράγματα δὲν τὰ λένε. Τὴν περιοχὴ τοῦ καθενὸς κόσμου, ἐννοεῖται, δὲν τὴ βλέπει καθαρὰ τὸ παιδί. Ἄν ἔφαγε τζάνερα στὸ περιβόλι τοῦ θείου του ἢ ἂν τὰ ἔκλεψε ἀπ' τὸ γειτονικὸ περιβόλι, οἱ δυὸ αὐτὲς πράξεις στὸν κρυφὸ κόσμον ἀνήκουνε κ' οἱ δυό, ἀφοῦ και τίς δυὸ δὲν μπορεῖ νὰ τίς πῆ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ πρώτη, ἂν και δὲ λέγεται, ὁμως στὴν πραγματικότητα γίνεται, λοιπὸν ἢ γίνεται και ἡ δευτέρα.

Ἀλλὰ ἡ ἀντίφαση τοῦ συστήματος δὲν τελειώνει ἐδῶ. ἢ ἢ ὑποθέσει κανεὶς, πως ἂν ἡ καθαρὰ οὐσα δὲ μιλιέται στὸ σχολεῖο, ἢ δὲ διδάσκαται ἕμως. Ὅχι. Διδάσκαται μόνον στὸ δημοτικόν, μὲ τὸ ὄνομα νεοελληνική ἀπ' τὸ ἐλληνικὸν σχολεῖο ἀρχίζει ἡ ἀρχαία ἐλληνική. Γιατί δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, ὅτι, ἂν ὁ κόσμος που παρακολουθεῖ κάπως τὴ ζωὴ παραίτησε ἀπὸ καιρὸ τὴν ἰδέα τῆς ἐπιστροφῆς στὴν ἀρχαία, ἂν ἡ πολιτεία δέχεται πια τώρα ὅτι τὸ σημεῖο πρὸς τὸ ὅποιο βαδίζουμε εἶναι κάποια ἄλλη γλῶσσα νεοαρχαία. στὸ σχολεῖο ὅμως, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουμε, ἐξκολουθεῖ νὰ εἶναι ἠρονιασμένο τὸ παλιὸ δόγμα τῆς ἐπιστροφῆς. Ξέχασε ἡ πολιτεία, μὲ τὸ γύρισμα τῶν ἰδεῶν, νὰ πάρει και τὴν ἐκπαίδεψη και νὰ τὴν τροποποιήσει σύμφωνα μὲ τὸ νὸς πνέμα. Ἴδου τί μαθαίνει τὸ παιδί στὸ ἐλληνικὸν σχολεῖο:

τὸ πᾶιδε, τοῖν παιδοῦν,
τῶ νεῶ, τοῖν νεῶν, οἱ νεῶ, τοῖς νεῶς,
ἡ γραῦς, τὴν γραῦν,
ἡ φῶς, τῆς φῶδος,
σφῆς, σφῶν, σφίσι. σφᾶς,
σῆς, σεός, σεῖ, σεές, σέων, σέας και σεῖς,
τιμοίμην-φῆμην, τιμάοιο-φῶ, τιμάοιτο-φῆτο,
τιμοίσοθον-φῶσθον, τιμοίσοθην-φῶσθην, κτλ.
πεπαιδευσοίμην,-οιο,-οιτο,
πεπαιδευσοίσοθον,-οίσοθην, κτλ.
φάθι και φαθί, φάτω (ἐδῶ τὸ παιδί χαμογελά)
φάτον, φάτων,
φάτε, φάτων και φάτωσαν (τώρα γελά φανερά).
ἰείην, ἰείης, ἰείη,
ἰείητον-ἰείτον, ἰείητην-ἰείτην,
ἰείημεν-ἰείμεν, ἰείητε-ἰείτε, ἰείηεν-ἰείεν.
Τὴ γλῶσσα αὐτὴ ἡ πολιτεία τὴν ἀναγνωρίζει πως δὲν

ἀνήκει στη σημερινή, ελληνική, ούτε δέχεται πως θα γίνει ἀργότερα δική μας, δηλαδή, τη δέχεται για νεκρή γλώσσα. Ἀλλὰ τότε πέφτει σὲ μιὰν ἀσυχώρητη ἀντίφαση, νὰ τὴ διδάσκει, ὡς πρῶτο καὶ κύριο μάθημα τοῦ σχολείου, σὲ παιδιὰ δέκα χρονῶν, που τὰ τρία τέταρτα ἀπ' αὐτὰ δὲ θὰ συμπληρώσουν τὴν ἐγκυκλοπαιδική τους μόρφωση, δὲ θ' ἀκολουθήσουν κλασικὲς σπουδές, δὲ θὰ μάθουν τὴν ἀρχαία ἐλληνική, παρὰ πῆγαν ἔκει γιὰ νὰ πάρουνε λίγη πρακτικὴ μόρφωση χρησιμὴ στὴ ζωή, καὶ γιὰ νὰ μάθουν τὴ δική τους γλώσσα. Τὰ παιδιὰ αὐτὰ τὰ βραχνίζουμε μὲ τὴ γραμματικὴ μιᾶς νεκρῆς γλώσσας, ἐνῶ ξέρουμε που τὸ παιδί μόνο μὲ τὴν ὁμιλία μαθαίνει ξένη γλώσσα.

Φυσικὴ συνέπεια τῆς δυσανάλογης αὐτῆς δυσκολίας, που ἄκαιρα παρουσιάζεται στὴ μόρφωση τοῦ παιδιοῦ, εἶναι που ἡ διδασκαλία ἀφίνει τὴ φυσικὴ τῆς διεύθυνση καὶ ἀναγκάζεται νὰ προσκολληθεῖ στὴ γραμματικὴ. Ἡ γλώσσα ἀπὸ ὄργανο τῆς διδασκαλίας γίνεται σκοπός. Καὶ ἀντὶ νὰ δώσουμε στὸ παιδί ἀναγνώσματα μορφωτικὰ τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιάς, ἀντὶ νὰ τοῦ παρουσιάσουμε μιὰ προοδευτικὴ σειρά ἀπὸ κείμενα που νὰ βοηθήσουνε τὸ νοῦ ν' ἀνεβεῖ σκαλι σκαλι πρὸς τὸ δυσκολότερο—δυσκολότερο στὴ σκέψη, ὅχι στὴ γλώσσα—, ἀντὶ νὰ υποβάλουμε τὸ νοῦ σὲ μεθοδικὴ γυμναστική, τοῦ δίνουμε ἀπλούστατα γλωσσικὰ γυμνάσματα. Γιατί, στὴν ἐκλογή τῶν κειμένων, δὲν ἐξετάζονται τὰ κείμενα ὡς περιεχόμενο, ἐξετάζονται ὡς μορφή, δὲν ἐξετάζεται τί λέει ὁ κάθε συγγραφέας, παρὰ σὲ τί γλώσσα τὸ λέει. Τὶ ἐνδιαφέρον μπορεῖ νὰ βρεῖ παιδί δέκα χρονῶν, καὶ τί δίδαγμα θὰ βγάλει καὶ τί εἶδος ἀσκηση θὰ κάμει ὁ νοῦς του, μὲ τὸ νὰ μάθει πόσους σταθμούς καὶ πόσους παρασάγγες ἔκαμε κάθε φορὰ ὁ Κύρος, πόσες χιλιάδες ὄπλιτες εἶχε καὶ πόσους πελταστὰς καὶ πόσους ἵππεις, ποιές

πονηριές καὶ ποιὰ πρόσταγα μέσα μεταχειρίστηκε γιὰ νὰ ρίξει τὸν ἄδερφό του ἀπ' τὸ θρόνο, κ' ἔνα σωρὸ τέτοια πράγματα. Ἕνα ἐντελῶς πρὸς τὴ παιδικὴ σκέψη, ἀνίκανα νὰ ξυπνήσουν τὴ φαντασία τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ κάμουν τὸ μυαλό νὰ δουλέψει; Εἶναι λοιπὸν φανερὸ πως τέτοια ἀναγνώσματα τὰ δίνουμε στὸ μαθητὴ, ὅχι γιὰ νὰ μορφωθεῖ, παρὰ γιὰ νὰ μάθει γλώσσα, τὰ δίνουμε ὡς συλλογὴ ἀπὸ γραμματικὰ παραδείγματα, ὡς παράρτημα τῆς γραμματικῆς. Δηλαδή λησμονοῦμε τὸ σκοπὸ τῆς διδασκαλίας καὶ παίρνουμε τὸ ὄργανο γιὰ σκοπὸ.

Εἶπαμε πως ἡ καθαρῆουσα δὲ διδάσκεται στὸ σχολεῖο. Δὲν εἶναι μόνο αὐτό· τῆς ἔχει στήσει καὶ πόλεμο τὸ σχολεῖο. Καὶ πολὺ σωστά. Γιατί ἡ πολιτεία ἔδωκε τοῦ δασκάλου μιὰ ἐντολή, χωρὶς νὰ υπολογίσει τίς συνέπειές της. Τοῦ εἶπε νὰ πάρει αὐτὴν τὴ γλώσσα καὶ νὰ τὴ διορθώσει καὶ νὰ τὴν καλλιεργήσει ἀπάνω στὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀρχαίας. Ἀλλὰ ἡ καθαρῆουσα, μὲ τὸ νὰ μὴν εἶχε ὀδηγὸ τὸ αἶσθημα στὸ σχηματισμὸ τῆς, ἔχει χαλάσει πλήθος λέξεις, σημασίες καὶ σύνταξες τῆς ἀρχαίας, καὶ ἐπομένως εἶναι γεμάτη λάθη. Λοιπὸν ὁ δάσκαλος, ἐχτελώνοντας εὐσυνείδητα τὴν ἐντολὴ τῆς πολιτείας, βάλθηκε νὰ τὰ διορθώσει. Καὶ διδάσκει τὸ μαθητὴ, ὅχι πως ἀφιππεύω σήμερον μιὰ φορὰ ἀπιμωκρένομαι ἔφιππος καὶ σήμερον σημαίνει ἄλλο, παρὰ ὅτι ἐξακολοθεῖ νὰ σημαίνει τὸ ἴδιο καὶ φταῖμε ἔμεϊς που δὲν τὸ καταλαβαίνουμε. Ὅτι ἀποθορράνω σημαίνει δίνω πολὺ θάρος, ἀποκατερω σημαίνει πεθαίνω ἀπὸ τὸν πῆνα, φρενήρης θὰ πεῖ ἕνας ἄνθρωπος πολὺ γνωστικός,..... καὶ ὅτι οἱ ἄλλες σημασίες που δίνουμε ἔμεϊς σ' αὐτὰς τίς λέξεις εἶναι ὅλες λάθος.

Συνοψίζουμε. Κάθε σχολείο στον κόσμο διδάσκει και μιλά γλώσσα, που ή ίδια χρησιμεύει και ως όργανο της διδασκαλίας. Το γερμανικό σχολείο διδάσκει τη γερμανική, το γαλλικό τη γαλλική, και κάθε άλλο σχολείο τη δική του γλώσσα, δηλαδή τη γλώσσα που μιλάει ο δάσκαλος, και που ο μαθητής επομένως, και αν δεν είναι ή δική του, θα τη μάθει να τη μιλάει. Η γλώσσα αυτή είναι ή ψυχή του σχολείου, είναι το στοιχείο του. Είναι ή πνευματική παραμάννα και άχώριστη συντροφισσα του νου του παιδιού, που τον παίρνει στα σπάργανα της σκέψης και τον ανεβάζει σιγά σιγά στα ανώτερα στρώματα της πνευματικής λειτουργίας. Σ' αυτό όλο το διάστημα μιλά σιγμύη δεν τον αφήνει, δεν τον προδίνει, δεν τον απογοητεύει. Πάντα πρόθυμη, πάντα σύμφωνη, πάντα υπάκουη, πάντα λυγισμένη στις ιδιοτροπίες του μυαλού. Αυτή μένει πάντα ή ίδια, αλλά σε κάθε ηλικία εκείνου του λέει μόνο όσα μπορεί να καταλάβει. Σε κάθε ηλικία του μυαλού είναι ή φωτογραφία του.

Η διδασκαλία αυτής της γλώσσας και ή χρησιμοποίησή της πηγαινούν παράλληλα. "Όστε το παιδί που δε θα συμπληρώσει τις εγκυκλοπαιδικές του σπουδές, σ' όποιον σημείο των σπουδών του και αν σταθεί, ανάλογα με τον κόπο που έκαμε για τη σπουδή της γλώσσας, έχει παρμένο ως αντάλλαγμα κ' ένα ποσό μόρφωση.

Στο δικό μας το σχολείο ή γλώσσα που θα χρησιμεύει ως όργανο της διδασκαλίας ούτε μιλιέται, αλλά ούτε και διδάσκεται. Τον καιρό που θα έπαιρνε ή διδασκαλία αυτής της γλώσσας, τον παίρνει μιλά γλώσσα νεκρή, που αρχίζει από νωρίς να διδάσκεται σε μικρά παιδιά. Τον καρπό απ' αυτήν τη γλώσσα θα τον νοιώσει ο μαθητής όταν θα φτάσει σε κάποια ανώτερη βαθμίδα, γιατί τότε θα του χρησιμεύει για να αισθανθεί την όμορφιά του Όμηρου, του Σο-

φοκλή, του Ηινδάρου, με την προϋπόθεση, ότι ο δάσκαλος θα είναι ικανός να του δείξει αυτήν την όμορφιά. Αλλά ο άλλος μαθητής, που ή αφήσει την εκπαίδεψή από κάποια κατώτερη βαθμίδα, θα βγει απ' το σχολείο μ' ένα φόβισμα από κανόνες της γραμματικής, το όποιο ούτε στη ζωή του ποτέ θα του χρησιμεύει, μα ούτε και μέσα στο σχολείο τον ωφέλησε σε τίποτα. Έλλειμμα καθαρό στο λογαριασμό του. Μερικά χρόνια της ζωής του δροφίτον δροφίτον, δροφήτην-δροφήτην, και για αντάλλαγμα τίποτα!

Και έπειδή οι παρεξήγησες είναι πλήθος στο γλωσσικό ζήτημα, και έπειδή είπαμε ότι ή αναγκαζόμαστε να λέμε και πολύ άπλά κ' ευκολονόητα πράματα, γι' αυτό είναι ανάγκη να δηλώσουμε εδώ καθαρά, ότι κανένας όπαδός της δημοτικής δε φαντάστηκε ποτέ πως τα ελληνόπαιδα δεν πρέπει στο γυμνάσιο να σπουδάζουνε την αρχαία γλώσσα και τους αρχαίους συγγραφείς. Τώρα, μεταξύ του να σπουδάσουμε τους αρχαίους συγγραφείς και της άτροφίας του μυαλού που προξενούμε σήμερα με την άποστήθιση κανόνων γραμματικής, δυο ώρες κάθε μέρα, από μικρά παιδιά που δε θα τους γνωρίσουν ίσως ποτέ τους αρχαίους συγγραφείς, μεταξύ του να μάθουμε την αρχαία γλώσσα και του να μην έχουμε δική μας, τί απόσταση υπάρχει, αφήνω στον αναγνώστη να έχτιμήσει.

"Ίσως θα πει κανείς, ότι κι' άλλα πράματα μαθαίνουμε στο σχολείο που στους περισσότερους είναι άχρηστα για την ύστερη ζωή. Σε πόσους ανθρώπους χρησιμεύουν ή άλγεδρα και ή τριγωνομετρία;

Τα μαθηματικά είναι μιλά γυμναστική του μυαλού, που όσο κι' αν λησμονηθεί ύστερα, αφήνει στο μυαλό την ευεργετική της επίδραση. Κάνει τον άνθρωπο να αισθάνεται την ανάγκη κάποιας μεγαλύτερης άκριβολογίας στη μελέτη

των φυσικών νόμων. Τὸν διδάσκει ὅτι πέρα ἀπ' τὴν κοινὴ ἀντίληψιν τῶν φαινομένων, πέρα ἀπ' τὴν πρώτη προσέγγιση, ὑπάρχει κάποια ἀνώτερη προσέγγιση, που εἶναι πολλές φορές ἐφικτὴ στὸ ἀνθρώπινο μυαλό. Ὅταν τὸ παιδί κάνει γυμναστικὴ τοῦ σώματος, δὲν ἔπεται πως θὰ γίνει γυμναστής, οὔτε καὶ πως θὰ γυμνάζεται σ' ὅλη του τὴ ζωὴ. Θὰ ἔρθει καιρὸς νὰ τὴν παραιτήσῃ. Καὶ τότε ἀραγε ὅλος ὁ κόπος του πάει στὰ χαμένα; Ὁχι βέβαια. Ἡ γυμναστικὴ αὐτὴ ἔδωκε μιὰ γενναία ὄθηση στὴν ἀνάπτυξη τοῦ οργανισμοῦ του. Καὶ ἂν ἀργότερα εἶναι τέλεια ἀνίκανος νὰ κάμῃ τὴν ἀκρίδα ἢ τὸ μύλο, μολαπαῦτα κάποιο κεφάλαιο ἀπὸ υγεία καὶ δύναμη εἶναι κρυμμένο μὲς στὸν οργανισμό του. Ἀλλὰ δὲν πιστεύω κανεὶς νὰ βρῖσκει πως τὸ φαίτην καὶ φαῖτον, φαίτην καὶ φαίτην, ἔχει τὴν παραμικρὴ τονωτικὴ ἐνέργεια γιὰ τὸ μυαλό!

Λαίπὸν τὸ σχολεῖο μας δὲ διδάσκει τὴ γλῶσσα του, τὸ σχολεῖο μας δὲν ἔχει γλῶσσα! Γλῶσσα του εἶναι ἡ καθαρεύουσα, ἀλλὰ δὲν τὴ θέλει, δὲν τοῦ ἀρέσει, ἔχει λάθη, θέλει διόρθωμα, «δὲν ἐκανονίσθη εἰσέτι», περιμένετε λιγάκι..., μὰ γιατί βιάζεστε;

Σχολεῖο χωρὶς γλῶσσα! Ἄν καταλαβαίναμε καλὰ ὅλο τὸ βάθος που ἔχει αὐτὴ ἡ ἔκφραση, βέβαια θ' ἀποφασίζαμε νὰ διδάξουμε τὴν καθαρεύουσα, καὶ τότε θὰ βλέπαμε μὲ πολλή μας ἀπορία που ἡ καθαρεύουσα δὲν μπορεῖ νὰ διδάχτεῖ. Καὶ τότε θὰ ψηλαφούσαμε μὲ τὰ ἴδια μας τὰ χεράκια τὸ ζήτημα τὸ γλωσσικόν, που θέλουμε νὰ ἀγνοοῦμε καὶ τὴν ὑπαρξὴ του.

Ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ συστήματός μας εἶναι γνωστός. Εἶναι ἡ σημερινὴ μας γλωσσικὴ κατάσταση, που τὴν ἐκθέσαμε λεπτομερῶς στὰ προηγούμενα κεφάλαια. Εἶναι ἡ

ἀχρηστία τῆς καθαρεύουσας στὸν κοινὸ διάλογο καὶ στὸν κύκλο τῶν αἰσθημάτων. Εἶναι ἀκόμη, ὅτι ὁ νέος, τελειώνοντας τὴς ἐγκυκλοπαιδικῆς του σπουδῆς, δὲν μπορεῖ σ' αὐτὴν τὴ γλῶσσα νὰ ἐκθέσῃ κάθε σκέψη του ελεύθερα, ἀβίαστα, φυσικά, καὶ ὅτι, καὶ σ' ἐκείνον ἀκόμη τὸν κύκλο ἔπου ἔμαθε πραγματικῶς νὰ τὴ μεταχειρίζεται, μόνο μὲ τὴν προσήλωσιν τῆς προσοχῆς κατορθώνει νὰ ἀποφεύγῃ τὰ λάθη. Ἀρκεῖ νὰ θέλῃ κανεὶς, γιὰ ν' ἀκούσῃ ἀπὸ μορφωμένους ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ ἐπίσημα βήματα: οὔτινες καλλιερῶσι, αἱ διάφοροι ὁπαί, αἱ ἀκτῖναι, θὰ ἦτο καλὸν ἂν ἐγένετο μία δοκιμὴ, χρίρει ἄκρας υγείας, δὲν ἀξίζει ἀναγραφῆς κἄν, συντάσσεται πρὸς τῆ γνώμη, θὰ εἰσιώπει, εἰς τὸ δοχεῖον τοῦτο εισοράγομεν, ἂν δὲν ἀπέθνησκε θὰ προήγαγε τὴν ἐπιστήμην, χρώμεθα τοῦ φαρμάκου, ... Ἴδου καὶ γραφτά:

«μετέδῃ παρὰ τῷ Γ. Προξενεῖω»

«Ἐμπρὸς» 23 Ἀπρ. 04, σ. 3, στ. 6.

«ἐξέφρασαν ἐκ μέρους τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν τὴν ἐπιτοῦ λύπην»

στὸ ἴδιο ἄρθρο.

«Εἰδοποιήθησαν... ὅπως εἰσὶν ἔτοιμοι»

«Ἐστία» 3 Μαρτ. 03, σ. 4, στ. 3.

«Καὶ μέχρι μὲν τινος σημείου ἔχουν φθάσει δὲν ἐγνώσθη» «Χρόνος» 13 Ὀκτ. 03, σ. 2, στ. 7.

«Ἐνισχυθεισῶν τῶν ἀγημάτων»

«Ἀθηναί» 3 Μαΐου 04, σ. 3, στ. 4.

«Ἐπὶ γαιῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ δημόσιον»

«Ἐστία» 6 Αὐγ. 04, σ. 3, στ. 1.

«Τῶν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα μεταβάντων ἐν Παρισίαις θιάσων» «Ἐστία» 25 Αὐγ. 04, σ. 1, στ. 5.

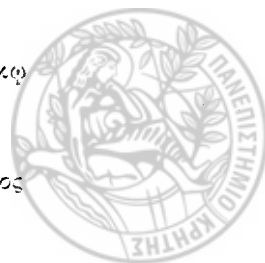
«Ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῶν, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει»

«Ἐστία» 13 Νοεμβρ. 04, σ. 3, στ. 1.

- «Ἀπωλέσθη κύβητα». Ἰδιο μέρος, στ. 4.
 «Τὸν εἶχον ἀπαγάγει ἀγνωστὸν που»
 «Καιροὶ» 23 Νοεμ. 04, σ. 4, στ. 1.
 «Τὰ θηρία ἀγνωστὸν πως ἐξαγριωθέντα»
 «Ἐστία» 21 Αὐγ. 05, σ. 2, στ. 1.
 «Ὁ Κουροπάτιν ἐπικαλεῖται εἰρήνην»
 «Ἀθήναι» 4 Μαρτ. 04, σ. 3, στ. 5.
 «Ὁ ναύαρχος Σκρόδλωφ μεταβαίνει ἐν Πετρούπολει»
 «Ἀκρόπολις» 18 Δεκεμ. 04, σ. 1, στ. 4.
 «Ἡρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ σοβάρων μελετῶν, ὅπως τὰ ἀποτελέσματα εἰσὶν ἐπιτυχῆ»
 «Ἐμπρός» 3 Νοεμ. 04, σ. 1, στ. 5.
 «Τὴν ἐέργειαν εὐρέων ἀνακρίσεων»
 «Ἐστία» 16 Ἀπρ. 05 σ. 3, στ. 1.
 «...προσκαλοῦνται οἱ κατέχοντες γραμμᾶτια... νὰ παραδώσωσι ταῦτα εἰς τὸ Ταμεῖον... ἐπ' ἐπιστροφῇ τοῦ παρ' αὐτοῖς καταβληθέντος τμήματός». Δήλωση τῆς Βιομ. Τράπεζας, «Ἀθήναι» 1 Ὀκτ. 04, σ. 3, στ. 4.
 «Τὴν θρεπτικὴν ἀξίαν πάντων τῶν τροφῶν ἡμῶν»
 «Ἀθήναι» 5 Ἀπρ. 05, σ. 4, στ. 2.
 «εἶχε ριφθῆ ἀγνωστον ὑπὸ τινων»
 «Ἐστία» 17 Ἰουνίου 06, σ. 1, στ. 2.
 «Κάποια βρῦσι τῆς συναικίας ἐκρέει ἰωδοφόρμιον»
 «Ἐστία» 28 Νοεμ. 04, σ. 4, στ. 2.
 «τὴν συνέντευξιν, μεθ' ἧς περιεκόσμησε τὰς στήλας αὐτῆς» «Σκρίπ» 7 Φέβρ. 06, σ. 2, στ. 5.
 «τὴν ἐμπιστοσύνην μεθ' ἧς περιέδαλεν αὐτὴν»
 «Σκρίπ» 28 Μαρτ. 06, σ. 1, στ. 1.
 «τοῦθ' ὅπερ ἀσυγγνώστως κατακριτέον»
 «Ἀκρόπολις» 28 Ἀπρ. 06, σ. 1, στ. 3.
 «Ἐἰσελθὼν ἐν τῇ γραφείῳ»

- «Ἀκρόπολις» 1 Μαΐου 06, σ. 3, στ. 5.
 «συνεπαῖα ἐνεργειῶν παρὰ τῷ Γ. Ἐπιθεωρητῇ Χιλμῆ Πασσά καὶ τοῖς προξένους τῶν Μ. Δυνάμεων»
 «Καιροὶ» 26 Μαΐου 06, σ. 4, στ. 3.
 «λαμπρότατον ἄρθρον διασηῶν μεγάλων καὶ βαθειῶν γνώσεων τῆς ἀρχαιότητος»
 «Ἀκρόπολις» 29 Μαΐου 06, σ. 1, στ. 7.
 «ἐκφρασιν βαθυτάτως μελαγχολικὴν»
 «Ἀθήναι» 8 Ἰουνίου 06, σ. 1, στ. 2.
 «ἄνδρες κτήσαντες ἤδη τὴν φήμην των»
 «Ἀθήναι» 10 Μαρτ. 06, σ. 1, στ. 1.
 «Συγχάριζω ὑμῖν ὡς πρόεδρον καὶ δι' ὑμῶν Ὀλυμπιονίκας». «Μὲ ἐνέπλησε χαρὰν ἄφατον»
 «Ἀκρόπολις» 17 Ἀπρ. 06, σ. 2, στ. 7.
 «Ἡὺχαρίστησε τὸ Ράιχσταγ διὰ τὰς ἐνδεικνυμένας συμπαθείας»
 «Ἀθήναι» 2 Μαΐου 06, σ. 3, στ. 4.
 «Ἐπὶ τῆς διὰ τοῦ φαρμάκου ὑμῶν τελείας θεραπείας τῆς ἀδελφῆς μου εὐχαριστῶ πολὺ»
 «Σκρίπ» 2 Ἀπρ. 06, σ. 3, στ. 4.
 «Ἐφ' ὅσον δὲν καθάρωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ρύπου τοῦ τρόπου καθ' ὃν δέον νὰ πολιτευώμεθα»
 «Ἀθήναι» 1 Ἰαν. 07, σ. 1, στ. 2.
 «... δὲν ἀποδεικνύει ἐὰν οἱ νεωστὶ νυμφευθέντες ζοῦν εὐτυχεῖς»
 «Ἀθήναι» ἰδ. φύλ. σ. 1, στ. 2.
 «... νὰ διαταράξωσι τὴν εἰρήνην, ἧς περὶ πολλοῦ ποιῶνται...»
 «Ἀθήναι» ἰδ. φύλλο σ. 2, στ. 1.
 «Ἴδου τὰ φάσματα τῶν μεγαλοεργῶν τῆς Ἐποποιίας τοῦ 21, ὑπενθυμίζουσαι εἰς ἡμᾶς...»

- «'Αθήναι» ἴδ. φύλλο σ. 2, στ. 3.
 «... ἀπεφασίσθη, ὅπως ἐν ἡ περιπτώσει αἱ συζητήσεις
 λήξουν προγενεστέρως, θὰ ἀρχίσῃ...»
 «'Αθήναι» ἴδ. φύλλο σ. 3, στ. 3.
 «Ἰτίς (ὁδός) ἔδριθε κόσμου ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν πεζο-
 δρομίων ἰσταμένου»
 «Ἐμπρός» 11 Μαΐου 07, σ. 4, στ. 3.
 «Οἱ πρόξενοι διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας, ἀμφότεροι δὲ
 παρουσιάστησαν χωριστά»
 «Ἐμπρός» 12 Μαΐου 07, σ. 4, στ. 2.
 «ὀλίγου δεῖν γὰ συνέτριβε τὴν ἄμαξαν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ
 ἐπιβαίνοντας»
 «Ἐμπρός» 18 Μαΐου 07, σ. 3, στ. 5.
 «Τὸ Δ. Συμβούλιον... ἐν σώματι μεταδὴν ἐν τῷ οἴκῳ
 τοῦ Ὑπουργοῦ»
 «Ἐμπρός» 21 Μαΐου 07, σ. 4, στ. 5.
 «Ποία μεγαλειτέρα ἀπόδειξις τούτου ἐκ τοῦ γεγονότος
 ὅτι...»
 «Σκρίπ» 19 Ἰουνίου 07, σ. 2, στ. 3.
 «Ἡ ἐπιφάνεια ἣτις ἔχει σπαρῆ ὑπὸ οἴτου»
 «Σκρίπ» 20 Ἰουνίου 07, σ. 2, στ. 4.
 «συνελθόντες ἀπὸ κοινοῦ...»
 «Σκρίπ» 21 Ἰουνίου 07, σ. 3, στ. 2.
 «συνομιλοῦσι μετ' ἀπαθείας πρὸς τοὺς περιστοιχίζοντας
 αὐτοὺς» «'Αθήναι» 6 Ἰουνίου 07, σ. 2, στ. 1.
 «ἐγκατέλιπε διαθήκηγ...»
 ἴδιο φύλλο, σ. 2, στ. 2.
 «κατηγορούμενος διὰ πλείστων καθ' ἡμετέρων ἐγκλη-
 μάτων» «Ἐμπρός» 7 Ὀκτ. 07, σ. 3, στ. 5.
 «θέλει ὅπως αὐτοπροσώπως ἀντιληφθῆ»



- «'Ακρόπολις» 8 Ἰουνίου 07, σ. 3, στ. 3.
 «ὅς κίτις τοῦ φόνου ὑπῆρξε...»
 «'Αθήναι» 20 Ἰουνίου 07, σ. 4, στ. 3.
 «Ἐν τῷ χωρίῳ Τόπλιτς, τετράωρον ἀπέχον τοῦ Μο-
 ναστηρίου» «'Ακρόπολις» 5 Ἰουλ. 07, σ. 4, στ. 1.
 «Εἰς ὅλους ἀπαξάπαντας τοὺς δῆμους τῆς ἐπαρχίας
 του...» «'Ακρόπολις» 6 Ἰουλίου 07, σ. 1, στ. 4.
 «Ἡ κατάστασις τοῦ οὐδένα κίνδυνον ἐμπνέει»
 «'Ακρόπολις» 16 Ἰουλίου 07, σ. 4, στ. 1.
 «Ἐν αὐτῷ εἰσῆλθον ὄλοι...»
 «'Αθήναι» 4 Αὐγ. 07, σ. 2, στ. 1.
 «Εἰσελθόντες ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ ὑπουργικῷ γραφεῖο...»
 «Ἐμπρός» 30 Σεπτ. 07, σ. 2, στ. 5.
 «καὶ θέσῃ ἐν χρήσει τὸ τμήμα τούτο»
 «τὸ προσεχῶς τετησόμενον εἰς κοινήν χρῆσιν»
 στὸ ἴδιο ἔρθρο. «Ἐμπρός» 7 Νοεμ. 07, σ. 4, στ. 4
 καὶ 5.
 «Εἰσῆλθεν ἐν αὐτῷ ὁ κ. Π. Γ.»
 «Ἐμπρός» 23 Δεκ. 07, σ. 2, στ. 5.
 «Ἐξ ὀνόματος τῆς ἀξιοπροπέας τοῦ Πανεπιστημίου
 ἡμῶν, καὶ (ἐξ ὀνόματος) τῆς ἐντολῆς τῆς Πολιτείας, ἣς
 μέλη τυγχάνομεν, καὶ (ἐξ ὀνόματος) τοῦ προορισμοῦ ἡμῶν
 ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ...» «... ἐντολὴν ἀνατεθεῖσαν διὰ ρεύματος
 αἵματος...» «... ἀποδοκιμάζομεν τὴν στάσιν τῆς ὁμάδος
 τῶν φοιτητῶν τὴν μεταβάσαν παρὰ τῷ κ. Δ...» Δήλωσις
 φοιτητῶν. «Σκρίπ» 22 Ἰουν. 03, σ. 1, στ. 2.
 «Ὅποιος ἀγαπᾷ γὰ παρατηρεῖ καὶ γὰ ἐρμηνεύει τὰ φαι-
 νόμενα ἔχει πολὺ ζουμί γὰ βγάλει ἀπ' τὰ ἀνωτέρω παρα-
 δείγματα. Ὅποιος βαριέται τέτοιες δουλιές, τὰ φορτώνει ὅλα
 στὸ «ἐλλειπές σύστημα τῆς ἐκπαιδεύσεως» καὶ ἡσυχάζει ἢ
 καρδούλα του. Ὅχι, δὲ χρειάζεται κανένα σύστημα, οὔτε

λειψό ούτε τέλειο, για να μάθει ο άνθρωπος να λέει σωστά πηγα στο σπίτι μου ή πηγα στο Προξενείο. Χρειάζεται μόνον να μην είναι ήλιθιος, και να ζει με ανθρώπους που μιλούν την ίδια γλώσσα. "Όταν όμως θέλετε να τον μάθετε να το λέει σε κάποιαν άλλη γλώσσα που ούτε σεις δεν τη μιλούσατε, τότε βέβαια θα σας πει μετέβην παρά τη οικία μου ή μετέβην εν τη οικία μου.

Άπροσεξίες, θα πείτε. Μά για άπροσεξίες και εγώ τα παραδέχομαι; δηλαδή παραδέχομαι πως άμα προσέξουμε δεν κάνουμε κανένα άπ' αυτά τα λάθη. Άλλά όταν ο άνθρωπος μιλεί μιá γλώσσα φυσική, και μάλιστα δική του, δε χρειάζεται προσοχή για ν' αποφεύγει τα λάθη. Είναι αδύνατο να πούμε στο δοχείο αυτό βάλουμε, αντί βάζουμε, ή πηγα στου Γ. Προξενείου, γιατί άγρυπνά το αίσθημα μέσα μας και μάς δίνει μιá γροθιά τη στιγμή που κάνουμε το λάθος. Βέβαια θα ήμουν υπερβολικός, αν έλεγα πως τάχα επειδή κάνουμε το μήνα μιá φορά ένα τέτοιο λάθος, άρα δε μάθαμε την καθαρεύουσα. "Όχι, τη μάθαμε, αλλά δεν είναι γλώσσα μας. Σημειώστε που αυτά τα λάθη πέρασαν άπαρατήρητα από συντάκτη, από στοιχειοθέτη, από διορθωτή κι' από χιλιάδες άναγνώστες, γιατί είναι βέβαιο ότι κι' άπ' αυτούς λίγοι τα πρόσεξαν.

Το γενικό συμπέρασμα άπ' αυτά τα λάθη είναι ότι ή καθαρεύουσα έχει σκοτώσει το αίσθημα της κυριολεξίας. Έχουμε ένα σακκι λέξεις, και χώνουμε το χέρι και βγάζουμε. Το μόνο πραγματικό αίσθημα που οδηγεί την καθαρεύουσα είναι ένα αίσθημα άρνητικό: ότι δεν πρέπει να το πεις έτσι. Αυτό συνοδεύει τον άνθρωπο, ως που να τον βγάλει άπ' τη φυσική του γλώσσα, κι' εκεί, στο σύνορο, τον άποχαιρετά. «Την περιέβαλε μετ' έμπιστοσύνης». Σά να λέμε ντύθηκα μετά του παλτου μου. «Περικοσμώ τας

στήλας μετά της συνεντεύξεως». Οι στήλας έμειναν άδειες, και γύρω γύρω μπήκε ή συνέντευξη, ως είδος κορνίζα. Αυτό βγήκε άπ' το σακκι εκείνη τη στιγμή. «"Ο κόσμος έστατο ένθεν και ένθεν των πεζοδρομίων». Τα πεζοδρόμια είττανε βέβαια στη μέση του δρόμου.

Άν έξακολουθούσαμε να καταστρώνουμε παραδείγματα, έννοείται που δε θα τελειώναμε ποτέ. "Ορίστε κι' ένα διδαχτικό βιβλίο που ρωτά: «"Οποία θα είναι ή τιμή της δακτύλου; "Οπόσας δακτύλων έξ εκάτερου δένον να λάβη; "Οποίον το επιτόκιον;». Άκούστε κι' ένα γυμναστή που διατάζει: «Διά του παραγγέλματος «έν» θα προβάλετε κτλ.». "Ηθελε να πει «με το παράγγελμα...». Άλλά δεν πρέπει να πει μέ λοιπόν χώνει το χέρι στο σακκι και βγάζει μιá πρόθεση.

Ίδιαιτέρως είναι φανερό ή ψευτιά της δοτικής. «Είσελθόν έν τω γραφείω», «μεταβαίνει έν Πετρούπολει», «των μεταδάντων έν Παρισίοις θιάσων», «ετέθη εις χρήση» και «ετέθη έν χρήσει».... Είπαμε να τη μάθουμε τη δοτική, μά σάμπως την παραμάθαμε; κοντεύουμε να γίνουμε κι' άπ' τους άρχαίους πιδ άρχαίοι. Άντίκρυ σ' αυτά βάλετε τώρα τα ακόλουθα, όπου ή δοτική έπρεπε να μπει: «Συλλαλητήρια εις τας έπαρχίας», «αί εκλογαί εις τας Πάτρας», «βροχή εις τον Πύργον», «τρικυμία εις το πέλαγος», που τα διαβάσετε κάθε μέρα στις έφημερίδες, και κλίνετε το κεφάλι μπροστά στην άτσαλένια λογική του συμπεράσματος: "Ότι ή δοτική δεν είναι δική μας, ότι δεν αντιπροσωπεύει ψυχική ανάγκη για το σημερινό Έλληνα, και ότι μπαίνει με την προσπάθεια ή προσπάθεια με τον καιρό γίνεται συνήθεια, δηλαδή δε συνοδεύεται από προσοχή και τότε ή άκυβέρνητη δοτική μάς ξεγελά και μπαίνει εκεί που δεν πρέπει.

Το σχολείο, που κατόρθωσε τόσα πολλά πράματα, μάς

υπόκειται και κάτι άλλο ακόμη: να κάμει τή γλωσσική ένοποίηση του Έθνους. Καθώς ξέρετε δά, ένας από τους λόγους που μάζ είναι απαραίτητη ή καθαρεύουσα είναι που χρησιμεύει για να συνεννοούνται οι διάφοροι Έλληνες μεταξύ τους. Άξαφνα αν είστε Άθηναίος, το παίραμα είναι πρόχειρο: Παίρνετε έναν Άγγιαλίτη πρόσφυγα και τον ρωτάτε: «Πηγαίνεις στο σπίτι σου;». Θα σας απαντήσει «Δέ σας έννοω, Κύριε». — «Μεταβαίνεις εις τήν οίκίαν σου;». — «Ά μάλιστα, τώρα σας έννοω. Πηγαίνω δέν ξέρω τί θα πεί. Έμεις λέγει παγαίνω μήπως άραγε είναι το ίδιο;» Μυστήριο μεγάλο, πώς κατορθώνουν άνθρωποι έξυπνοι να βρίσκουν, ότι ένα έθνος που μιλάει μιά γλώσσα, για ν' αποκτήσει γλωσσικό δεσμό, χρειάζεται μιάν άλλη γλώσσα, που δέν τή μιλάει.

Λοιπόν, σύμφωνα με αυτήν τήν αρχή, τά ξενόφωνα Έλληνόπαιδα τής Μακεδονίας τήν καθαρεύουσα πρέπει να σπουδάσουνε στο σχολείο, που δέν τή μιλάει ο δάσκαλος, για να μάθουνε να μήν τή μιλούν, κ' έτσι θ' αποκτήσουν συνείδηση τής εθνότητάς τους, γιατί αν μεταχειριστούν ως όργανο τής διδασκαλίας τή δημοτική, τότε θα μάθουν τή γλώσσα που μιλούν και οι έλληνόφωνοι άδερφοί τους, δηλαδή τή γλώσσα που μιλούν, με κάτι λέξεις εδω κ' έχει διαφορετικές, δλοι οι Έλληνες, και επομένως τότε ή γλωσσική ένότητα του Έλληνισμού δε θα κατορθωθεί. Αυτή είναι ή λογική που κυριαρχεί σήμερα, αυτή έχει τά σηήπτρα, και αν τολμήσετε να τή χτυπήσετε, το λιγότερο που έχετε να πάθετε είναι να σας πάρει κατά μέρος ένας φίλος σας, και να σας συμβουλέψει, και για το καλό το δικό σας και για το καλό του Έθνους, να καθήσετε φρόνιμα.

Υπάρχει όμως και μιά άλλη λογική, λιγότερο σόφη αλλά πιο κρυσταλλένια, που λέει ότι, αν τήν καθαρεύουσα

δέν τή μαθαίνει να τή μιλάει το παιδί εκείνο που οι γονοί του μιλούνε μιά γλώσσα ανακατωμένη και με καθαρεύουσα, πολύ λιγότερο θα τή μάθει το παιδί που στο σπίτι του μιλάει βουλγάρικα, τούρκικα ή βλάχικα. Και τής άπλής αυτής λογικής το θλιβερό συμπέρασμα είναι, ότι το ελληνικό έθνος, στον άγωνά τής ύπεροχής έναντίον των αντιπάλων του, έχει ένα ανυπολόγιστο μειονέκτημα, τήν ψεύτικη γλώσσα του σχολείου, και ότι θα είτανε άσυγκρίτως εύκολότερος ο άγώνας, αν είχε τά πόδια του ελεύτερα απ' τά πέδικλα του προγονισμού.

Τά συμπεράσματά μας :

1. Το σχολείο μας είναι άνίκανο να επιδράσει στην καρδιά του παιδιού και να καλλιεργήσει μεγάλα αισθήματα.
2. Η γλώσσα του σχολείου μας είναι για το παιδί μιά στενή φασκιά που έμποδίζει τήν ελεύτερη κίνηση, και επομένως τή φυσική ανάπτυξη, του μυαλού του.
3. Το σχολείο μας καλλιεργεί τήν κλίση προς τον παπαγαλλισμό, και επομένως τήν επιπολαιότητα.
4. Το σχολείο κληροδοτεί στο παιδί για όλη του τήν ύστερη ζωή τήν άδιαφορία προς το βιβλίο.
5. Η διγλωσσία του σχολείου μας έχει επίδραση και στο ήθικó του παιδιού: το μαθαίνει να μήν παρουσιάζει ποτέ τά νοήματά του με τή φυσική τους μορφή, παρὰ να τά μεταμορφώνει όσο μπορεί, κ' έτσι το συνειθίζει στην υποκρισία.
6. Το σχολείο είναι φραγμός για τή γλωσσική προσέγγιση των ξενόγλωσσων Έλλήνων στη μεγάλη μάζα του Έθνους, γιατί αντί να τους μάθει τή γλώσσα που μιλάει το Έθνος σήμερα, τους μαθαίνει εκείνη που μιλούσε προ δυο

χιλιάδες χρόνια. Όσοι απ' αυτούς μαθαίνουν να μιλούν τή γλώσσα μας, τή μαθαίνουν απ' τὸ ἔθνος κι' ὄχι απ' τὸ σχολεῖο.

7. Τὸ σχολεῖο, που ἀνασκευάσθηκε γιὰ νὰ φτιάσει τὴν πανελλήνια γλώσσα, σὰ νὰ μὴν ὑπῆρχε, δὲν ξέρει ἀκόμη ποιά εἶν' ἡ δική του γλώσσα. Καὶ τέλος

8. Τὸ σχολεῖο, που ὑποσχέθηκε νὰ διαδώσει τὴν καθαρῆουσα σ' ὅλο τὸ ἔθνος, δὲν τὴν διάδωσε ἀκόμα μέσα στοὺς τέσσερεις τοίχους του.



ΜΗΔΙΛΙΒΡΟΙ

Πῶς ἀλλάζουν ὄψη τὰ ζητήματα ἅμα μελετηθοῦν! «Τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης ὑποπίπτει εἰς τὴν κοινὴν αἴσθησιν». «Πᾶς ἄνθρωπος ἔχων τὸν κοινὸν νοῦν...» Ἄλλωςτε «ἔχομεν τοὺς φιλόλογους οἱ ὅποιοι εἶναι ἀρμόδιοι διὰ νὰ τὸ λύσουν».

Ὅστε φιλόλογοι οὔτε κοινὸς νοῦς· καλὴ θέληση, μελέτη, καὶ παρατήρηση. Οἱ φιλόλογοι τελευταῖοι θὰ τὸ καταλάβουν. Οἱ φιλόλογοι δὲν ἀδαιῶνται· ἔχουν τώρα νὰ κάμουν τὸν κτηματῖαν : κτηματικόν, καὶ τὴν ἐπιτροπὴν : ἐπιτροπειάν. Ἔχουμε πάντα δουλιές. Οἱ φιλόλογοι μοιάζουν τοὺς παπουτσηδῆς ἐκείνους, που ἐνῶ σὰς πονεῖ τὸ παπούτσι, αὐτοὶ σὰς βεβαιώνουν ὅτι σὰς πηγαίνει πολὺ καλά, καὶ μόνο ἔταν φορηθῶν πως θὰ χάσουνε τὸν πελάτη ἢ ἀποφασίσουν νὰ μεγαλώσουν τὰ μέτρα του. Ὁ κοινὸς νοῦς; Καὶ παιὸς ἄλλος εἶτανε που ἔλεγε μιὰ φορά, πως εἶναι γιὰ τὸ φρενοκομεῖο ἐκεῖνος που φαντάζεται ὅτι σὲ ἄλλο μέρος τῆς γῆς οἱ ἄνθρωποι στέκονται ἀνάποδα, κρεμασμένοι μὲ τὸ κεφάλι κάτω; Καὶ ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔμαθε ἀκόμα νὰ δυσπιστεῖ στὸν κοινὸ νοῦ.

Ἄρχοῦν αὐτά. Ἄν ὁ ἀναγνώστης μου, φτασμένος σ'

αυτό το σημείο της μελέτης μας, διατάζει ακόμη να υπογράψει το συμπέρασμα ότι με την καθαρύουσα δε θα μπορούμε ποτέ στο όριστικό στάδιο της εθνικής προκοπής, τον παρακαλώ να με συχωρέσει για τον κεφαλόπονο που του προξένησα, και να μην κάμει τον κόπο να προχωρήσει παρακάτω. Γιατί την πρόταση αυτή από δω και πέρα θα τη δεχτούμε πιά ως αποδειγμένη, και θα εξετάσουμε τώρα τις αναγκαίες συνέπειες που φέρνει μαζί της.

Και παρουσιάζεται πρώτο πρώτο το ζήτημα: Ἡ δημοτική θα μπορέσει ν' αναπληρώσει την καθαρύουσα; Και ὅλο ἐκεῖνο τὸ γλωσσικὸ κεφάλαιο που εἶναι ἀποταμιευμένο μέσα στην καθαρύουσα τί θα γίνει; Θα χρειαστεί να τὸ ξανακτιάσουμε; Και ἂν βρούμε δυσκολίες; και βέβαια θα βρούμε... Τί λέτε; Γυρίζουμε πίσω; Μήπως εἶναι ἀργά πιά τώρα;

Και εἶναι πολλοὶ που γυρίζουν πίσω. Ἀλλὰ ἂν ἡ σκέψη αὐτὴ ἐπιτρέπεται σ' ἓνα ἄτομο, που βρίσκει ὅτι λίγα χρόνια ἔχει να ζήσει και δὲν εἶναι καιρὸς πιά για να ἐπιχειρήσει μιὰ σπουδαία μεταβολή στην ζωή του, εἶναι ἀπλῶς ἐγκληματική ἅμα ἐφαρμοστεί σ' ἓνα ἔθνος που πρέπει να τὸ θεωροῦμε ὡς τὸ ἔμβρυο ἑνὸς μεγάλου ἔθνους τοῦ μέλλοντος.

«Θὰ μπορέσει να τὴν ἀναπληρώσει;» Βέβαια οἱ ἐρχόμενες γενεὲς θὰ γελοῦνε με τὴν ἀπλοϊκὴ ἐρώτηση. Μὰ δὲν εἶδαμε ὡς τώρα κανένα ἔθνος, που να μὴν τοῦ κάνει ἡ γλῶσσα του και να πάει στο παζάρι για να διαλέξει μιὰν ἄλλη. Δὲ σὰς φαίνεται περίεργο, ὅτι τὰ τρία τέσσερα ἔθνη που κάνουν σήμερα τὴν πρωτοπορεία τοῦ πολιτισμοῦ, αὐτὰ ἀκριβῶς ἔχουν και τις τελειότερες γλώσσες; Στὴ γαλλικὴ και στην ἀγγλικὴ ἐκφράζω τελειότερα τὴν ἰδέα μου παρά στην ἀρμένικη και στην βουλγαρικὴ. Τί περίεργη σύμπτωση!

Ἡ μήπως δὲν εἶναι σύμπτωση; Ἡ μήπως αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχουν γλώσσες προορισμένες, και ὅτι ὁ ἄνθρωπος μορφώνει τὴ γλῶσσα και ὄχι ἡ γλῶσσα τὸν ἄνθρωπο;

Και πὼς θὰ κάμει για να τελειοποιηθεῖ; Ὅπως ἔκαμαν ὅλες οἱ γλώσσες. Πρῶτα θὰ συγκεντρώσει τὸ πλῆθος ἀλλὰ σκόρπιο ὕλικό της: κι ἂν τὴς λείπει τίποτα, θὰ τὸ πάρει ὅπου τὸ βρεῖ, ναί, ἔτσι, χωρὶς καμιὰ ντροπή, ἀπ' τὴν καθαρύουσα, ἀπ' τὴν ἀρχαία, ἀπὸ ξένες γλώσσες...

Πὼς εἶπατε; Και τί θὰ γίνουν τὰ παραγγέλματα τῆς γλωσσικής ἠθικῆς που ἔχουμε ἐμεῖς ἐφεύρει; Ξένες λέξεις δὲν ἐπιτρέπονται: «Ὁὐ κλέψεις!». Ἀπ' τὴν καθαρύουσα τὸ ἴδιο: «Ὁὐ ἐπιθυμήσεις τὰς λέξεις τοῦ πλησίον σου». Μὰ εἶναι ἀστείον ἐπὶ τέλος να μὴ θέλητε να γράψετε τὴν καθαρύουσαν και ὁμῶς να δανείζησθε ἐξ αὐτῆς λέξεις! Λίγη φιλοτιμία δὲν ἔχετε; Ἀπ' τὴν ἀρχαία; Μὰ τότε ὀφείλετε να γράφετε τὴν ἀρχαίαν!

Ἄλλοῦ τὴν ξεινάξαμε αὐτὴ τὴ sui generis ἠθικὴ. Ἄν εἶναι ἀνήθικο τὸ δέντρο που βυζαίνει τὴ γῆ, κι ἂν εἶναι κλέφτρα ἡ μέλισσα, που ρουφᾷ τὸ μέλι ἀπ' τοὺς ἀνθούς τότε πρέπει κι ἐμεῖς να κλειστοῦμε στο γλωσσικὸ μοναστήρι μας και να κακιώσουμε με τὸν κόσμο.

— Μὰ πὼς να κάμω ἐγώ, κύριε, που διαβάζω τοὺς δημοτικούς συγγραφείς και δὲν καταλαβαίνω ἓνα σωρὸ λέξεις; Μοὶ ἀπαντᾷτε ὅτι πρέπει να τὰς μάθω. Ἀλλὰ δὲν βλέπετε εἰς ποίαν ἀντίφασιν εὐρίσκεσθε, ὅταν ἀφ' ἑνὸς βεβαιώνετε ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα μου και ἀφ' ἑτέρου μοῦ λέτε να τὴ μάθω;

Ἄς τὴν εξετάσουμε αὐτὴν τὴν ἀντίφασιν. Ἄν πάρουμε πρῶτα μιὰ γλῶσσα ἀπὸ καιρὸ καλλιεργημένη, θὰ παρατηρήσουμε ὅτι, ἐξὸν ἀπ' τὸν κορμὸ τῆς γλώσσας, που τὸν κατέχουν ὅλοι, κάθε ἄνθρωπος, κατὰ τὸν κύκλο ὅπου ζεῖ

καὶ κατὰ τὴ δουλιὰ που κάνει, ἔχει κ' ἓνα εἰδικὸ λεξιλόγιό δικό του, που οἱ ἄλλοι δὲν τὸ καταλαβαίνουν. Δὲ θὰ ποῦμε βέβαια πως δὲν ξέρει ὁ Γάλλος τὴ γλῶσσα του, ἐπειδὴ ἀγνοεὶ πῶς λένε τὸ καθένα ἀπ' τὰ ἐργαλεῖα τοῦ σιδερά καὶ τὰ διάφορα πανιά τοῦ καραβιοῦ. Θὰ ποῦμε πως δὲν ἔκαμε σιδεράς ἢ ναύτης. Καὶ τί θὰ κάμει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ἅμα τὰ βρεῖ σ' ἓνα βιβλίο, ἢ ἅμα χρειαστεῖ νὰ τὰ γράψει; Μήπως θ' ἀνοίξει τὸ λεξικὸ τῆς λατινικῆς; Ὅχι, θ' ἀνοίξει τὸ γαλλικὸ λεξικόν. Καὶ πῶς ἔγινε τὸ γαλλικὸ λεξικόν; Ἐγινε μὲ τὴ συνεργασία τοῦ σιδερά, τοῦ μαραγκοῦ καὶ τοῦ ναύτη· συμμαζεῖστηκε τὸ σκορπισμένον ὕλικόν τῆς ἐθνικῆς γλώσσας.

Ἄν περάσουμε τώρα στὴν περίπτωσιν τῆ δικῆ μας, θὰ ἴδωμε ὅτι ὁ κύκλος τῶν λέξεων που ἀγνοεὶ ὁ καθένας μας εἶναι κάπως πλατύτερος, ὅτι μᾶς εἶναι ἀγνωστες καὶ πολλὰς λέξεις τῆς γενικότερης ἀνάγκης, στοιχεῖα χρησιμώτατα τῆς ἐθνικῆς γλώσσας, που ζοῦν καὶ βασιλεύουν, ἐννοεῖται, στὸ στόμα τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ που ἡ ἐκπαιδεψὴ μας κατέρθρωσε νὰ μᾶς πείσει πως δὲν ὑπάρχουν, μὲ τὴ βοήθεια τῶν μηδενικῶν που θὰ ἔπαιρνε κάθε ἀνόητος μαθητῆς που θὰ εἶχε τὴν τόλμη νὰ τὰ μεταχειριστεῖ. Καὶ ἀφοῦ ἀπαγορεύτηκε σ' αὐτὰς τίς λέξεις ἢ κυκλοφορία ἀπάνω στὸ ἐθνικὸ ἔδαφος, εἶναι πολὺ φυσικὸ ἂν ὕστερα ἢ δεσποινὶς Φιφὴ ἢ Φωφὴ ἢ Λιλὴ, που ἀνατράφηκε μέσα στὸν τεχνητὸ κύκλον τοῦ σχολείου, που δὲ γνώρισε καμμιάν ὄψιν τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, δὲν καταλαβαίνει τοὺς δημοτικὸς συγγραφεῖς. Καὶ τοὺς κατηγορεῖ πως μεταχειρίζονται ἀνύπαρχτες λέξεις, ἀντὶ νὰ κατηγορήσῃ τὴν ἐκπαιδεψὴ τῆς που δὲν τὴν ἄφησε νὰ τίς μάθει, που τῆς ἀπαγόρευσε τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὸ ἔθνος τῆς, που τὴν ἐμπόδισε νὰ καταλάβει καλὰ καλὰ σὲ ποῖο ἔθνος ἀνήκει.—Τί θὰ πεῖ, μαμά, στροῦγγα καὶ ροδάμι,



λογοκεδιὰ καὶ διάσελο; — 'Je ne sais pas, ma fille· εἶναι πιθανῶς ξένα· λέξεις· en tout cas εἶναι ἐκφράσεις τοῦ ὄχλου.

Καὶ τώρα μερικοὶ λόγιοι βλαθῆκανε μὲ ἀγάπη καὶ μὲ αὐταπάρνησιν νὰ διορθώσουνε σιγὰ σιγὰ τὴ βλάβη που ἔγινε ἴσα μὲ σήμερα, νὰ κάμουν τὴν περισυλλογὴν τοῦ ἐθνικοῦ θησαυροῦ καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐθνικῆς συνείδησιν. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι φανερό πως ἔχουνε δικαίωμα στὴν ἐθνικὴν εὐγνωμοσύνην.

Καὶ ἀφοῦ συγκεντρώσει τὸ σκορπισμένον ὕλικόν τῆς ἢ γλῶσσα, θὰ κοσκινίσει, θὰ ζυμώσει καὶ θὰ πλάσει.

— Ἄλλὰ ποῖαν δημοτικὴν ἐννοεῖτε; Μήπως τὴν μαλλιάρην; ἢ, ἓνα ὀρθότερον εἴπωμεν, τὴν μαλλιάραν; Ἄν ἐννοεῖτε τὴν ἀληθινὴν δημοτικὴν, δηλαδὴ τὴν γλῶσσαν τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων, αὕτη εἶναι βεβαίως ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν γλῶσσα. Ἄλλὰ προκειμένου περὶ ταύτης πάντες συμφωνοῦμεν, οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων..., ἄλλως τε αὐτὴν γράφομεν καὶ ἡμεῖς—καθὼς βλέπετε—ἀλλὰ ἕκαστος βεβαίως ἀναλόγως τῆς ἑαυτοῦ μορφώσεως...

Δὲν εἶναι διόλου δύσκολο ν' ἀκούσετε ἢ νὰ διαβάσετε τέτοια λόγια. Ποιὸς θὰ πείσει τώρα αὐτὸν τὸν κύριον ὅτι ἡ γλῶσσα «ἢ χρεῖται» δὲν εἶναι δημοτικὴ. Τὸ κακὸ εἶναι που ἔμαθε καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ἀλλάζει πὰ μοναχὴ τῆς. Ἐμεῖς γράφομε, βρὲ ἀδερφέ, δημοτικὴ, μὰ αὕτη ἢ εὐλογημένη μόλις πέσει στὸ χαρτί, γίνεται καθαρεύουσα, ὅμοια μ' ἓνα εἶδος βροχὴ, που μόλις ἀγγίξει τὴ γῆ γίνεται πάγος.

Μὰ τί εἶναι μαλλιαρῖσμός; Ἄλλο φάντασμα πάλι αὐτὸ.—ἐλπίζομε νὰ εἶναι τὸ τελευταῖον. Στέκεται στὴν πόρτα τῆς δημοτικῆς καὶ διώχνει τοὺς ἐλαφροῦσκιωτους. Δὲν ξέρω νὰ σᾶς πῶ τί εἶναι τὸ κυνήγησιν πολλὰς φορές, μὰ δὲν τὸ πιασα. Νά, π. χ. μαλλιάρὸς λέγεται ἄποιος γράφει καὶ

περὶ αὐτὴν δημοτικῆς ὅποιος γράφει μόνο ποιήματα δὲν εἶναι σήμερον πᾶν μαλλιάρης. Ἐχτός ἂν τὰ ποιήματά του εἶναι δυσκολονόητα· τότε λέγεται μαλλιάρης. Ἄν ὅμως τὴν ἄλλη μέρα τὰ καταλάβουμε, τότε παύει πάλι νὰ εἶναι μαλλιάρης. Μαλλιάρης λέγεται ἀκόμη καὶ ὅποιος φτιάχνει καινούργιες λέξεις ἢ ἔχει τὴν μανία νὰ παραμορφώνει τὶς παλιές. Π. χ. τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος, που τὸ καινούργιος τὸ ἔκαμε καινούργιος καὶ τὸν προσετώτα : προσετό, εἶναι μαλλιάρης.

— Μὰ, ἂν τὸ ἔθνος τροποποίησε πολλές λέξεις, δὲ θὰ πει πως καὶ μερικοὶ ἄνθρωποι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ παραμορφώσουν τὶς ἄλλες.

Ἐν τούτοις, ἂν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι στὸ μεταπλάσμο που κάνουν ἀκολουθοῦν μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια τὰ ἴδια τ' ἀχνάρια που τὸ ἔθνος μεταχειρίστηκε γιὰ τοὺς δικούς του μεταπλάσμούς, καὶ ἂν ἐργάζονται μόνο ἀπάνω σ' ἐκεῖνες τὶς λέξεις που τὸ ἔθνος δὲν τὶς εἶχε μεταχειριστεῖ καὶ ἐπομένως δὲν μπορούσε καὶ νὰ τὶς μεταπλάσει, τότε αὐτὸ βέβαια λέγεται σεβασμὸς καὶ συμπλήρωση τῆς ἐργασίας τοῦ ἔθνους, ἐνῶ λέγεται ἀστοργία πρὸς τὸ ἔθνος ὅταν τοῦ σερβίρετε τὸ ὑλικὸ γιὰ τὴν μόρφωσή του σὲ μιὰ γλῶσσα ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν δική του, μὲ τὴν δικαιολόγησι πως ἔτσι τὸ βρήκαμε.

Βέβαια ἡ πρώτη, ἡ χοντρή ἀντίληψη τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος εἶναι νὰ γράφουμε ὅπως μιλοῦμε. Μὰ γλήγορα διακρίνει κανεὶς, πρῶτο, ἕναν πελώριο φαῦλο κύκλο που κρύβει μέσα της. Γιὰ νὰ μάθει καὶ τὸ ἔθνος νὰ μιλεῖ τὶς δύο γλώσσες που ἐμεῖς μιλοῦμε, πρέπει νὰ ἐξακολουθήσει νὰ περνᾷ ἀπ' τὸ ἴδιο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα ὅπου κ' ἐμεῖς μορφωθήκαμε, δηλαδή νὰ ἀσπαστεῖ τὸ δόγμα τῆς ἐπιστροφῆς καὶ νὰ προσκυνήσει τὰ εἰδῶλα τῆς ἀρχαίας εὐγένειας, τῆς διαφθορᾶς, τῆς ξενηλασίας, γιατί ἀπ' αὐτὰ πήγασε ἡ

γλῶσσα που μιλοῦμε. Δηλαδή «τεῖχεσ, Γιάννη; τεῖχα πάντα». Δεύτερο, ἡ γλῶσσα που μιλοῦμε δὲν ἔχει σύστημα, καθὼς ξέρουμε. — Μὰ ἐπὶ τέλους χρειάζονται ἕλες οἱ γλωσσες σύστημα; Δὲν μπορεί ἄραγε νὰ υπάρξει καὶ μιὰ χωρὶς σύστημα; Ἄς δοκιμάσουμε τουλάχιστο. — Ἀρετὰ δοκιμάσαμε· αἰῶνες τώρα ἄλλο δὲν κάνουμε. Ἦρθε πᾶν ὁ καιρὸς που θὰ πάψουνε τὰ πειράματα. Εἶναι πράμα βεβαιωμένο, πως γλῶσσα δὲν μπορεί νὰ υπάρξει δίχως ὀργανικὴ ἐνότητα. Εἶναι μιὰ ἀνάγκη που βρίσκεται βαθιά, που δὲν προσπέφτει στὴν αἴσθησι ἀμέσως· τὴ νοιώθει κανεὶς πρὸ πάντων ἅμα καθήσει νὰ τὴ γράφει τὴ γλῶσσα. Εἶναι μιὰ ἀνάγκη κρυμμένη, ἀφαντῆ, μὰ πραγματικὴ ὅσο γίνεται, σὰν τὴν ἀνάγκη τῶν ἀριθμητικῶν σχέσεων τῶν παλμῶν στὴ μουσικὴ, που ποῖος τὶς συλλογίζεται; καὶ ὅμως δίχως αὐτὲς μουσικὴ δὲν ὑπάρχει. Εἶναι ἕνα πιάνο ξεκούρντιστο ἡ γλῶσσα που μιλοῦμε καὶ τὸ κούρντισμα τοῦ πιάνου, νὰ ὁ μαλλιαρισμὸς.

— Ναί, ἀλλὰ θὰ ὁμολογήσετε ὅτι πολλές φορές γιὰ μιὰ λέξη ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι μεταπλάσμου, καὶ δὲν ξέρετε ποῖόν ἀπ' αὐτοὺς θὰ προτιμήσει τὸ ἔθνος. Μπορεῖ καὶ νὰ τοῦ ἀρέσει καλῆτερα νὰ τὴν ἀφήσει τὴ λέξη μὲ τὸν ἀρχαῖο τύπο. Τὸ ὀρθὸν λοιπὸν εἶναι νὰ περιμείνετε τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλώσσας. Παίρνετε π. χ. τὸ ὄν καὶ τὸ κάνετε ὄντο· ἀλλὰ ποῦ ξέρετε ἂν δὲ θὰ γίνει ὄ;

Νὰ μιὰ καινούργια ἐφεύρεσις : ἡ «ἐξέλιξις». Μιὰ φορὰ μᾶς λέγανε νέττα σκέτα πως θὰ πᾶμε στὴν ἀρχαία. Τώρα τὰ πράματα ἄλλαξαν : «Διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως δημοτικῆς καὶ καθαρευούσης θὰ σχηματισθῆ μία νέα γλῶσσα, ἡ ἀνθροποκαθαρεύουσα. Ὡς τότε σᾶς παρακαλοῦμε νὰ καθήσετε φρόνιμα, καὶ ἅμα σχηματισθῆ θὰ σᾶς εἰδοποιήσουμε, γιὰ ν' ἀρχίσετε νὰ τὴ γράφετε».

Ἐμεῖς ὅμως ξέρουμε μιὰν ἄλλη ἐξέλιξιν, τὴν ἀληθινὴν

εξέλιξη, που γέννησε τη σημερινή γλώσσα του Έθνους. Αυτή είναι τελειωμένη και δε χρειάζεται να την περιμένουμε αυτή μας περιμένει. (Οποιος θέλει να την ιδεί, αφήνει την πρόκληση στο σπίτι, καταλαβαίνει καλά πως όλα όσα λέει έλαος είναι σωστά και ότι η δουλιά μας είναι μόνο να διαλέγουμε, όχι να διορθώνουμε, και τότε παίρνει μια φωτογραφική μηχανή και βγαίνει στο γύρο. Προσοχή μονάχα μην πείτε του λαού «θα σε φωτογραφήσω στάσου φυσικά», γιατί τότε θα στραδώσει το μούτρο του για να σταθεί καλύτερα. Και τότε δε φωτογραφείτε την εξέλιξη, φωτογραφείτε το δόγμα της επιστροφής, φωτογραφείτε την τυραννική επίδραση της πολιτείας απάνω στο μυαλό του λαού, που τον έχει πείσει πως δεν μπορεί να μορφωθεί αν δεν αλλάξει τη γλώσσα του. Τότε φωτογραφείτε δοκίμηση και της κάλπικης. Αν όμως τραθήξετε χωρίς προειδοποίηση, τότε θα έχετε το προσόντο, ένα συμβάντο, ο Κίμος, σφερατικό, δε σιφόνει, ή Ελλάδα, της δεύτερης τάξης, οι μετι κόμισες, ή διαδήλωση, της Ακρόπολης, διατηρείται, ανασπύγονται, ειλικρονά λόγια, ... και όλα εκείνα που κάνουν να ορθώνονται οι τρίγες της κεφαλής και να λέμε πως οι δημοτικοί συγγραφείς γράφουνε γλώσσα ανύπαρκτη.

Το περίεργο είναι, ότι αυτοί που μας συμβουλεύουν να περιμένουμε την εξέλιξη δεν εφαρμόζουν όμοιο σύστημα, όταν μεταπλάθουν τις λέξεις του λαού για να τις φέρουν στην καθαρεύουσα, αν και παραδέχονται εξέλιξη και στην καθαρεύουσα. Το έθνος έλεγε και λέει της Αραχώβης, της Κλεισόβης. Έσείς που στρεβλώνετε αυτά τα δοξασμένα ονόματα και γράφετε οδός Αραχώβης και οδός Κλεισόβης, γιατί δεν περιμένετε να ιδείτε σε ποιόν τύπο θα τα φέρει η πιωδρόμη εξέλιξη προς την καθαρεύουσα; Πως ξέρετε ότι δε θα γίνουν καμιά φορά η Αραχώβη — της Αραχώβης

και η Κλεισόβη — της Κλεισόβης, όπως ή σκίπα θα γίνει σκίπη και ο λίβας: λίβη; Έδω ξεσκεπάζεται η «εξέλιξις» σας, και βγαίνει από κάτω, σε βρεμένη γάτα, το σκουριασμένο δόγμα της επιστροφής, εκείνο, ναί, το ίδιο, που θα μας οδηγούσε, το αθεόφοδο! στο ίετη-ίειη-ίει, αν δε βρισκότανε μερικά φωτεινά μυαλά, Βηλαράς, Σολωμός, Ψυχάρης, να μας αρπάξουν απ' τα μαλλιά και να μας τραβήξουν έξω, μισοπνιγμένους. Το δόγμα εκείνο, που αντί να πάει να κρυφτεί, φόρεσε άλλα ρούχα και μας ξαναπαρουσιάζεται σήμερα με το όνομα «εξέλιξις».

— Άλλά όταν η εργασία σας προσκρούει στο γλωσσικό αίσθημα το δικό μου, αυτό, νομίζω, είναι αρκετό απόδειξις ότι δεν είναι φυσική. Δεν έννοω διατί είναι ανάγκη να ακολουθώμεν μόνον τους άγραμμάτους ανθρώπους, άφου και οι μορφωμένοι αποτελούν και αυτοί μέρος του Έθνους.

Αν οι μορφωμένοι άνθρωποι είχανε μιαν όρισμένη γλώσσα, τότε παραδέχομαι πως η γλώσσα αυτή, και χωρίς να είναι η λαϊκή, θα μπορούσε να γίνει έθνική γλώσσα, σύμφωνα με όσα είπα σε κάποιο προηγούμενο κεφάλαιο για τη διάδοση μιας γλώσσας από λίγους ανθρώπους σε πολλούς. Άλλά τέτοια γλώσσα ξέρουμε που δεν υπάρχει. Ο μορφωμένος έχει δυο γλωσσικά αίσθήματα. Το ένα, που ταυτίζεται με το λαϊκό, είναι ριζωμένο βαθειά μέσα του, γι' αυτό είναι μόνιμο και άμετάβλητο. Το άλλο ταξιδεύει: ποικίλλει και από ένα σε άλλον άνθρωπο, αλλάζει και στο ίδιο άτομο από μια μέρα στην άλλη. Σήμερα μου άρέσει ην επεδείξαντο, αύριο του βρισκω μια κρυάδα ανυπόφορη. Ένας λιγώνει για κανένα προέθετο, άλλος βρίσκει καλύτερο το προέθετο, άλλος προτιμά έθεσε προ οίτου και άλλος έθεσε εμπρός του.

Αυτό το αίσθημα το ταξιδιάρικο και το άπιαστο, που

δὲν ξέρουμε τί θὰ παρουσιάσει αὐριο, δὲ θὰ τὸ βάλουμε ὀδηγὸ στὴ γλωσσολογικὴ ἐργασία που θὰ κάμουμε καὶ που ἀποβλέπει πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὸ μέλλον τοῦ Ἑθνους. Μὰ θὰ μοῦ πείτε, πῶς αὐτοὶ οἱ τέσσερις κύριοι, που δὲ συμφωνοῦνε γιὰ τὸ προῦθετο, συμφωνοῦν ὁμῶς ὅλοι ὅτι τὸ ὄντο εἶναι ἀνυπόφορο. Αὐτὸ δὲν εἶναι λόγος ἀρκετὸς γιὰ νὰ τοὺς ἀκούσουμε. Ἐμεῖς ἀπ' τὸ ἓνα μέρος βλέπουμε μιὰ ἐξελικτικὴ κατάσταση μὲ διεύθυνση πρὸς τὴ λαϊκὴ γλῶσσα, κι' ἀπ' τ' ἄλλο ἔχουμε μιὰ γλῶσσα ὀρισμένη μὲ σταθερὸ σκέδιο. Ἀπ' τὸ ἓνα μέρος ἔχουμε λίγους που δὲ συμφωνοῦν. ἀπ' τ' ἄλλο πολλοὺς που συμφωνοῦν. Αὐτοὺς βέβαια ἢ ἀκολουθήσουμε.

— Μὰ αὐτοὺς τοὺς πολλοὺς τοὺς ρωτήσατε ἂν θὰ τοὺς ἀρέσει τὸ ὄντο ;

Ἄξι, δὲν τοὺς ρωτήσαμε, τοὺς μελετήσαμε. Ὁ γνωστικὸς πατέρας δὲ ρωτᾷ τὰ παιδιά του τί θέλουν νὰ φᾶνε, γιατί ἢ ἀπαντήσουν : γλυκίσματα. Ξέρει αὐτὸς τί τοὺς συμφέρει νὰ φᾶνε. Καὶ ὁ λαὸς ὁ δικὸς μας, ὅταν θὰ ξυπνήσει καὶ ἢ ἀρχίσει νὰ ζεῖ, θὰ καταλάβει που τ' ἀρχαῖα γλυκίσματα τοῦ χαλάσανε τὸ στομάχι, καὶ θὰ ἐχτιμήσει τὴν ἐλαφρῖὰ καὶ οὐσιαστικὴ τροφή που τοῦ ἐτοιμάζουμε.

Ἐννοεῖται που δὲν ὑπάρχει, ὅπως πολλοὶ φαντάζονται, καμιὰ μηχανή, ὅπου νὰ ρίχνουμε μέσα τίς λέξεις καὶ νὰ βγαίνουν μεταπλασμένες. Ἡ μεταπλαστικὴ, καθὼς καὶ ἡ δημιουργικὴ ἐργασία, ἔχει ὀδηγὸ τὸ αἶσθημα. Μερικοὶ δὲν τὸ βλέπουν αὐτὸ τὸ αἶσθημα, βλέπουνε μόνο γλωσσικούς κανόνες, που εἶν' ἡ ὕλική του μορφή. Ἐμεῖς χαίρομαστε τὴν ἄρμονία τῶν ἤχων, ἐκεῖνοι διακρίνουν τοὺς ἀριθμοὺς τῶν παλμῶν, καὶ φαντάζονται πῶς αὐτοὺς μετροῦμε κι' ἐμεῖς. Τὸ ἔχουν κι' ἐκεῖνοι στὸ βάθος τῆς ψυχῆς τὸ αἶσθημα τῆς ἀληθινῆς γλώσσας, ἀλλὰ εἶναι, ὅπως εἶτανε μιὰ

φορὰ καὶ σ' ἐμᾶς, βαρῖὰ πλακωμένο ἀπ' τὴν ὕστερη ἀνατροφή. Ἡ μόρφωσή μας, μὲ τὴν ἰδέα πῶς κάτι θὰ χτίσει, τὸ ἔθαψε κάτω ἀπὸ σωρὸ πέτρας καὶ χρώματα, καὶ χρειάζονται κάποια εὐνοϊκὰ περιστατικὰ καὶ κάποια ἐσωτερικὴ προδιάθεση γιὰ νὰ νικήσει τὴν πίεση καὶ νὰ βγεῖ στὸν ἀέρα καὶ νὰ φουντώσει.

Περὶττὸ νὰ προσθέσουμε, ὅτι σ' ἓνα ἔργο τόσο δύσκολο καὶ τόσο μεγάλο εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ γίνουν καὶ λάθη, νὰ γραφοῦν καὶ πράγματα μέτρια, νὰ δημιουργηθοῦν καὶ ὅροι που δὲν εἶναι προσορισμένοι νὰ ζήσουν. Καὶ εἶναι μιὰ χαρὰ νὰ βλέπει κανεὶς ἐκείνους που δὲν ὑποψιάστηκαν ἀκόμα τὸν ὑψηλὸ ἐθνικὸ σκοπὸ τῆς δουλειᾶς αὐτῆς, πῶς κροῦουν τὰ τύμπανα γιὰ κάθε μερικὴ ἀποτυχία, καὶ πῶς κλείουν τὰ μάτια στὴν κανονικὴ προέλαση που κάνει, στὸ σύνολο, ἡ καινούργια ἰδέα μέσα στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ.

Ἐνα σημεῖο πολὺ χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴ σημερινὴ θέση τοῦ ζητήματος εἶναι που ἡ συζήτηση ἔχει μεταφερθεῖ στὰ συνορὰ του, στὶς τελευταῖες συνέπειες. Κανένας δὲν τολμᾷ νὰ χτυπήσει τὸ κέντρο, τὴ γενικὴ ἀρχή. Εἶναι ἓνας τρόπος αὐτὸς γιὰ νὰ βρίσκουμε εὐκολότερα δίκαιο στὴ γνώμη τῶν ἀνίδεων. Ἀντὶ νὰ πιάσουμε τὸ ζήτημα ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὸ πιάνουμε ἀπ' τὸ τέλος : Πῶς θὰ τὸ πείτε αὐτό ; Ἐκεῖνο πῶς ; Ἀμὲ γιὰ κεῖνο τὸ ἄλλο ἔχετε ὄρο ἀντίστοιχο ; Καὶ τοῦτο δῶ πῶς θὰ τὸ μεταπλάσετε ;

Ἀφίνω πιά πῶς γίνεται ἡ συζήτηση. Σχηματίζουμε μιὰ ἰδέα δική τους γιὰ τὸ μεταπλασμό, καὶ ἀπάνω στὸ δικό τους τὸ σκοπὸ τραγουδοῦν καὶ λένε : Ἄφου τὸ δυστυχὲς ἔγινε δύστυχος, γιατί καὶ τὸ σαφὲς δὲν τὸ κάνετε σάφος ; Καὶ τὴν εὐστροφία θὰ τὴν πείτε ἀραγε ψροφία ἢ πῶς ἀλλοίως ; θέλουμε νὰ τὸ ξέρουμε κι' αὐτὸ πρὶν ἀποφασίσουμε.

Προσαχὴ μονάχα ἀπ' τὸ κέντρο ! Βαθὰ σιγὴ βασιλεύει

έκει. Ποτέ δὲ θὰ γίνει λόγος γιὰ τὸν ἄρτον καὶ τὸν τυρόν, γιὰ τὸ ἔδωρ καὶ τὸν οἶνον, γιὰ τὴν γαλῆν καὶ τὸν μῦν, γιὰ τὸ ὄδον καὶ τὴν ἀλεκτορίδα, γιὰ τὸν χῆρα καὶ τὴν νῆσαν, γιὰ τὸ κύων λυσοῶν ἔδηξε, γιὰ τὴν αἶξ, γιὰ τὴν ἀμνάς, γιὰ τὸν θῶς, γιὰ τὸν ὄδους καὶ τὴν ρίς, γιὰ τὴν χεῖρ καὶ τὸν ποῦς, ... καὶ γιὰ ἔλα τὰ ἄλλα στρεβλωτήρια τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος μικρῶν καὶ μεγάλων. Αὐτὰ εἶναι παρακατιανὰ ζητήματα. Τὸ σπουδαῖο εἶναι νὰ ἀποδείξουμε ὅτι ἡ «Ψυχάρειος διάλεκτος» δὲν εἶναι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα, παρὰ εἶναι χιακὸν ἰδίωμα, ἢ τὸ ἰδίωμα τοῦ Γαλατᾶ, ὅ,τι προτιμάτε. Σπουδαῖο εἶναι ὅτι ὁ Πάλλης ἔγραψε νέα διαθήκη, ἐνῶ ἔπρεπε κατὰ τὴν ἰδέα μας νὰ γράψει καινούργια διαθήκη, καὶ μέρος πρῶτο ἀντὶ κομμάτι πρῶτο. Σπουδαῖο εἶναι ὅτι ὁ Παλαμᾶς γράφει «εἰς ἀμειλικτον δημοτικὴν» καὶ ὅτι τὰ ποιήματά του εἶναι δυσκολονόητα. Σπουδαῖα εἶναι καὶ μεγάλα πολλὰ ἀκόμα τέτοια ζητήματα, που ἀποδείχνουε φῶς φανερά ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἶναι οὐτοπία καὶ δὲν πρέπει νὰ γράφεται.

Τί νὰ εἶναι ἄραγε αὐτὴ ἡ «Ψυχάρειος διάλεκτος», που μερικοὶ «δὲν τὴν ἐννοοῦσι, διότι εἰς τὴν ἡλικίαν των δὲν δύνανται πλέον νὰ μάθωσι ξένην γλῶσσαν»; Ἐπειδὴ μπορεῖ ὁ ἀναγνώστης μου νὰ μὴν ἔχει ἰδέα τοῦ ζητήματος, δὲ μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ κλείσω τὸ βιβλίον χωρὶς νὰ τὸν πληροφορήσω, ὅτι «Ψυχάρειος διάλεκτος» δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅτι ἡ γλῶσσα που γράφει ὁ κ. Ψυχάρης — ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος που ἔδωκε τὸ τελευταῖο καὶ τὸ πῶς γενναῖο σκούνημα στὴν κοιμᾶμενη ἐθνικὴ ψυχὴ καὶ διάλυσε τὴ γλωσσικὴ τῆς παραίσθηση — ἡ γλῶσσα, λέω, αὐτὴ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ ἀγνή ἑλληνικὴ δημοτικὴ γλῶσσα, ὅπως μιλιέται στὰ μεγάλα κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μὲ βαθὺ ἑλληνικὸ αἰσθημα γραμμῆν, μὲ πολλὴ σχέψη καὶ νοικοκυροσύνη διαλεγμένη

μέσα στὴν κάποια ποικιλία τῶν τύπων που παρουσιάζει, καθὼς ξέρουμε, ἀπαλλαγμένη ἀπ' τὰ στοιχεῖα τῆς καθαρῆς ὅσα δὲ συμβιδιάζονται μὲ τὸν ὄργανισμό τῆς, καὶ πλουτισμένη βέβαια μὲ τὴν ἀναγκαίαν δημιουργία καινούργιων ὄρων. Πολλοὶ φρονοῦν πως ὁ καθαρισμὸς εἶναι πάρα πολὺ αὐστηρὸς, καὶ πως θὰ ἔπρεπε ν' ἀφήσουμε κάποια πόρτα πῶς ἀνοιχτὴ στὴν ἐπίδραση τῆς καθαρῆς ὅσας. Ἀπάνω σὲ τέτοια βράση μπορεῖ νὰ σταθεῖ λογικὴ συζήτηση. Ὅταν ὅμως ἀκούσετε πως δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ πως εἶναι γλῶσσα «κατεσκευασμένη ἐν Παρισίοις», ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα εἶναι περιττὴ κάθε προσπάθεια γιὰ συνεννόηση. Τέτοια λόγια εἶναι μόνο γιὰ νὰ τ' ἀκούει κανεὶς καὶ νὰ φιλοσοφεῖ. Δείχνουν πῶς οἱ μεγάλες κοινωνικὲς μεταβολὲς ἔχουν τὴ δύναμη νὰ θολώνουν τὴν κρίση καὶ τὸ αἰσθημα τῶν ἀνθρώπων που δὲν εἶναι ἀπὸ φυσικὸ τους καμωμένοι γιὰ γενναῖα πηδῆματα.

Ναί, τὰ ζητήματα πιάνονται ἀπ' τὴν ἀρχή, ὅπως τὰ σπῖτια χτίζονται ἀπ' τὰ θεμέλια. Βέβαια, ὅποιος λαχταρᾷ γιὰ εὐκολοὺς θριάμβους ἔχει μπροστὰ του μεγάλο στάδιο: Παίρνει μὴ λέξη τῆς καθαρῆς ὅσας ἀπ' τὴ νομικὴ, ἀπ' τὴ γιαιτρικὴ, ἀπ' τὴ διοίκηση, ἀπ' τὴ δημοσιογραφία..., ἀπ' τὸ κεφάλαιο τῆς καθαρῆς ὅσας που δονιέτανε γενεὲς γιὰ νὰ τὸ φκιάσουν, τὴν πετᾷ ἄξαφνα μπροστὰ σας μαζί μὲ τὴν ἐρώτηση «πῶς θὰ τὸ ποῦμε;». Καὶ ἐπειδὴ ἐσεῖς, τὸ ἄτομο, δὲν μπορεῖτε ν' ἀπαντήσετε στὴ στιγμή, ἄρα κτλ. Ἔτσι μπαίνουνε στὸ ζήτημα ἀπ' τὸ παράθυρο.

Ἐμεῖς μπήκαμε ἀπ' τὴν πόρτα. Παρατηρήσαμε πρῶτα πόσο μακριὰ εἶναι ἡ καθαρῆς ὅσας ἀπ' τὴν ψυχὴ μας, ὕστερα ἀπὸ τόσων αἰῶνων προσπάθεια γιὰ νὰ γίνει γλῶσσα μας. Ὑστερα πήγαμε στὸ σχολεῖο, καὶ εἶδαμε πόσο ἀκόμα

πιό ξένη είναι για το παιδί, και πώς μ' αυτήν σωστή εκπαίδευση δεν μπορεί να υπάρξει. Και μιλήσαμε και μ' ένα προσφυγόπαιδο, που στην πατρίδα του έτυχε να φοιτήσει και σέ βουλγαρικό σχολείο. Και μάθαμε, έτσι, άπάνω στην κουδέντα, πως εκεί είναι «πιό εύκολα», γιατί τὰ πράγματα στο σχολείο τὰ λένε όμοια, όπως τὰ λένε σπίτι. Και τότε χύθηκε μπροστά μας ένα άπλετο φως, και είτανε σαν αποκάλυψη. Και είπαμε: τὰ βουλγαρόπαιδα μορφώνονται πιό εύκολα, δηλαδή πιό γρήγορα.... Εκείνα τρέχουνε με τὸ σιδηρόδρομο τῆς ζωντανῆς γλώσσας, εμεῖς ακολουθοῦμε με τὸν άραμπᾶ τῶν αναδιπλασιασμῶν και τῶν μέσων άορίστων...

Ύστερα είδαμε έναν άνθρωπο τοῦ λαοῦ νὰ διαβάξει τὸν κεκμηκότα: κεκομότα, και τὸ προκεχωρηκυίας: προκοχωρίας, και φωνάξαμε: Μὰ ποιό είναι λοιπόν αὐτὸ τὸ ιδανικὸ που μᾶς έβαλαν και κυνηγοῦμε; Τι' κερδιζει τὸ Ἔθνος ἀπ' αὐτό;

Ύστερα πήραμε νὰ εξετάσουμε τοὺς λόγους που μᾶς έκαμαν νὰ τὸ κυνηγοῦμε τόσο καιρὸ τὸ ιδανικὸ αὐτό. Και διαλυθήκανε μέσα στὰ χέρια μας και δὲν έμεινε τίποτα· είτανε ὅλο ψέμα.

Ύστερα είδαμε τὴ γλώσσα τὴν περιφρονημένη νὰ κάνει τὰ πρώτα τῆς βήματα με περίσσια όμορφιά και χάρη. Τὴν είδαμε στὴν ποίηση, με τοὺς άπλους και ήχεροὺς φθόγγους τῆς και με τὴ γεμάτη μουσική συνίζησή τῆς —πράμα άγνωστα στὴν καθαρεύουσα, που μόνο τὴ λέξη έχει και δὲν ήύραμε καιμιά ἀπὸ τίς γλώσσες που ξέραμε, ὅξω ἀπ' τὴν ἰταλική, που νὰ μπορεῖ νὰ παραθεγεῖ μαζί τῆς στὴν άρμονία τοῦ στίχου. Και τὴν είδαμε και στο διήγημα και στο δράμα, και ὅπου άλλου τὴν εδάλαμε, και άπορήσαμε πὼς μπόρεσε τὸ Ἔθνος τέτοιο θησαυρὸ νὰ παραγνωρίσει.

Και ήρθε τότε ένας και μᾶς είπε: Ὡς εδῶ καλά, μὰ μὴν προχωρεῖτε άλλο· θὰ βρεῖτε δυσκολίες. Και ρωτήσαμε νὰ μᾶς δείξουν τὴ γλώσσα εκείνη που δὲν ήύρε δυσκολίες, και κανένας δὲν άποκρίθηκε.

Αὐτὸς είναι ὁ δρόμος, ὁ μόνος δρόμος. Αὐτὸν οφείλετε και σεῖς ν' ακολουθήσετε για νὰ μᾶς δείξετε πως έχουμε άδικο. Πρέπει νὰ μᾶς άποδείξετε ὅτι ἡ γλώσσα μας είναι πρόστυχη. "Ὅτι γεννήθηκε ἀπ' τὴ σκλαβιά κι' ὄχι ἀπὸ φυσική εξέλιξη. Πρέπει νὰ μᾶς βρεῖτε μιὰ γλώσσα στὸν κόσμο που νὰ μὴν έχει ξένες λέξεις, ὅξω ἀπ' τίς γλώσσες τῶν άγρίων τῆς Ἄφρικῆς. Πρέπει νὰ φουσήξετε ζωή σ' ὅλα τὰ κλασσικὰ επιχειρήματα, που ἀπὸ καιρὸ κείτονται πτώματα για κάθε άνθρωπο λιγάκι μελετημένο. Πρέπει πρώτ' ἀπ' ὅλα νὰ πάψετε νὰ τὴ μιλεῖτε. Και τότε μόνο νάρθετε νὰ μᾶς πείτε για δυσκολίες.

"Ὅταν αὐτὸν τὸ δρόμο ακολουθήσετε, καιμιά δυσκολία πιὰ δὲ σᾶς γυρίζει πίσω. Και τότε αρχίζετε νὰ τίς μελετᾶτε τίς δυσκολίες, ὄχι πιὰ για νὰ τίς φέρετε ὡς επιχειρήματα, ὄχι πιὰ ἀπὸ περιέργεια για νὰ ιδεῖτε πὼς θὰ κάμουμε, παρὰ ἀπὸ επιθυμία για νὰ ιδεῖτε πὼς θὰ κάμετε και σεῖς μαζί με τοὺς άλλους, για νὰ λείψουν ἀπὸ μπρός μας αὐτὰ τὰ μικρὰ εμπόδια—πολὺ μικρὰ, μπροστὰ στὴν τρανή δυσκολία, που δὲν είναι γλωσσική εκείνη: νὰ σκουπιστεῖ ἀπ' τὸ Ἔθνος ἡ πρόληψη, και μπροστὰ σὲ μιὰν άλλη πιὸ μεγάλη ακόμα: νὰ πιστέψουν οἱ άνθρωποι πως δὲν τὸ καταλάθανε τὸ γλωσσικὸ ζήτημα και πως αξίζει τὸν κόπο νὰ τὸ μελετήσουν. "Ὅταν αὐτὲς τίς νικήσουμε, οἱ άλλες ἀπὸ καιρὸ θάχουνε χαθεῖ ἀπ' τὴ μέση.

Τ Ε Λ Ο Σ



ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σάν άφιέρωση	σελ.	3
Πρόλογος	»	5
Πώς γεννήθηκε	»	11
Μιά αίρεση	»	18
Εισαγωγή	»	22
Πλάνες	»	32
Ή κατάσταση	»	90
Ανάγκη	»	109
Σχολείο	»	120
Μαλλιαροί	»	151



ΔΙΟΡΘΩΜΑΤΑ

Σελίδα ἀράδα

- 36 21, ἀντὶ σὲ τόποι, θέλει σὲ τόπο.
57 8 καὶ 9 γὰ σβουστὲ τὲ : εἰς - ης.
148 10, ἀντὶ λέγει, θέλει λέμε.

